

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IV

ਕੁਲ ਅੰਕ

10

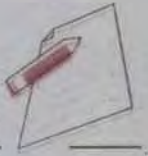
ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੁਲ ਸਮਾਂ

25 ਘੰਟੇ

ਵਾਰਤਕ

ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗ ਵਾਰਤਕ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ 'ਵਾਰਤਕ' ਸ਼ਬਦ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ 'ਵ੍ਰਿਤਿ' ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਅਰਥ ਹਨ : ਵਿਆਖਿਆ, ਟੀਕਾ, ਰਚਨਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਆਦਿ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਸਰਲ ਬਿਆਨ, ਵਾਰਤਕ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਗੱਦ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਗੱਦ ਉਹ ਕਥਨ ਜਾਂ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਛੰਦ-ਬੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਲਈ 'Prose' ਸ਼ਬਦ ਰਾਖਵਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ 'Prosus' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਖੈਰ ! ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਉਪਰ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ, ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ 'ਏਕਾਦਸੀ ਮਹਾਤਮ' ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਮੁੱਢ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ-ਚੌਦ੍ਹਵੀਂ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਬੱਝਿਆ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੁਰਾਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਨਗੇ। ਇਹ ਵਾਰਤਕ-ਨਮੂਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

- ਪਾਠ 14 : ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
- ਪਾਠ 15 : ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ
- ਪਾਠ 16 : ਅੱਥਰੂ
- ਪਾਠ 17 : ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ
- ਪਾਠ 18 : ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ
- ਪਾਠ 19 : ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ



ਟਿੱਪਣੀ

ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਸੰਪਾਦਕ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

‘ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਦਸਵੀਂ ਸਾਖੀ ਹੈ। ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ’ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਮੁਤਾਬਕ, ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ ਕੋਲ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ, ਵੇਈਂ ਨਾਮਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।



ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੇਵਕ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ (ਬੇਨਤੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਜੀ ਨਾਨਕੁ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ।” ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਧਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰ ਹਾਰ ਕੇ ਉਹ ਖ਼ਾਨ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਦਰਿਆ ‘ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਖ਼ਾਨ, ਘੋੜੇ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਦਰਿਆ ‘ਤੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਮਲਾਹ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਲਬੰਧ ਪਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਰਿਆ ‘ਚੋਂ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਪਾਏ। ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਉਹ (ਖ਼ਾਨ) ਘਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ‘ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲੋਂ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ (ਕਟੋਰਾ) ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪੀ ਲਵੇ। ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਪਾਵੇ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਫਿਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਨਾਨਕ, ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੈਸੀ

ਵਾਰਤਕ



ਹੈ ? ਕਹੁ।” ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਸ਼ਬਦ “ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ॥ ...” ਦਾ ਗਾਇਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਹਿ ਉਠਦਾ ਹੈ “ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਤੇਰੀ ਨਦਰਿ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ॥ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਤੇਰਾ ਕਰਮੁ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰਾ ਕਰਮ॥ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਅਰ ਤੇਰਾ ਨਾਉ, ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸੁਰ॥” ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਪਾਉ ਭੇਂਟ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਉਸੇ ਘਾਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਵਾਪਸ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ ? ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਾਨ ਵੀ ਉਥੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਚੋਟ ਖਾਧੀ ਹੈ। ਸਭ ਉਦਾਸ ਹਨ, ਹੈਰਾਨ ਹਨ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤੇੜ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਰਦਾਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

‘ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :-

- ‘ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’
- ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ
- ‘ਸਾਖੀ’ ਤੇ ‘ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ
- ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ

14.1 ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਆਓ ! ਪਹਿਲਾਂ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ : 10 ‘ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਾਬਤਾ ਬਣਾ ਲਈਏ।

‘ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਇਕਿ ਦਿਨ ਆਗਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਹੋਈ, ਜੋ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਦਰਿਆਉ ਵੈਦਾ ਆਹਾ, ਸੁ ਇਕਿ ਦਿਨਿ ਇਕੁ ਖਿਜਮਤਿ ਦਾਰੁ ਲੇਕਰਿ ਗਇਆ, ਕੱਪੜੇ ਲਾਹਿ ਖਿਜਮਤਿਦਾਰ ਕੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਆਪਿ ਨਾਵਣਿ ਪਇਆ। ਜਿਉਂ ਪਇਆ ਤਿਉਂ ਆਗਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਨਾਲਿ, ਸੇਵਕ ਲੈ ਗਏ ਦਰਗਹ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ। ਸੇਵਕਾਂ ਜਾਇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ‘ਜੀ ਨਾਨਕ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ’।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

- ਪਰਮੇਸਰ : ਰੱਬ
- ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ : ਹਰ ਰੋਜ਼
- ਵੈਦਾ ਆਹਾ : ਆਉਂਦਾ ਸੀ
- ਖਿਜਮਤਿਦਾਰ : ਸੇਵਾਦਾਰ
- ਨਾਵਣਿ : ਨਹਾਉਣ
- ਦਰਗਹ : ਦਰਬਾਰ

ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਤਬਿ ਸਚੀ ਦਰਗਾਹੁ ਦਰਸਨੁ ਹੋਆ, ਸਾਹਿਬੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਹੋਆ। ਤਬਿ ਉਹੁ ਖਿਜਮਤਦਾਰੁ ਕੱਪੜਿਆਂ ਉਤੇ ਖੜਾ ਆਹਾ, ਸੇ ਖੜਾ ਖੜਾ ਹੁਟਿ ਗਇਆ। ਓਨਿ ਆਖਿਆ, ਜੇ 'ਨਾਨਕ ਦਰੀਆਇ ਵਿਚ ਪਇਆ ਆਹਾ ਸੋ ਨਿਕਲਿਓ ਨਹੀ'। ਓਸਿ ਆਇ ਖਾਨ ਪਾਸ ਅਰਜੁ ਕੀਤੇਸੁ : 'ਖਾਨ ਸਲਾਮਤਿ ! ਨਾਨਕ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚ ਪਇਆ, ਆਹਾ ਸੋ ਨਿਕਲਿਓ ਨਹੀ'। ਤਬਿ ਖਾਨੁ ਅਸਵਾਰੁ ਹੋਇਆ, ਬਾਹਰਿ ਆਇਆ। ਦਰੀਆਉ ਉਪਰਿ ਆਇਆ, ਮਲਾਹ ਬੁਲਾਏ, ਅਰੁ ਜਲ ਬੰਧਿ ਪਵਾਏ। ਤਬਿ ਮਲਾਹ ਸੋਧਿ ਥਕੇ, ਪਰੁ ਲੱਧਾ ਨਾਹੀ। ਤਬਿ ਖਾਨੁ ਬਹੁਤੁ ਦਿਲਗੀਰੁ ਹੋਆ। ਫਿਰਿ ਅਸਵਾਰੁ ਹੋਆ, ਆਖਿਓਸੁ : 'ਨਾਨਕੁ ਭਲਾ ਵਜੀਰੁ ਥਾ'। ਖਾਨੁ ਘਰਿ ਆਇਆ।

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਆਗਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਹੋਈ, ਜੇ ਨਾਨਕ ਭਗਤੁ ਹਾਜਰੁ ਹੋਆ, ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭਰਿ ਕਰਿ ਆਗਿਆ ਨਾਲਿ ਮਿਲਿਆ। ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ : 'ਨਾਨਕ ! ਇਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਕਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ, ਤੂ ਪੀਉ'। ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀ, ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ, ਸਾਹਿਬੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਹੋਆ : 'ਨਾਨਕੁ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਆ ਹੈ, ਅਰੁ ਜੇ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਲੇਵੇਗਾ ਸੇ ਸਭ ਮੈਂ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਤੇ ਹੈਨਿ। ਤੂ ਜਾਇ ਕਰਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਿ, ਅਰੁ ਲੋਕਾ ਥੀਂ ਭੀ ਜਪਾਇ। ਅਰੁ ਸੰਸਾਰ ਥੀਂ ਨਿਰਲੇਪੁ ਰਹੁ। ਨਾਮੁ, ਦਾਨੁ, ਇਸਨਾਨੁ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚਿ ਰਹੁ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੀਆ ਹੈ। ਤੂ ਏਹਾ ਕਿਰਤਿ ਕਰਿ'। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ, ਖੜਾ ਹੋਆ, ਤਬਿ ਹੁਕਮੁ ਆਇਆ, ਆਗਿਆ ਹੋਈ : 'ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੈਸੀ ਹੈ ? ਕਹੁ'। ਤਬ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, ਧੁੰਨਿ ਅਨਹੁਦ ਉਠੀ :-

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧॥

ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ॥ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਹਿ ਗੁਫੈ ਨ ਦੇਖਾ ਸੁਪਨੈ ਸਉਣ ਨ ਥਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥੧॥ ਸਾਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਜ ਥਾਇ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਜੇ ਭਾਵੈ ਕਰੇ ਤਮਾਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਕੁਸਾ ਕਟੀਆ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੀਸਣਿ ਪੀਸਾ ਪਾਇ॥ ਅਗੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲੀਆ ਭਸਮ ਸੇਤੀ ਰਲਿ ਜਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥੨॥ ਪੰਖੀ ਹੋਇਕੈ ਜੇ ਭਵਾ ਸੈ ਅਸਮਾਨੀ ਜਾਉ॥ ਨਦਰਿ ਕਿਸੈ ਨ ਆਵਉ ਨਾ ਕਿਛੁ ਪੀਆ ਨ ਖਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥੩॥ ਨਾਨਕ ਕਾਗਦ ਲਖ ਮਣਾ ਪੜਿ ਖੜਿ ਕੀਚੈ ਭਾਉ॥ ਮਸੂ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਲੇਖਣਿ ਪਉਣੁ ਚਲਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥੪॥੨॥

ਤਬਿ ਫਿਰਿ ਆਵਾਜ ਹੋਆ : 'ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਤੇਰੀ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਕੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰੁ। ਜੇ ਕਿਸੀ ਕਿਆ ਕਿਆ ਹੋਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦਰਿ ਵਿਚ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੁਣਿਆ ਬਜੰਤੁ ਗਾਵਨ ਹਾਰੇ। ਤਬਿ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, ਧੁੰਨਿ ਉਠੀ :-

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮ: ੧॥ ਸਲੋਕ॥*

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥੧॥ ਜਪੁ ਸੰਪੂਰਣੁ ਕੀਤਾ॥

ਤਬਿ ਫਿਰਿ ਆਗਿਆ ਆਈ, ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ : 'ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਤੇਰੀ ਨਦਰਿ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ॥ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਤੇਰਾ ਕਰਮੁ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ॥ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IV

ਵਾਰਤਕ



ਅੱਖੇ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਹੋਆ	: ਹੋਇਆ
ਖੜਾ ਆਹਾ	: ਖੜਾ ਸੀ
ਹੁਟਿ ਗਇਆ	: ਥੱਕ ਗਿਆ
ਉਨਿ	: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਦਰੀਆਇ	: ਦਰਿਆ
ਉਸਿ	: ਉਸ ਨੇ
ਅਰਜੁ	: ਬੇਨਤੀ
ਆਇ	: ਆ ਕੇ
ਕੀਤੇਸੁ	: ਕੀਤੀ
ਅਸਵਾਰੁ	: ਸਵਾਰ
ਮਲਾਹ	: ਕਿਸਤੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਜਲ ਬੰਧਿ	: ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੰਧ
ਪਵਾਏ	: ਪਵਾਇਆ
ਸੋਧਿ ਥਕੇ	: ਲਭ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ
ਲੱਧਾ	: ਲਭਿਆ
ਦਿਲਗੀਰੁ	: ਗਮਗੀਨ, ਉਦਾਸ
ਆਖਿਓਸੁ	: ਆਖਿਆ
ਥਾ	: ਸੀ
ਆਗਿਆ	: ਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ
ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀ	: ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ
ਹੈਨਿ	: ਹਨ

ਵਾਰਤਕ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਿਹਾਲ : ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ

ਤਾਈਂ : ਲਈ

ਨਾਉ : ਨਾਂ

ਲੋਕਾਂ ਥੀਂ : ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਨਿਰਲੇਪੁ : ਲਿਪਤ ਨਾ ਹੋਣਾ

ਦੀਆ ਹੈ : ਦਿੱਤਾ ਹੈ

ਏਹਾ : ਇਹ

ਕਿਰਤਿ : ਕੰਮ

ਕੈਸੀ ਹੈ : ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ

ਕਹੁ : ਦਸ

ਪੁੰਨਿ ਅਨਹਦੁ : ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦੀ
 ਪੁਨੀ ('ਆਹਦ
 ਨਾਦੁ' ਉਹ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ
 ਟਕਰਾਅ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
 'ਅਨਹਦ ਪੁਨੀ ਜਾਂ
 ਨਾਦ' ਉਹ ਨਾਦ
 ਜਾਂ ਪੁਨੀ ਹੈ ਜਿਸ
 ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਜਾ ਨਹੀਂ
 ਰਿਹਾ, ਭਾਵ, ਆਪੇ
 ਹੀ ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ
 ਵਿੱਚ ਵੱਜ ਰਿਹਾ
 ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ
 ਅਧਿਆਤਮਕ
 ਸਾਧਨਾ-ਧਿਆਨ
 ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਣਿਆ
 ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।)

ਪਰਮੇਸਰੁ, ਅਰ ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ, ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ' : ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੈਰੀ ਪਇਆ, ਸਿਰੁਪਾਉ ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਸਬਦ ਪੁਨਿ ਉਠੀ ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਹੋਆ, ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ :- ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥ ਪੂਪੁ ਮਲਆਨਲੇ ਪਵਣੁ ਚਵਰੇ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ॥੧॥ ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਇ ਭਵਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ॥ ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹੈ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੋਹੀ॥ ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ॥੨॥ ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣ ਸਭਿ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥ ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੇ ਸੁ ਆਰਤੀ ਹੋਇ॥੩॥ ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਕਰੰਦ ਲੋਭਿਤ ਮਨੋ ਅਨਦਿਨੋ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਕਉ ਹੋਇ ਜਾਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਵਾਸਾ॥੪॥੧॥੨॥੯॥

ਭਾਗ ਤੀਜਾ -

ਤਬਿ ਆਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਹੋਈ, ਜੋ 'ਨਾਨਕ ਕਉ ਉਸੀ ਘਾਟਿ ਪਹੁਚਾਇ ਆਵਹੁ'। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੇ ਤਾਈਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨਿ ਉਸੀ ਘਾਟਿ ਆਣਿ ਨਿਕਾਲਿਆ। ਦਰੀਆਉ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ ਤਬ ਲੋਕਾਂ ਡਿੱਠਾ। ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਯਾਰੋ ਇਹੁ ਤਾਂ ਦਰੀਆਇ ਵਿਚਿ ਪਇਆ ਆਹਾ, ਏਹੁ ਕਿਥੁ ਪੈਦਾ ਹੋਆ?' ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਡੇਰੇ ਆਇ ਕਰਿ ਵੜਿਆ। ਡੇਰਾ ਸਭੁ ਲੁਟਾਇ ਦੂਰਿ ਕੀਤੇਸੁ। ਲੋਕ ਬਹੁਤੁ ਜੁੜਿ ਗਏ, ਖਾਨੁ ਭੀ ਆਇ ਗਇਆ ਆਖਿਓਸੁ 'ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਤਾਹੀ ਕਿਆ ਹੋਆ ਹੈ'। ਤਬਿ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ ਏਹੁ ਦਰਿਆਉ ਵਿਚਿ ਪਇਆ ਆਹਾ, ਦਰੀਆਉ ਵਿਚੋਂ ਚੋਟਿ ਖਾਧੀ'। ਤਬਿ ਖਾਨ ਕਹਿਆ, 'ਯਾਰੋ ਵੱਡਾ ਹੈਫੁ ਹੋਆ। ਖਾਨ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋਇ ਕਰ ਉਠਿ ਗਇਆ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੇ ਤੇਤਿ ਇਕਾ ਲੰਗੋਟੀ ਰਹੀ, ਹੋਰੁ ਰਖਿਓਸੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ। ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲਿ ਜਾਇ ਬੈਠਾ। ਨਾਲ ਮਰਦਾਨਾ ਡੂਮੁ ਜਾਇ ਬੈਠਾ।

14.2 ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਟਿੱਪਣੀ

'ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ :-

ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ : ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਦਾ ਵੇਈ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣਾ।

ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ : ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੋਲੋਂ 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ' ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ।

ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ : ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਦਰਿਆ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਕੇ, ਫਕੀਰਾਂ ਸੰਗ ਬੈਠ ਜਾਣਾ।

(ੳ) ਸਾਖੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਵੇਈ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ, ਵੇਈ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਕੋਲ ਖੜਾ ਖੜਾ ਥੱਕ-ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਰ ਕੇ ਉਹ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਿੱਥਿਆ ਜਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਨ, ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਮਲਾਹ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਲਬੰਧ ਪਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਆਖਰ, ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਖਾਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ “ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਵਜੀਰੁ ਥਾ।”

ਟਿੱਪਣੀ : ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਜਾਣ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ (Symbolic) ਅਰਥ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14.1

1. ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਦਰਿਆ 'ਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਗਏ ?
2. ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਕਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ?
3. ਖਿਦਮਤਿਗਾਰ ਨੇ ਕੀ ਸਮਝਿਆ ?
4. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲੈ ਗਏ ?
5. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ?
6. ਖਾਨ ਕਿਉਂ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ?
7. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੀ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਉ :
 - (i) ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ।
 - (ii) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ।
 - (iii) ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਲਾਹ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਜਲਬੰਧ ਪਵਾਏ ਗਏ।
 - (iv) ਖਾਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ “ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਵਜੀਰੁ ਥਾ।”

ਆਉ, ਹੁਣ ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ :

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ, ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ (ਕਟੋਰਾ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀ

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IV

ਵਾਰਤਕ



ਕਹਿਆ	: ਕਿਹਾ
ਕਿਆ	: ਕੀ
ਬਜੰਤ੍ਰ	: ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸਾਜ
ਨਦਰਿ	: ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਮਿਹਰ
ਸਿਰੁਪਾਉ	: ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧	: ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ
ਸਹਸ	: ਸੌ ਜਾਂ ਸੈਂਕੜੇ
ਨੈਨ	: ਨੈਣ, ਅੱਖਾਂ
ਆਰਤੀ	: ਇਕ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਗਗਨ	: ਆਕਾਸ਼
ਰਵਿ	: ਸੂਰਜ
ਮਲਆਨਲੇ	: ਸੁਗੰਧੀ ਦਾ ਪਹਾੜ
ਚਵਰੇ	: ਚੌਰ ਕਰਦਾ
ਤੇਰੀ	: ਤੇਰੇ

ਵਾਰਤਕ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਨੋ	: ਨੂੰ
ਘਾਟਿ	: ਨਦੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ
ਤਬ	: ਤਾਂ
ਫਿੱਠਾ	: ਵੇਖਿਆ
ਕਿਥੁ	: ਕਿਥੋਂ
ਕੀਤੋਸੁ	: ਕੀਤਾ
ਤਬਿ	: ਤਾਂ
ਵੱਡਾ ਹੋਫੁ ਹੋਆ :	ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ
ਤੇੜਿ	: ਕਮਰ
ਫੂਮੁ	: ਮਰਾਸੀ
ਰਖਿਓਸੁ	: ਰੱਖਿਆ
ਇਕਾ	: ਇਕ

ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਂ ਲਵੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਜਪੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਪਾਏ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ। ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਇਹੀ ਕਿਰਤ ਕਰੇ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਲਾਮ ਕਰਕੇ, ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ “ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੈਸੀ ਹੈ ? ਕਹੁ।” ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਉਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ “ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ॥...” ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਸਲੋਕ “ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥੧॥” ਦਾ ਗਾਇਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਜਪੁ’ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹੈ “ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਉਪਰਿ ਤੇਰੀ ਨਦਰਿ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ॥ ਜਿਸ-ਉਪਰਿ ਤੇਰਾ ਕਰਮੁ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ॥ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਅਰ ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ॥” ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਭੇਂਟ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ, ਧਨਾਸਰੀਂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਚੀ ਆਰਤੀ “ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥ ...”



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14.2

1. ਸਾਖੀ ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ?
2. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਪੀਣ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ?
3. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ?
4. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਕਿਹੜਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਹੋਇਆ ?
5. ਜਦੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ?
6. ਸਿਰੋਪਾ (ਸਿਰੁਪਾਉ) ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
7. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਦੇ ਦੱਸੋ ਗਏ ਹਨ? ਆਉ ! ਹੁਣ ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰੀਏ :

ਵਿਆਖਿਆ

‘ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’ ਸਾਖੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਈ ਦਰਿਆ ਦੇ ਉਸੇ ਘਾਟ ’ਤੇ ਵਾਪਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਵੇਈ ਦਰਿਆ ਦੇ ਉਸੇ ਘਾਟ ’ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਵਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਬਾਬੇ ਨੇ



ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ, ਖ਼ਾਨ ਵੀ ਉਥੇ ਆ ਗਿਆ। ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੋ ਨਾਨਕ ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਉਥੇ ਚੋਟ ਖਾਧੀ ਹੋਵੇ। “ਯਾਰੋ ਵੱਡਾ ਹੈਫ਼ ਹੋਆ।” ਕਹਿਕੇ ਖ਼ਾਨ ਉਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੇਜ਼ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਰਦਾਨਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਟਿੱਪਣੀ : ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ 'ਚੋਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। 'ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਸਾਖੀ ਦਾ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ' ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਨੌਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਫ਼ਕੀਰਾਨਾ ਬਿਰਤੀ ਘਰਦਿਆਂ ਨਾਲ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀ ਵਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਰੂਹਾਨੀ/ਦੈਵੀ ਤਬੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ : 10 'ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਹ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਦਾ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14.3

1. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ 'ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ' ਦੇ ਉਸੇ ਘਾਟ 'ਚੋਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕੀ ਸੀ ?
2. ਘਰ (ਡੇਰੇ) ਆ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?
3. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਲੁਟਾਉਣ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ?
4. ਘਰ ਲੁਟਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ?

14.3 'ਸਾਖੀ' ਤੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ' ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ

(ੳ) 'ਸਾਖੀ' ਤੇ 'ਜਨਮਸਾਖੀ' ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

'ਸਾਖੀ' ਸ਼ਬਦ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਸ਼ਾਕਸ਼ਯ' ਦਾ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਸ਼ਕ ਅਰਥ ਹੈ, ਗਵਾਹੀ। ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖੀ 'ਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਤੱਥ (fact), ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਖਿਆਤ ਵੇਖਿਆ-ਪਰਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ। ਫ਼ਰਕ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਸਾਖੀ, ਸਮੁੱਚੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕੱਠ 'ਜਨਮਸਾਖੀ' ਕਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।



ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ-ਅੱਧ ਵੇਰਵਾ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਵੇਕਲੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਗਤ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਅਕਸਰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਜੋਗਾਤਮਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਗੁਣ-ਲੱਛਣ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਅਕਸਰ ਇਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਰਾਮਾਤੀ ਜਾਂ ਚਮਤਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਨੂੰ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਨੂੰ ਪੌਰਾਣਿਕ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਰਚਨਾ-ਜੁਗਤ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਖੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਛੁਪਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼, ਕਦੇ ਨੈਤਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਕਦੇ ਦੈਵੀ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ। ‘ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਅ) ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਦੱਸ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਨਾਇਕ, ਕੋਈ ਆਮ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁਰੂ, ਭਗਤ, ਪੀਰ-ਪੈਗੰਬਰ ਜਾਂ ਸੰਤ-ਫਕੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨੀ ਆਪ ਲਿਖੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਜਾਂ ਆਤਮ-ਕਥਾ ਕਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਯਥਾਰਥਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਜਨਮਸਾਖੀ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਤੱਤਾਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਨਾਇਕ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਤੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ (ਜਿਸ ਨਾਲ ‘ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼’ ਸਾਖੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਕਰਨੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦਾ ਅਤੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਲ ਪਲ ਕਰਾਮਾਤ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਗਵਿਜੇਈ (ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ) ਤੇ ਸਰਬਵਿਜੇਈ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ) ਲੋਕ-ਨਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(ੲ) ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਮਾਤਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’, ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੋਢੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ (Colonial) ਸੋਚ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼, ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲੈ ਗਏ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲੈ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਕ਼ਤ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਰਾਹੀਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ (edit) ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ’ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਖਰੜੇ ਉੱਤੇ, ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅੰਦਰੋਂ ਮਿਲਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਹੈ। ਪਰ, ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਿਆ। ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਹਾਫ਼ਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਇਹ ਰਚਨਾ, ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤਕ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨ-ਕਲਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸੂਚਕ ਹੈ।

14.4 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਮਾਤਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ 'ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' (ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ : 10), 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਹੋਇਆ ਇੰਝ ਕਿ ਕਾਲਬ੍ਰਕ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਹੱਥ, ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਨੁਸਖਾ/ਖਰੜਾ (manuscript) ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲੰਡਨ' ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਰਖਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਨ 1883 ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਇਸ ਖਰੜੇ/ਨੁਸਖੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਹਾਫ਼ਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਮੈਕਾਲਿਫ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਆਦਿ ਨਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਰੋਲ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ, ਇਹ ਜਿਹਲਮ ਦੇ ਇਸ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸ ਕਿਨਾਰੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਪ੍ਰਚਲਤ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਜੋਗਾਤਮ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। 'ਆਖਿਓਸੁ' ਸ਼ਬਦ, ਇਸੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਕੁਲ 57 ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਕਰਾਮਾਤੀ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹਨ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. 'ਵੇਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਸਾਖੀ ਦੀ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ?
2. ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?
3. ਵਾਕ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।





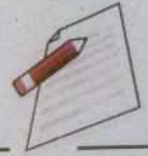
ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 14.1
1. 'ਵੇਈਂ' ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ।
 2. 'ਖਿਦਮਤਦਾਰ' (ਸੇਵਾਦਾਰ) ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ।
 3. ਖਿਦਮਤਦਾਰ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ।
 4. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਾਖੀ-ਨਾਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ।
 5. ਮਲਾਹ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਜਲਬੰਧ ਪਵਾਏ ਗਏ।
 6. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ, ਖਾਨ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ, ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਇਨਸਾਨ ਸੀ।
 7. (i) ✘, (ii) ✘, (iii) ✓, (iv) ✓
- 14.2
1. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਦਾ ਕੀਤਾ।
 2. 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕਟੋਰਾ', ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।
 3. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਪਾਏ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੋ। ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹੋ। "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੀਆ ਹੈ। ਤੂ ਏਹਾ ਕਿਰਤਿ ਕਰਿ।"
 4. 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ' ਹੋਣ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ।
 5. ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਸ਼ਬਦ "ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ॥ ..." ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ।
 6. ਸਿਰੋਪੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਲੰਬਾ ਕੱਪੜਾ, ਜੋ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।
 7. 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ।
- 14.3
1. ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵੇਈਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।
 2. ਘਰ (ਡੇਰੇ) ਆ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੇੜ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਬੈਠੇ।
 3. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਇੰਝ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

4. ਕਿਉਂਕਿ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ (ਹੁਕਮ) ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪ ਜਪੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਪਾਵੇ। ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਕਿਸੇ ਦੋ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਬਣਾਉ।
2. ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਗਤ, ਗੁਰੂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੀ ਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹੀ-ਸੁਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ 15-20 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਸਰ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ।





ਟਿੱਪਣੀ

ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ



ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਕ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਮੇਰੀਆਂ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯਾਦ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਉਸਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਛਿਆਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਸਨ। ਕੱਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਢੇ ਕੁ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਮਿਜਾਜ਼ ਤੇ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਥਰਮ, ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਧਰਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਅਕੀਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਧਰਮ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ, ਅਖੌਤੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਉਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕ-ਗੀਤ, ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਯਾਦ ਸਨ। ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਜੱਸਮਾ ਸਨ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤਿ ਉਹ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹਰ ਪੂਰਨ ਚੰਦ (ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ) ਸਮੇਂ ਵਰਤ ਵੀ ਰੱਖਦੇ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ। ਸੰਨ 1930 ਈ. ‘ਚ ਉਹ ਸੌ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ, ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਚਲੀਆਂ ਜਦੋਂ ਗੁਆਂਢੀ ਲੋਕ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ। ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਤੇ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨ ਸਨ।



ਉਦੇਸ਼

‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਯਾਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :

- ‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਯਾਦ ਦਾ ਯਾਰ
- ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ
- ‘ਯਾਦ’ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪਾਕਾਰ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ
- ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

15.1 ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ

ਆਉ ! ਪਹਿਲਾਂ 'ਮੇਰੀਆਂ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ' ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 'ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ' ਯਾਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰੀਏ।

'ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ' ਯਾਦ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਬੁੱਢੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ। ਤਿੰਨ ਉਪਰ ਤਰਿਆਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ; ਮਸਾਂ ਚਾਰ ਤੇ ਅੱਧਾ ਫੁਟ। ਇਹ ਖੁਸ਼ ਹਨ, ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ; ਜੀਕਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਿਰਨਾਂ-ਚੁੰਮਿਆ ਕੰਵਲ। ਇਹ ਕੋਮਲ ਹਨ, ਬੜੇ ਕੋਮਲ ; ਉਸ ਨਿੱਕੀ ਨਦੀ ਵਾਂਗ ਜਿਹੜੀ ਮਹਿਕਦੇ ਬਾਗ ਦੇ ਖਿੱਤਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਵੱਗਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨਵੇਂ ਖਿਆਲ ਉਠਦੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਬੱਦਲ ਕਾਲੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਧੁੱਪਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਭੱਖਦੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਪਥਰੀਲੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ।

ਇਹ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਰਤ ਰਖਦੇ ਹਨ—ਸਭ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ। ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ; ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ, ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ, ਅਕੀਦਾ ਨਹੀਂ—ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਘਰੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਚਲਾ ਜਾਏ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਦੁਖ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਇਹ ਹਰ ਪੂਰਨ ਚੰਦ (ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ) ਸਮੇਂ ਵਰਤ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਜਾਂਦੇ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੇ। ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦੇ, ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ-ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਦੀ ਦਰੀ ਵਿੱਛੀ ਹੈ। ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਰੰਗੀਲਾ ਪੀੜ੍ਹਾ ਡੱਠਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਉੱਤੇ ਪੂਜ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਦੀਉੜੀ ਵਿੱਚ ਧੂਪ ਧੁਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਤਬਰਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਵੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਆਪੀਂ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਸਵੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਵਾਕ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਮੂੰਹ ਜੁਠਾਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਪੜ੍ਹ, ਪਰ ਇਹ ਏਨੇ ਗੀਤ ਗੋਂ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਏਨੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਸਾਂ, ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਰਾਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜਾਦੂ ਨਾਲ ਕੀਲੇ, ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੇਂਦੇ, ਤੇ "ਅਗੋਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ?" ਪੁੱਛਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ, ਪਰੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਭੂਤਨਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਠੱਗਾਂ ਦੀਆਂ, ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ ਉਸ ਮੋਹਿਣੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿਦ੍ਹੇ ਮੂੰਹੋਂ ਫੁੱਲ ਕਿਰਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੱਸਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗਿਆ ਹਰ ਫੁੱਲ ਬੂਟਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਸੋਹਣੇ ਬਾਗਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ	
ਜੀਕਰ	: ਜਿਵੇਂ
ਕੰਵਲ	: ਕੰਵਲ ਦਾ ਫੁੱਲ
ਅਕੀਦਾ	: ਸ਼ਰਧਾ, ਸਿਦਕ, ਧਰਮ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਨਜ਼ਰੀਆ
ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ	: ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋ ਕੇ
ਦੀਉੜੀ	: ਪੂਛ ਧੁਖਾਣ ਵਾਲੀ ਕਟੋਰੀ
ਮੁਤਬਰਕ	: ਪਾਵਨ, ਪਵਿੱਤਰ
ਆਪੀਂ	: ਆਪਣੇ ਆਪ
ਜੁਠਾਲਦੇ	: ਜੁਠਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ
ਗੀਤ ਗੋਂ	: ਗੀਤ ਗਾ
ਭੂਤਨਿਆਂ ਦੀਆਂ	: ਭੂਤਾਂ ਦੀਆਂ
ਸੋਹਣੀ	: ਸੁੰਦਰ
ਅਣਪੜ੍ਹ	: ਅਨਪੜ੍ਹ

ਵਾਰਤਕ



ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬਿਜਾਈ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਹਲਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖੀਆਂ ਕੁਤਕਤਾਂ ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬੀਜ ਪੋਲੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਉਛਾਲਵੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਸੇਗੀ ; ਉਦੋਂ ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਆਲੇ ਵਿੱਚ ਚੋਣਵੇਂ ਦਾਣੇ ਕਣਕ ਦੇ ਬੀਜਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਓਸ ਮਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੂਲੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਰਭ ਅੰਦਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਿਲਜੁਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਕਦੇ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਹਰੀ ਖੇਤਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੋਤ ਜਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤਰੀ ਪੀਲੀ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਇੱਕ ਡਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਟਦੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਮਲਾਈਆਂ ਡਾਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਨਦੀ ਨੱਚਦੀ-ਹੱਸਦੀ ਸਾਡੇ ਅੱਧੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਸੁੱਖਾਂ ਮੰਗਦੇ ਇਹ ਖੇਤਰੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਮਿੱਠੇ ਘਿਓ ਨਾਲ ਆਟੇ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਕੇ ਨਾਲ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੀਵਾ ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੁੱਲੀ ਭਟਕੀ ਕਿਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਮਕਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਘਰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਹ ਗੁਆਂਢੀ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਜਕਾਂ ਬੁਲਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖੁਆਂਦੇ ਹਨ। ਪੱਚਾਸੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਕੰਜਕਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਇਹ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਇਹ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ। ਰਾਤੀਂ ਕਦੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਤੇ ਕਦੇ ਧਰੁ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਹਨ—ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਧਰੁ, ਸਤਿ ਵਾਂਗ ਅਟੱਲ ਖਲੋਤਾ ਹੈ।

ਨਵਾਂ ਚੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਏਸ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਧੁਰ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਰਬਲ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਘਸਮੈਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ 'ਚੋਂ ਚਾਂਦੀ-ਕਮਾਨ ਦੀ ਧਾਰ ਚੁੰਡਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਮਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਦਲ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕਾ ਸਾਂਭਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ—“ਔਹ-ਔਹ-ਔਹਨਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਉਤੇ”—ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੰਬਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰਦੇ ਹਨ : “ਗੁਰਬਖਸ਼, ਗੁਰਦਿਆਲ, ਗੁਰਚਰਨ—ਤੇ ਸਾਰੇ, ਆਓ ਦੌੜ ਕੇ ਆਓ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ, ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਏ—ਸਾਰਿਆਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਏ—ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ !”

ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੜ ਕੇ ਸੇਧਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਾਂ—ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੋਲ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਪੋਤਰੀਆਂ—ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, “ਔਹ-ਔਹ-ਬੇਬੇ ਜੀ-ਔਹ।” ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਕਿਥੇ ? ਕਿਥੇ ? ਮੇਰੇ ਜੀਉਣ ਜੋਗਿਓ ! ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਹਾਏ ! ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੇ—ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਕਰੇਗਾ ?”

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਓਦੋਂ : ਉਦੋਂ

ਓਸ : ਉਸ

ਜਿਥੇ : ਜਿਸ ਦੇ

ਕੁਤਕਤਾਂ : ਖੇਦਦੇ।

ਉਛਾਲਦੀਆਂ : ਉਛਾਲਦੀਆਂ

ਓਦੋਂ : ਉਦੋਂ

ਖੇਤਰੀ : ਖੇਤੀ/ਫ਼ਸਲ

ਪਰਕਰਮਾ : ਲੰਘਦੀ ਹੈ (ਉਝ, ਪਰਕਰਮਾ ਦੇ ਅਰਥ ਸ਼ਰਧਾ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਥਾਂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਘੰਮਣ ਨੂੰ ਵੀ ਘੰਮਣ)

ਕੰਜਕਾਂ

ਕੁੜਿਆ

ਸਤਿ : ਸੱਚ

ਵਾਜ : ਆਵਾਜ਼

ਚੈਨ : ਆਰਾਮ

ਅਖੀਰ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਉਪਰ, ਜਦੋਂ ਚੰਨ-ਮੁੱਖੜਾ ਸਾਡੇ ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਝਉਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਤੇ ਬਾਲਾਂ ਵਰਗੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਹ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਬਾਲ-ਚੰਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਧੋਣ ਲਈ; ਮਠਿਆਈ ਦੇ ਭੋਰੇ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਨਵ-ਜੰਮੇ ਨੂੰ ਖੁਆਣ ਲਈ। ਫੇਰ ਉਹ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਦੇ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦੇਂਦੇ ਹਨ—“ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਹੋਵੇ ਜੇ, ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੋ !”



ਉਤੋਂ ਉਤਰ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ, ਉਹ ਕਮਰਿਓਂ ਕਮਰੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਲੱਭੇ ਉਹਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ; ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਧਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪਰਛਾਵਾਂ

ਜਿਹਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—“ਚਲ, ਮੇਰੀ ਧੀਏ—ਚਲ ਕੋਠੇ 'ਤੇ—ਔਹ ਚੰਨ-ਮੁੱਖੜਾ ਵੇਖ, ਕੇਡਾ ਸੋਹਣਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਏ, ਅੱਜ ਇਹ ਨਵਾਂ ਜੰਮਿਆ ਏ, ਏਸ ਚੰਨ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੁ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਫੁੱਪ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ—ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਇਹਦੇ ਵਰਗਾ ਚੰਨ ਤੇਰੀ ਧੜਕਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਖੇਡਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਧੀਏ ! ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ! ਮੈਂ ਸਦਾ ਇਹਦੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਆਈ ਹਾਂ—ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ ਚੰਨ ਏ ! ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਡੁੱਬਿਆ—ਪਰ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਤੇ ਦੁੰਡਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ—ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹਦੀ ਚਾਹ ਰਹੀ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਦੀ ਚਾਨਣੀ ਚਮਕਦੀ ਰਹੀ ਏ !”

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਇਹ ਅਤਿ ਸੁਹਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੰਨ 1930 ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਓਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਸੀ। ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਇਹ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਹੇ। ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਅਖੀਰਲਾ ਇਹ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਪਏ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਦਾ ਭਾਰ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ‘ਚੰਗਾ’ ਆਖਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੂੜੀ ਉੱਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਕ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ, ਮੈਂ ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਰੁਪਈਏ ਮੰਗੇ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲ ਓਦੋਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੰਦਰੋਂ ਟੁੰਬਾਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਪੁੱਤਰ, ਤੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨੀਆਡਰ ਅਜੇ ਆਇਆ ਨਹੀਂ—ਤੂੰ ਇਹ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਰੁਪਈਆ ਚੁੱਕ ਲਿਆ—ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਦੋਂ ਦਿਆਂਗੀ, ਤੂੰ ਫੁੱਡਾ ਲਿਆਵੀ”।”

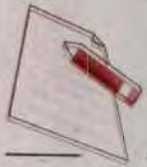
ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਸੁਹਰਤ ਬੜੀ ਖਰਾਬ ਸੀ, ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਕਦੇ ਭਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਉਹਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਹ ਵੀ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਭੋਰੇ	: ਟੁੱਕੜੇ
ਕੇਡਾ	: ਕਿਤਨਾ
ਰਹੁ	: ਰਹਿ
ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ	: ਮਰ ਗਈ,
ਓਦੋਂ	: ਉਦੋਂ
ਫੂੜੀ	: ਮੌਤ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਆਏ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਬਹਿਣ ਲਈ ਵਿਛਾਈ ਦਰੀ ਆਦਿ
ਟੁੰਬਾਂ	: ਗਹਿਣੇ
ਸੁਹਰਤ	: ਕੀਰਤੀ, ਜੱਸ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ
ਧੱਕਾ ਕਰਦਾ	: ਚਿਆਦਤੀ ਕਰਦਾ
ਭਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਾਰੀ	: ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ
ਘਰਦਿਆਂ	: ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ
ਕਿਤ	: ਫੁੱਪੇ ਹੋਏ ਰਾਜ

ਵਾਰਤਕ



ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲ ਕਿਤੇ ਚੋਰੀ ਆਇਆ ਤੇ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਗਿਆ। ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਪਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਘਰ ਵੜੇ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਵੜਾ ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲ ਆਵੇ, ਜੇ ਮੱਠੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਮੱਠੀ ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲ ਆਵੇ।

ਘਰ ਵਿਚ ਚੀਜ਼-ਵਸਤ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਂਭ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਖਾਂਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਬਹਿੰਦੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ, ਬੇਬੇ ਓਸੇ ਦੀ ਹੈ, ਓਸੇ ਦੇ ਭੇਤ ਬੇਬੇ ਨੇ ਸਾਂਭੇ ਹੋਏ ਹਨ—ਪਰ ਫੂੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰ ਵਿਖਾਈਆਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਉਹ ਦਾਦੀ ਮੇਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਇਨਸਾਨੀ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਬੈਂਕ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ—ਪਰ ਮੇਰਾ ਸੂਰਜ ਇਹ ਅਤਿ ਸੋਹਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਚੰਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਮਿੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਰਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਚਾਨਣ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ 'ਚੋਂ ਆਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਿਰਨ ਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਯਾਦ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ :-

ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ : ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ, ਕੱਦ, ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਦੂਜਾ ਭਾਗ : ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਸਤਿਕਾਰ

ਤੀਜਾ ਭਾਗ : ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

(ੳ) ‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਯਾਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਕੱਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 93 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਨ। ਕੱਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਸਾਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ। ਪਰ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੋਮਲ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਨ। ਉਹ ਜੋ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਧਰਮ ਸਮਝਕੇ ਕਰਦੇ। ਧਰਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਅਕੀਦਾ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਸੀ। ਉਹ ਪਰੰਪਰਕ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਘਰੋਂ ਕੋਈ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਚਲਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਚੇਤੇ-ਸੁਚੇਤੇ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪੂਰਨ ਚੰਦ ਸਮੇਂ ਵਰਤ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ, ਪਰ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕ-ਗੀਤ, ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਭਾਵ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਸਨ।

ਟਿੱਪਣੀ : ‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਯਾਦ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ, ਕੱਦ, ਸੁਭਾਅ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਥੋਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਥਾਵਾਂ

ਆਦਿ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਘੇ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਯਾਦ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਰਾਹੀਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਬਿਆਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।



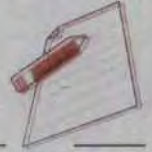
ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15.1

1. ਇਸ ਭਾਗ 'ਚੋਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ, ਕੱਦ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?
2. ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕੀ ਸੀ ?
3. ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸੀ ?
4. “ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ।” ਕਥਨ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
5. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੀ (✓) ਅਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (✗) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਉ ::
 - (i) ਦਾਦੀ ਜੀ, ਕੱਦ ਤੋਂ ਲੰਬੇ ਤੇ ਭਰ ਜਵਾਨ ਸਨ।
 - (ii) ਦਾਦੀ ਜੀ, ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਨ।
 - (iii) ਦਾਦੀ ਜੀ, ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਸਨ।
 - (iv) ਦਾਦੀ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਇਨਸਾਨ ਸਨ।

15.2 ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਟਿੱਪਣੀ

ਦੂਜਾ ਭਾਗ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਅਥਾਹ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਤਿਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਨਵਾਂ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੇ, ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਥੱਕਦੇ।

ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੰਨ 1930 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੌ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਹ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਰਹੇ। ਉਮਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਉਹ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਦਾ ਭਾਰ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਬੁਲਾਉਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਫੂਫ਼ੀ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁਲੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਨੇਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨੀ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਸਨ।





ਟਿੱਪਣੀ : ਇਉਂ, ਇਹ ਯਾਦ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਚੋਂ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਬਰੇਜ਼ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇਕ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਹ-ਰੀਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਇਉਂ, ਇਸ ਯਾਦ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੱਰਵਾਂ ਬਿੰਬ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਯਾਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਲਾਤਮਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਅਲੰਕਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਇਸ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਤੇ ਸੁਹਜਮਈ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਬੁੱਢੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ, ਤਿੰਨ ਉੱਤੇ ਤਰਿਆਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ, ਮਸਾਂ ਚਾਰ ਤੇ ਅੱਧਾ ਫੁੱਟ।” ਲੇਖਕ ਦੀ ਇਸ ਯਾਦ ਦਾ ਮੁਖ ਪਾਤਰ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਕਰਨੀ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਗੁਣ, ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣ ਲੇਖਕ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਯਾਦ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਘਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਬੁਲਾਉਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸਤ-ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ, ਉਹ ਸਭ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15.2

1. ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ?
2. ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ?
3. ਫੂੜੀ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਬੁਲਾਉਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ?
4. 'ਸ਼ੈਲੀ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?' 'ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ' ਯਾਦ ਦੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਲੱਛਣ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।

15.3 'ਯਾਦ' ਵਾਰਤਕ-ਰੂਪਾਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ

(ੳ) 'ਯਾਦ' ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

'ਯਾਦ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਬਦ 'ਸੰਸਮਰਣ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ Memories ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਕੋੜੇ-ਮਿੰਠੇ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਹਾਦਸੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਹਸੀਨ ਪਲ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੇਖਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਿਖ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਯਾਦਾਂ' ਜਾਂ 'ਸੰਸਮਰਣ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ, 'ਯਾਦਾਂ' ਦੇ ਪਾਤਰ ਲੇਖਕ ਆਪ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ



ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ 'ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ' ਦੇ ਪਾਤਰ, ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਹਨ ਜੋ ਅਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਸੋ, ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਯਾਦ', ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੰਨਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਮੇਰੀਆਂ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ' ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ "ਯਾਦਾਂ, ਕੋਈ ਆਪ ਨਹੀਂ ਚੁਣਦਾ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਵੀ ਕੋਈ ਯਾਦ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਭੁੱਲ ਹੋਣ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਸ ਯਾਦ ਲਈ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਮਾਂਦਰੂ ਰਖਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।"

(ਅ) ਯਾਦਾਂ ਕੌਣ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤ ਤਾਂ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਕੌੜੀਆਂ-ਮਿੰਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਯਾਦਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਲੇਖਕ ਦੀ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪਕੜ, ਪੱਕੀ ਤੇ ਪੀਢੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਗੱਲ 'ਯਾਦ' ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਗੱਲ 'ਯਾਦ' ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਰੋਚਕ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਇਤਨਾ ਸਹਿਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾ ਆਵੇ।

15.4 ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕ ਚਰਚਿਤ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪ ਛੱਡੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਵਾਰਤਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, 'ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਜੀਰਾਂਦ', 'ਅਣਵਿਆਹੀ ਮਾਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਨਾਵਲ; 'ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ' (ਭਾਗ-1), 'ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਿਸ ਪਈ' (ਭਾਗ-2); 'ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ' (ਭਾਗ-3), ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈ-ਜੀਵਨੀ; ਨੌਂ ਦਸ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ; ਪੰਜ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਆਪ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ 'ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਇੱਕ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜੋ ਅੱਜ ਤੀਕ ਨਿਰੰਤਰ ਛਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਤਨੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਭਾਵ, ਉਹ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੋਂ 'ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਬਣ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਨਵੇਕਲੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਕਰਕੇ ਆਪ, ਇੱਕ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਲੇਖਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਵੇਕਲਾ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ (style) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ, ਹਰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਵੇਕਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਲੇਖਕ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ। ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਲੇਖਕ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ-ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ, ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾਦੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਹਰ ਧਰਮ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਰਵੱਈਆ ਸੀ ?
2. ਜਦੋਂ ਨਵਾਂ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਇਤਨੇ ਖੁਸ਼ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ?
3. ਹਰੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੋਤ ਕਿਉਂ ਜਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ?
4. “ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਹੋਵੇ ਜੇ, ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੋ”, ਕਥਨ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
5. ‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਯਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।
6. ਰੂਪਕ ਤੇ ਉਪਮਾ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।
7. ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਵਾਕ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ‘ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ’ ਨਾਮਕ ਯਾਦ ‘ਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ-ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰੋ।
8. ‘ਖੇਤਰੀ’, ‘ਅਨਪੜ੍ਹ’, ‘ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ’, ‘ਨਿਰਬਲ’, ‘ਘਰਦਿਆਂ’ ‘ਚੋਂ ਪਛਾਣ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰੋ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 15.1 1. ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤਰਿਆਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਦੇ ਵੱਡੇ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮਿਲਾਪਤੋ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ।
2. ਧਰਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਅਕੀਦਾ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਦੇ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ, ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ, ਉਹ ਸੌਣ, ਜਾਗਣ, ਖਾਣ, ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਆਰਾਮ-ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਉਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਨ।
3. ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੀਤ, ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਸੀ।
4. ‘ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ’ ਕਥਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ।



ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਘਰੋਂ ਕਿਸੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦਾ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੁਖ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੂਚਕ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਚੇਤੇ-ਸੁਚੇਤੇ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝਦੇ, ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ।

5. (i) ✖, (ii) ✓, (iii) ✓, (iv) ✖

15.2 1. 1930 ਈ. ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ।

2. ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੌ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ।
3. ਫੂੜੀ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਬੁਲਾਉਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੋਸਤ-ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਉਹ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।
4. ਲਿਖਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ, ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ੈਲੀ' (style) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ, ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਹਰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ (personality) ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

'ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ' ਯਾਦ ਦੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ, ਉਤਮ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਓਤਪ੍ਰੋਤ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਅਲੰਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸੰਚਾਰ—ਇਸ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਗੁਣ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ, ਇਸ ਯਾਦ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਹਜਮਈ ਵੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ : "ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਬੁੱਢੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ, ਤਿੰਨ ਉੱਤੇ ਤਰਿਆਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ, ਮਸਾਂ ਚਾਰ ਤੇ ਅੱਧਾ ਫੁਟ।" ਜਾਂ "ਇਹ ਖੁਸ਼ ਹਨ, ਬੜੇ ਖੁਸ਼, ਜੀਕਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਿਰਨਾਂ-ਚੁੰਮਿਆ ਕੰਵਲ।" ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਘਾਤਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਠੇਠ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ, ਇਸ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਗੁਣ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਅਕਸਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਜਾਂ ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 10 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ। ਜੇਕਰ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਚਿਪਕਾਉ।
2. ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੋਈ ਯਾਦ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੋਈ ਯਾਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 15-20 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।



ਟਿੱਪਣੀ

ਅੱਥਰੂ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ



ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ

‘ਅੱਥਰੂ’, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ‘ਗੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਂਡ ਹੈ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਫਿਲਮੀ ਅਦਾਕਾਰ ਵੀ। ‘ਅੱਥਰੂ’ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ, ਅਜੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਸੀ। ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਥਕਾਵਟ ਕਾਰਨ, ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬਿਸਤਰੇ ‘ਚੋਂ ਉਠਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਚਾਹ ਪੀਂਦਿਆਂ ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਕਿ ਉਹ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਲੇਖਕ ਨੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ

ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦੇਵੇ। ਅਜੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਹਰ ਫਿਲਮ ਸਟਾਰ ਦੀ ਬੀਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਆਇਆਂ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪਰੋਡਿਊਸਰ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਧਾ ਕੁਝ ਘੰਟਾ ਜਾਇਆ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪਰੋਡਿਊਸਰ, ਲੇਖਕ ਦਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਤੋਂ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਦੋਂ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ (ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ) ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਥ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੰਬਈ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ‘ਤੇ ਪੈਸੇ ਪੈਸੇ ਲਈ ਮੁਹਤਾਜ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਅਭਿਨੈ-ਕਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰਦਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਉਸ ਦੀ ਪਿਕਚਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਮੁਫਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਗਰੋਂ, ਫਿਲਮ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਫੀਸ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ ਜੁਹੂ ‘ਤੇ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੁਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਫੁਰੀ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਘੜੀ ਨੇ ਗਿਆਰ੍ਹਾਂ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋ ਵੀ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦੇਵੇ। ਅਚਾਨਕ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਖਿੱਤਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਛੱਜੇ ਹੋਠ ਅੱਥਰੂ ਭਰੀਆਂ



ਦੇ ਅੱਖਾਂ, ਉਸ ਵੱਲ ਘੂਰ ਘੂਰ ਕੇ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਬਲਰਾਜ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ, ਬੜਾ ਢੀਠ ਬੰਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਹੈ ਜੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਕੇ, ਫਿਲਮ ਸਟਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਦੇ ਹਨ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਉਹ ਫਿਲਮ ਸਟਾਰ ਹੀ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਾਟਕਾਂ 'ਤੇ ਦਰਬਾਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਪਾਲ ਰੱਖੇ ਹੋਣ।

ਖੈਰ! ਆਖ਼ਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਗ਼ੋਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਹੀ ਲਿਆ। ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੋਲਿਆ “ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏ ਭਾਪਾ ਜੀ।” ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਇਹ ਬੋਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਪਿੱਘਲ ਜਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਰ, ਸਵੈ-ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਕਠੋਰਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਵਾਬ 'ਚ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੋਲੀਵਾੜਾ ਕੈਂਪ ਦੇ ਮੰਦਰ 'ਚ ਭਜਨ-ਗਾਇਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡਤ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਵਕ਼ਤ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸਗੋਂ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਿਆਦ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਫਾਊਂਟੇਨ ਪੈਂਨ ਵੇਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜੇਬ ਕੱਟ ਲਈ ਜਿਸ 'ਚ ਸੱਠ ਰੁਪਏ ਸਨ। ਪਰ, ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਿੱਧੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਖ਼ਤ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ, ਕੋਈ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਉਸ ਹੈਦਰਾਬਾਦੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ੍ਵੈ-ਸੰਜਮ ਉੱਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਦਦਾਰ, ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਆਖ਼ਰ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਖ਼ੁਦਦਾਰ ਮੁੰਡੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਅੱਥਰੂ ਟੱਪਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਸਨ।



ਉਦੇਸ਼

‘ਅੱਥਰੂ’ ਨਾਮਕ ਡਾਇਰੀ ਅੰਸ਼ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :-

- ਅੱਥਰੂ (ਮੂਲ ਪਾਠ)
- ਵਿਆਖਿਆ
- ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ
- ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ



16.1 ਅੱਥਰੂ

ਆਉ ! ਪਹਿਲਾਂ 'ਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ' ਦੇ ਇਸ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ :-

('ਅੱਥਰੂ' ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਹੈ)

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਕਲਕੱਤੇ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਕਲ੍ਹ ਹੀ ਮੁੜਿਆ ਹਾਂ। ਜ਼ਬਾਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਥਕਾਵਟ ਮਾਰਿਆ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ।

ਚਾਹ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਪੀਂਦਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ, "ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਹੀ ਮੰਗੇਗਾ।" ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਟਾਲ ਦੇ ਸੁ।"

ਹਾਲਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਗਤੁੰਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਬੜ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਰ ਫ਼ਿਲਮ ਸਟਾਰ ਦੀ ਬੀਵੀ ਬੇਜ਼ਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪਰੋਡਯੂਸਰ ਆਇਆ। ਅੱਧਾ ਕੁ ਘੰਟਾ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉਪਰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਪੈਸੇ ਲਈ ਮੁਹਤਾਜ ਫਿਰਦਾ ਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਭਿਨੈ-ਕਲਾ ਦਾ ਜਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰ ਸਾਂ, ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰਦਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹਿਲੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਪਿਕਚਰ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਟਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨਸ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਫ਼ੀਸ ਪਿਕਚਰ ਬਣਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿੱਚ ਈ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ ...

ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਅੱਜ ਐਤਵਾਰ ਹੈ। ਜੁਹੂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ-ਸਹਿਤ ਪਿਕਨਿਕ ਕਰਨ ਆਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੁਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਿਕਨਿਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਛੁਰੀ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਯਾਰ੍ਹਾਂ ਕੁ ਵੱਜ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਨਿਜਾਤ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋ ਵੀ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਵੋ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਚਾਨਕ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਪਈ। ਛੱਜੇ ਹੋਠ ਅੱਥਰੂ ਭਰੀਆਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਪਾਟ ਪਾਟ ਕੇ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹੋ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਹੋ ਗਏ ਸੁ ਇਥੇ ਬੈਠਿਆਂ। ਪੱਕਾ ਢੀਠ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਤਾਂ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਟਲਦੇ ਈ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਟੂਆ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਵਤਨ ਜਾਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸੱਚਾ, ਕਿਹੜਾ ਝੂਠਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਫ਼ਿਲਮ ਸਟਾਰ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਾਟਕ 'ਤੇ ਦਰਬਾਨ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਰਾਹ-ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਪਰ, ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਿਲੇ ਬਗ਼ੈਰ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

- ਅੱਥਰੂ : ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ
- ਜ਼ਬਾਨ : ਭਾਸ਼ਾ
- ਮਲੂਮ : ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
- ਆਗਤੁੰਕਾਂ : ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਮਹਿਮਾਨਾਂ
- ਤਾਂਤਾ : ਕਤਾਰ ਲੱਗ ਗਈ ਬੜ ਗਿਆ
- ਬੇਜ਼ਾਰ : ਨਾਖੁਸ਼, ਖਿੰਝਿਆ ਖਿੰਝਿਆ
- ਮੁਹਤਾਜ : ਮੁਥਾਜ, ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ
- ਪਾਸ : ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ
- ਤਸ਼ਰੀਫ਼ : ਚਰਨ ਪਾਉਣੇ, ਲੈ ਆਏ ਆਉਣਾ
- ਨਿਜਾਤ ਮਿਲੀ: ਛੁਟਕਾਰਾ, ਮੁਕਤੀ
- ਬਾਰੀ : ਖਿੱਤਕੀ
- ਪਾਟ ਪਾਟ ਕੇ: ਘੂਰ ਘੂਰ ਕੇ
- ਢੀਠ : ਜਿੱਦੀ
- ਦਰਬਾਨ : ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ
- ਭੈ-ਭੀਤ : ਡਰਾਉਣਾ

ਉਹ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਗੋਰਾ ਜਿਹਾ ਮੁੰਡਾ। ਸਤਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ—ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਿਆ :

“ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ?”

ਬਿਲਕੁਲ ਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ। ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਿੱਘਲ ਪਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਰੋਕਿਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਕਠੋਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ—“ਦੇਖੋ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਕੀ ਕੋਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।”

“ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਭਾਪਾ ਜੀ। ਕੋਲੀਵਾਤਾ ਕੈਂਪ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਭਜਨ ਗਾਨਾਂ ਵਾਂ ਤੇ ਪੰਡਤ ਮੈਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।”

“ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?”

“ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਕੰਮ ਲਵਾ ਦਿਓ ਭਾਪਾ ਜੀ ...”, ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਟਪ ਟਪ ਅੱਥਰੂ ... “ਮੈਂ ਫਾਊਟੈਨ ਪੈਂਨ ਵੇਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਕਤਰੀ ਗਈ ਏ। ਸੱਠ ਰੁਪਏ ਕਿਸੇ ਕੱਢ ਲਏ ਨੇ।”

ਇੰਝ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਹ ਟੁਰਦਿਆਂ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਬਨਿਸਬਤ ਜੇਬਾਂ ਵੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਭਰਾ”, ਮੈਂ ਆਖਿਆ, “ਇਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬ ਕਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਇਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਿਤਨੇ ਆਦਮੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ...ਹੱਛਾ, ਜ਼ਰਾ ਠਹਿਰ ...।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਪਿੰਡੀ ਵਾਲੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਨੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਫਿਰ ਪਿੱਘਲਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਆਂ ਸੂ। ਫੇਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਫਾਊਟੈਨ ਪੈਂਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਮਦਦ ਤਾਂ ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਲੀਵਾਤਾ ਕੈਂਪ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਹ ਭਜਨ ਗਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲਿਸਟ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪ ਬੀਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰ-ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਗਾਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਹੰਸਰਾਜ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਨਿੱਕਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਗਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਹੰਸਰਾਜ ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਵਾਂਗ ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਪਿੰਡੀ-ਪਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ?

ਮੈਨੂੰ ਕੋਲੀਵਾਤਾ ਕੈਂਪ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਿੰਡੀ ਪਸ਼ੋਰ ਵਾਲੇ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਫੱਰਕੇ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ, ਮੁਸੀਬਤ-ਜ਼ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਸਿੰਧੀਆਂ ਨੇ ਕੈਸੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।...

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਉਸ ਦਿਨ ਨੈਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਟੀ.ਬੀ. ਸੈਨੇਟੋਰੀਅਮ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਖ਼ਤ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ ਖੁਆਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਵਾਈਆਂ ਫਾਇਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਖ਼ਤ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪਿੰਡੀ : ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਸਥਿਤ ਸ਼ਹਿਰ)

ਉਕੀ : ਬਿਲਕੁਲ

ਗਾਨਾਂ ਵਾਂ : ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ

ਬਨਿਸਬਤ : ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ

ਪਿੰਡੀ-ਪਸ਼ੋਰ : ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ

ਮਜ਼ਹਬੀ : ਧਾਰਮਕ

ਤਫੱਰਕੇ : ਭੇਦ ਭਾਵ

ਮੁਸੀਬਤ ਜ਼ਦਾ : ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ

ਸੈਨੇਟੋਰੀਅਮ : ਹਸਪਤਾਲ

ਵਾਰਤਕ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਤਹਿਕੀਕਾਤ : ਖੋਜ-ਪੜਤਾਲ

ਹਸਬ ਜ਼ਰੂਰਤ: ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ

ਅੰਜੂਮਨ : ਸੰਸਥਾ

ਕੁਰੀਤ : ਬੁਰੀ ਗੀਤ

ਫੌਲਾਦੀ : ਸਖ਼ਤ ਲੋਹੇ ਦੀ

ਵਿਦਿਆ : ਵਿਦਾ ਕਰਾਂਗਾ
ਕਰਾਂਗਾ

ਇਖ਼ਤਿਆਰ : ਧਾਰਣ

ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ : ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ

ਦਿਨਚਰੀਆ : ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ

ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮ : ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਪਰ
ਨਿਯੰਤਰਣ

ਦਰਅਸਲ : ਅਸਲ 'ਚ

ਠਿਠੁਰਤਾ : ਛੋਟੇਪਨ

ਦਯਾ ਭੰਡਾਰ : ਦਿਆ ਦਾ ਭੰਡਾਰ

ਤੌਫੀਕ : ਹਿੰਮਤ, ਹੌਸਲਾ,
ਹੈਸੀਅਤ

ਉਮੈਦ : ਉਮੀਦ

ਕੇ ਸੋਚਸਨ : ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ

ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿੱਧੀ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਪਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜੇ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੇ ਫੌਰਨ ਮੁੰਡੇ ਬਾਰੇ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਅਤੇ ਹਸਬ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ... ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਅੰਜੂਮਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ। ਉਹ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਸਭਾ ਦਾ ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਏਸ ਕੁਰੀਤ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਹੱਥ ਪੈਰ ਹਿਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਏਸ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਛੇਤਾਂਗਾ ...

ਫੌਲਾਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਘੁਮਾ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਪਲਟਾ ਖਾਧਾ। ਦਸ ਵੀਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਇਸ ਨੂੰ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਨਾ ਸਭਾ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਾਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੁਆਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਜੋਤਨ ਤੇ ਇਸ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਣ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਮਨਪਸੰਦ ਸਾਹਿਤਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਮੀਨਗੀ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂ ਪਿੱਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਈ ਤਾਂ ਉਸ ਹੈਦਰਾਬਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਭਿਜਵਾਣ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਈਏ ਖਰਚ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ... ਜਦੋਂ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਣ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਲਾਕਾਰ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਵਕਤ ਦੀ ਵੀ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਫਿਲਮੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ...।

ਮੈਂ ਚਾਰ ਰੁਪਈਏ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ—ਜਿਤਨਾ ਆਦਮੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਕਮੀਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਮਾਮ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਡਿਸਿਪਲਨ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਜਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਆਪਣੀ ਦਿਨਚਰੀਆ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸੇ ਸਿਫਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਵੱਧ ਗਏ ਸਨ ...। ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਿਫਤ ਛੋਟਿਆਂ ਉਪਰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ...।

ਪਰ, ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮ ਕੀ ਨਿਠੁਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ? ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਜ ਛੋਟਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਲ ਕਰਵਾਣ ਲਈ, ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਲ ਨੱਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਖੜੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ—ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਯਾ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਈ ਕੱਢ ਕੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ। ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮੀ ਬਣਨ ਦੀ ਤੌਫੀਕ ਈ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਇਹ ਤੌਫੀਕ ਕਿੱਥੋਂ ...।

ਮੈਂ, ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਰੁਪਈਏ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ :

“ਇਹ ਚਾਰ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਲੋ ਜੀ, ਨੌਕਰੀ ਨੂਕਰੀ ਦੀ ਉਮੈਦ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਰਖੋ।”

ਮੁੰਡਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ :

“ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਪਈ ਆਉਂਦੀ ਏ ਭਾਪਾ ਜੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਦਸਾਂ ਮੈਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਮਾਰ ਗਿਆਂ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਝੱਕਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ਕੇ ਸੋਚਸਨ ...।”

ਓਹੋ ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਪਿੰਡੀ ਦੀ। ਖੁਲ੍ਹੀ ਡੁਲ੍ਹੀ। ਪਿੰਡੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਇੰਝ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਲਫਜ਼ ਉਸ ਨੇ ਧੋ ਧਾ ਕੇ, ਤਹਿ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ

ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬੜੇ ਸੁੱਥਰੇ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

“ਤੂੰ ਪਿੰਡੀ ਦਾ ਏਂ ?”

“ਜੀ ਆ ! ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਹੋਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੋਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਯੋਗੀ ... ਨਾਥ ਹੋਰੀਂ ਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਰਕਰ ਹੋਂਦੇ ਸਨ ...”

“ਯੋਗੀ ... ਨਾਥ ?...”

ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵੱਜਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਕੰਗਾਲ ਬਦਹਾਲ ਮੁੰਡਾ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਯੋਗੀ...ਨਾਥ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੈ ...

ਮੇਰੇ ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮ ਦੀ ਦੀਵਾਰ, ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਜਾਪਿਆ, ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਇੱਕ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਕਿਥੇ ਨੇ ਯੋਗੀ...ਨਾਥ ਹੋਰੀਂ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ?”

“ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜੀ।”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਰਸੂਖ਼ ਸੀ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ?”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਦਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਏ ਜੀ।” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮਰੌਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਦੋ ਮੰਜ਼ਲਾ ਮਕਾਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨੇ। ਉਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਥਲਵੀਂ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਦਵਾ-ਖ਼ਾਨਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨੇ। ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਇੱਕ ਸੰਦੂਕੜੀ ਜਿਹੀ ਰਖੀ ਹੋਈ ਨੇ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਾ ਜਾਏ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੇ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਜੇਹੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਪੈਸੇ ਖਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਉਪਰ ਗਏ, ਤੇ ਪੰਡਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਇਸ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ...

“ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ। ਪਰ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਉਹ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀਓਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰ ਤੋਂ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਮਕਾਨ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ... ਪਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲੇਮ ਵੀ ਦਾਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ।”

“ਤੂੰ ਇਥੇ ਬੰਬਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਏਂ ?”

ਮੈਂ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਯੋਗੀ ਹੋਰੀਂ ਮੇਰੇ ਵੀ ਪਿਆਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ। ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਬੰਗਲਾ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਇਤਨੀ ਤੌਫ਼ੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਠਹਿਰਾ ਲਵਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਸਲਾਮਤ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਿਤਨੀ ਮਦਦ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਜ਼ਬਾਤੀਪਣ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ...

ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇੱਕ ਇਸ ਔਰਤ ਦੀ ਹੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਹਿਰੂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਦਰਦ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ।...ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ	: ਵਿਅਕਤਿਤ੍ਵ, ਹਸਤੀ
ਹੋਂਦਾ ਸੀ	: ਹੁੰਦਾ ਸੀ
ਬਦਹਾਲ	: ਬੁਰੇ ਹਾਲ
ਕੰਗਾਲ	: ਗ਼ਰੀਬ
ਰਸੂਖ਼	: ਪਹੁੰਚ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ
ਮਰੌਲੀ	: ਮਹਿਰੌਲੀ (ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਂ)
ਹਿਕ	: ਇਕ
ਦਵਾਖ਼ਾਨਾ	: ਹਸਪਤਾਲ
ਫ਼ਰਿਆਦ	: ਬੇਨਤੀ
ਜ਼ਨਾਨੀ	: ਔਰਤ/ਤੀਵੀਂ
ਸੰਦੂਕੜੀ	: ਗੋਲਕ/ਬੁਗਨੀ ਜਿਹੀ
ਕਲੇਮ	: ਹੱਕ ਜਤਾਉਣਾ
ਜਜ਼ਬਾਤੀਪਣ	: ਉਪ-ਭਾਵੁਕਤਾ



ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਲੂਮ ਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਚਾਲੀ ਕਰੋੜ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ-ਨੰਗ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਹ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ... ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਗ਼ਰੀਬ ਤੇ ਅਮੀਰ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ...

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਮੁੰਡਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ :

“ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਚਾਚਾ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਕੁਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਡੇਹਰਾਦੂਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਸ ਪਾਸੇ ਬੜੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਏ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇ ਦਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਮੋਟਰ-ਸੈਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕੌਡੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਫ਼ੈਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਸ ਫਿਰ ਮੈਂ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੋਝ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ...

“ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਪਿਪਰ-ਮਿੰਟਾਂ ਵੇਚਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਰ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਹਰ ਚੌਥੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ... ਇਹ ਬੜੇ ਭੈੜੇ ਲੋਕ ਨੇ ਭਾਪਾ ਜੀ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੋੜਦੇ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਪੰਜ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੇਣ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਤ ਦਿਨ ਵੋਰਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੱਟ ਆਇਆਂ ...

“ਐਮਪਲਾਇਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ ... ਫਾਊਂਟੇਨ ਪੈਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੇਰਾ ਚੰਗਾ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਬੁ ਕੱਤਰੀ ਗਈ ... ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੜਾਈ ਜਿਹੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਮਟੰਗੇ ਕੋਲ। ਮੈਂ ਖਲੋ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬਸ ... (ਫਿਰ ਰੋਣ ਹਾਕਾ ਹੋ ਕੇ) ਭਾਪਾ ਜੀ, ਤਰੈ ਰੁਪਏ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੋ। ਹਿਕ ਰੁਪਿਆ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫੀ ਏ। ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਪੈਦਲ ਨਾ ਜਾਸਾਂ, ਬਸ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਸਾਂ। ਰੋਟੀ ਮੈਨੂੰ ਪੰਡਤ ਖੁਆ ਦੋਂਦਾ ਹੈ। ਸਹੁੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਲੈ ਦਿਉ ...।”

ਉਫ ! ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਮਾਰ ਲਵਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਜਾਣ ਈ ਨਾ ਦਿਆਂ। ... ਮੈਂ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਬਣਾਈ ਰਖਾਂਗਾ। ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ ...

“ਦੇਖ ਬੇਟੇ” ਮੈਂ ਕਿਹਾ “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਈਏ ਦੇਨਾ ਵਾਂ। ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਫਾਊਂਟੇਨ ਪੈਨ ਦਾ ਕੰਮ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇ ...”

“ਨਹੀਂ ਭਾਪਾ ਜੀ”, ਉਹਨੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਈ ਨਾ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲੋਂ ਬੜਾ ਤੰਗ ਆ ਗਿਆਂ। ਨਾਲ ਹੁਣ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰ-ਫਿਰਾ ਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਣਾ ਬੜੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾ ਦਿਉ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬੇਕਾਰ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਮਿੱਲ ਵਿੱਚ ਕਲੱਰਕੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਬੜਾ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ...”, ਮੈਂ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ੈਦ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ, ਆਪਣੀ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਟੂਡੀਓ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਣ। ...

- ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ
- ਨਿਜ਼ਾਮ : ਵਿਵਸਥਾ, ਸਿਸਟਮ
- ਕੇ ਦਸਾਂ : ਕੀ ਦਸਾਂ (ਪੌਠੋਹਾਰੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਹਿਜ਼ਾ)
- ਮੋਟਰ-ਸੈਕਲਾਂ : ਮੋਟਰ-ਸਾਇਕਲਾਂ
- ਕੌਡੀ : ਪੈਸਾ
- ਮਟੰਗੇ : ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
- ਤਰੈ : ਤਿੰਨ
- ਹਿਕ : ਇਕ
- ਜਾਸਾਂ : ਜਾਵਾਂਗਾ
- ਉਫ : ਆਹ, ਅਫਸੋਸ ਦਾ ਸੂਚਕ
- ਜੇਬੁ : ਜੇਬ
- ਬੇਕਾਰ : ਬਿਨਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ
- ਸ਼ੈਦ : ਸ਼ਾਇਦ

“ਚੰਗਾ ! ਤੂੰ ਕਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆ ਜਾਈਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਬਿਠਾਲ ਕੇ ਦੇ ਚਾਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ। ... ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗਾ ... ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਹੋ ਈ ਜਾਵੇਗਾ ...।”

ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇੰਝ ਚਮਕ ਪਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਨਹੀਂ, ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਜਿਥੇ ਬੱਦਲ ਫਟ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੌਨੇ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਦਾ, ਮੁਸਕਰਾਂਦਾ, ਸੂਰਜ ਝਾਤਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ...

“ਹੱਛਾ ਭਾਪਾ ਜੀ। ਮੈਂ ਕਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਆ ਜਾਸਾਂ”, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਨੋਟ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਤੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨੱਠ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਖੁਦਦਾਰ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ, ਪਿਆਰੇ ਪਿੰਡੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ... ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਯੋਗੀ ... ਨਾਥ ਦੇ ਕੰਗਾਲ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ। ... ਯੋਗੀ ... ਨਾਥ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਸੁਆਰਥ ਹੋ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਦੇ ਜੁਰਮ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ, ਅਜ ਉਸ ਦਾ ਅਜੀਜ਼ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣ ਦੇ ਜੁਰਮ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕਟਦਾ ਹੈ। ... ਮੈਂ ਇਹ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕਿਸ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂ ...

ਅਖ਼ੀਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਪੰਘਰ ਹੀ ਪਿਆ। ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਟਪ ਟਪ ਅੱਥਰੂ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ—ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡਿੱਗਦੇ ਵੇਖੇ ਸਨ।

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ :-

ਵਿਆਖਿਆ

ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ : ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਲਮ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਣਾ, ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ।

ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ : ਸਿੰਧੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਖਤ ਆਉਣਾ ਤੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ।

ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ : ਪਿੰਡੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣਾ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਜੁਟਣਾ।

(ੳ) ‘ਅੱਥਰੂ’ ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਥਕਾਵਟ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਨੌਕਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਪਰੋਡਿਊਸਰ ਆ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰੋਡਿਊਸਰ ਉਸ ਦਾ ਕਾਲਜ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਅਭਿਨੈ-ਕਲਾ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰਦਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹੈ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਰਵੱਈਆ ਪਸੰਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਜੁਹੂ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਉਣ ਆਇਆ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਫੁਰੀ ਲੈਣ 'ਚ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਖਰਾਬ ਕਰ

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IV

ਵਾਰਤਕ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਬਿਠਾਲ ਕੇ : ਬਿਠਾ ਕੇ

ਆ ਜਾਸਾਂ : ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ

ਖੁਦਦਾਰ : ਅਣਖ ਵਾਲਾ

ਨਿਸੁਆਰਥ : ਸੁਆਰਥ ਰਹਿਤ

ਅਜੀਜ਼ : ਪਿਆਰਾ

ਵਾਰਤਕ



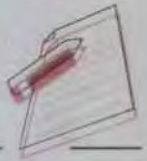
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵੱਜ ਗਏ। ਮਸਾਂ ਨਿਜਾਤ ਮਿਲੀ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਹ ਦਰਵਾਜਾ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋ ਵੀ ਆਵੇ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਬਾਰੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੱਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਘੂਰ ਘੂਰ ਕੇ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਮੁੰਡਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸੋਚਿਆ, ਪੱਕਾ ਢੀਠ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। “ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏਂ ਭਾਪਾ ਜੀ।” ਨਿਰੋਲ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਇਹ ਬੋਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਲੇਖਕ ਰਤਾ ਕੁ ਪਿੱਘਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਕ ਮਦਦ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ ? ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇ ? ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਵਿਥਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਫਾਊਟੈਨ ਪੈਨ ਵੇਚਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜੇਬੂ 'ਚੋਂ ਸੱਠ ਰੁਪਏ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਕੋਲੀਵਾੜਾ ਕੈਂਪ ਦੇ ਮੰਦਰ 'ਚ ਭਜਨ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ—ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲਿਸਟ ਦੀ ਆਪ ਬੀਤੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ (ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਹੰਸਰਾਜ) ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਪਿੰਡੀ-ਪਿਸ਼ੌਰ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਕੋਲੀਵਾੜੇ ਦੇ ਕੈਂਪ 'ਚ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪਿੰਡੀ-ਪਿਸ਼ੌਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਜੜ ਕੇ ਆ ਵੱਸੇ ਸਨ।

ਟਿੱਪਣੀ : ‘ਅੱਥਰੂ’ ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ‘ਚੋਂ, ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਲਮ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਹੈ। ਥਕਾਵਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਆਰਾਮ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਨਰਮ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁਖਾਉਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਠੋਠ ਬੋਲੀ ‘ਚ ਬੋਲੇ ਬੋਲ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਪਿੱਘਲ ਜਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਾਚਾਰ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ‘ਚੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ‘ਚੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਢੂੰਡਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਵੀ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16.1

1. ‘ਅੱਥਰੂ’ ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ?
2. ਇਹ ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼, ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਿਸ ਕਿਤਾਬ ‘ਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?
3. ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਆਰਾਮ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ?
4. ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿਲਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ?
5. ਉਹ ਕੀ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿੱਘਲ ਜਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?



6. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ 'ਚੋਂ' ਸਹੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (✓) ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (✖) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਉ:

- (i) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਬਲਰਾਜ ਸੀ।
- (ii) ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਹੰਸਰਾਜ ਸੀ।
- (iii) ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਕਲਕੱਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਸੀ।
- (iv) ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਫਿਲਮ ਪਰੋਡਿਊਸਰ ਸਵਾਰਥੀ ਸੀ।

16.2 ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ, ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਟੀ.ਬੀ. ਸੈਨੇਟੋਰੀਅਮ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਖ਼ਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ, ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਖ਼ਤ, ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੰਦਰ-ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾ ਕੇ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ-ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੈਦਰਾਬਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰੇ ? ਸ੍ਰੈ-ਸੰਜਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਮੀਨਗੀ ਉਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਇਨਸਾਨ ਜਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਮੀਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਵਾਰਥੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਉਹ (ਲੇਖਕ) ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਇਣ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ, ਉਸ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਕੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਰਕਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵੱਜਿਆ। ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕੰਗਾਲ ਤੇ ਬਦਹਾਲ ਮੁੰਡਾ, ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਲੇਖਕ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚਲੇ ਰਸੂਖ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਉਹ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਲ੍ਹੀ ਕਰੋੜ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ-ਨੰਗ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋੜ, ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ।

ਟਿੱਪਣੀ : 'ਅੱਥਰੂ' ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ 'ਚੋਂ' ਲੇਖਕ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਰ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੰਦਰ-ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾ ਕੇ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਦੇ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ (ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ) ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ (ਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ) ਉਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਇਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦਾ। ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਉਹ ਕਦੇ

ਵਾਰਤਕ



ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਆਸ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੇ ਅਮੀਰੀ ਦੇ ਖੱਪੇ (gap) ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਮੇਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਆਨ ਰੌਚਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਵੀ। ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਹੱਡਬੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਸਹਿਜ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀਗਤ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵੀ।



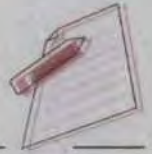
ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16.2

1. ਬੰਬਈ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉਪਰ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਨ ?
2. ਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ?
3. ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਬਾਬਤ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ?
4. ਇਸ ਵਾਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :

“ਫਿਲਮੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ...।”

16.3 ਵਿਆਖਿਆ

‘ਅੱਥਰੂ’ ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਕੋਲੋਂ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖ ਕੇ ਆਇਆ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਐਬਟਾਬਾਦ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਫ਼ਸਾਦਾਂ ਵਿਚ ਕੁਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਮੋਟਰ-ਸਾਇਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ’ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਡੀ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ? ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਫ਼ੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ? ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਪਿਪਰ-ਮਿੰਟਾਂ ਵੇਚਣ ਲੱਗਿਆ ? ਕਿਵੇਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਤੰਗ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖ਼ਰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਨਾ ਭਰ ਸਕਣ ਕਾਰਨ, ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੋਰਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਕੱਟਣੀ ਪਈ ? ਕਿਵੇਂ ਐਮਪਲਾਇਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿੱਚ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋਇਐ, ਪਰ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ? ਆਖ਼ਰ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਫਾਊਂਟੇਨ ਪੈਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜੇਬੂ ਕੱਟੀ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ? ਆਖ਼ਰ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕੋਲੀਵਾੜਾ ਕੈਂਪ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਦਾ ਪੰਡਤ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਪੈਨ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ, ਉਹ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਖ਼ੁਦਦਾਰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਕੇ ਤਰਸ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੋਹ ਵੀ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਰਾਹਦਾਰੀ ਵਜੋਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਉਹ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਵਾਪਸ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਉਥੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਅੱਥਰੂ ਟੱਪ ਟੱਪ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਸਨ।



ਟਿੱਪਣੀ : ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਪਿੰਡੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਵਿਥਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਥਿਆ ਦਾ ਵਕਤਾ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ। ਇਹ ਵਿਥਿਆ ਇੰਨੀ ਦਰਦਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਸੈ-ਸੰਜਮ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਖੁਦਦਾਰ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪੀ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16.3

1. ਇਸ ਪਾਠ ਵਿਚ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰੋ।
2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ :
 - (i) ਉਫ ! ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ।
 - (ii) ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?
3. 'ਅੱਥਰੂ' ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ 'ਚੋਂ ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।

16.4 ਡਾਇਰੀ-ਲੇਖਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ

(ੳ) ਡਾਇਰੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? : 'ਯਾਦਾਂ', 'ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ' ਤੇ 'ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ' ਵਾਂਗ, ਡਾਇਰੀ-ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਡਾਇਰੀ ਦਾ ਨਾਇਕ, ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਆਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਾਇਰੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖਾਂ ਸਹਿਤ ਕਲਮਬੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਰੀ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਮਕਸੂਦ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼, ਲੇਖਕ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਡਾਇਰੀ, ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਨਾਮਚਿਆਂ ਵਿਚ, ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਡਾਇਰੀ, ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਫ਼ਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਆਪ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਰਾਜਿਆਂ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੋ, ਡਾਇਰੀ-ਰਚਨਾ, ਸੰਬੰਧਤ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵੀ ਸੂਚਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਕੁ ਸੰਕੇਤ-ਮਾਤਰ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਉਪ-ਭਾਵਕ ਡਾਇਰੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਿਤ ਡਾਇਰੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਇਹ ਇੱਕ ਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ ਹੈ।

(ਅ) ਡਾਇਰੀ ਕੌਣ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ? : ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਕੇਤ-ਮਾਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈ। ਭਾਵ, ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਚੇਤੰਨ

ਵਾਰਤਕ



ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਪੰਨੇ, ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਣਾ, ਇੱਕ ਕਲਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਵੇਰਵੇ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਸੁਹਜਮਈ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

16.5 ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਮਈ 1913 ਈ. ਨੂੰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ ਸਾਹਨੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਉਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਰੰਗਕਰਮੀ, ਫਿਲਮ ਅਭਿਨੇਤਾ, ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਤੇ ਡਾਇਰੀ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਣਯੋਗ ਥਾਂ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। 'ਮੇਰਾ ਰੂਸੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ', 'ਮੇਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਤੇ 'ਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, 'ਮੇਰੀ ਫਿਲਮੀ ਆਤਮ-ਕਥਾ', 'ਕਾਮੇ', 'ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਬਾਪੂ', 'ਪੂਰਬ ਦੇ ਨਾਈ', 'ਬਸੰਤ ਕੀ ਕਹੇਗਾ' ਆਦਿ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਸਾਹਿਤਕ-ਕਿਰਤਾਂ ਹਨ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਦਾਕਾਰ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਖੱਟ ਕੇ ਉੱਚੀ ਟੀਸੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕਦੀ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਲੋੜਵੰਦ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਪ ਵੀ ਨਾਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਮਦਦ ਖਿੱਤੇ ਮੱਥੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

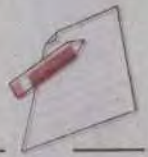


ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਕੋਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਆਸ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਕੀ ਸੀ
2. ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ?
3. ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਪੰਘਰ ਗਿਆ ?
4. ਉਹ ਮੁੰਡਾ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਯੋਗੀਨਾਥ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਕੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ?



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ



- 16.1 1. 'ਅੱਥਰੂ' ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਦਾ ਲੇਖਕ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਹੈ।
2. ਇਹ ਡਾਇਰੀ-ਅੰਸ਼ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ' 'ਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
 3. ਲੇਖਕ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਬੰਗਲਾ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਮੁੜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦਾ ਸੀ।
 4. ਉਹ ਮਿਲਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਆਰਾਮ ਵਿੱਚ ਬੇਆਰਾਮੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਅਕਸਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫਿਲਮ ਪਰੋਡਿਊਸਰ ਵਰਗੇ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਹਨ।
 5. ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਮਿਲਣ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿਘਲ ਜਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 6. (i) ✖, (ii) ✖, (iii) ✓, (iv) ✓
- 16.2 1. ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉਪਰ ਵੱਡਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਥਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੰਦਰ-ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਚੌਧਰ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੰਧੀਆਂ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ।
2. ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਡੁਲ੍ਹੀ ਹੈ। ਪਿੰਡੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਇੰਝ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਲਫਜ਼, ਉਸ ਨੇ ਧੋ ਧਾ ਕੇ, ਤਹਿ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬੜੇ ਸੁੱਥਰੇ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
 3. ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਯੋਗੀ ਨਾਥ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਰਸੂਖ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਵਕਤ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਹੋ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਣ ਦੇ ਜੁਰਮ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕਈ ਤਸੀਹੇ ਖਾਧੇ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕਟੀਆਂ।
 4. "ਫਿਲਮੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ", ਕਥਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਫਿਲਮੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ।

ਵਾਰਤਕ



- 16.3 1. 'ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏਂ ਭਾਪਾ ਜੀ।', 'ਉਸ ਪਾਸੇ ਬੜੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਏ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇ ਦਸਾਂ', 'ਭਾਪਾ ਜੀ, ਤੂੰ ਰੁਪਏ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਉ।' 'ਹਿਕ ਰੁਪਿਆ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫੀ ਏ'; 'ਹੱਛਾ, ਭਾਪਾ ਜੀ। ਮੈਂ ਕਲੁ ਸਵੇਰੇ ਆ ਜਾਸਾਂ'।
2. (i) ਵਿਸਮਿਕ ਵਾਕ
(ii) ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਵਾਕ
3. ਪਰੇਡਯੂਸਰ, ਮੁਹਤਾਜ, ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਟਰਾਂ, ਤਸਰੀਫ, ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਫੱਰਕੇ, ਮੁਸੀਬਤ-ਜਦਾ, ਅੰਜੂਮਨ, ਡਿਸਿਪਲਨ, ਸੈਨੇਟੋਰੀਅਮ, ਤੌਫੀਕ, ਵਰਕਰ, ਬਦਹਾਲ, ਫ਼ਸਾਦਾਂ, ਕਤਲ, ਐਮਪਲਾਇਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

- ਸਮਾਜਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਦਾਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰੋ।
- ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਜਾਂ 'ਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਡਾਇਰੀ' ਪੁਸਤਕ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਂਡ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ 15-20 ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ।



ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ

‘ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ’ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼, ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ‘ਪਤਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਸ਼, ਇਸ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਂਡ ਹੈ। ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਐਨ ਅਨੁਕੂਲ, ਇਥੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਅਮਰੀਕਾ-ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇਸ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਥੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਟਕਕਾਰ, ਇੱਕ ਰੰਗਕਰਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਾਟ-ਚਿੰਤਕ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਪੰਜਾਬੀ-ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ‘ਪਤਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ’ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।



ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :

- ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ
- ‘ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ’ (ਮੂਲ ਪਾਠ)
- ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ
- ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ
- ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

17.1 ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ

ਆਉ ! ਪਹਿਲਾਂ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਇਸ ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ। ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਇਸ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੱਸੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਵਾਰਤਕ



ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕਿੱਸੇ	: ਕਹਾਣੀਆਂ
ਪੁਰਾਸਰ	: ਅਸਰਦਾਰ
ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ	: ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ
ਅਕਹਿਰੇ	: ਇਕਹਿਰੇ
ਔਹਦੇ	: ਅਹੁਦੇ
ਮੀਜ਼ਬਾਨ	: ਮਹਿਮਾਨ ਨਵਾਜੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਅਲਵਲੱਲੇ	: ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ
ਕੋਸਣ ਲੱਗੇ	: ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ
ਸੈਨਤ ਭਰੀ	: ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ
ਲੰਮੀ ਝਾਂਟੀ	: ਲੰਬੀ ਸੈਰ
ਨਭ ਛੁਹੰਦੀਆਂ ਬੁਰਜੀਆਂ	: ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਬੁਰਜੀਆਂ
ਸੰਘਣੀ	: ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਇਸਕਾਰਾ	: ਇਸ਼ਾਰਾ
ਵਿਲੱਖਣਤਾ	: ਵੱਖਰਾਪਨ
ਪੱਥਰੀਲੀ	: ਪੱਥਰ ਵਰਗੀ ਪੱਕੀ ਤੇ ਪੀਚੀ

ਸੱਤ ਦਿਨ ਡੈਨਵਰ ਠਹਿਰਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁੱਜਾ।

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਸਨ, ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਝਮ ਝਮ ਕਰਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਅਮਰੀਕਨ ਦੇਸਤ ਰਾਲਫ਼ ਬੈਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁੱਜਾਂ, ਜਾਂ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ। ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਐਲਿਸ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਲਫ਼ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਹ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੁਰਾਸਰ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ 'ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿੱਚ ਨਿੱਕਾ ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਠਹਿਰਾਂ। ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰਾ ਜਾਪਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਖੁੰਝਾ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ ਰੰਗਮੰਚ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪਹੁੰਚਣ ਬਾਰੇ ਚਿੱਠੀ ਪਾਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਏਸ਼ੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਿਸਿਜ਼ ਬੋਨੀ ਕਰਾਊਨ ਨੂੰ ਵੀ। ਸੋਚਿਆ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਤਾਂ ਆਏਗਾ।

ਮੰਗਲ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਤਿੰਨੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ—ਕਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਨੱਕ ਵਾਲਾ ਰਾਲਫ਼, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਵਰਗਾ ਗੰਭੀਰ ਅਕਹਿਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਰੇਗਰ ਅਤੇ ਚਮਕੀਲੇ ਦੰਦਾਂ ਤੇ ਰੋਸ਼ਮੀ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਨੀ ਬਰਾਊਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਔਹਦੇ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਉਲਟ ਬੜੀ ਜਵਾਨ ਸੀ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮੀਜ਼ਬਾਨ ਸਨ ਤੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਅਲਹਿਦਾ ਅਲਹਿਦਾ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅਲਵਲੱਲੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਲਫ਼ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਾਂਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੈਨਤ ਭਰੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਫੈਲ ਗਈ।

ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਮੈਕਰੇਗਰ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਸੂਟਕੇਸ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਸਾਮਾਨ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਮੋਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿੱਚ ਹਰ ਆਮ ਸ਼ਖ਼ਸ ਕਾਰ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ। ਬਹੁਤ ਨਿੱਘਾ ਨਿੱਘਾ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਮੈਂ ਮੋਟਰ ਦੀ ਲੰਮੀ ਝਾਂਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਨਭ-ਛੁਹੰਦੀਆਂ ਬੁਰਜੀਆਂ ਦੇਖ ਸਕਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਲ ਉੱਤੇ ਦੀ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਟੈਕਸੀ ਨੇ ਪੁਲ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੋਟਰਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਆਵਾਜਾਈ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਾਲਫ਼ ਮੈਨੂੰ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ—ਟੋਕੀਊ ਦੇ ਐਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਸਾਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਡੈਨਵਰ ਦੀ ਪੱਥਰੀਲੀ ਖਿੱਚ ਦੀਆਂ।

ਰਾਲਫ਼ ਨੇ ਫਿਫਥ ਐਵੀਨਿਊ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਰਾਕਫੈਲਰ ਸੈਂਟਰ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਰਮਈ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਐਮਪਾਇਰ ਸਟੇਟ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕੁਤਬ ਦੀ ਲਾਠ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗੁਣੀ ਉੱਚੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਾ ਜਾਪੀਆਂ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਟੈਕਸੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲੀਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਿਵੇਕਲਪਣ ਜਾਂ ਚਮਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿੱਕੀਆਂ ਫਿੱਕੀਆਂ ਤੇ ਮੱਧਮ ਮੱਧਮ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਮਕਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਕਰੇਨਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਲੇ ਫ਼ੌਲਾਦ ਦੇ ਜਾਲੀਦਾਰ ਸਤੂਨ ਖੜੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹਾਲੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸਰਨਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਬੁੱਝ ਗਿਆ।



ਰਾਲਫ਼ 36ਵੀਂ ਗਲੀ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪੱਖ ਦੇ 136ਵੇਂ ਮਕਾਨ ਦੀ 9ਵੀਂ ਛੱਤ ਦੇ ਚੌਥੇ ਫਲੈਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਬੜਾ ਭੁਲੇਖੇ ਵਾਲਾ ਲੱਗਿਆ। ਇਤਨੇ ਆਂਕੜੇ ਕੌਣ ਯਾਦ ਰੱਖੇਗਾ।

ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਫਲੈਟ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੀਆਂ ਬੀਵੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਸਿੱਧੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਰੈਫਰਿਜਰੇਟਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਮਾਲਟੇ ਦਾ ਠੰਢਾ ਰਸ ਪਿਲਾਇਆ। ਮੈਕਰੇਗਰ ਤੇ ਬੋਨੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਪਰਤਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਐਲਿਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਈ। ਗਠਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਡੌਲ ਜਿਸਮ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਰਮੀ ਘੁਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੰਮੇ ਵਾਲ ਕਾਲੇ ਫੀਤੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਤ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਮਿਲੀ। ਅਸੀਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲੇ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਤੇ ਰਾਲਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਹਿਮਾਨ ਸਨ।

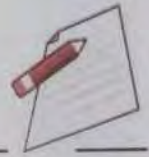
ਉਹ ਖਾਲਿਸ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਜੰਮਪਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਫ਼ਖਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਬਿਹਬਲ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਇੱਕੋ ਘੁੱਟ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪਿਲਾ ਦੇਵੇ।

ਉਸ ਨੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਰੋਟੀ ਪਕਾਈ। ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਮੈਂ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਬੈਠੇ ਟਾਵੀਆਂ ਟਾਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਐਲਿਸ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਨਾਲੀ ਟਿਕਾਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਦੇ ਦੇ ਕਤਲੇ, ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਗਰਮ ਗਰਮ ਚੱਟਣੀ ਤੇ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਗੋਲੇ ਪਾਏ। ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਡਬਲ ਰੋਟੀ, ਪਨੀਰ, ਸਲਾਦ, ਸੁਰਖ ਸਰਾਬ ਤੇ ਖਾਣਾ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਲਿਆ ਰਖਿਆ।

ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪੂਰਬੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕੰਢੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਦੀ ਉੱਚੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਝਿਲਮਿਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੈਰ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਂ ਮੁੜੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਖ਼ਲਾ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ—ਖ਼ਾਲੀ ਖ਼ਾਲੀ—ਉਹ ਫਿੱਕਾ ਫਿੱਕਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਲ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਡਿਊਲ (ਟਿਕਾਈ) IV

ਵਾਰਤਕ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਨਿਵੇਕਲਪਣ : ਵੱਖਰਾਪਨ

ਕੋਲੇ : ਕੋਲ ਹੀ

ਸਤੂਨ : ਬੰਮ

ਗਠਿਆ ਹੋਇਆ : ਸੁਗਠਿਤ

ਸਿਡੌਲ : ਚੰਗੀ ਡੀਲਡੋਲ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਤਕੜਾ

ਨਰਮੀ : ਕੋਮਲਤਾ

ਫੀਤੇ : ਰਿਬਨ

ਤਪਾਕ : ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ

ਖਾਲਿਸ : ਸੁੱਧ

ਫ਼ਖਰ : ਮਾਣ

ਬਿਹਬਲ : ਉਤਾਵਲਾ

ਟਾਵੀਆਂ ਟਾਵੀਆਂ : ਬਿਖਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ

ਕਨਾਲੀ : ਬਰਤਨ

ਕਤਲੇ : ਟੁੱਕੜੇ

ਝਿਲਮਿਲ : ਚਮਕ

ਖ਼ਲਾ : ਖ਼ਾਲੀਪਨ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਖ਼ਲਾ : ਖ਼ਾਲੀਪਨ

ਸੰਘਣੀ : ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਮਨਹਟਨ : ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ

ਲੰਮੇ ਲੋਟ : ਲੰਬਾਈ 'ਚ

ਚੌੜੇ ਲੋਟ : ਚੌੜਾਈ 'ਚ

ਸ਼ਕਰ ਪਾਰੇ : ਮਿੱਠਾਈ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ

ਬ੍ਰਿਛ : ਦਰੱਖਤ, ਪੇੜ

ਦਰੀਬਿਆਂ : ਛੋਟੀਆਂ ਗਲੀਆਂ

ਪਸੌਤੇ ਪਾਣੀਆਂ : ਖਾਰੇ ਪਾਣੀਆਂ

ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਵੀਸਾਂ: ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ

ਸਟੇਸ਼ਨ ਫਕਦੀ : ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਪੰਜਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੱਸਾ ਮਨਹਟਨ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਟਾਪੂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਵੱਸੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ। ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਟਾਪੂ ਹੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਹੈ।

ਮਨਹਟਨ ਦਾ ਟਾਪੂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਆਦਿ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੱਪੜਾ ਤੇ ਮਣਕੇ-ਮੂੰਗੇ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 24 ਡਾਲਰ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਾਪੂ ਸਸਤਾ ਵੇਚਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਗਦਾ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੀਕ ਲੋਕ ਇਸ ਟਾਪੂ ਦੀ ਪਥਰੀਲੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਟਾਪੂ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਰਗ ਗਜ਼ ਧਰਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੁਣ ਇਥੇ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਹੈ।

ਮਨਹਟਨ ਦਾ ਟਾਪੂ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਹੈ—ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲ ਲੰਮਾ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਢਾਈ ਮੀਲ ਚੌੜਾ। ਪੂਛ ਤੇ ਮੂੰਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਚੌੜੇ ਹਨ। ਇਸ ਲੰਮੀ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਲੰਮੇ ਲੋਟ ਕਟਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 220 ਗਲੀਆਂ ਚੌੜੇ ਲੋਟ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਘਰਾਂ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਬਲਾਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ—ਸ਼ੱਕਰ-ਪਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ। ਪਰ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ-ਪਾਰਾ ਟੁੱਟ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਜਿਵੇਂ ਵੱਡਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਰਕ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਝੀਲਾਂ, ਬ੍ਰਿਛ ਤੇ ਘਾਹ ਦੇ ਸਾਢੇ ਮੈਦਾਨ ਹਨ; ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਾਲ ਸਟ੍ਰੀਟ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਥੇ ਸੱਟੇ ਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਹਨ; ਗਰੀਨਿਚ ਵਿਲੇਜ, ਜੋ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੁਰ ਫਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਭੀੜੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਦਰੀਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰ ਵੀ ਗੁਆਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਅਣਜਾਣ ਵੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ।

ਮੱਛੀ ਵਰਗੇ ਇਸ ਟਾਪੂ ਨੂੰ ਹਡਸਨ ਦਰਿਆ, ਪੂਰਬੀ ਦਰਿਆ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਸੌਤੇ-ਪਾਣੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਚਾਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ 20 ਵੱਡੇ ਜੰਗੀ ਪੁਲ, 18 ਸੁਰਗਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਟਰਾਂ ਦੌੜਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋ ਦਰਜਨ ਬੇੜੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ 80 ਲੱਖ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 18 ਲੱਖ ਬੰਦੇ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸੰਘਣੇ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ 10 ਲੱਖ ਬੰਦਾ ਬਾਕੀ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਾਂ, ਸੁਰਗਾਂ ਤੇ ਬੇੜਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨਹਟਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਦੌੜਦੀਆਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਗੱਡੀਆਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ 14 ਲੱਖ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਢੋਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਮਨਹਟਨ ਦੇ ਟਾਪੂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਢਾਈ ਗੁਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਲਰਕਾਂ, ਰਾਜਸੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਵੀਸਾਂ ਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਫੁਟ ਵਗਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੱਛੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਮੋਟਰਾਂ ਤੇ ਬਸਾਂ ਤੇ ਬੇੜੇ ਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਸੁਟਦੀਆਂ ਹਨ।

ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਦੌੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਫਕਦੀ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਲਿਫਟਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਂਗ—ਮਾਲ ਗੱਡੀ, ਪੈਸਿੰਜਰ ਗੱਡੀ, ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਗੱਡੀ, ਡਾਕ ਗੱਡੀ—ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਫ਼ਤਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੌੜੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮ-ਸਲੰਮੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਚੌਕ ਕਟਦੇ ਹਨ। ਲਾਲ ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਦਮ ਸਾਰੀ ਸੜਕ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਟੈਕਸੀ ਜਾਂ ਮੋਟਰ ਬੇ ਰੋਕ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਦੌੜ ਸਕੇ। ਕਈ

ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਸਟੇਗਰ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ। ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਦੀ ਮੀਲਾਂ ਤੀਕ ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਿੱਥ ਉੱਤੇ ਇਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੰਮੀ ਪਾਲ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਇੱਟ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰੋ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਇਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਡੇਗਦੀ ਹੋਈ ਤੁਰੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਹਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਹਰੀ ਬੱਤੀ 25 ਮੀਲ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਘਣੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ 25 ਮੀਲ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਮੋਟਰ ਚਲਾਓ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰੁਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਮੋਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਚੌਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।



ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰਫ਼ਤਾਰ ਹੈ—ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ। ਜੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ, ਘੁੰਮਦੀ ਹੋਈ ਖਰਾਦ ਉੱਤੇ ਛਿਲਤਰ ਵਾਂਗ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟੇਕੀਉ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹੈ, ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਗੰਧਲੀ ਧੁੰਦ ਦੀ, ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਪਿੱਘਲੇ ਹੋਏ ਫ਼ੋਲਾਦ ਦੀ।

ਸੀਮਤ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਪਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਫੈਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਉਹ ਉਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੱਧਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਚਟਾਨੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ 50-50 ਫੁੱਟ ਡੂੰਘੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਫ਼ੋਲਾਦ ਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਝੱਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਫੈਲਾਈ ਉਪਰ ਨੂੰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫੂਹਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੈ : “ਨਿਊਯਾਰਕ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਰਹਾਂ।” ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਖਿੱਚੇ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਥਾਂ ਦੀ ਤੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਖਚਾਖਚ ਲੱਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ, ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਆਂ ਬੱਸਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ ਨਾਲ ਆਫਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੁਰੰਗਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਉਠਦੀ ਹੋਈ ਨਮਕੀਨ ਹਵਾੜ੍ਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਸ ਪਾਸ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਦਾ ਗਾੜ੍ਹਾ ਧੂੰਆਂ ਧੁੰਦ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਗੰਧਲੇ ਬੱਦਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਉੱਤੇ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਰਾਹ ਟੋਲਦੇ ਹੋਏ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਟੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੂਤੀਆ-ਮਹੱਲ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਦਮੀ ਆਖਦਾ ਹੈ : ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਰੱਬ ਬਚਾਏ।

ਪਰ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਚਮਕ ਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਖਣਕ, ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਨਾਟਕਾਂ, ਖੇਲਾਂ, ਮੈਚਾਂ,



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕਤਾਰ	: ਪੰਗਤੀ
ਛਿਲਤਰ	: ਬਾਰੀਕ ਟੁੱਕੜਾ
ਫ਼ੋਲਾਦ	: ਇਸਪਾਤ, ਸਖ਼ਤ ਲੋਹਾ
ਚੱਟਾਨੀ ਧਰਤੀ	: ਚਟਾਨ ਵਰਗੀ ਸਖ਼ਤ ਧਰਤੀ
ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦਾ ਹੈ	: ਪ੍ਰਤਿਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਰਿਸਪਾਂਸ ਕਰਨਾ
ਤੁਸੀਆਂ	: ਨੱਕੋ ਨੱਕੋ ਭਰੀਆਂ
ਭੂਤੀਆ ਮਹੱਲ	: ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਮਹੱਲ
ਰਾਂਗਲੇ ਉਤਸਵਾਂ	: ਰੰਗਲੇ ਉਤਸਵਾਂ
ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ	: ਚੁੰਬਕੀ

ਵਾਰਤਕ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

- ਯਹੂਦੀ : ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ
- ਅਤਾਲਵੀ : ਇਟਲੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
- ਹਬਸ਼ੀ : ਅਫ਼ਰੀਕਨ
- ਪਰੋਟੋਰੀਕਨ : ਪਰੋਟੋਰੀਕਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ
- ਹਸਪਾਨਵੀ : ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
- ਦੇਸ਼-ਦਿਸ਼ਾਂਤਰਾਂ : ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ
- ਧਰਮ ਕੰਡਾ : ਕੇਂਦਰ

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ, ਰਾਜਸੀ ਕਾਨਫ਼੍ਰੰਸਾਂ ਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਰਾਂਗਲੇ ਉਤਸਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ—ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਡੱਬੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਡੱਬੀ।

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਇਥੋਂ ਦਾ ਹਰ ਚੌਥਾ ਆਦਮੀ ਯਹੂਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਅੱਠਵਾਂ ਆਦਮੀ ਰੂਸੀ, ਹਰ ਦਸਵਾਂ ਆਦਮੀ ਅਤਾਲਵੀ, ਹਰ ਬਾਹਰਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਹਬਸ਼ੀ, ਹਰ ਪੰਦਰਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰੋਟੋਰੀਕਨ, ਹਰ ਵੀਹਵਾਂ ਆਦਮੀ ਜਰਮਨ ਤੇ ਪੋਲਿਸ਼। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੰਗਰੀ ਤੇ ਫਿਨਲੈਂਡ, ਤੇ ਰੁਮਾਨੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ। ਅਸਲੀ ਅਮਰੀਕਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਨਸਲਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਮਰੀਕਨ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਵੇਰ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਅਮੀਰ ਵਪਾਰੀ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਆਏ। ਪਿਛਲੀ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਜਰਮਨ ਤੇ ਪੋਲੈਂਡ ਦੇ ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨੱਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਇਥੇ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁਲਮਿਲ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਹੀਆਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੰਘਣੇ ਹੋ ਗਏ।

ਅਤਾਲਵੀਆਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਤੀਹ ਤੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਸਪਾਨਵੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਪੋਰਟੋਰੀਕਨਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਪੋਰਟੋਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਚਰਿਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਕਾਮੇਂ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ, ਰੇੜ੍ਹੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ—ਸਭ ਪੋਰਟੋਰੀਕਨ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੌਦਾ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਲੜਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਸਮਾਂ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ ਹੈ। ਹਸਪਾਨਵੀ ਤੇ ਅਤਾਲਵੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਰੇਡੀਉ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਪਰਸਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਉੱਤੇ ਵੱਖਰੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਸ ਰਸ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਬੱਚੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮ ਕੇ, ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਕੇ ਇਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੀਮਤ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੱਕੀ ਜੇ ਹਡਸਨ ਦਰਿਆ ਦੇ ਨੀਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਹਰ ਯਾਤਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੌਂਤੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਕੌਮੀ ਦਾਇਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਲ ਆ ਕੇ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੇਸ਼-ਦਿਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਵਾਲ ਸਟ੍ਰੀਟ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦਾ ਧਰਮ-ਕੰਡਾ ਹੈ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17.1



1. ਨਿਊਯਾਰਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਸੱਤ ਦਿਨ ਕਿਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ?
2. ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਖੇ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਕਿਸ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ ?
3. ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਰਾਲਫ਼, ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਰੇਗਰ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਬੋਨੀ ਕਰਾਊਨ ਕੀ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ?
4. ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ, ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਅਲਵਲੱਲੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੋਸਣ ਲੱਗੇ ?
5. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਦੇ ਸਾਮੁਣੇ ਸਹੀ (✓) ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦੇ ਸਾਮੁਣੇ ਗ਼ਲਤ (✗) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ :
 - (i) 'ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ' ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼, ਗਾਰਗੀ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ 'ਨੰਗੀ ਖੁੱਪ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।
 - (ii) ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਐਲਿਸ ਜਾਪਾਨ ਵਿਖੇ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਕੇ ਰਹੇ ਸਨ।
 - (iii) ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕੰਢੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਘਰ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਖਲਾਅ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।
 - (iv) ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਿਸਿਜ਼ ਐਲਿਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ, ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਮਿਲੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

17.2 ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ

ਇਸ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ-ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

(ੳ) 'ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ' ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤ ਦਿਨ ਡੈਨਵਰ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰਣ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਝਮ ਝਮ ਕਰਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੋਸਤ ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਐਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਐਤਵਾਰ ਜਾਂ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਐਲਿਸ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਲਫ਼ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਲਫ਼ ਇਥੋਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਸਰਦਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੱਤਰ 'ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿਚ ਨਿੱਕਾ ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਠਹਿਰੇ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਖੁੰਝਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸੋ, ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ, ਏਸ਼ੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਿਸਿਜ਼ ਬੋਨੀ ਕਰਾਊਨ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰੰਗਮੰਚ' ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ, ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।



ਮੰਗਲਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਅਲਹਿਦਾ ਅਲਹਿਦਾ ਉਸ ਦੇ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਲਫ਼, ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਰੇਗਰ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਬੋਨੀ ਕਰਾਊਨ—ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਲਵਲੱਲੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਲਫ਼ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਣਾ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੈਨਤ ਭਰੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਫੈਲ ਗਈ। ਖੈਰ ! ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਮੈਕਰੇਗਰ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸੂਟਕੇਸ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰੀ। ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਸਮਾਨ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਚਾਰੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਉਂ, ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਿਆਂ, ਆਖ਼ਰ ਉਹ ਰਾਲਫ਼ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਫਲੈਟ ਵਿੱਚ, ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਐਲਿਸ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਕਰੇਗਰ ਤੇ ਬੋਨੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਪਰਤਣਾ ਸੀ, ਸੋ, ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਐਲਿਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਮਿਲੀ, ਜਦੋਂ ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਐਲਿਸ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣੇ ਸਨ। ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਪੂਰਬੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕੰਢੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲ ਪਏ। ਯੂ.ਐੱਨ.ਓ. ਦੀ ਉੱਚੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀਆਂ ਲੁਟਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੈਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਘਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਖ਼ਲਾਅ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਖ਼ਾਲੀ ਖ਼ਾਲੀ, ਫਿੱਕਾ ਫਿੱਕਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਅਕਸਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਟਿੱਪਣੀ : 'ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ' ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ, ਸੱਤ ਦਿਨ ਡੈਨਵਰ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰਣ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਸ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਉਹ ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਐਲਿਸ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ। ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਰਾਲਫ਼, ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਰੇਗਰ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਬੋਨੀ ਕਰਾਊਨ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ, ਕੋਈ ਇਤਫ਼ਾਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਅੱਲਵਲੱਲੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੈਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ, ਖਿੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਵੱਡਾਪਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।



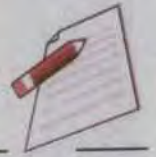
ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17.2

1. ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿੰਨੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?
2. ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹੜੀ ਕਹਾਵਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ?
3. ਇਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ?
4. ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ 'ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ' ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ?
5. ਇਸ ਵਾਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :

“ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ—ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਡੱਬੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਡੱਬੀ।”

ਵਿਆਖਿਆ

ਆਉ ! ਹੁਣ ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ।



‘ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ’ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੱਸਾ ਮਨਹਟਨ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਟਾਪੂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਵੱਸੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਟਾਪੂ ਹੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਹੈ। ਮਨਹਟਨ ਦੇ ਟਾਪੂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੱਪੜਾ ਤੇ ਮਣਕੇ-ਮੂੰਗੇ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਦੋਂ ਕੁਲ 24 ਡਾਲਰ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਟਾਪੂ ਇਤਨਾ ਸਸਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੇਚਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ, ਇਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਗਦਾ। ਇਹ ਟਾਪੂ ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲ ਲੰਮਾ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਢਾਈ ਮੀਲ ਚੌੜਾ ਹੈ ਇਹ ਟਾਪੂ। ਇਸ ਟਾਪੂ ਨੂੰ ਹਡਸਨ ਦਰਿਆ, ਪੂਰਬੀ ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਸ਼ੱਤੇ-ਪਾਣੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰਫ਼ਤਾਰ ਹੈ—ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ, “ਨਿਊਯਾਰਕ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਰਹਾਂ।” ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਚਮਕ ਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਖਣਕ, ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਨਾਟਕਾਂ, ਮੇਲਿਆਂ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਰਾਜਸੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸਾਂ ਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਰੰਗਲੇ ਉਤਸਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਇੰਝ ਜਿਵੇਂ, ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਡੱਬੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਡੱਬੀ ਹੋਵੇ।

ਟਿੱਪਣੀ : ‘ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ’ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਚਮਕ ਤੇ ਵਿਉਪਾਰ ਦੀ ਖਣਕ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿੰਬ, ਸੁਹਜਮਈ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸੂਚਨਾ-ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਬਿਆਨ ‘ਚੋਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਆਉ ! ਹੁਣ ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਤੇ ਵਿਚਾਰੀਏ।

‘ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ’ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਇਥੋਂ ਦਾ ਹਰ ਚੌਥਾ ਆਦਮੀ ਯਹੂਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਅੱਠਵਾਂ ਆਦਮੀ ਰੂਸੀ, ਹਰ ਦਸਵਾਂ ਆਦਮੀ ਅਤਾਲਵੀ, ਹਰ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਆਦਮੀ ਹਬਸ਼ੀ, ਹਰ ਪੰਦਰਵਾਂ ਆਦਮੀ ਪਰੋਟੋਰੀਕਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵੀਹਵਾਂ ਆਦਮੀ ਜਰਮਨ ਤੇ ਪੋਲਿਸ਼ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੰਗਰੀ ਤੇ ਫਿਨਲੈਂਡ, ਰੁਮਾਨੀਆ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਥੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਅਮਰੀਕਨ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਿਤੇ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਤੇ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮਿਲਕੇ, ਅਮਰੀਕਨ ਕਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ—ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਥੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਵਾਲ ਸਟ੍ਰੀਟ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦਾ ਧਰਮ-ਕੰਡਾ ਹੈ। ਯੂ.ਐੱਨ.ਓ. ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਾਰਤਕ



ਟਿੱਪਣੀ : 'ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ' ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਵੰਨਸੁਵੰਨਤਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਵਿਚਲੀ ਇਹ ਵੰਨਸੁਵੰਨਤਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਇਹ ਭਿੰਨਤਾ ਹੀ ਰਲਕੇ ਅਮਰੀਕਨ ਵੱਸੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਆਨ ਰੋਚਕਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ-ਭਰਪੂਰ ਵੀ। ਸਰਲਤਾ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਸੰਜਮ ਆਦਿ ਗਾਰਗੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਣ, ਇਥੇ ਵਧੇਰੇ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

17.3 ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ

(ੳ) ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ, ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ 'ਸਫ਼ਰ' + 'ਨਾਮਾ' = ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ। 'ਸਫ਼ਰ' ਲਈ ਯਾਤਰਾ, ਰਟਨ, ਉਦਾਸੀ, ਫੇਰੀ, ਚੱਕਰ, ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਪੰਜਾਬੀ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ, ਸਫ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ 'ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਜਾਂ 'ਯਾਤਰਾ ਸਾਹਿਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਸਫ਼ਰ' ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ 'ਨਾਮਾ', ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। 'ਨਾਮਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ : ਲਿਖਤ, ਖ਼ਤ, ਪੱਤਰ ਆਦਿ। ਸੋ, ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਉਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਜਾਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ, ਵਾਰਤਕ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵੰਨਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ 'ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਕੋਈ ਯਾਤਰਾ-ਗਾਈਡ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਗੋਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭੂ-ਖੰਡ (ਧਰਤੀ) ਦੇ ਸਮਾਜਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਆਨ, ਇਸ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੋਚਕ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋ ਨਿਬੜੇ। ਇਉਂ, ਇਹ ਸਾਹਿਤ, ਸੁਹਜਮਈ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੀ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਤੁਲਨਾ', ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੁਗਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਲੇਖਕ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ, ਆਪਣੇ ਵਤਨ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਕਤਾ, ਰੋਚਕਤਾ, ਅਪਣੱਤ, ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ, ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਆਦਿ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਾਹਿਤਕ-ਵੰਨਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤੱਤ/ਅੰਸ਼ ਡਾਇਰੀ, ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ, ਯਾਦਾਂ, ਰਿਪੋਰਤਾਜ਼, ਜੀਵਨੀ ਆਦਿ ਸਾਹਿਤਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਕਸਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

(ਅ) ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ?

ਆਦਿ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ, ਪਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਜੱਗ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ, ਭੂਗੋਲਕ ਸਥਿਤੀਆਂ-ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ-ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਇੱਛਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ

ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਸਫ਼ਰਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਇਹ ਇੱਛਾ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਾਤਰਾ-ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰੇ। ਉਸ ਦੀ ਇਸੇ ਇੱਛਾ 'ਚੋਂ ਹੀ 'ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਕੋਈ ਵੀ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਖ਼ਸ 'ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਲਿਖਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ, ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ, ਸਮਝਣ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰੁਚੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਉਹ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਯਾਤਰਾ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ। ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲਿਖਣ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਉਦੇਸ਼, ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਸਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਤਨਾ ਰੋਚਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਖੋਜ ਇਹ ਦੱਸ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 1878 ਈ. ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਗਿਆਤ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ 'ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਸੈਰ', ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਹੈ। ਸੰਨ 1878 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੀਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ-ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ 'ਪਤਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਇਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਬਾਬਤ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ।

17.4 ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਨਾਟਕਕਾਰ, ਰੰਗਕਰਮੀ ਤੇ ਵਾਰਤਕ-ਲੇਖਕ ਹੈ। ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਜਨਮ 1918 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਦੀ ਨਾਟ-ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਵੇਖਦਿਆਂ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਨਾਟ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਈ। ਸੰਨ 1944 ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਟਕ 'ਲੋਹਾ ਕੁੱਟ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਲਚਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ, 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ', 'ਸੈਲ ਪੱਥਰ', 'ਕਣਕ ਦੀ ਬੱਲੀ', 'ਅਭਿਸਾਰਿਕਾ', 'ਸੌਂਕਣ', 'ਐਕਟੈਸ' ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੂਰੇ ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ। ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ (ਜਾਂ 'ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ') ਵੀ ਲਿਖੇ। ਇਹ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। 'ਸੁਰਮੇ ਵਾਲੀ ਅੱਖ', 'ਨਿੱਮ ਦੇ ਪੱਤੇ', 'ਕੋਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੱਪ', 'ਹੁਸੀਨ ਚਿਹਰੇ', 'ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟਾਂ', 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ' ਆਦਿ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਣਯੋਗ ਹਨ। 'ਰੰਗਮੰਚ' ਪੁਸਤਕ ਉਪਰ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ 'ਨੈਕਿਡ ਟ੍ਰੈਂਗਲ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ। 'ਨੰਗੀ ਘੁੱਪ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਇਹ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ। ਗਾਰਗੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮਲਵਈ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਹੈ। 'ਪਤਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਉਸ ਦਾ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਹੈ।





ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਊਯਾਰਕ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੂਜੀ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਯੂ.ਐੱਨ.ਓ. ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ?
2. ਇਹ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ?
3. ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਕਿਸ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਆ ?
4. ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵਾਲ ਸਟ੍ਰੀਟ ਕਿਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ?



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 17.1. 1. ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਸੱਤ ਦਿਨ ਡੈਨਵਰ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ।
 2. ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਖੇ ਗਾਰਗੀ, ਆਪਣੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮਿੱਤਰ ਰਾਲਫ਼ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਐਲਿਸ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।
 3. ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਰਾਲਫ਼, ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਰੇਗਰ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਬੇਨੀ ਕਰਾਊਨ, ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਕੋਈ ਤਾਂ ਲੈਣ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੋਇਆ ਇੰਝ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ।
 4. ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਅੱਲਵਲੱਲੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਕੋਸਣ ਲੱਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਲਫ਼ ਕੋਲ ਠਹਿਰਣਾ ਹੈ। ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਅਲਹਿਦਾ ਅਲਹਿਦਾ, ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਈ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।
 5. (i) ✗, (ii) ✗, (iii) ✓, (iv) ✗
- 17.2. 1. ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 2. “ਨਿਊਯਾਰਕ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਰਹਾਂ।” ਕਹਾਵਤ, ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ।



3. ਇਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ (Positive) ਹੈ। ਉਹ ਇਥੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਚਮਕ ਤੇ ਵਿਉਪਾਰ ਦੀ ਖਣਕ, ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਨਾਟਕਾਂ, ਮੇਲਿਆਂ, ਮੈਚਾਂ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ, ਰਾਜਸੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸਾਂ ਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਰੰਗਲੇ ਉਤਸਵਾਂ ਤੋਂ ਗਾਰਗੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ।
4. ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ 'ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਿਊਯਾਰਕ' ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਜੇ ਇਨਸਾਨ, ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ, ਘੁੰਮਦੀ ਹੋਈ ਖਰਾਦ ਉਤੋਂ ਛਿਲਤਰ ਵਾਂਗ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਟੋਕੀਊ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹੈ, ਲੰਡਨ ਵਿਚਲੀ ਗੰਧਲੀ ਧੁੰਦ ਹੈ, ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਪਿੱਘਲੇ ਹੋਏ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹੈ।
5. ਇਸ ਵਾਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਲੱਗਦੈ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕੋ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਸਦੇ ਹੋਣ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੰਸ਼ ਇਕੱਤਰ ਕਰੋ।
2. ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ 'ਪਤਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ 15-20 ਸਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹੋਣ।



ਟਿੱਪਣੀ

ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ

ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਸਾਡੀ ਆਦਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਤਿਰਛੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ, ਰਾਜ, ਦੇਸ਼ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਜਾਣਨ ਲਈ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਅਖਬਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੇਡੀਉ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ—ਸੰਪਾਦਕੀ, ਕਾਰਟੂਨ, ਫੀਚਰ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਦਿ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਉ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ :

- ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ
- ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
- ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ
- ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

18.1 ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਵੀ ਛਪਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੱਖ ਵੱਖਰੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਅੰਗ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਹਰ

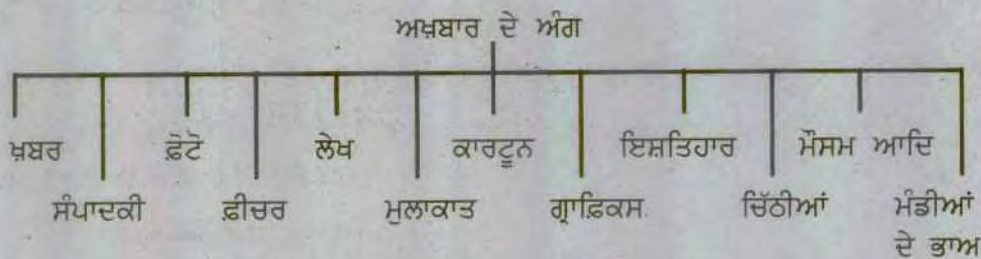
ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਅਖਬਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਥਾਨ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਆਉ, ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰੀਏ।

ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਅੰਗ

ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛਪਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—ਖ਼ਬਰ, ਸੰਪਾਦਕੀ, ਫ਼ੋਟੋ, ਫ਼ੀਚਰ, ਲੇਖ, ਕਾਰਟੂਨ, ਗ੍ਰਾਫ਼ਿਕਸ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਅੰਗ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

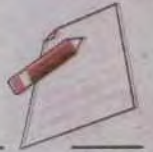
ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਰ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਛਪਦੀਆਂ ਹੋਣ। ਕਿਉਂਕਿ, ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਅਖਬਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਉ ਹੁਣ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰੀਏ। ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :



ਖ਼ਬਰਾਂ : ਖ਼ਬਰਾਂ, ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ NEWS ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਯਾਨੀ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਕੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਸਵਾਲ ਸੁਭਾਵਕ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਉਠਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਘਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IV

ਵਾਰਤਕ



ਵਾਰਤਕ



ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਖਬਰ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਛਪੇਗੀ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਖਬਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਛਪੀ ਹੁੰਦੀ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਖਬਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਛਪੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਠਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਖਬਰਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਉਹੀ ਘਟਨਾ ਖਬਰ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਥਾਨਕ, ਖੇਤਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਅਖਬਾਰ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸਫ਼ੇ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਤੀਜੇ ਸਫ਼ੇ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਰੀ ਸਫ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਬਰਾਂ, ਵਪਾਰ ਜਗਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖਬਰਾਂ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਇੱਕ ਸਫ਼ਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਠੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ਿਆਂ 'ਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਖਬਾਰ ਲਈ ਹਰ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇਣੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੇ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਹੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਪੂਰਵਕ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਖਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ

ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਈ ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਵਕਾਰ ਤੇ ਆਕਰਸ਼ਣ, ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ-ਉਪਰ ਹੀ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਅਖਬਾਰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਖਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ—ਪੀ.ਟੀ. ਆਈ., ਯੂ.ਐੱਨ.ਆਈ., ਯੂ.ਪੀ.ਆਈ., ਏ.ਐੱਫ.ਪੀ.,





ਰਾਈਟਰ ਆਦਿ। ਦੇਸੀ-ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਹਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਏਜੰਸੀ ਕੋਲ ਇਸ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ, ਇਹ ਏਜੰਸੀ ਵੱਲੋਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਵਿਭਾਗ, ਅਦਾਲਤ, ਪੱਤਰਕਾਰ, ਸੰਮੇਲਨ, ਬੋਰਡ ਆਦਿ ਪ੍ਰੈੱਸ-ਰਿਲੀਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਖ਼ਬਰ ਡਾਕ, ਫੈਕਸ ਜਾਂ ਮੇਲ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਹਸਪਤਾਲ, ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।



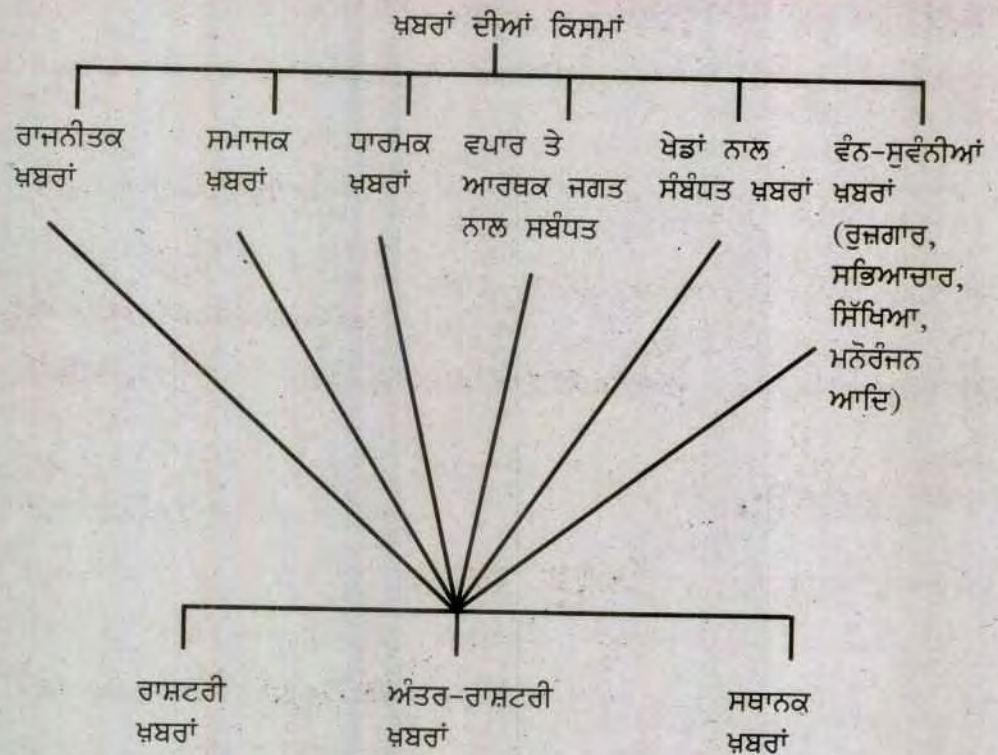
ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18.1

ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ-
 (ੳ) ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ
 (ਅ) ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ
 (ੲ) ਸਿਰਫ਼ ਆਰਥਕ ਖ਼ਬਰਾਂ
 (ਸ) ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ
2. ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਹੈ ?
 (ੳ) ਸਿਰਲੇਖ (ਅ) ਘਟਨਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ
 (ੲ) ਡੱਬੀ ਤੇ ਫ਼ੋਟੋ (ਸ) ਇੰਟਰੋ
3. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ?
 (ੳ) ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
 (ਅ) ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਘਟਦੀ ਹੈ।
 (ੲ) ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਉਪਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।
 (ਸ) ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਵੇਰਵੇ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

18.2 ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੂਗੋਲਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਾਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੀ.ਐੱਨ.ਜੀ. ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਅਸਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਉਪਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰਿਆਣਾ ਉਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ (Head Lines) ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸੰਪਾਦਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਛਾਪਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਧਰਮ, ਸਿਆਸਤ, ਆਰਥਕਤਾ, ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ, ਅਪਰਾਧ, ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ :



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18.2

ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

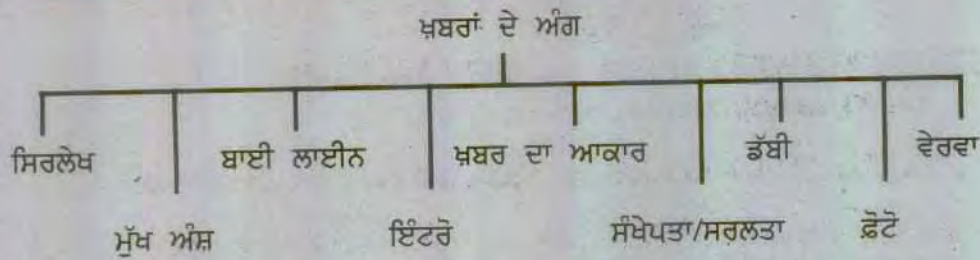
1. ਫੀਚਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

(ੳ) ਵਿਭਿੰਨ	(ਅ) ਸਿਰਫ ਸਿਆਸੀ
(ੲ) ਮਨੋਰੰਜਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ	(ਸ) ਸਿਰਫ ਇਤਿਹਾਸਕ
2. ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁੱਖ ਖਬਰਾਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ ?

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ
(ਅ) ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀਆਂ
(ੲ) ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ
(ਸ) ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ

18.1.4 ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ

ਖਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਬਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸੂਚਨਾਤਮਕ ਗੱਲਾਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ :



ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਕੰਮ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਫੁਪਣ ਲਈ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੰਸ਼, ਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਂ ਬਿਉਰੋ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਈ ਲਾਈਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਇੰਟਰੋ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਘਟਨਾ, ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਪਰ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਭਾਰਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਡੱਬੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ—ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਅਜੀਤ, ਸਪੇਕਸਮੈਨ, ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ, ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ, ਜੱਗਬਾਣੀ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

18.3 ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ

ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ, ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੱਗਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਵੱਖਰੇ ਸਫ਼ੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਔਰਤਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਸਾਹਿਤ, ਧਰਮ, ਵਪਾਰ ਜਗਤ ਆਦਿ ਲਈ ਪਾਠਕ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਲੇਖ, ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ, ਫੀਚਰ, ਵਿਅੰਗ ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੜੀਵਾਰ ਨਾਵਲ, ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਬਿਆਨ, ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਪਾਦਕੀ : ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Editorial ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਕੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਜਾਂ ਮੁੱਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮੁੱਚੇ



ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਸਲੇ ਉਪਰ ਤਿਰਛੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕੀ, ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦੂਰਗਾਮੀ ਅਸਰ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਿਖਣਾ, ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਆਦਿ, ਮੱਧ ਤੇ ਅੰਤ, ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਟਿੱਪਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪਾਠਕ ਇਸ ਤੋਂ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ, ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ, ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉਸਾਰੂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਫ਼ੀਚਰ : ਫ਼ੀਚਰ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਪਾਦਕੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫ਼ੀਚਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ Feature ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਰੂਪ-ਰੇਖਾ, ਲੱਛਣ, ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤਿਤੱਵ ਆਦਿ। ਇਹ ਭੂਤਕਾਲ, ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫ਼ੀਚਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਵਿਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫ਼ੀਚਰ ਤਹਿਤ ਤਿਉਹਾਰ, ਮੇਲੇ, ਜਨ-ਜੀਵਨ, ਕਾਨੂੰਨ, ਕਲਾ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਫ਼ੀਚਰ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੱਚੇ, ਔਰਤਾਂ, ਬਜ਼ੁਰਗ, ਨੌਜੁਆਨ, ਵਪਾਰੀ, ਮਜ਼ਦੂਰ, ਅਧਿਆਪਕ, ਕਿਸਾਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਫ਼ੀਚਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅੰਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜਾਂ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫ਼ੀਚਰ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫ਼ੀਚਰ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਰਣਾਤਮਕ, ਚਿੱਤਰਾਤਮਕ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਫ਼ੀਚਰ ਵਧੇਰੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਫ਼ੀਚਰ ਨੂੰ, ਤੁਰੰਤ ਫ਼ੀਚਰ ਆਖਿਆ



ਦੁਸਹਿਰਾ ਉਤਸਵ 'ਚ ਪੰਜ ਪੁਤਲੇ ਹੋਣਗੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ : ਅਸ਼ੋਕ ਕਮਲ

ਦੁਸਹਿਰਾ ਉਤਸਵ 'ਚ ਪੰਜ ਪੁਤਲੇ ਹੋਣਗੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ : ਅਸ਼ੋਕ ਕਮਲ





ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਫ਼ੀਚਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫ਼ੀਚਰ ਅਖ਼ਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫ਼ੀਚਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ੀਚਰ ਦੀ ਬੇਸ਼ਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਫ਼ੀਚਰ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਆਤਮਕ, ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਸਹਿਜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਤੇ ਚੁਸਤ ਵਾਕ ਲੇਖ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫ਼ੀਚਰ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਰ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਆਂਚਲਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫ਼ੀਚਰ ਲੇਖਕ, ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫ਼ੀਚਰ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ, ਮੱਧ ਤੇ ਅੰਤ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਿਭਾਅ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

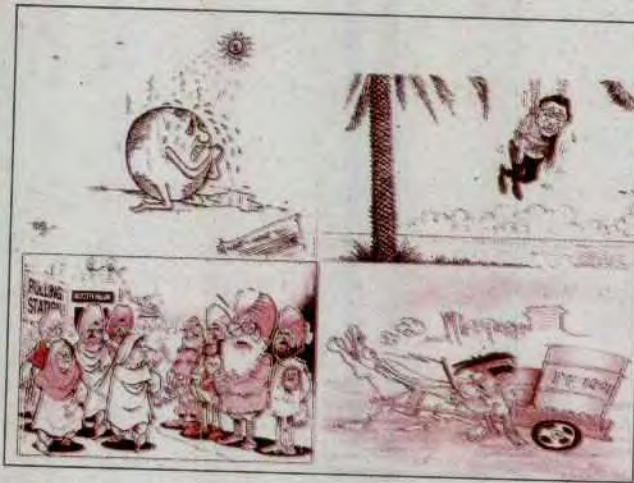
ਲੇਖ : ਲੇਖ ਫ਼ੀਚਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹਨ। ਲੇਖ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ, ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਆਦਿ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਆਮ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜਟਿਲ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਲੇਖ ਉਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਸਲੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖ ਦੇ ਨਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਤਸਵੀਰ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਖ ਰਸਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਕਾਤ : ਮੁਲਾਕਾਤ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ Interview ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ, ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੁਣੀ ਤੇ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਣਯੋਗ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਫ਼ੀਚਰ ਜਾਂ ਲੇਖ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੇ ਪੁੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਂ ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਘਟਨਾ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਵੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਰੋਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਕੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਰ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦੋਵਾਂ



ਦੀ ਤਸਵੀਰ, ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ, ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਅਕਸਰ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਰਟੂਨ (ਵਿਅੰਗ-ਚਿੱਤਰ) : ਅਖਬਾਰਾਂ, ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਕੜਾ ਵਿਅੰਗ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰਟੂਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਚਿੱਤਰ ਜਾਂ ਭੰਡੀ-ਚਿੱਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ-ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾ ਕੇ, ਹਾਸਰਸ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਤਿੱਖਾ ਵਿਅੰਗ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਾਰਟੂਨ ਨਾਲ ਅਖਬਾਰ ਹੋਰ ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਖਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਟੂਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੋਈ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਅਜਿੱਤਾ ਦੀਆਂ ਗੁਫ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਚਕ ਵਿਅੰਗ-ਚਿੱਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।



ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਅੰਗ ਛਪਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਜਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਕੋਹਲੀ, ਸੰਦੀਪ ਜੋਸ਼ੀ ਤੇ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅੰਗ-ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਟੂਨ, ਪਾਠਕ ਸਵਾਦ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਟੂਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੇ

ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅੰਗ-ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕਾਰਟੂਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਜਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਣੇ ਕਾਰਟੂਨ ਸਮਾਜਕ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਅੰਗ-ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਰੋਚਕ, ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਪੱਟੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤਹਿਤ ਮੁੱਖ ਸਫ਼ੇ 'ਤੇ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਟੂਨ, ਜੇਬੀ ਕਾਰਟੂਨ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉਪਰ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੁਖਦਾਈ ਜਾਂ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਜੇਬੀ ਕਾਰਟੂਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਕਾਰਟੂਨ ਛਾਪਣ ਨੂੰ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ : ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Advertisement ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ ਜਾਂ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਕੇ, ਹੋਕਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ, ਸੂਚਨਾ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ।



ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਰਾਹੀਂ, ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਮਕਸਦ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਾਹਕ ਅੰਦਰ, ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ-ਬਾਜ਼ੀ ਹੈ।



ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਖਿੱਚ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਹੀ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਖਿੱਚ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਨਾਹਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਇੱਕ ਜਾਨਦਾਰ ਸਵਾਰੀ, ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਰੀ' ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਨਾਹਰੇ ਰਾਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਵਾਹਨ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਡੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ, ਸੰਖੇਪ, ਸਰਲ ਅਤੇ ਚੁਸਤ-ਦਰੁਸਤ ਫਿਕਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, ਖਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਸਵੀਰਾਂ, ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਤੇ ਖ਼ਾਨਿਆਂ (Boxes) ਆਦਿ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੋਚਕ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਉਪਰ ਵਸਤ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਵਸਤ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ, ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ 'ਚ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿੱਖ ਭਰਪੂਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚਿੱਠੀਆਂ : ਚਿੱਠੀਆਂ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਬਰਾਂ, ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ, ਫ਼ੀਚਰਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ, ਪਾਠਕ ਅਕਸਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਉਪਰੰਤ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਬੇਹਤਰੀਨ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ।

ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ : ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੌਸਮ ਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਠਕ, ਸਰਦੀ-ਗਰਮੀ ਦੇ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਬਾਰੇ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ ਆਦਿ ਦੀ



ਅਗਾਊਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਭਾਵ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੌਸਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਸਫ਼ਰ ਆਦਿ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ਼, ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਘਟਦੇ-ਵੱਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਜਾਣ ਕੇ, ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਅਗਾਊਂ ਰਣਨੀਤੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਲੋਹਾ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਅ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਹਨ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਇਹ ਭਾਅ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਦਿਨ ਭਰ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੋਖਤ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨਿਆਂ ਉਪਰ ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ, ਡਾਲਰ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਅ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨਾਜ, ਫਲਾਂ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਤੇਲਾਂ, ਘਿਉ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਅ ਵੀ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18.3

1. ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕਾਰਟੂਨ ਛਾਪਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
(ੳ) ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ (ਅ) ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਨਾ
(ੲ) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ (ਸ) ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ
2. ਪਹਿਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸਨ :
(ੳ) ਰੇਡੀਉ (ਅ) ਟੀ.ਵੀ.
(ੲ) ਕਿਤਾਬਾਂ (ਸ) ਢੋਲ ਵਜਾਉਣਾ ਤੇ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਨਾ
3. ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਕਿਉਂ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ?
(ੳ) ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਜਾਣਨ ਲਈ
(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਣ ਲਈ
(ੲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਉਣ ਖ਼ਾਤਰ
(ਸ) ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ
4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਠੀਕ ਦੋ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੀ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਉ :
(ੳ) ਵਿਅੰਗ ਚਿੱਤਰਕਾਰ, ਆਪਣੇ ਕਾਰਟੂਨ 'ਚ ਵਿਅੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਖ਼ਾਤਰ, ਹਾਸ ਰਸ ਦੀ ਜੁਗਤ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
(ਅ) ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
(ੲ) ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
(ਸ) ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਨਾਲ ਛਪੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਘਟਦਾ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਾਕ ਸਾਧਾਰਣ ਤੇ ਚੁਸਤ-ਦਰੁਸਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਬੇਰਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ, ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ

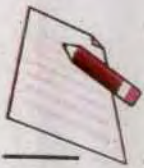


ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਕਿਸਮ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਸਤ, ਸਿੱਖਿਆ, ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸਮਾਜਕ, ਧਰਮ, ਫਿਲਮੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਖੇਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤਦਭਵ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਤਤਸਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਹਿਜ ਤੇ ਸਰਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ। ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਬੌਧਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਹੋਰ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਪਾਠਕ ਵੀ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਈ-ਪੇਪਰ : ਬਿਜਲਈ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਬਦਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ, ਹੁਣ ਈ-ਪੇਪਰ ਜਾਂ ਵੈੱਬ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਮਹਿੰਗਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਪਰ, ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਲਗਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ,

ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਵੈੱਬ-ਸਾਈਟਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਈ-ਪੇਪਰ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਈ-ਪੇਪਰ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੁਣ ਹਰ-ਮਨ ਪਿਆਰੇ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਕਾਗਜ਼, ਸਿਆਹੀ, ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਤੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਸਫ਼ਾ ਕੱਢ ਕੇ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਉੱਪਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।





18.4 ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ਿੰਮਾ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਤੇ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਿਸੇ ਭੜਕਾਊ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਸਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ, ਕਾਰਨਾਂ, ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਪੰਜੀਕਰਨ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਕੋਲ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨੇਮਾਂ ਜਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ, ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18.4

ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

1. ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ?
(ੳ) ਗੁੰਝਲਦਾਰ (ਅ) ਸਰਲ
(ੲ) ਬੌਧਿਕ (ਸ) ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ
2. 'ਈ-ਪੇਪਰ' ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
(ੳ) ਟੀ.ਵੀ. ਉਪਰ (ਅ) ਕਾਗਜ਼ ਉਪਰ
(ੲ) ਰੇਡੀਉ ਰਾਹੀਂ (ਸ) ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਪਰ
3. ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ?
(ੳ) ਸਰਲਤਾ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ
(ਅ) ਪੱਖਪਾਤੀ
(ੲ) ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਵਾਲੀ
(ਸ) ਜਾਤੀ ਆਧਾਰਤ



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

- * ਅਖਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦਿਆਂ ਬਾਰੇ।
- * ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- * ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ।
- * ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ।
- * ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਤਰੀਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ : ਵੱਖ ਵੱਖ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ।



- * ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ : ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ, ਵਪਾਰਕ, ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ।
- * ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ : ਸਿਰਲੇਖ, ਮੁੱਖ ਅੰਸ਼, ਬਾਈ ਲਾਈਨ, ਇੰਟਰੋ, ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਸੰਖੇਪਤਾ, ਸਰਲਤਾ, ਡੱਬੀ, ਫੋਟੋ, ਵੇਰਵਾ।
- * ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ—ਵਿਭਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਸੰਪਾਦਕੀ, ਫ਼ੀਚਰ, ਲੇਖ, ਕਾਰਟੂਨ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਦਿ।
- * ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਈ-ਪੇਪਰ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੱਥ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।
2. ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਾਉ।
3. ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ? ਕਾਰਨ ਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿਉ।
4. ਫ਼ੀਚਰ ਤੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।
5. ਸੰਪਾਦਕੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਚੰਗੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੇ ਕੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
6. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? 'ਕਾਰ ਵੇਚਣ ਬਾਰੇ' ਇਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
7. ਕਾਰਟੂਨ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਇੱਕ ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਝਾਉ।
8. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ? ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
9. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
10. ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਭਾਅ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

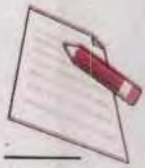


ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 18.1 1 (ਸ) 2 (ਏ) 3 (ਓ)
- 18.2 1 (ਓ) 2 (ਓ)
- 18.3 1 (ਅ) 2 (ਸ) 3 (ਓ) 4 (ਓ)
- 18.4 1 (ਅ) 2 (ਸ) 3 (ਓ)

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਪਿੱਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਘਟੀ ਘਟਨਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹੋ, ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਲਿਖੋ।



ਟਿੱਪਣੀ

ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ

ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਸਮੇਂ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ-ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਉਚੇਰੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਚਰਿੱਤਰ, ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹੀ ਸੁਚੱਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦੇ ਨਿਬੰਧਾਂ 'ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ' ਤੇ 'ਅਹਿੰਸਾ' ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਬੰਧ 'ਸਾਉਪੁਣਾ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ :-

- ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ (ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ)
- ਅਹਿੰਸਾ (ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ)
- ਸਾਉਪੁਣਾ (ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ)

19.1 ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ (ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ)

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਵਕਤ ਧਨ ਹੈ'। ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਪਰਖ ਲਈ, ਉਹ ਫੇਰ ਨਾ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਘੜੀ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਵਕਤ ਭਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, "ਜੋ ਦਮ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਵਾਹ ਵਾਹ"। ਉਹਦੀ ਚਾਲ ਤਿੱਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ, ਉਹ ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਘੁਰਾੜੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ, ਉਹ ਤਾਸ ਨਹੀਂ ਖੇਡ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਗੱਪਾਂ ਤੋਂ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਰਹੇਗੀ। ਅਮੀਰ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਹੌਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਠੀਕ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਗੱਡੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਮਹੀਨਾ-ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲੋਂ ਛਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛਪੇ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਤਿੱਖੀ : ਤੇਜ਼, ਚੁਸਤ

ਕਾਹਲਾ : ਉਤਾਵਲਾ

ਕਹੌਤ : ਕਹਾਵਤ

ਦੌਰਾ : ਚੱਕਰ, ਗੇੜਾ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਕਤਾਂ ਦਾ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪੜ੍ਹਣ ਨਾਲ, ਚੰਗੀ ਸੁਹਬਤ ਨਾਲ, ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ। ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਕੋਈ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਬਾਰ੍ਹਾਂ-ਚੌਦ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਪਰ ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਾਵਜੂਦ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਜਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਛੱਡਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉ। ਆਪਣਾ ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਬਣਾਉ। ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਉਗੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਿੰਨਾ ਵਕਤ ਐਵੇਂ ਅਨਮੋਲਿਆ ਹੀ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਏਸ ਵਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਵਕਤ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪੈ ਜਾਏਗਾ। ਵਿਖਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਕ ਜਾਉਗੇ। ਭੈੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਉਨਾ ਚਿਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਵਕਤ ਦੀ ਸਿਆਣੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਵਰਗੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਣ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਤਾਕਤਾਂ ਅਨੋਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡਿੱਤਣ ਦਾ ਭੇਤ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਘੜੀ ਨੂੰ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਮਸਰੂਫ਼ ਆਦਮੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਬਹੁਤਾ ਰੁਝੇਵਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਨੇ ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਉਹ ਵਿਹਲ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਹਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਤਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਰਗੇ ਮਸਰੂਫ਼ ਆਦਮੀ ਸੈਂਕੜੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਆਪ ਲਿਖਾਉਂਦੇ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਕਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਹਰ ਘੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਟੀਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੰਮ ਉਸੇ ਵਕਤ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਵਕਤ ਤੋਂ ਉਹ ਕੰਮ ਆਪਣੀ ਕੁਤਾਹੀ ਕਾਰਨ ਪੱਛੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਝੋਲੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਪਛਤਾਵਾ ਵੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ। ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਬਲਕਿ ਚੰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਿਖਰ ਸਕੇ।

ਸਿਆਣੀ ਕੌਮ ਆਪਣਾ ਹਰ ਕੰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਕਤ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤਿ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਝਵਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਹਿਜ ਹੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਕਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੱਝਵੇਂ ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਂਭ ਕੇ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਵਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਓਨੀ ਹੀ ਉਸ ਕੋਲ ਵਿਹਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸ਼ਖਸੀਅਤ	: ਵਿਅਕਤਿਤਵ, ਆਪਾ
ਸੁਹਬਤ	: ਸੰਗਤ
ਓਨਾ	: ਉਤਨਾ
ਬਾਵਜੂਦ	: ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ, ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ
ਮਸਰੂਫ਼	: ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਾਲੇ
ਅਨਮੋਲਿਆ	: ਬਿਨਾਂ ਵਰਤਿਆਂ, ਬਿਨਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਿਆਂ
ਸਾਂਭ	: ਸੰਭਾਲ
ਵਿਖਾਲਿਆਂ	: ਵਿਖਾਵਿਆਂ
ਅੱਕ	: ਉੱਥ, ਚੱਕਣਾ
ਹਸਤੀ	: ਸ਼ਰੀਰਕ ਹੋਂਦ
ਵਡਿੱਤਣ	: ਵੱਡਾਪਣ
ਲੇਖੇ ਲਾਉਣਾ	: ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾਉਣਾ
ਰੁਝੇਵੇਂ	: ਵਿਅਸਤਤਾ, ਕੰਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਣਾ
ਵਿਹਲ	: ਵਰਸਤ, ਖ਼ਾਲੀ ਸਮਾਂ



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19.1

I. ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

- (ੳ) ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?
- (ਅ) ਅਮੀਰ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?
- (ੲ) ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਬਣਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- (ਸ) ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ?

II. ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣ ਕੇ, ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

- (i) ਜਿਸ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕੀ ਰਹੇਗੀ ?
 - (ੳ) ਅਮੀਰ (ਅ) ਗ਼ਰੀਬ
 - (ੲ) ਵਿਲੱਖਣ (ਸ) ਨਾਰਾਜ਼
- (ii) ਵੱਡੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ?
 - (ੳ) ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ (ਅ) ਚੰਗੀ ਸੁਹਬਤ ਨਾਲ
 - (ੲ) ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਸ) ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਲ

19.2 ਅਹਿੰਸਾ (ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ)

ਅਹਿੰਸਾ ਸੁਖਾਵੀਂ ਸੁਧਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਦਰਸ਼ ਵੀ ਹੈ। ਸੁਖਾਵੀਂ ਸੁਧਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਨਿਸਫਲ ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਆਵੱਸ਼ਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਿੰਸਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰਕ ਤਸੱਦਦ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ। ਹਿੰਸਾ, ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਨਾਲ ਅਮਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਮਨੋਰਥ 'ਅਹਿੰਸਾ' ਹੋਵੇ, ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਹਿੰਸਾ-ਹੀਣ ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਹਿੰਸਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ, ਆਪ ਅਹਿੰਸਾ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿਣਾ, ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹਿੰਸਾ, ਅਹਿੰਸਾ ਹੈ।

ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਹਿੰਸਾ ਇੱਕ ਦੁਰਾਡਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਸਾਵੇਂ ਸੁਧਰੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਧਾਰਣਾ ਨਹੀਂ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦਿੱਸੇਗੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ—ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਕੀ ਅਮਲ ਦੀ ਹਿੰਸਾ। ਜਥੇਬੰਦ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਤੇ ਹਰ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ, ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੂਰੀ ਹੈ, ਡਾਕੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਕੂ ਨਹੀਂ।

ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮਨੁੱਖੀ-ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਜਜ਼ਬੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈਆਂ ਭਾਵੇਂ ਲਹੂ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪ-ਤ੍ਰਿਪ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਚੌਤਰਫੀ ਹਿੰਸਾ ਗੱਜ ਗੜ੍ਹਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਬੇ-ਸੋਚੀ ਹਿੰਸਾ ਲਗਨ ਦਾ ਮੂਰਖ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਹੈ। ਇਹ ਯਤਨ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸੜਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

- ਆਦਰਸ਼ : ਨਮੂਨਾ, ਮਿਸਾਲ, ਸਿਧਾਂਤ
- ਮੰਡਲ : ਵਾਤਾਵਰਣ
- ਵਸੀਲਿਆਂ : ਸਾਧਨਾਂ
- ਤਸੱਦਦ : ਜੁਲਮ, ਤਸੀਹਾ
- ਅਮਲ : ਵਿਵਹਾਰਕ, ਪ੍ਰਯੋਗੀ
- ਦੁਰਾਡਾ : ਦੂਰ
- ਜਥੇਬੰਦ : ਇਕੱਠ, ਇਕੱਤਰ, ਸਮੂਹਕ
- ਖ਼ਿਲਾਫ਼ : ਵਿਰੁੱਧ
- ਜਜ਼ਬੇ : ਭਾਵਨਾਵਾਂ
- ਤ੍ਰਿਪ-ਤ੍ਰਿਪ ਕਰਨਾ : ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਾਓ ਹੋਣਾ

ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ

ਪਰ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਲਹੂ ਵੱਗਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਭਾਵੁਕਤਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਹ ਕਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਮਲਾਂ ਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਘਾਤਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਹਿੰਸਾ ਵੀ ਜੇ ਅਹਿਲ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੱਬ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹਿੰਸਾ, ਕਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲਵੇਗੀ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਅਹਿੰਸਾ, ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਸਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਹਿੰਸਕ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਸਫਲ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਸਾ, ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖ ਦੇਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਣਾ ਵੀ, ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਗ਼ਲਤ ਜੁਲਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਗ਼ਲਤ ਜੁਲਮ ਸਹਿਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਸਾ ਇੱਕਮੁੱਠ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁੱਠ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ, ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਿੰਸਕ ਸਾਧਨ ਜਿਵੇਂ ਚਾਕੂ, ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ, ਬਲਕਿ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰ ਚਾਕੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸੂਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਿੰਸਕ ਹਥਿਆਰ ਫਿਰ ਅਹਿੰਸਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਰ ਲੜਾਈ ਦਾ ਅੰਤ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਅਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕਮੁੱਠ ਕਰਕੇ, ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਰਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤਦੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਅਹਿੰਸਾ ਵੀ ਦੱਬ ਘੁੱਟ ਕੇ ਆਖਰ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋ, ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨਾ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦਸਤਪੰਜਾ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19.2

1. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੁਰੀ ਹੈ, ... ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਕੂ ਨਹੀਂ।
- (ਅ) ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹਿੰਸਾ ... ਹੈ।
- (ੲ) ਅਹਿੰਸਾ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ... ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- (ਸ) ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਹਿੰਸਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪ ... ਭਰਪੂਰ ਰਹਿਣਾ, ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IV

ਵਾਰਤਕ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸੰਕੋਚ : ਝਿਜਕ

ਘਾਤਕ : ਮਾਰੂ

ਅਹਿਲ : ਜੋ ਨਾ ਹਿੱਲੇ

ਵਾਰਤਕ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸੋਹਣੀ	: ਸੁਹਣੀ ਖੂਬਸੂਰਤ
ਸੁੰਦਰਤਾਈਆਂ	: ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ
ਗੋਚਰਾ	: ਜੋਗਾ, ਢੁੱਕਵਾਂ, ਨਿਰਭਰ, ਅਧੀਨ
ਪਰਤਾ	: ਪਾਸਾ ਬਦਲਣਾ, ਮੋੜਨਾ, ਬਦਲਣਾ
ਧੌਂਸ	: ਰੁਹਬ, ਆਕਤ
ਠਰੁੰਮਾ	: ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਟਿਕਾਅ
ਬਾਬਤ	: ਬਾਰੇ ਵਿਚ, ਸੰਬੰਧਤ
ਤੁੱਛ	: ਹੀਣਾ, ਮਾਮੂਲੀ, ਨੀਵਾਂ
ਵਾਦੀ	: ਆਦਤ
ਹਲੀਮੀ	: ਨਿਮਰਤਾ, ਦਿਆਲਤਾ
ਅਥਾਹ	: ਗਹਿਰਾ, ਡੂੰਘਾ
ਵਾਕਰ	: ਵਾਂਗ
ਫਿਲਾਸਫਰ	: ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ

II. ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੀ (✓) ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਸਾਹਮਣੇ ਗ਼ਲਤ (✖) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ:

- (ੳ) ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦਿਸੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ਅ) ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ੲ) ਹਿੰਸਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਰੀਰਕ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਸ) ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਹਿੰਸਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ, ਆਪ ਅਹਿੰਸਾ ਭਰਪੂਰ ਬਣ ਕੇ ਖੜੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

19.3 ਸਾਊਪੁਣਾ (ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ)

ਸਾਊਪੁਣਾ ਕੀ ਹੈ ? ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਵਰਤੋਂ। ਇਹ ਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਰਲਵੀਂ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਹਿੰਸਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਜਾਂ ਰੀਤੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਕ ਰਹਿਣੀ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰਤਾਈਆਂ ਵੀ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਊ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇ ਕਿਤੇ ਰਾਇ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੋ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਦੇ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਗਲਾ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਘਸੀਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਵੇਂ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਪਰਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਵਿਚ ਧੌਂਸ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਪਦਵੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦਾ। ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਠਰੁੰਮੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਪੁੱਛ ਪੁੱਛ ਕੇ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਬਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਚੰਗੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਕਦਰ ਕਰ ਕੇ, ਅਗਾਂਹ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਮਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਆਪਣੀ ਬਾਬਤ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਸਾਊ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ਸਾਊ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਟੋਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ, ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਲਾਂਦਾ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਵਾਦੀ, ਚੰਗਿਆਈ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਤੱਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

“ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀਂ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਤਤੁ॥” (ਵਾਰ ਆਸਾ)

ਇਹ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਸਾਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਅਦੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਹਲੀਮੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਟਹਿਣੀ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਝੁਕਦੀ ਹੈ। ਨਿਊਟਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਉੱਘਾ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਅਪਾਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਇੱਕ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਕਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਿਲਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਨਿਆਣੇ ਬਾਲਕ ਵਾਕਰ, ਘੋਗੇ ਚੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸੁਕਰਾਤ, ਜੋ ਯੂਨਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਆਣਾ ਫਿਲਾਸਫਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਤ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।’

ਸਾਊ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਪੁਣੇ ਦੀ ਆਕੜ ਵਿੱਚ ਘਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਖਾਸ ਕਾਰਨਾਂ ਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ-ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਆਹਰ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਉਹ ਨੁਕਸ ਉਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੁਕਸ ਤੋਂ ਬੀਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੁਕਸ ਵੀ ਉਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਘਾਟਿਆਂ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂ ਲੱਗੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ ਮਖੌਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਟਿਚਕਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ।

ਉਹ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵਿਖਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੇਸ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਜਾਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ ਲੱਜਾ ਨਾ ਆਵੇ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਭੇਦ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਸਿੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਢਾਈ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਾਨ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਦਾ ਲਈ ਉਕਰਵਾਂਦਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਸਾਫ਼ਰਖਾਨੇ ਲਈ ਚਾਦਰਾਂ ਤੇ ਮੰਜਿਆਂ ਦੇ ਦਾਨ ਦਾ ਅਰਦਾਸੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਵੇਗੀ। ਸਾਊ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਅੱਡਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਗੋਂ, ਉਸ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਜ਼ਰ ਚੜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਾਊ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਨਾਫੂਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਕੌਸਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਝਗੜੇ ਛੇੜ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ, ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਮੀਨਗੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਬਹਿ ਰਹਿਣਾ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਵਕਤ ਗੁਆਉਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਘੜੀ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਉਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪੇ ਕੁਰਸੀ ਨਾ ਦਏ ਜਾਂ ਬੈਠਣ ਲਈ ਨਾ ਕਹੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਬੈਠਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। (ਕਈ ਤਾਂ ਐਸੇ ਅਲੁੜ ਜਾਂ ਆਕੜਖਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਿਰਾਂ ਤਾਈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਬੈਠਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਆਪਣੀ ਅਫ਼ਸਰੀ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।) ਆਪਣੇ ਵਤਨੀ ਭਰਾ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਊ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਚਦਾ। ਜਦ ਸਭਾ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਆਉ ਤਾਂ ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗ ਕੇ ਬੈਠੋ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਆਏ ਸੱਜਣ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਨਜ਼ਿੱਠਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰ-ਅੰਸ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ। ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਬਾਸੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਘੜੀ ਦੱਸਣ ਨਾਲ, ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਆਦਮੀ ਚਲੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਬਾਸੀਆਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲੈਕਚਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣਾ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਆਕੜ	: ਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ
ਆਹਰ	: ਉੱਦਮ, ਯਤਨ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਮਖੌਲ	: ਮਜ਼ਾਕ, ਹਾਸਾ
ਟਿਚਕਰ	: ਮਸ਼ਕਰੀ, ਮਜ਼ਾਕ
ਉਦਾਰਤਾ	: ਨੇਕੀ, ਭਲਾਈ
ਹੱਤਕ	: ਅਪਮਾਨ, ਨਿਰਾਦਰ
ਭੇਟ	: ਤੋਹਫ਼ਾ ਦੇਣਾ
ਕਾਨਾਫੂਸੀ	: ਕੰਨ 'ਚ ਕਹਿਣਾ, ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ
ਨਿੰਦਾ	: ਚੁਗਲੀ, ਭੰਡੀ, ਆਲੋਚਨਾ
ਅੱਲੁੜ	: ਨਾਸਮਝ, ਵਿਚਾਰਹੀਣ, ਅਨੁਭਵਹੀਣ
ਸਭਾ	: ਇਕੱਠ, ਮਹਿਫ਼ਲ, ਦਰਬਾਰ
ਖ਼ਿਮਾ	: ਮੁਆਫ਼ੀ
ਨਜ਼ਿੱਠਿਆ	: ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਨਿਪਟਾਇਆ

ਵਾਰਤਕ



ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ਨੂੰ ਛੋਹ ਲੱਗੇ ਜਾਂ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਪੈਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ਿਆ ਮੰਗ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਰ-ਨੰਗੇ ਜਾਂ ਅੱਧੜਵੰਜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਸ਼ਰੀਰ ਅੱਧ ਕੱਜਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ਿਆ ਮੰਗ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਮੀਜ਼ ਜਾਂ ਕੋਟ ਦੇ ਬਟਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਆਮ ਪਬਲਿਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦਾ ਆਦਮੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਖ਼ਤ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਸੁਹਣੀ ਲਿਖਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਸਤਾ ਲਿਖਣਾ, ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਸਾਊ ਆਦਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਅੱਧੜਵੰਜੇ : ਅੱਧਾ ਨੰਗਾ

ਅੱਧ ਕੱਜਿਆ : ਅੱਧਾ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਅਧਨੰਗਾ

ਸ਼ਿਕਸਤਾ : ਖ਼ਰਾਬ, ਟੁੱਟਾ-ਫੁੱਟਾ, ਬੇਰੋਣਕ

ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਸੁਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਹੀ ਸਾਊਪੁਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਅਤੇ ਮਾਹੌਲ ਸੁੰਦਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਉਂਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਬੋਧਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਸਮਝ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਟੋਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦੇ।

ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ, ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕਾਰਨ ਘਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਇਕੱਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠਕੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਰਾਹ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਮੁਕਤ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨੁਕਸ ਵੀ ਉਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਕਮੀਆਂ ਵੱਲ ਉਹ ਕਦੇ ਉਂਗਲ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਜਾਂ ਅਸਮਰੱਥ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਜਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਊ ਤੋਹਫ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਅੱਡਦਾ ਦੇਖ, ਉਹ ਪੀੜ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਊਪੁਣੇ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੁਣ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਹਣੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇ ਨਾ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਾਨਾਫ਼ੂਸੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕੋਸਣਾ ਵੀ, ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਫਾਲਤੂ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਊ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਘੜੀ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਟਾਈਮ ਦੇਖ ਕੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ।



ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਦੂਜੀ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਾਊਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਨ ਵੇਲੇ ਉਬਾਸੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਲੈਕਚਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣਾ, ਸਾਊਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿੱਕਾ-ਨਿੱਕਾ ਵਿਵਹਾਰ, ਹਲੀਮੀ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਾਊ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਸੁਖ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਸਕੇ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19.3

I. ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

- (ੳ) ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- (ਅ) ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ, ਸਾਊਪੁਣੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।
- (ੲ) ਸਾਊ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- (ਸ) ਸਾਊ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭੇਟ ਨਹੀਂ।

II. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :

- (ੳ) ਉੱਚਾ —
- (ਅ) ਸੁੰਦਰਤਾ —
- (ੲ) ਗ਼ਰੀਬੀ —
- (ਸ) ਚੰਗਿਆਈ —
- (ਹ) ਗੁਣ —
- (ਕ) ਨਿਰਦੋਸ਼ —
- (ਖ) ਪਿਆਰ —
- (ਗ) ਖਾਸ —
- (ਘ) ਨਿਰਾਦਰ —
- (ਙ) ਬਾਹਰ —



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਕਤ ਦੇ ਸਦਉਪਯੋਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਹੈ। ਵਕਤ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਗੁਆਉਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਵਕਤ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਛਤਾਵਾ, ਵਕਤ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਤੇ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਹਿੰਸਾ, ਮਨੁੱਖੀ-ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਖਾਵਾਂ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਜੋਗਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਹਿੰਸਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅਹਿੰਸਕ ਹੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਾਊਪੁਣਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵੱਧ ਆਕਰਸ਼ਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਦੀ



ਸਹਿਜਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਸੋ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਵੱਸਥਾ ਜਦੋਂ ਸਾਊ ਵਾਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਿਖਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਤਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਊ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. 'ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ' ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ।
2. ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
3. 'ਅਹਿੰਸਾ' ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
4. ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?
5. 'ਸਾਊਪੁਣਾ' ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਾਊ ਦੇ ਕੋਈ ਦਸ ਗੁਣ ਲਿਖੋ।
6. 'ਸਾਊਪੁਣਾ' ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਦੱਸੋ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 19.1 I. (ੳ) ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵੱਡੀ ਹੋ ਸਕੇ।
- (ਅ) ਅਮੀਰ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਯੋਜਨਾ, ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (ੲ) ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਵਕਤ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਕੰਮਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (ਸ) ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਹਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਹਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

II. (ii) (ਅ) (ii) (ਸ)

19.2 I. (ੳ) ਡਾਕਟਰ, ਡਾਕੂ (ਅ) ਅਹਿੰਸਾ (ੲ) ਸ਼ਾਂਤ (ਸ) ਅਹਿੰਸਾ

II. (ੳ) ✗ (ਅ) ✓ (ੲ) ✗ (ਸ) ✗

19.3 I. (ੳ) ਨਾਂਹ (ਅ) ਹਾਂ (ੲ) ਹਾਂ (ਸ) ਨਾਂਹ

II (ੳ) ਨੀਵਾਂ (ਅ) ਕਰੂਪਤਾ (ੲ) ਅਮੀਰੀ (ਸ) ਬੁਰਾਈ (ਹ) ਔਗੁਣ (ਕ) ਦੋਸ਼ੀ (ਖ) ਨਫ਼ਰਤ (ਗ) ਆਮ (ਘ) ਆਦਰ (ਙ) ਅੰਦਰ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਗੁਆਉਣ ਕਾਰਨ, ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸੋ।
2. ਵਕਤ ਦਾ ਸਦਉਪਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਿਤ ਦੱਸੋ।
3. ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।
4. ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਦੋ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।



ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) V

ਕੁਲ ਅੰਕ

10

ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਕੁਲ ਸਮਾਂ

20 ਘੰਟੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ

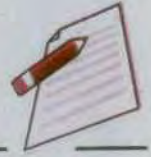
ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ, ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਇਹ ਪਾਠ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜੀ ਦਰ ਪੀੜੀ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਰੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ, ਮੇਲੇ-ਤਿਉਹਾਰ, ਗੀਤ, ਨਾਚ, ਖੇਡਾਂ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੱਧਰਾਂ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਨਾਵਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਲੈਅ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਨਾਚ, ਹਰ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੱਚੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ਗੀ ਭਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਚੰਨ ਦੀਆਂ ਤਿੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੱਥਾਂ ਅਖਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਦਾ ਆਰੰਭ 'ਚੇਤਰ' ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।



ਟਿੱਪਣੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ

ਲੋਕਧਾਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ 'ਫੋਕਲੋਰ' (Folklore) ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ 'ਲੋਕਧਾਰਾ', 'ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ' ਤੇ 'ਲੋਕਗਾਥਾ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਲੋਕ ਗੀਤ', 'ਲੋਕ ਕਲਾਵਾਂ', 'ਲੋਕ ਨਾਚ', 'ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ', 'ਲੋਕ ਧਰਮਾਂ' ਤੇ 'ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ' ਆਦਿ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਲੋਕਧਾਰਾ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਬੋਲੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉੱਭਰਦੀ ਤੇ ਰੂਪ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗੀਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਹਾਣੀ। ਮੁੱਢਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਵਰਤਾਰੇ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ, ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅੱਜ ਲੋਕਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਰਤਾਰੇ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ :-

- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤਿਉਹਾਰ

20.1 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਅਲੈਗਜੈਂਡਰ ਕਰੇਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਲੋਕ ਗੀਤ ਇੱਕ ਸੁਰੀਲੀ ਸੁਰ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਸਰੋਦੀ ਕਾਵਿ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮਨਾਮ ਕਿਰਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੂਤਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ।" ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਗੀਤ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਕ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਸਗੋਂ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਸਿਰਜਕ	: ਰਚਣਹਾਰ
ਕੀਰਨੇ	: ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਵਿਮਈ ਬੋਲ
ਭੇੜਿਆਂ	: ਮੁਸੀਬਤਾਂ
ਤਰਜ਼ਾਂ	: ਧੁਨੀਆਂ
ਹਾਸਾ-ਠੱਠਾ	: ਮੱਜਾਕ
ਲਾੜੇ	: ਦੂਲੇ
ਅਦਾਰਾ	: ਸਕੂਲ
ਗੱਭਰੂ	: ਨੌਜਵਾਨ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਬਾਰ	: ਕਿਨਾਰਾ/ਕੰਢਾ
ਸਵਾਂਗ	: ਨਕਲ
ਤਾੜੀ	: ਤਾਲੀ
ਆਸਰਾ	: ਸਹਾਰਾ
ਢਾਣੀਆਂ	: ਗਰੁੱਪਾਂ/ਟੋਲੀਆਂ
ਤੂੰਬੀ	: ਸਾਜ਼
ਨਰੋਆ	: ਤਾਜ਼ਾ
ਵਿਲੱਖਣ	: ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਅਲਬੇਲੇ	: ਮਸਤ
ਇਜ਼ਹਾਰ	: ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
ਨਿਸ਼ਚਿਤ	: ਤੈਅ
ਫੱਗਣ	: ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ
ਲਾਗੇ	: ਨੇੜੇ
ਪ੍ਰਾਂਤ	: ਪ੍ਰਦੇਸ਼
ਚੋਲਾ	: ਲੰਮਾ ਕੁੜਤਾ
ਇੱਸਰ	: ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ
ਦਲਿੰਦਰ	: ਸੁਸਤੀ

ਡਾ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਦੁਆਰਾ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰਤ ਅਜਿਹੀ ਸੰਗੀਤਮਈ ਰਚਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਮਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਕੇ ਪੀੜੀਉਂ-ਪੀੜੀ ਅਗੇ ਤੌਰਦਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਲੋਕ ਗੀਤ ਹੈ।”

ਲੋਕ ਗੀਤ ਜਾਦੂ-ਯੁੱਗ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ, ਕਬੀਲੇ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਲੋੜਾਂ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਹਰ ਗੀਤ-ਰੂਪ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਚਨਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੀਰਨੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਵੇਦਨਾ, ਘੋੜੀ ਸੁਹਾਗ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਭਾਵ, ਲੰਮੇ ਝੋੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦੁਖਾਂਤਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ, ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਗੀਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਭੁਲੇਖੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਪੜ੍ਹਣ-ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਵਰਗ-ਵੰਡ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :

- (ੳ) ਬੋਲੀਆਂ
- (ਅ) ਟੱਪੇ
- (ੲ) ਸਿੱਠਣੀਆਂ
- (ਸ) ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ
- (ਹ) ਸੁਹਾਗ
- (ਕ) ਘੋੜੀਆਂ
- (ਖ) ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲੀਆਂ, ਟੱਪੇ, ਸਿੱਠਣੀਆਂ, ਘੋੜੀਆਂ, ਸੁਹਾਗ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਗੀਤ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮਾਈਆ ਤੇ ਢੋਲਾ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਮਾਈਆ, ਢੋਲਾ, ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਟੱਪੇ, ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਭੰਗੜੇ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ।

ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਕਿਸੇ ਛੰਦ ਦਾ ਮਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਲੈਅ ਅਤੇ ਤਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਕਾਂਤ ਤੇ ਰਵਾਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਤਰਜ਼ਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਲੋਕ ਗੀਤ, ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਦਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।



ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਵਰਗ-ਵੰਡ ਅਸੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਟੱਪੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਪਰ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਬੋਲੀ, ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹੈ। ਇਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਅ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਜ ਰਹੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਕਰਕੇ, ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਟੱਪੇ, ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਭੰਗੜੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਗੀਤ

ਸੁਹਾਗ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਸੁਹਾਗ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ। ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਹਾਗ, ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋੜੀਆਂ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਭਰਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਨੀਆਂ ਬੜੇ ਹੀ ਚਾਅ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

“ਮਾਂ ਨੀ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ
ਹਾਥੀ ਦਾ ਸੰਗਲ ਤੇਰੀ ਭੱਟ ਫੜੇ
ਦੀਮਾਂ ਦੀ ਬੋਰੀ ਤੇਰਾ ਬਾਪ ਫੜੇ
ਮਾਂ ਨੀ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ।”

ਸਿੱਠਣੀਆਂ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹੈ। ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਾਨਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਟਿੱਚਰ, ਮਖੌਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿੱਚਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

“ਖਾਧੇ ਸੀ ਲੱਛੂ
ਜੀਮੇ ਸੀ ਡੱਛੂ
ਛੱਪੜ ਛੜਾਵਣ ਗਈਆਂ ਵੇ
ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ...

ਨਾਨਕੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ
ਜਿਥੇ ਤੂਤ ਵੀ ਨਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਂਦਰ ਵਰਗੇ ਬੂਥੇ
ਉੱਤੇ ਰੂਪ ਵੀ ਨਾ ...।

ਮਾਮੀ ਤਾਂ ਲੰਮੀ ਲੰਝੀ
ਮਾਮਾ ਵਿਚਾਰਾ ਗਿੱਠਮੁਠੀਆ
ਜਿਵੇਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਚਲਦਾ ਫਿਟਫਟੀਆ ...।”

ਇਸ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੰਗ, ਰੂਪ, ਕੱਦ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਜਿਥੇ ਹਾਸਾ-ਨੱਠਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਤੁਕਾਂਤ	: ਤੁੱਕ ਦਾ ਅੰਤ
ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ	: ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ
ਸਾਕ	: ਰਿਸ਼ਤਾ
ਸੋਹਣ	: ਸੁਹਣਾ
ਘਿਓ	: ਘਿਉ
ਪਿਓ	: ਪਿਉ

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸਿਰਫ਼ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਆਹ, ਜਨਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਮੌਤ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। **ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ** ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਲੋਕ ਗੀਤ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਮਰ, ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਕਮੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਨੇ ਅਤੇ ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਵਾਂਗ, ਇਸ ਲੋਕ ਗੀਤ ਲਈ ਵੀ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੈਅ ਉਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

ਗਈ ਜਹਾਨੋ ਖ਼ਾਲੀ
ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ...।

ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਸਮ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲਾੜੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ, ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁੱਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਗੀਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਆਉ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ :

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਰਹਿਣਾ
ਇਕ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੈ ਚੱਲੇ ਹਾਂ
ਇਕ ਸਾਕ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ...।

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਲਾ
ਅਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਲੀ ਮੇਰੀ
ਸੋਹਣਾ ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ...।

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਘਿਓ
ਸੱਸ ਲੱਗੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮਾਂ ਮੇਰੀ
ਸਹੁਰਾ ਲੱਗਾ ਪਿਓ।

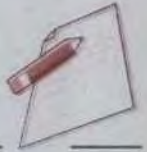
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20.1

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

- I. 1. ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੱਸੋ।
2. ਸੁਹਾਗ ਕਦੋਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?
3. ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
4. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ ?



II. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (i) ਛੰਦ ਆਈਏ
- ਛੰਦ
- (ii) ਲੋਕ ਗੀਤ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।
- (iii) ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

20.2 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ

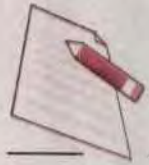
ਲੋਕ ਨਾਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਵੀ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਲੋਕ ਨਾਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਉਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੁਹਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੇਂਦਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਕਲਾਵਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ, ਬੁੱਧ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜੀਣ, ਮਰਨ, ਜਿਊਣ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਸ਼ੌਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ।

ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿੱਚ ਭੰਗੜਾ, ਲੁੱਡੀ, ਝੁੰਮਰ, ਗਿੱਧਾ, ਸੰਮੀ ਅਤੇ ਮਲਵਈ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਨਾਚ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ :

(ੳ) ਭੰਗੜਾ : ਭੰਗੜਾ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਭੰਗੜਾ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਿਹੜਾ ਭੰਗੜਾ ਅਸੀਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੰਚਾਂ ਤੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਰ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਨਾਚਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭੰਗੜੇ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮੱਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਤਾਂ ਭੰਗੜੇ ਦਾ ਮੂਲ 'ਭੰਗ' ਤੋਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਭੰਗ ਪੀ ਕੇ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਨੱਚਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾਚ, ਭੰਗੜਾ ਅਖਵਾਇਆ। ਪਰ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ 'ਵਾਢੀਆਂ ਦਾ ਨਾਚ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਭੰਗੜੇ ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੰਗੜੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭੰਗੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ





, ਉਹ ਭੰਗੜਾ ਪਾ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਵਿਆਹ, ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

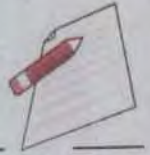
ਡਾ. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਭੰਗੜੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗੜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਬੱਝਵਾਂ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਨਾਚ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਨੱਚੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਨਾਚ, ਭੰਗੜਾ ਵੀ ਸੀ। ਅਜੋਕਾ ਭੰਗੜਾ ਇਸੇ ਸਥਾਨਕ (ਸਿਆਲਕੋਟੀ) ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਦਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ।” ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਭੰਗੜਾ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਸਿਆਲਕੋਟੀ ਭੰਗੜੇ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਭੰਗੜਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਸਿਆਲਕੋਟ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਪਰ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭੰਗੜੇ ਵਿੱਚ ਢੋਲੀ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨਾਚੀ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਢੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੰਗੜੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ, ਲੋਕ ਸਾਜ਼ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਲਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੰਗੜੇ ਵਿਚ ਢੋਲੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ, ਢੋਲੀ ਹੀ ਨਾਚੀਆਂ ਨੂੰ ਢੋਲ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਢੋਲ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭੰਗੜਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭੰਗੜੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧ ਤੱਕੜੇ ਜੁਸੇ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਅ) ਝੁੰਮਰ : ਝੁੰਮਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਨਾਚ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਖੇਤਰ 'ਜਾਂਗਲੀ ਬਾਰਾਂ' ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਖੇਤਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਖੇਤਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਵੀ ਦੀ ਬਾਰ ਅਤੇ ਸਾਂਦਲ ਦੀ ਬਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਡਾ. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, “ਸਾਂਦਲ ਦੀ ਬਾਰ, ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਤੇ ਝਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ, ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ, ਝੰਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਝੁੰਮਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵੱਲ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਨਾਚ ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਤੱਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਝੁੰਮਰ ਵਿੱਚ ਢੋਲ ਦੀ ਥਾਪ/ਤਾਲ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਝੁੰਮਰ ਢੋਲ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਢੋਲ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨਾਚੀ ਗਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਟੱਪਦੇ ਹਨ। ਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਧੀਮੀਆਂ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਝੁੰਮਰ ਵਿੱਚ ਗੀਤ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੈਅ ਵਾਲੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੰਮੀ ਹੋਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਪਾਣੀ ਭਰੇਨੀਆਂ ਪੱਤਣੋਂ,
ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਭਰੇਨੀਆਂ ਪੱਤਣੋਂ,
ਭੈੜੇ ਨੈਣ ਨਾ ਰਹਿਣ ਤੱਕਣੋਂ,
ਸੰਵੇ ਦੰਦ ਨਾ ਰਹਿਣ ਹੱਸਣੋਂ,
ਭਾਵੇਂ ਜਾਣੇ, ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਜਾਣੇ,
ਮੇਰਾ ਢੋਲ ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੇ।

ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਧੀਮੀ ਚਾਲ ਚਲਦੇ ਝੁੰਮਰੀ, ਹਰ ਡੱਗੇ ਉੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਝੁਕਦੇ, ਪੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ, ਹੁਲਾਰਾ ਮਾਰਕੇ ਹੱਥ ਮਟਕਾਉਂਦੇ, ਬਾਹਾਂ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਖੱਬਾ ਪੈਰ ਅੱਗੇ ਕੱਢ ਕੇ, ਝੁਕ ਕੇ, ਪੱਥ ਕੋਲ ਬਾਹਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਕੇ, ਹੁਲਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਕਮਰ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਵਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਉਪਰ ਝੁਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।” ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ



ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਚ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਢਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਝੁੰਮਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(ੲ) **ਲੁੱਡੀ** : ਲੁੱਡੀ ਵੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨਸ਼ੀਲਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਇਸਦੇ ਰਸੀਏ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦੇ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਬਾਹਵਾਂ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਨੂੰ ਲਚਕਾਉਂਦੇ, ਮਸਤੀ ਅਤੇ ਆਪਾ ਭੁਲਾਉਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੁੱਡੀ, ਜਿੱਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਨਾਚ ਹੈ। ਲੁੱਡੀ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਢੋਲੀ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਮਸਤੀ ਭਰੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ।” ਲੁੱਡੀ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਨਾਚ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮਰਦ, ਔਰਤ ਦਾ ਸਵਾਂਗ ਧਾਰ ਕੇ, ਔਰਤ ਦੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਨੈ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਨਾਚ ਦਾ ਖੇਤਰ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ, ਜੇਹਲਮ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਚਕਵਾਲ, ਸਰਗੋਧਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਨਾਚ, ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੋਖ ਅਦਾਵਾਂ ਕਰਕੇ, ਭੰਗੜੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੋਖ ਅਤੇ ਲਚਕੀਲਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਨਾਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਢੋਲੀ ਦੀ ਬੱਝਵੀਂ ਲੈਅ ਇਸ ਨਾਚ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਂਗ ਵੀ ਰਚਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੀਸ਼ੇ ਲੈ ਕੇ, ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੋਖ ਅਦਾਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਲੁੱਡੀ, ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਨਾਚ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲੁੱਡੀ ਦੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਚ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਨੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਲੁੱਡੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ੳ) **ਸੰਮੀ** : ਗਿੱਧੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਸੰਮੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਮੀ ਕੌਣ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਝੰਗ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਕ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਮੀ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਢੋਲਾ, ਇਕ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸੀ। ਢੋਲਾ ਇਕ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਢੋਲਾ, ਸੰਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਮੀ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਢੋਲੇ ਵਿਚ, ਸੰਮੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

ਢੋਲੇ ਕੀਤਾ ਮੂੰਹ ਦਲੀ ਨਰ ਨਾਰ ਨੂੰ
ਮਗਰ ਲਾ ਕੇ ਛੋੜੀ ਰੇ ਸੰਮੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਮੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਵਿੱਚ ਜਾਂਗਲੀ, ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਰੁਮਾਂਸ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਸੰਮੀ ਨਾਚ ਦੀਆਂ ਨਾਚ ਅਦਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਉਘੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੰਗ, ਸੰਮੀ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਖ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਮੀ ਨਾਚ, ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਨੱਚਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾਚ ਹੈ। ਗੀਤ ਦਾ ਬੋਲ, ਤਾੜੀ ਅਤੇ ਚੁਟਕੀ, ਨਾਚ ਨੂੰ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।” ਸੰਮੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

ਸੰਮੀ ਮੇਰੀ ਵਣ-
ਉਠ ਲੱਦੇ ਕਚੂਰਦੇ, ਵਣ ਸੰਮੀਆਂ।



ਸੰਮੀ ਮੇਰੀ ਵਣ-
ਭਾੜੀ ਭਾੜੇ ਕਰਨ ਦੂਰ ਦੇ, ਵਣ ਸੰਮੀਆਂ।
ਸੰਮੀ ਮੇਰੀ ਵਣ-
ਲਦੀ ਜਾਂਦੇ ਝੰਗ, ਵਣ ਸੰਮੀਆਂ।
ਸੰਮੀ ਮੇਰੀ ਵਣ-
ਝੰਗ ਨੂੰ ਲਗਣਾ ਰੰਗ, ਵਣ ਸੰਮੀਆਂ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਗੱਭਰੂਆਂ : ਨੌਜਵਾਨਾਂ

ਲਓ : ਲਉ

(ਹ) ਗਿੱਧਾ : ਗਿੱਧਾ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਚ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿੱਧੇ ਦੀ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਚ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰਕ ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿੱਧੇ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਦੁੱਖਾਂ ਭਰੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗਿੱਧਾ, ਪੇਂਡੂ ਕੁੜੀ ਲਈ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਆਸਰਾ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਚ ਵਿਚੋਂ ਘੁਟੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ।” ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਿੱਧਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਟੱਪੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਭੰਗੜੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੋਖ ਅਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਲਚਕੀਲੇਪਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਗਿੱਧੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਗਿੱਧਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਨਾਚ ਹੈ। ਨਾਚ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ, ਗਤੀਆਂ ਤੇ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ, ਗਿੱਧਾ ਨਾਚ ਬੇਹੱਦ ਲਚਕੀਲਾ ਤੇ ਵੰਨਗੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

ਮਹਿਲਾਂ ਹੇਠ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਖੜਾ
ਸੁਣ ਸੁਣ ਨੈਣ ਭਰੇ
ਨੀ ਹੋ ! ਸੁਣ ਸੁਣ ਨੈਣ ਭਰੇ

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵੇਖ ਲਓ,
ਜਿਉਂ ਟਾਹਲੀ ਦੇ ਪਾਵੇ
ਕੰਨੀਦਾਰ ਮੁੰਡੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਚਾਦਰੇ,
ਪਿੰਜਣੀ ਨਾਲ ਸੁਹਾਵੇ।

ਗਿੱਧਾ, ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਿੱਧਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ, ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਜਜ਼ਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜੋ ਨਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(ਕ) ਮਲਵਈ ਗਿੱਧਾ : ਮਲਵਈ ਗਿੱਧਾ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਮਲਵਈ ਉਪ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਕੁ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਔਰਤਾਂ-ਮਰਦ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਕੇ ਸਵਾਂਗ ਰਚਾਉਂਦੇ, ਹਾਸਾ-ਠੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਆ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਮਲਵਈ ਗਿੱਧਾ, ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਮਲਵਈ ਚੋਬਰਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੰਗ, ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਬਹੁਤ

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਲਵਈ ਗਿੱਧੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, “ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਇਕ ਟੀਮ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ, ਇਕ ਢੋਲਕ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਬੁਘਣ (ਤੂੰਬੇ) ਵਾਲਾ, ਇਕ ਦੋ ਚਿਮਟਿਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਗਿੜਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਜੇ ਤੇ ਇਕ-ਦੋ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਢਾਣੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਠ-ਦਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀਹ-ਪੰਝੀ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਢਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਮੁਖੀਏ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਮਿੱਠੇਆਲ ਦਾ ਗਿੱਧਾ’ ਅਤੇ ‘ਭਗਤੂ ਦੀ ਢਾਣੀ’ ਆਦਿ।

ਸਾਧਾਰਣ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਤਾੜੀ, ਅੱਡੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਲਵਈ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ, ਤੂੰਬੀ ਅਤੇ ਢੋਲਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਸੁਣ ਨੀ ਮੇਲਣੇ ਨੱਚਣ ਆਲੀਏ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਗਾਵਾਂ
ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲਾਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਵਧ ਕੇ ਬੋਲੀ ਪਾਵਾਂ
ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੋਹਣੀਏ ਮੈਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖਾੜੇ ਲਾਵਾਂ
ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਖਾਸ ਢੁੰਡੀਕੇ ਸਭ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਸੁਣਾਵਾਂ।

ਢਾਣੀ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਬੜਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀਕਾਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ, ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਵੰਦਨਾ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਰੰਭਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਗੌਣ ਬਖਸ਼ਦੀ ਨਾਮ ਲਏ ਜਗ ਤਰਦਾ
ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਹੋਗੀ ਮਨਸ਼ਾ ਆ ਕੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਵੜਦਾ
ਨਾਲ ਸ਼ੌਂਕ ਦੇ ਪਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆ ਮੈਂ ਨੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ
ਦੇਵੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਧਰਦਾ
ਨਾਓ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਵੜਦਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੂਹ, ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਭੰਗੜੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਹਰ ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20.2

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

- I. 1. ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?
2. ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਮਲਵਈ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?
3. ਝੁੰਮਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ ?
4. ਢਾਣੀ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲੀਕਾਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
5. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

II. ਜੋੜੇ ਮਿਲਾਉ :

(ੳ)

(ਅ)

1. ਭੰਗੜਾ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਨਾਚ
2. ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਨਾਚ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਾਓ : ਨਾਂ



- | | |
|----------|--------------|
| 3. ਸੀਮੀ | ਢੋਲ |
| 4. ਲੁੱਡੀ | ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਨਾਚ |
| 5. ਗਿੱਧਾ | ਝੰਮਰ |

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :
ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ : ਸੱਭਿਆਚਾਰ

20.3 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ

ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਮਨੁੱਖੀ-ਸਰੀਰ ਤੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਰੱਖਣ, ਮਨੁੱਖੀ-ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਰੀਝਾਂ, ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਰੁੱਤ, ਬਨਸਪਤੀ, ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਉਪਜਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨ ਪਰਚਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਅਲਬੇਲੇ ਸੁਭਾਅ, ਤੱਕੜੇ ਜੁੱਸੇ, ਸੱਧਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਡਾ. ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : “ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ, ਸਮੂਹਕ ਸੱਧਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਚੇਸ਼ਟਾਵਾਂ ਦਾ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਵਾਹਮਈ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ। ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ-ਮੇਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਲਾ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ‘ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ’, ‘ਮੌਜ ਮੇਲਾ’ ਹੈ। ‘ਮੇਲਾ ਗੋਲਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਕਸਰ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਮੇਲਾ ਮੇਲੀਆਂ ਦਾ, ਯਾਰਾਂ ਬੇਲੀਆਂ ਦਾ’। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਲੇ, ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਮੇਲੇ ਧਾਰਮਕ ਰੰਗਤ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੇਲੇ, ਮੁੱਢ ਵਜੋਂ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਭਾਅ ਪੱਖੋਂ ਲੌਕਿਕ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਧਾਰਮਕ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਵੀ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਵਿਸਾਖੀ, ਲੋਹੜੀ, ਦੀਵਾਲੀ, ਦੁਸਹਿਰਾ, ਬਸੰਤ, ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਿਥੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਮੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਰੰਪਰਕ ਮੇਲੇ, ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਉਸਤਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੇਲੇ, ਕਿਸਾਨ ਮੇਲੇ, ਖੇਡ ਮੇਲੇ, ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਆਦਿ। ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਬੰਧਤ ਧਾਰਮਕ ਸਥਾਨਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਪੀਰਾਂ-ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰਾਂ, ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਆਦਿ ’ਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :



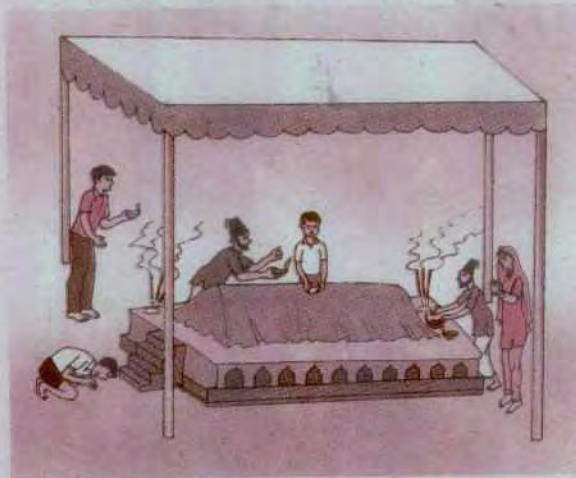
ਜਰਗ ਦਾ ਮੇਲਾ : ਇਹ ਮੇਲਾ, ਚੇਤ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਪਿੰਡ ਜਰਗ ਵਿਖੇ ਸ਼ੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਚੇਤ ਤੇ ਨਰਾਤਿਆਂ ਵਿਚ, ਮੰਗਲਵਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਗੁਲਗੁਲੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਜੋਂ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।



ਕਿਉਂਕਿ, ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਵਾਹਨ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

ਚਲ ਚਲੀਏ ਜਰਗ ਦੇ ਮੇਲੇ,
ਮੁੰਡਾ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਚੁੱਕ ਲਉਂ।

ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ : ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਜਗਰਾਉਂ ਵਿਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲਾ, 14-15 ਅਤੇ 16 ਫੱਗਣ ਨੂੰ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਅਬਦੁੱਲ ਕਾਦਰ ਜਿਲਾਨੀ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕ, ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਕਬਰ 'ਤੇ ਚਿਰਾਗ ਬਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੀਰ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੀਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ 'ਤੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖਦੇ ਹਨ। ਮੰਨਤ ਪੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਭੇਂਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਲਈ ਕਈ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-



ਆਰੀ ਆਰੀ ਆਰੀ,
ਵਿਚ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੇ
ਬੜੀ ਲਗਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਾਰੀ,
ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਉਣ ਗੱਭਰੂ,
ਘੋੜੇ, ਉਠ ਸਿੰਗਾਰੀ।

ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ, ਮੇਲੇ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਖੂਬ ਨੱਚਦੇ, ਟੱਪਦੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਇਸ ਮੇਲੇ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।



ਛਪਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ : ਇਹ ਮੇਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਛਪਾਰ ਵਿਖੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ 'ਤੇ ਭਾਦਰੋਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਚੌਦਵੀਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਗੁੱਗੇ ਦੇ ਭਗਤ, ਮਾੜੀ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਬੈਠਕੇ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਨਾਲ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੱਪ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਸੱਪ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਰੋਗੀ, ਛਪਾਰ ਆ ਕੇ ਗੁੱਗਾ ਮਾੜੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ

ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੱਪ ਲੜ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁੱਗਾ ਮਾੜੀ ਆ ਕੇ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਮਾਲ-ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾੜੀ ਕੋਲ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਛਪਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜਿੱਥੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਆਸਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਉੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ਼ ਦਾ ਮੇਲਾ : ਇਹ ਮੇਲਾ, ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ਼ ਦੇ ਮਕਬਰੇ ਉਪਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਲੋਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦਾਤ ਲੈਣ ਲਈ ਚੌਕੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਲੋਕ, ਕਾਲਾ ਬੱਕਰਾ ਜਾਂ ਕਾਲਾ ਕੁੱਕੜ ਵੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਮੇਲਾ : ਇਹ ਮੇਲਾ, ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲਾ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਇਥੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਾਪ ਧੋਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਧਾਰਮਕ ਦੀਵਾਨ ਸੱਜਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਝੂਲੇ, ਖੇਡਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਆਯੋਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਖ਼ਤਪੁਰਾ, ਮੋਗਾ ਆਦਿ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭਾਰੀ ਮੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸੋਢਲ ਦਾ ਮੇਲਾ : ਬਾਬੇ ਸੋਢਲ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲਾ, ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ, ਬਾਬੇ ਸੋਢਲ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ:

ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ



ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਪੁਰਾਤਨ ਫ਼ੌਜੀ ਆਨ-ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੱਤਕਾ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਅਚਲ ਦਾ ਮੇਲਾ : ਮਾਝੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਚਲ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲਾ, ਬਟਾਲੇ ਨੇੜੇ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਇਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੂਣੀ ਲਾ ਕੇ, ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਇਥੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਚਲ ਵਿਖੇ ਨਾਥ-ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੇਂਦਰ ਸੀ।

ਮੇਲਾ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ : ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਟਾਲਾ ਨੇੜੇ, ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲੇ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲਾ, ਫੱਗਣ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚੋਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਔਲਾਦ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਚੇਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੇਤਰ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਨੂੰ 'ਨਵਾਂ ਸੰਮਤ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ, ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸਾਖੀ : ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ, ਵਿਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਦੋਵਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਅਤੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬੜੀ ਪੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੇਲਾ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕਣ ਨਾਲ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਇਹ ਮੇਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1699 ਈ. ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਮਕ ਦੀਵਾਨ, ਸੰਗੀਤ, ਝੂਲੇ, ਮਿਠਾਈ, ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਦੀ ਵੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।



ਤੀਆਂ : ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਾਵੇਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਨਵੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ





ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ, ਪੇਕੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਮਾਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤੀਜੀ ਤਿੱਥ ਨੂੰ ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਗੱਭਰੂ, ਬੱਚੇ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤ੍ਰਿੰਝਣਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚਰਖਾ ਕੱਤਦੀਆਂ, ਕੱਢਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਿੱਧਾ, ਭੰਗੜਾ ਤੇ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾ ਕੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਪਕਵਾਨ ਵੀ ਖਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ : ਖੀਰ-ਪੂੜੇ, ਕੜਾਹ, ਗੁਲਗੁਲੇ ਆਦਿ। ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹੀ ਮੁਟਿਆਰ ਲਈ ਸੰਧਾਰਾ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ :

ਸਾਵਣ ਖੀਰ ਨਾ ਖਾਧੀਆ,
ਕਿਉਂ ਜੀਮਿਉ ਅਪਰਾਧੀਆ।

ਰੱਖੜੀ : ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਭੈਣਾਂ, ਭਰਾ ਨੂੰ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸੁੱਖ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ 'ਰਕਸ਼ਾ ਬੰਧਨ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।



ਦੀਵਾਲੀ : ਕੱਤਕ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀਵਾਲੀ, ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਹਰ ਧਰਮ ਤੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ, ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਕੱਟ ਕੇ, ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ 52 ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ 'ਬੰਦੀ ਛੋੜ' ਦਿਵਸ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਘਰਾਂ



ਦੀ ਖੂਬ ਸਫਾਈ ਕਰਦੇ, ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ, ਮਿਠਾਈਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਾਤ ਲੋਕ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪਟਾਕੇ-ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ, ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੀਵਾਲੀ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ਮੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੋਹੜੀ : ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਦੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਹੜੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਾਂਗ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ, ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ ਤੇ ਲੋਹੜੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ, ਅਗਨੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਇਸ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਨੂੰ ਹੀ ਲਉ :-

ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਦਰੀਏ, ਹੋ
ਤੇਰਾ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ, ਹੋ
ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਵਾਲਾ, ਹੋ
ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਧੀ ਵਿਆਹੀ, ਹੋ
ਸੇਰ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਈ, ਹੋ।

ਮੱਕੀ ਦੇ ਫੁੱਲੇ, ਗੁੜ-ਰਿਉੜੀ, ਪਤਾਸੇ, ਮੁੰਗਫਲੀ ਆਦਿ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਖਾਧੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਹੜੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

ਈਸ਼ਵਰ ਆਏ ਦਲਿੰਦਰ ਜਾਏ,
ਦਲਿੰਦਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਪਾਏ।

ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਮਾਘ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਮਾਘ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਘੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁੰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵੀ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਣੇ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣ ਹੈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਿਉਹਾਰ ਜਾਂ ਮੇਲਾ ਆਇਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਤਿਉਹਾਰ ਨਵਾਂ ਚਾਅ ਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨੱਚ-ਟੱਪ ਕੇ, ਭੰਗੜੇ ਪਾ ਕੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾ ਕੇ ਜਿਊਣ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।



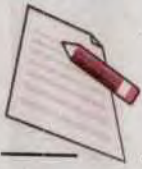
ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20.3

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

- I.
 1. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
 2. ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਹੜੇ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?
 3. ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਹੜਾ ਉਤਸਵ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?
 4. ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਹੜਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?
- II. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :
 1. ਮੇਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਹੈ ?

(ੳ) ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ	(ਅ) ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ
(ੲ) ਗੁਫਤਗੂ	(ੳ) ਮਿਲਣੀ





2. ਜਗਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਿਹੜੇ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ?
(ੳ) ਅੱਸੂ (ਅ) ਸਾਵਣ
(ੲ) ਫੱਗਣ (ਸ) ਪੋਹ
3. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਕਿਥੇ ਹੈ ?
(ੳ) ਅੰਬਾਲਾ (ਅ) ਸਰਹੰਦ
(ੲ) ਪਟਿਆਲਾ (ਸ) ਅਨੰਦਪੁਰ
4. ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਦੀ, ਕਿਹੜੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ?
(ੳ) ਕੱਤਕ (ਅ) ਮਾਘ
(ੲ) ਪੋਹ (ਸ) ਫੱਗਣ



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਹਿਮ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਚੇਚੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵੱਸੋਂ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਲੋਕ ਗੀਤ, ਲੋਕ ਨਾਚ ਵੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲੀਂ ਸਾਂਝ ਪਾ ਸਕੋਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- I. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਇਕ ਇਕ ਸਤਰ ਵਿਚ ਦਿਉ :
 1. ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?
 2. ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
 3. ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
 4. ਲੋਕ ਗੀਤ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
 5. ਮਲਵਈ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਉ।
 6. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
 7. ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਿਸ ਦਿਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ?
 8. 'ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ' ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ?
 9. ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ, ਕਿਸ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- II. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 30-40 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦਿਉ :
 1. ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਗੀਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
 2. ਸੁਹਾਗ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
 3. ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ ?
 4. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।



5. ਝੁੰਮਰ ਅਤੇ ਲੁੱਡੀ ਨਾਚ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?
6. ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।

III. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 100-125 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ :

1. ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ, ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ?
2. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।
3. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਿੱਧਾ ਤੇ ਭੰਗੜਾ ਲੋਕ ਨਾਚ, ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ?
4. ਜਨਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
5. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੋ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 20.1 I.1. ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਸੁਹਾਗ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ।
 3. ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਨਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਟਿੱਚਰ ਅਤੇ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ।
 4. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ, ਟੱਪੇ, ਸਿੱਠਣੀਆਂ, ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ, ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ।
- II. (i) ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਰਹਿਣਾ।
- (ii) ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਲੋਕ ਗੀਤ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।
- (iii) ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- 20.2 I.1. ਲੋਕ ਨਾਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਹਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਹਨ।
2. ਮਲਵਣੀ ਗਿੱਧਾ, ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ, ਪਰ ਗਿੱਧਾ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ।
 3. ਝੁੰਮਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂਗਲੀ ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਖੇਤਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਰਾਵੀ ਦੀ ਬਾਰ ਅਤੇ ਸਾਂਦਲ ਦੀ ਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।
 4. ਢਾਣੀ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬੋਲੀਕਾਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਬੰਦਨਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 5. ਭੰਗੜਾ, ਗਿੱਧਾ, ਸੰਮੀ, ਲੁੱਡੀ
- II. ਠੀਕ ਜੋੜੋ
- | | |
|-------------|--------------------------|
| (ੳ) | (ਅ) |
| 1. ਭੰਗੜਾ | ਢੋਲ |
| 2. ਲੰਮੀ ਹੇਕ | ਝੁੰਮਰ |
| 3. ਸੰਮੀ | ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਨਾਚ |
| 4. ਲੁੱਡੀ | ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਨਾਚ |
| 5. ਗਿੱਧਾ | ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਨਾਚ |



- 20.3 I. 1. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਿਉਹਾਰ—ਲੋਹੜੀ, ਬਸੰਤ, ਵਿਸਾਖੀ, ਰੱਖੜੀ, ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ, ਦੁਸਹਿਰਾ, ਦੀਵਾਲੀ
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੇਲੇ—ਜਰਗ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਜਗਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਛਪਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਸੋਢਲ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਆਦਿ।
2. ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਰੱਖੜੀ ਤੇ ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
 3. ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਅਤੇ ਕਰਵਾ ਚੌਥ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
 4. ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ 'ਲੋਹੜੀ' ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- II. 1. (ਅ) ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ
2. (ੲ) ਫੱਗਣ
3. (ਸ) ਅਨੰਦਪੁਰ
4. (ੲ) ਪੋਹ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰੋ।
2. ਅੱਜ ਕੱਲ ਅਸੀਂ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਚਾਰਟ ਬਣਾਉ।

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) VI

ਕੁਲ ਅੰਕ

10

ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਕੁਲ ਸਮਾਂ

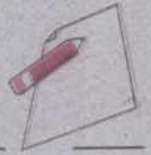
25 ਘੰਟੇ

ਇਕਾਈ

ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਇਕਾਈ ਜਾਂ ਨਾਟਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਈ, ਨਾਟਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕਾਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਮੰਚਨ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਸਟੇਜ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕੋ ਖਿਆਲ ਭਾਵ ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ, ਸਮਾਜਕ ਸਰੋਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਝਲਕ ਰਾਹੀਂ ਨਿੱਕੀ ਝਾਕੀ ਦਾ ਪੱਖ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਇਕਾਈ-ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤੱਥਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਝਾਤ ਪਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਲਈ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਰੋਚਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੱਚੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਗੇ।

ਜਦੋਂ ਕਿ, ਇਕਾਈ ਖੇਡਣ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਇਸ ਦਾ ਅਨੰਦ, ਖੇਡਣ ਤੇ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਈ, ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਵੰਨਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਤੱਤ, ਨਾਟਕ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕਾਈ, ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਜਾਂ ਮੰਚਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 45 ਮਿੰਟ ਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 20-25 ਮਿੰਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ, ਪੂਰੇ ਨਾਟਕ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕਾਈ ਖੇਡਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਰੰਗ ਮੰਚ 'ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ 21 : ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਜੀ (ਇਕਾਈ) : ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ



ਟਿੱਪਣੀ

ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ ਇੱਕ ਅੰਗ ਜਾਂ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕਾਂਗੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਛੋਟਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਤਰ ਸਿਰਫ਼ ਆਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਪਰਤੀ ਕਥਾਵਾਂ, ਝਾਕੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਕਥਾ, ਇੱਕੋ ਝਾਕੀ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਮਾਨ ਗੁਣ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ, ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।



ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ :

- ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ
- ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ
- ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ
- ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੇ ਮੰਚਣ ਯੋਗਤਾ
- ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ
- ਸਿਰਲੇਖ ਬਾਰੇ
- ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ
- ਇਕਾਂਗੀ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

21.1 ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ

ਪਾਤਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ
 ਰਾਮੂ : ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਨੌਕਰ
 ਕੁਲਦੀਪ : ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ

ਇਕਾਂਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਰਾਮੂ ਏਧਰ ਓਧਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲੀ ?

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕਰ ਲੀ : ਕਰ ਲਈ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਟੈਚੀ	: ਸੂਟਕੇਸ
ਰੋਅਬ	: ਪ੍ਰਭਾਵ
ਫੂਲੀ ਨਹੀਂ	
ਸਮਾਏਗੀ	: ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ
ਪ੍ਰਦੇਸ	: ਦੂਜਾ ਸ਼ਹਿਰ/ਦੇਸ
ਰੋਅਬ	: ਪ੍ਰਭਾਵ
ਰੀਜ਼ਰਵ	: ਰਾਖਵੀਂ
ਫੁੰਬਈ	: ਦੁਬਈ
ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ	: ਛੋਟਾ ਰੇਡੀਓ
ਗਲ	: ਗਰਦਨ
ਹੱਥ ਪੀਲੇ ਕਰਨੇ	: ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ

- ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਟੈਚੀ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਡਾਲ ਲੀਆ।
 ਬਾਬਾ ਜੀ : ਜਦੋਂ ਦੇਸ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਥੈਲਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੇਸ ਜਾਏਂਗਾ, ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਟੈਚੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੜਾ ਰੋਅਬ ਪਵੇਗਾ ਤੇਰਾ।
 ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮਾਂ ਭੀ ਫੂਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਏਗੀ, ਕਹੇਗੀ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਪ੍ਰਦੇਸ ਸੇ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ।
 ਬਾਬਾ ਜੀ : ਆਹੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਡੁੰਬਈ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਨੇ। ਉਥੇ ਭਾਵੇਂ ਭੱਠਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਢੋਂਹਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਟੈਕਸੀ ਕਰਕੇ ਆਉਣਗੇ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕੈਮਰਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਦੋ ਵੱਡੇ ਸੂਟਕੇਸ ਟੈਕਸੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲੱਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।
 ਰਾਮੂ : ਹਮਾਰੇ ਗਾਉਂ ਟੈਕਸੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ, ਬੱਸ ਭੀ ਦੋ ਕੋਸ ਦੂਰ ਉਤਾਰ ਦੇਤੀ ਹੈ, ਗਾਉਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਜਾਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਨ ਭੀ ਸਰ ਪੇ ਉਠਾਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਮੈਨੇ ਗਾਉਂ ਚਿੱਠੀ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਭੇਜ ਦੀ ਹੈ, ਪਟਨਾ ਅਸਟੇਸ਼ਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗਾਉਂ ਕਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗਾ, ਥੈਲ ਗਾੜੀ ਸੇ ਜਾਏਂਗੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਚਿੱਠੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਏ ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤੈ ਕਿਹੜੀ ਗੱਡੀ ਆਉਣਾ ਏ।

ਰਾਮੂ : ਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਹਮਾਰੀ ਸੀਟ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾ ਦੀ ਹੈ, ਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿਤੇ ਥੇ ਕਿ ਮੁਝੇ ਸਫਰ ਮੇਂ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ, ਹਮ ਰੀਜ਼ਰਵ ਡੱਬੇ ਮੇਂ ਸਫਰ ਕਰੇ ਗੇ। ਰਾਤ ਕੋ ਸੌਨੇ ਕੇ ਲੀਏ



- ਭੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਗੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜਬ ਤੀਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਦੇਸ ਸੇ ਆਏ ਥੇ ਤੇ ਦੇ ਰਾਤ ਔਰ ਏਕ ਦਿਨ ਗਾੜੀ ਕੀ ਛੱਤ ਪਰ ਸਫਰ ਕੀਆ।
 ਬਾਬਾ ਜੀ : ਦੋ ਰਾਤ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਸੁੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।
 ਰਾਮੂ : ਸੋਤਾ ਕੈਸੇ ? ਹਰ ਸਮੇਂ ਐਸਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗਿਰਾ ਕੇ ਗਿਰਾ। ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਆਖੋਂ ਕੇ ਆਗੇ ਵੇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਆ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕੋ ਖਬਰ ਹੁਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸਕਾ ਰਾਮੂ ਗਾੜੀ ਸੇ ਗਿਰ ਕਰ ਰਾਮ ਕੋ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਵੇਹ ਛਾਤੀ ਪੀਟ ਕਰ ਰੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੌਤ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ।
 ਬਾਬਾ ਜੀ : ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ?
 ਰਾਮੂ : ਨਹੀਂ ਅਬ ਨਹੀਂ। ਅਬ ਤੋਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ। ਅਭ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਬਹਿਨਾ ਕੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਗੀ। ਮੈਂ ਜੋ ਮਾਂ ਕੋ ਪੈਸੇ ਭੇਜਤਾ ਰਹਾ ਹੂੰ, ਮਾਂ ਨੇ ਬਹਿਨਾ ਕੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਚਿੱਠੀ ਮੇਂ ਮਾਂ ਨੇ ਯੇਹੀ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਥੀ। ਆਪਨੇ ਹੀ ਤੋ ਵੇਹ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹੀ ਥੀ।
 ਬਾਬਾ ਜੀ : ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਸਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਨ ... ਭਗਵਾਨ ਮੇਰੇ ਰਾਮੂ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ, ਭਗਵਾਨ ਮੇਰੇ ਰਾਮੂ ਕੋ ਸੁਖੀ ਰਖੋ, ਭਗਵਾਨ ਮੇਰੇ ਰਾਮੂ ਕੋ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਮਿਲਵਾਏ।
 ਰਾਮੂ : ਬਾਬਾ ਜੀ, ਯੇਹ ਮਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਥਨਾ ਕਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਮਾਂ ਕੋ ਮਿਲੂੰਗਾ, ਬਹਿਨਾ ਕੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਗੀ, ਮਾਂ ਕੋ ਬੇਟੀ ਕੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਥੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਹਾਂ ਬੇਟੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਟੀ ਦੇ ਹੱਥ ਕਦੋਂ ਪੀਲੇ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ



ਟਰੰਕ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਏ। ਸਾਡੀ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਾਂਭਿਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੇਖਣਾ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ।

ਰਾਮੂ : ਮਗਰ ਮਨਜੀਤ ਬੀਬੀ ਤੇ ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਮੇਂ ਕੋਈ ਦਾਜ ਨਹੀਂ ਲੇਨਾ, ਔਰ ਵੋਹ ਆਪਕੋ ਕੋਈ ਦਾਜ ਨਹੀਂ ਦੇਨੇ ਦੇਗੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਏ ?

ਰਾਮੂ : ਮੁਝੇ ਮਨਜੀਤ ਬੀਬੀ ਕੀ ਹਰ ਇੱਕ ਬਾਤ ਪਤਾ ਹੈ, ਵੋਹ ਜਭ ਯਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਤੀ ਥੀ ਤੇ ਲੜਕੀਓਂ ਕੋ ਭੀ ਯਹੀ ਬਤਾਦੀ ਥੀ। ਸਕੂਲ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਪਰ ਭੀ ਬੜੇ ਅਖਰੋਂ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਥਾ, ਦਹੇਜ ਲੇਨਾ ਔਰ ਦਹੇਜ ਦੇਨਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਂ ਭੀ ਲਿਖਾ ਥਾ ਔਰ ਹਿੰਦੀ ਮੇਂ ਭੀ ਲਿਖਾ ਥਾ। ਮਨਜੀਤ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਮੁਝੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਾ ਦੇਨਾਂ ਥਾ, ਅਗਰ ਉਸਕੀ ਬਦਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਕੇ ਸਕੂਲ ਮੇਂ ਨਾ ਹੋਤੀ। ਮੈਂ ਜਬ ਸ਼ਹਿਰ ਸੇ ਗਾਤੀ ਪਕੜੁੰਗਾ ਤੋਂ ਮਨਜੀਤ ਬਹਿਨ ਜੀ ਕੋ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਕਰ ਜਾਊੰਗਾ, ਵੋਹ ਕਹਿਤੀ ਥੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਬਹਿਨ ਕੇ ਲੀਏ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ੇ ਭੀ ਰਖੀਂ ਹੁਈਂ ਹੈਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਅੱਛਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਈਂ।

ਰਾਮੂ : ਬਾਬਾ ਜੀ, ਹਮਾਰੇ ਗਾਂਓ ਮੇਂ ਲੜਕੀਓਂ ਕਾ ਬਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ, ਅਗਰ ਉਨਕੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਂ। ਵੋਹ ਲੜਕੀਓਂ ਕੋ ਬਿਆਹ ਬਨੀਓਂ ਸੇ ਕਰਜ਼ ਲੇਕਰ ਕਰਤੇ ਹੈ, ਔਰ ਫਿਰ ਉਮਰ ਭਰ ਬਿਆਜ ਦੇਤੇ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ, ਸਾਡੇ ਇਥੇ ਵੀ ਇਹੋ ਮਸਲਾ ਏ, ਗ਼ਰੀਬ ਲਈ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਰਾਮੂ : ਬੀਰ ਜੀ, ਅਭੀ ਆਏ ਨਹੀਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਲਗਾ ਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਦਿਨੋਂ ਸੇ ਦੇਖ ਰਹਾ ਹੂੰ। ਬੀਰ ਜੀ ਫਿਕਰੋਂ ਮੇਂ ਡੂਬੇ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ, ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੈਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ, ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਕੀ ਲੁਕਾ, ਟਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦਣ ਵੇਲੇ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਜੋ ਕਰਜਾ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਬੇਕੜਤੀ ਬਾਰਸ਼ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਹੁਣ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਹੈ, ਇਹ ਘਰ ਵੀ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ਪਰ ਨਕਦ ਪੈਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਇਹੋ ਫਿਕਰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਪਟਨਾ ਸਟੇ ਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਾਂਓ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲੱਗੇਗੀ ?

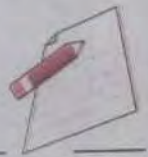
ਰਾਮੂ : ਪੈਦਲ ਚਲੇਂ ਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਮੇਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਮਗਰ ਅਭ ਮੈਂ ਗਾਂਓ ਜਾਣੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਊੰਗਾ, ਵਹਾਂ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਅੱਗੇ ਕਦੀ ਗਿਆ ਏਂ ?

ਰਾਮੂ : ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਬਾਰ। ਵਹਾਂ ਹਮਨੇ ਲੰਗਰ ਮੇਂ ਬੈਠਕਰ ਖਾਣਾ ਖਾਇਆ। ਸਭ ਏਕ ਕਤਾਰ ਮੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਤੇ ਹੈਂ। ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਭੀ ਔਰ ਨੀਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਭੀ।

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਬਿਆਹ	: ਸ਼ਾਦੀ
ਫਿਕਰ	: ਚਿੰਤਾ
ਲੁਕਾ	: ਛਿਪਾ
ਕਤਾਰ	: ਲਾਈਨ
ਬੱਖਰੇ	: ਵੱਖਰੇ
ਸਾਖੀ	: ਕਹਾਣੀ
ਮਸ਼ਕ	: ਥੈਲਾ

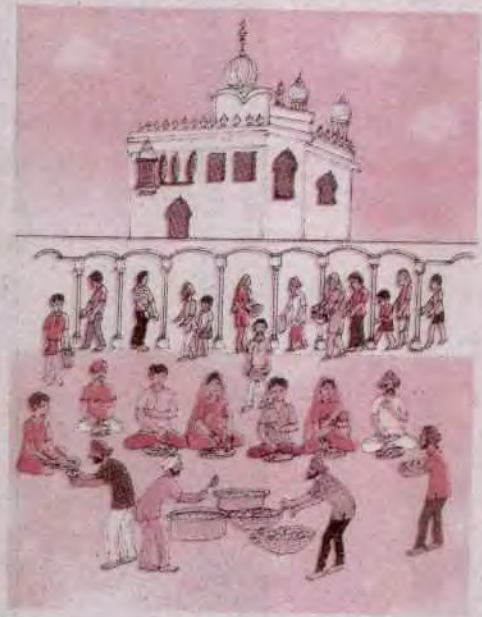




ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

- ਭੰਗਾਣੀ : ਜਗ੍ਹਾ/ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ
- ਚਿੱਟੇ : ਸਫ਼ੇਦ
- ਰੈਡ ਕਰਾਸ : ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ
- ਤੇਹ : ਪਿਆਸ
- ਬੈਰੀ : ਦੁਸ਼ਮਣ
- ਬਿਗਾਨਾ : ਪਰਾਇਆ
- ਬੰਦੋਬਸਤ : ਪ੍ਰਬੰਧ
- ਕੋਰਾ : ਸਾਫ਼
- ਮਸ਼ਕ : ਚਮੜੀ ਦੀ ਥੈਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕੁੱਦ : ਪਹੁੰਚ

ਹਮਾਰੇ ਗਾਂਓ ਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਬੱਖਰੇ ਬੈਠੇ ਔਰ ਨੀਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਬੱਖਰੇ ਬੈਠੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਗੇ ਤੋਂ ਹਮੇ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਲੋਕੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਜਿਆਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਥਾ, ਅਭ ਤੋਂ ਉਨਕੇ ਸਾਥ ਹਮਾਰੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਅਭ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੱਥਾ ਟੈਕਨੇ ਜਾਉਂਗਾ।



ਬਾਬਾ ਜੀ : ਤੂੰ ਤੇ ਇਥੇ ਵੀ ਬੜੀ ਵਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦਾ ਏਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਲੰਗਰ ਖਾਣ।

ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮਗਰ ਸਿਰਫ ਲੰਗਰ ਖਾਣੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਨੇ ਭੀ ਜਾਤਾ ਹੂੰ। ਅਭ ਮੁਝੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਭੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਕੱਲ ਹਮਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੇਂ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਕੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਕੀ ?

ਰਾਮੂ : ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਤੋ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਮਗਰ ਏਕ ਬਾਤ ਸਮਝ ਮੇਂ ਆਈ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੰਗ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਮੇਂ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਕ ਸੇ ਸਭ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਤਾ ਥਾ। ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਓਂ ਕੋ ਭੀ ਔਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀਓਂ ਕੋ ਭੀ। ਸਭ ਜ਼ਖਮੀਓਂ ਕੀ ਮਰਹਮ ਪੱਟੀ ਕਰਤਾ ਥਾ, ਚਾਹੇ ਦੋਸਤ ਹੋ ਚਾਹੇ ਦੁਸ਼ਮਣ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਯੇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਹਾਂ ਰਾਮੂ, ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਦੀ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਾਖੀ ਤੈਨੂੰ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ।

ਰਾਮੂ : ਬਾਬਾ ਜੀ, ਕਿਸੀ ਵਕਤ ਕਿਉਂ, ਕੱਲ ਭੀ ਮੈਨੇ ਸੁਣੀ, ਮਗਰ ਆਜ ਆਪ ਕੇ ਮੂੰਹ ਸੇ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੂੰਗਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਤਾਂ ਸੁਣ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ। ਉਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈ। ਦੁਖੀਆਂ ਲਈ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਖਾਤਰ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲਏ। ਉਹਨੇ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਾਰੀ ਮਸ਼ਕ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਝੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਿਆ।

ਰਾਮੂ : ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਉਂ ?

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਚਿੱਟੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਝੰਡਾ ਪਕੜਣ ਵਾਲਾ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਸਿਪਾਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅੱਜਕਲ ਰੈਡ ਕਰਾਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਝੰਡਾ ਵੀ ਚਿੱਟਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਥੱਕੇ ਹਾਰੇ ਅਤੇ ਤੇਹ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦੇ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਫਰਕ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ। ਉਹ ਤਾਜ਼ਾ ਦਮ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਪਹੁੰਚੀ

ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਡੇਗਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ।



ਰਾਮੂ : ਕੀ ?

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ।

ਨਾ ਕੇ ਬੈਰੀ ਨਹੀਂ ਬਿਗਾਨਾ

ਸਗਲ ਸੰਗ ਹਮ ਕੇ ਬਨ ਆਈ

ਰਾਮੂ : ਨਾ ਕੇ ਬੈਰੀ ਨਹੀਂ ਬਿਗਾਨਾ, ਬਹੁਤ ਬੜੀ ਬਾਤ ਹੈ ਬਾਬਾ ਜੀ। ਹਮਾਰੇ ਲੀਏ ਕੋਈ ਬੈਰੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਬਿਗਾਨਾ ਨਹੀਂ।

(ਕੁਲਦੀਪ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਖੀਰਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।)

ਕੁਲਦੀਪ : ਤੁਸੀਂ ਬਾਪੂ ਜੀ, ਰਾਮੂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਨਾ ਕੇ ਬੈਰੀ ਨਹੀਂ ਬਿਗਾਨਾ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬਿਗਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਕਿਉਂ ਕੁਲਦੀਪ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ?

ਕੁਲਦੀਪ : ਨਹੀਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੇਰਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਐਤਵਾਰ ਟਰੈਕਟਰ ਮੰਡੀ ਵਿਕਣਾ ਲਗਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। (ਰਾਮੂ ਨੂੰ) ਰਾਮੂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ

ਤੇਰੀ ਗੱਡੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 7 ਵਜੇ ਚਲਦੀ ਏ, ਪਰਸੋਂ ਜਾਣਾ ਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਣਾ ਏ, ਉਹਨਾਂ ਇਹਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਨੇ।

ਕੁਲਦੀਪ : ਆਹੋ, ਉਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਵੇ। ਨਾਲੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਮਨਜੀਤ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਕੀ ?

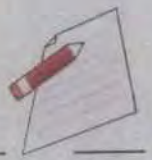
ਕੁਲਦੀਪ : ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ (ਰਾਮੂ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਜਾ ਮੱਝ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆ। ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਤੇ ਕੱਲ ਦਾ ਦਿਨ ਤੂੰ ਪਿਆਏਂਗਾ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪੇ ਪਿਆ ਲਵਾਂਗਾ।

(ਰਾਮੂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਮਨਜੀਤ ?

ਕੁਲਦੀਪ : ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬੇਬੇ ਨੇ ਟਰੰਕ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖੇ ਨੇ ਉਹ ਬਾਪੂ ਜੀ ਵੇਚ ਲੈਣ। ਬੈਂਕ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੈ। ਉਹ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਏ,



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਮੱਝ : ਭੈਂਸ

ਵੱਡੀ ਲਾਈਨ : ਰੇਲ ਪਟੜੀ

ਹਾਦਸਾ : ਦੁਰਘਟਨਾ

ਫੱਟੜਾਂ : ਘਾਇਲਾਂ/ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ

ਬਿਪਤਾ : ਮੁਸੀਬਤ

ਜੀਤੇ : ਜੀਉਂਦੇ

ਬਿਗਾਨਾ : ਪਰਾਇਆ

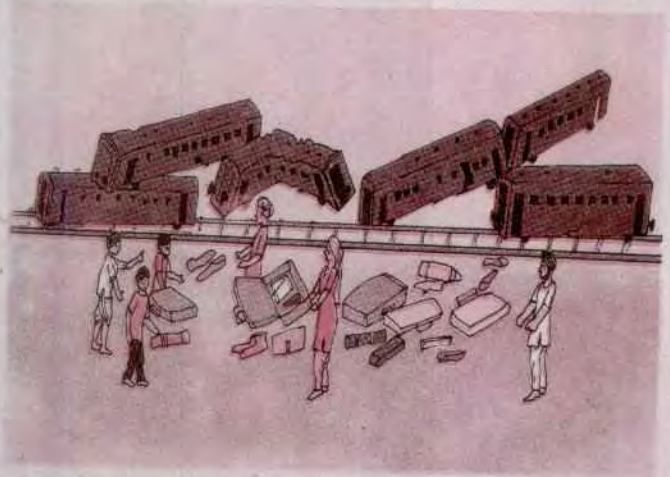
ਬੈਰੀ : ਦੁਸ਼ਮਣ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕੋਠੇ	: ਛੱਤ
ਢੂੰਡ	: ਤਲਾਸ਼
ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ	: ਅੱਧੀ ਰਾਤ
ਕਿਸਤਾਂ	: ਕਰਜ਼ਾ
ਤਾਰ	: ਉਤਾਰ
ਮਾਲ	: ਪੈਸਾ
ਬਿਪਤਾ	: ਮੁਸ਼ਕਲ

ਮਨਜੀਤ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕਹੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਹੇ ਪਰ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹਨੂੰ ਲੈਣੀਆਂ ਹੀ ਪੈਣੀਆਂ ਨੇ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਚੈਨ ਮਿਲੇਗਾ।



(ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ

ਸਪੀਕਰ ਤੋਂ ਇਕ ਘਬਰਾਈ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।)

ਆਵਾਜ਼ : ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਟੀਆ ਦੇ ਕੋਲ ਵੱਡੀ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਰੇਲ ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜ਼ਖਮੀਂ ਅਤੇ ਫੱਟੜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੁੱਜੋ।

: ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਪੁੱਜਿਆ ਹੈ, ਉਹਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਸਾਫਰ ਰੇਲ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

: ਮਰਦ ਸਾਰੇ ਹਾਦਸੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤਾਂ ਜੋ ਫੱਟੜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੋ ਸਕੇ।

: ਬੀਬੀਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣ।

: ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ, ਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਏਂ ?

ਰਾਮੂ : ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹੂੰ, ਐਸਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੈਨੇ ਜਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਕਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਕਾ ਢੇਰ, ਜ਼ਖਮੀਓਂ ਕੀ ਹਾਏ-ਹਾਏ, ਮਗਰ ਜੀਤੇ ਰਹੇ ਗਾਓ ਕੇ ਲੋਕ, ਜੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਪਰ ਖੇਲ ਕਰ ਜ਼ਖਮੀਓਂ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਗਾੜੀ ਕੇ ਡਿੱਬੇ ਮੇਂ ਫਸੇ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਨਿਕਾਲ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਉਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਭੀ ਹੈ, ਬੁੱਢੇ ਭੀ ਹੈ, ਔਰਤਾਂ ਭੀ ਹੈ, ਜਵਾਨ ਭੀ ਹੈ, ਮੁਸਾਫਰੋਂ ਕਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਆਸ-ਪਾਸ ਬਿਖਰਾ ਪੜਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਕਿਸੀ ਕਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਸਾਮਾਨ ਕੀ ਤਰਫ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਜ਼ਖਮੀਓਂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ ਕੋਈ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ?

ਰਾਮੂ : ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਰਹਾ, ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਿਰਫ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਹੈ ਕਿ ਵੇਹ ਦੁਖੀਓਂ ਕੇ ਕੈਸੇ ਕਾਮ ਆ ਸਕਤਾ ਹੈ ...।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮੂ : ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੁਸਾਫਰੋਂ ਮੇਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਰਾਮੂ ਹੋਗੇ, ਜਿਨਕੀ ਮਾਏ ਉਨਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਗੀ, ਬਹਿਨੇ ਕੋਠੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੂਰ ਕੀ ਤਰਫ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੋਗੀ ਕਿ ਉਨਕਾ ਭਾਈ ਆਏਗਾ, ਵੇਹ ਆਪਣੇ ਹਾਥੋਂ ਸੇ ਆਪਣੀ ਬਹਿਨ ਕੋ ਡੋਲੀ



ਚੜ੍ਹਾਏਗਾ ... ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੰਦਾ ਸੋਚਤਾ ਕਿਆ ਹੈ ਮਗਰ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਕੋ ਔਰ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਏਕ ਔਰਤ ਕਾ ਦੁੱਖ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਥਾ, ਵੇਹ ਪਾਗਲੋਂ ਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਤੀ ਪੀਟ ਰਹੀ ਥੀ, ਉਸਕੇ ਬਾਲ ਬਿਖਰੇ ਹੁਏ ਥੇ, ਵੇਹ ਸਭ ਤਰਫ ਸਮਾਨ ਕੋ ਉਪਰ ਨੀਚੇ ਕਰ ਰਹੀ ਥੀ, ਜੈਸੇ ਕਿਸੀ ਗੁੰਮ ਹੁਈ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਢੂੰਡ ਰਹੀ ਹੋ।



ਬਾਬਾ ਜੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਉਹ ਕੋਈ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਢੂੰਡ ਰਹੀ ਹੋਈ ਏ।

ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਵੇਹ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਥੀ, ਲੋਕੋ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲੋ, ਮਗਰ ਮੁਝੇ ਮੇਰਾ ਅਟੈਚੀ ਢੂੰਡ ਦੋ। ਅਗਰ ਮੈਨੇ ਅਪਣੇ ਜਵਾਈ ਕੋ ਵੇਹ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਏ ਤੋ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਕੇ ਸੁਸਰਾਲ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਕੇ ਘਰ ਸੇ ਨਿਕਾਲ ਦੇਂਗੇ, ਉਸਕੇ ਜਿੰਦਾ ਜਲਾ ਕਰ ਮਾਰ ਦੇਂਗੇ, ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਕਾ ਸੁਹਾਗ ਉਸ ਅਟੈਚੀ ਕੇਸ ਮੇਂ ਬੰਦ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਕਰੇ ਉਸਕਾ ਅਟੈਚੀ ਮਿਲ ਜਾਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਏ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ।

ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਭੀ ਵਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੈਂ। ਵੇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਖਰਾ ਸਮਾਨ ਏਕ ਜਗੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਰਾਮੂ, ਕੀ ਡਾਕਟਰ ਮਦਦ ਵਾਲੇ ਵੀ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਨੇ ?

ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸਫੈਦ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਕੀ ਗਾੜੀਆਂ, ਜਿਸ ਪਰ ਲਾਲ ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਵੇਹ ਜਖ਼ਮੀਓ ਕੋ ਹਸਪਤਾਲੋਂ ਮੇਂ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਉਹ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਾਂਭੀਆਂ ਨੇ। ਮਲੂਮ ਦੀ ਵੱਡੀ ਡੱਬੀ ਏ, ਰੂੰ ਵੀ ਏ, ਪੱਟੀਆਂ ਵੀ ਨੇ।

ਰਾਮੂ : ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਸਰ ਪਰ ਸਫੈਦ ਰੁਮਾਲ ਬਾਂਧ ਲੂੰਗਾ ਔਰ ਜਖ਼ਮੀਓ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੂੰਗਾ।

(ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਰਾਮੂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੁਲਦੀਪ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਅਟੈਚੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।)

ਅਵਾਜ਼ : ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਤੂੰ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂ ਏਂ ? (ਕੁਲਦੀਪ ਅਟੈਚੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ) ਇਹ ਗੁਣ ਤੇਰਾ ਏ, ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਏ।

ਕੁਲਦੀਪ : 30 ਹਜ਼ਾਰ ?

ਅਵਾਜ਼ : ਹਾਂ 30 ਹਜ਼ਾਰ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਏਂ।





ਕੁਲਦੀਪ : ਪਰ ਇਹ ਪੈਸਾ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ।
 ਅਵਾਜ਼ : ਇਹ ਤੇਰਾ ਏ, ਇਹਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਆਪ ਮਰ ਗਿਆ ਪਰ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਟਰੈਕਟਰ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਕੁਲਦੀਪ : ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਇਹ ਪਰਾਇਆ ਮਾਲ ਏ, ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ।

ਅਵਾਜ਼ : ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਂਗਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ।

ਕੁਲਦੀਪ : ਨਹੀਂ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਇਕ ਥਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਵਾਜ਼ : ਫੇਰ ਤੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਵਾਇਆ ? ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੋਈ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ, ਕਿਉਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ, ਕਿਉਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ, ਕਿਉਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ?

ਕੁਲਦੀਪ : ਹਾਂ ਮੈਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਏ, 30 ਹਜ਼ਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਤਾਰਾਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਟਰੈਕਟਰ ਨਹੀਂ ਵਿਕੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਅਵਾਜ਼ : ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬਾਪੂ ਜੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਸ ਅਟੈਚੀ ਨੂੰ ਤੂੜੀ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਤੂੜੀ ਥੱਲੇ ਦੱਬ ਦੇ।

ਕੁਲਦੀਪ : ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਕੀ ਪਤਾ ਇਹਦਾ ਮਾਲਕ ਜੀਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ।

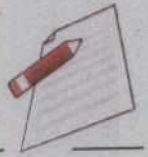
(ਬਾਪੂ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।)

ਕੁਲਦੀਪ : ਬਾਪੂ ਜੀ ... ਇਹ ਅਟੈਚੀ ..

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਕੁਲਦੀਪ ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਦੱਸ ਜਾਂ ਨਾ ਦੱਸ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਇਹ ਅਟੈਚੀ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਏ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਏ ? ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹੀ ਟੈਚੀਕੋਸ ਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਾਂ ਢੂੰਡ ਰਹੀ ਏ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਧੀ ਦਾ ਸੁਹਾਗ ਬੰਦ ਏ। (ਕੁਲਦੀਪ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਘਬਰਾ ਨਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਤ ਅੱਗੇ ਹਾਰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅਟੈਚੀ ਉਥੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਕਰਕੇ ਆ, ਜਿਥੋਂ ਲਿਆਇਆ ਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਕੱਲ ਜਦੋਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ





ਆਏ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ, ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜੇਬ ਨਹੀਂ ਫਰੋਲੀ, ਇੱਕ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੁੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਬੇਟੇ 1947 ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਹਾਲੀ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਉਂਦੇ ਨੇ।

(ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਫਰੀਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕਾਂਗੀ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)

(ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਰੂਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21.1

(ਬਹੁ ਵਿਕਲਪੀ)

I. (ੳ) ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

- (i) ਬਾਬਾ ਜੀ
- (ii) ਮਨਜੀਤ
- (iii) ਅਵਾਜ਼
- (iv) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(ਅ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਕੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ?

- (i) ਚਾਚਾ
- (ii) ਮਾਮਾ
- (iii) ਤਾਇਆ
- (iv) ਬਾਪੂ

II. (ੳ) ਰਾਮੂ ਵਾਪਸ ਵਤਨ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

- (i) ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ।
- (ii) ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ।
- (iii) ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ।
- (iv) ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ।

(ਅ) ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮੂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

- (i) ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ
- (ii) ਮਨਦੀਪ ਨੂੰ
- (iii) ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ
- (iv) ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ

(ੲ) ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਕਿਸ ਯੁੱਧ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ?

- (i) ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਯੁੱਧ
- (ii) ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ
- (iii) ਸਰਸੇ ਦਾ ਯੁੱਧ
- (iv) ਚੱਪਰਚਿੜੀ ਦਾ ਯੁੱਧ



(ਸ) ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

- (i) ਯੁੱਧ-ਬੰਦੀ
- (ii) ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ
- (iii) ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ
- (iv) ਹੌਂਸਲਾ

(ਹ) ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਸਮੇਂ ਕੁਲਦੀਪ ਕਿਸ ਦਾ ਅਟੈਚੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

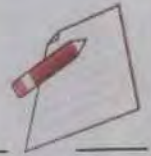
- (i) ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਸੇਠ ਦਾ।
- (ii) ਰਾਮੂ ਦਾ।
- (iii) ਇੱਕ ਔਰਤ ਦਾ।
- (iv) ਬੁੱਢੇ ਦਾ।

III. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :-

- | | |
|-----------------|-----------------|
| 1. ਅਸੀਸ | 4. ਬਿਗਾਨਾ |
| 2. ਉੱਚਾ | 5. ਵੱਡਾ |
| 3. ਦੁਸ਼ਮਣ | 6. ਦਿਨ |

21.2 ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ

'ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਮੂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਰਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਮੂ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਮੂ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਰੇਲ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਰਿਜ਼ਰਵ ਟਿਕਟ ਤੇ ਬੇਖੋਫ਼ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਰਾਮੂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ (ਬਿਹਾਰ) ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਲਈ ਆਪਣੀ ਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਉਸ ਕਰਜ਼ ਦਾ ਵਿਆਜ ਭਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਲੇਖਕ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਗੌਣ ਪਾਤਰ ਮਨਜੀਤ ਬਾਰੇ ਰਾਮੂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨਜੀਤ ਜੋ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਦਾਜ ਲੈਣ ਤੇ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਮੂ ਦੇ ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੁਝ ਸਾਮਾਨ ਉਹ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਰੀਬ ਲਈ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਹਰ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਰਾਮੂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਵੇਂ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਬੇਵਕਤ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਾਰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਤੇ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਿਆ।



ਰਾਮੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੀ ਭਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੰਗਰ ਛੱਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮਝ ਵੀ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਖਾਣ ਸਮੇਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛੱਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਣੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲਦੀਪ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਈ ਕਿਧਰੋਂ ਰਕਮ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵੇਚਣ ਬਾਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਖੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਬੈਂਕ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਮੂ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਫੜਾ ਕੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਲਦੀਪ ਇੱਕ ਅਟੈਚੀ ਫੜੀ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋੜਵੰਦ ਹੈ। ਉਸ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚਲੀ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਿਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਘਰ ਆ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਹੱਥ ਅਟੈਚੀ ਫੜੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਅਟੈਚੀ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚਲੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਜੁੜੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਲੋਕੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਾ ਕਰਨ। ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਪੂਰਵਕ ਲਿਆ ਜਾਏ।

21.3 ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਣ

ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਤਿੰਨ ਪਾਤਰ ਹੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਰਾਮੂ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਚੌਥੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਕਾਰਜ 'ਆਵਾਜ਼' ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਮੂ ਨਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਮਾ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ, ਰਾਮੂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚਾਅ, ਅਰਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਘਰ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਅ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਰਾਮੂ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮੂ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਜੋੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ (ਕੁਲਦੀਪ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣ ਕਾਰਨ ਉਦਾਸ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਮੋੜ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲੀ ਟ੍ਰੇਨ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ



ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਚਾਨਕ ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਇੱਕ ਅਟੈਚੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਸਦਾ 'ਆਵਾਜ਼' ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ? ਜਦਕਿ ਉਹ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਟੈਚੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਅਟੈਚੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਏ ਦੀ ਸਾਖੀ ਉਥੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਦਾਇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਘਨੂਈਏ ਦੇ ਵਾਰਸ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮੂ : ਰਾਮੂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਵਿਸਤਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤੇ ਰੋਚਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਮੂ ਇੱਕ ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੈਸੇ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਰੁਪਈਏ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਗਾਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਘਨੂਈਏ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸੇਵਾ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪਤੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲਦੀਪ ਉਸ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨ ਦੀ ਟਿਕਟ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਭੈਣ ਮਨਜੀਤ ਵੀ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਵਸਤਾਂ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਇਹ ਪਾਤਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅੰਦਰ ਕਿਰਤ ਦੀ ਕਦਰ, ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ : ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਰਾਮੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲਾ ਰਵੱਈਆ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਏ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਪਾਤਰ ਕੁਲਦੀਪ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਤਰ ਜਿਥੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇੱਕ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਰੋਲ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਧਰਮ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਇਸ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰਲੇ ਮਾਨਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਾਨਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਰਗੇ ਉੱਚੇ ਗੁਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ



ਵਿਸ਼ਾ ਇਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਭਾਈ ਘਨੂਈਏ ਵਰਗੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪਰਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਇਸ ਪਾਤਰ ਦਾ ਰੋਲ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲਦੀਪ : ਕੁਲਦੀਪ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਿਭਾਅ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਦਿਆਲੂ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਤਨ ਜਾ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦੀ ਟਿਕਟ ਵੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਪਾਤਰ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ/ਬੰਦੋਬਸਤ ਬਣੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਟੈਚੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਹਨ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਇਹ ਪੈਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇ। ਇਥੇ ਉਹ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੇ ਪੈਸੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਰ ਉਸੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਸੋ ਹੁਣੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਅਟੈਚੀ ਪੁਲਿਸ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਆਏ। ਇੰਜ ਇਸ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਗਰ ਹੱਲ/ਸਮਾਧਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਹੀ ਫੈਸਲਾ ਉਸਨੂੰ ਗਲਤ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21.2

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

1. ਰਾਮੂ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ?
2. ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ?
3. ਰਾਮੂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ?
4. ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀ ?
5. ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਕੁਲ ਕਿੰਨੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ?

21.4 ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੇ ਮੰਚਣ ਯੋਗਤਾ

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ, ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ, ਰੋਚਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਲਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੰਚੀ-ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਭਵ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ-ਟੈਕਸਟ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।



ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਰਲ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਚੁਸਤ-ਦਰੁਸਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ, ਇਹ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਕਿਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਰਾਮੂ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਿਰਜੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਮੂ ਇੱਕ ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਵਤਨ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜਾ ਉਤਸੁਕ ਹੈ। ਉਹ ਥੋੜੀ-ਥੋੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਜ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਨੇਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਨਿਮਰਤਾ, ਉਤਸੁਕਤਾ ਤੇ ਦਇਆ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਪਾਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਦਗੀ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੂਝ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਰੰਗ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਨਾਲ ਘੁਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚੇ ਮਾਨਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਤਰ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਿੰਗਰ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਿਕ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਪਾਤਰ ਕੁਲਦੀਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

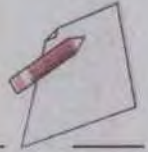
ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ ਵੀ। ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵੀ ਹਨ। ਰਾਮੂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਰਲੀ-ਮਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੰਚਣ-ਯੋਗਤਾ : ਮੰਚ ਜਾਂ ਸਟੇਜ ਉਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਖੇਡ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਇਕਾਂਗੀ ਇੱਕ ਸਫਲ ਰਚਨਾ ਅਖਵਾਉਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੇ ਮੰਚ ਉਪਰ ਸੌਖੇ ਤੇ ਸਫਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੇਡੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਟੇਜ ਦੇ ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਰਸ਼ਕ ਉਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਮੰਚ ਉਪਰਲੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮੰਚਣ-ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੰਚੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਭਵ ਤੇ ਸੌਖੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਟਕ ਜਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਔਖ ਆਵੇ।

ਮੰਚ-ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

- (ੳ) ਇਕਾਂਗੀ ਖੇਡਣ ਲਈ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ
- (ਅ) ਥੋੜੇ ਪਾਤਰ
- (ੲ) ਥੋੜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ
- (ਸ) ਥੋੜਾ ਸਾਜੋ-ਸਾਮਾਨ



ਆਓ ਅਸੀਂ 'ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਰਖੀਏ :

ੳ) ਇਕਾਂਗੀ ਖੇਡਣ ਲਈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੁਝਾਇਆ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਰਾਮੂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਖਾਸ ਹਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਆਵਾਜ਼' ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਮੰਚ ਉਪਰ ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਗਰੁੱਪ ਇੱਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਸਟੇਜ ਤੇ ਖੇਡ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅ) ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਤਰ ਹੋਣਾ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਸਫਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜੁਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਧੂ ਭਰਤੀ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਚਾ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ੲ) ਥੋੜ੍ਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ : ਬਹੁਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੰਦੇ। ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਤਰ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੋਣ। ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਰੁਝੇ ਰਾਮੂ ਦੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ, ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੱਸਦੇ ਰਾਮੂ ਦਾ ਘਾਬਰਿਆ ਹੋਇਆ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਟੈਚੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਏ ਕੁਲਦੀਪ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼। ਇੰਜ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਵਾਧੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸਫਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸ) ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ : ਸਫਲ ਇਕਾਂਗੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਾਧੂ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਲਈ ਅਤਿੱਕਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਕੱਪੜਾ-ਲੱਤਾ ਠੀਕ ਕਰਦੇ ਰਾਮੂ ਤੇ ਇੱਕ ਅਟੈਚੀ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੁਲਦੀਪ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਟੇਪ-ਰਿਕਾਰਡਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21.3

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਲਈ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ :-

1. (ੳ) ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹੜੀ ਹੈ-
 - (i) ਪੰਜਾਬੀ
 - (ii) ਪੰਜਾਬੀ/ਹਿੰਦੀ

ਇਕਾਂਗੀ



- (iii) ਹਿੰਦੀ
- (iv) ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
- (ਅ) ਇਕਾਂਗੀ 'ਚ ਪਾਤਰ ਕਿੰਨੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ?
 - (i) ਥੋੜ੍ਹੇ
 - (ii) ਜ਼ਿਆਦਾ
 - (iii) ਇਕ-ਦੋ
 - (iv) ਦਸ-ਬਾਰਾਂ
- (ੲ) ਕਹਾਣੀ ਕਿੰਨੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ ?
 - (i) ਇਕ
 - (ii) ਦੋ
 - (iii) ਚਾਰ
 - (iv) ਤਿੰਨ

II. ਇੱਕ ਸਤਰ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿਓ -

- (1) ਕੁਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਔਕੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ?
- (2) ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਜੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ?
- (3) ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

III. ਇਕਾਂਗੀ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੌਣ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਤੇ ਕਦੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

“ਨਹੀਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਟਰੈਕਟਰ ਮੰਡੀ ਟਿਕਣਾ ਲਗਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਰਾਮੂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਤੇਰੀ ਗੱਡੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 7 ਵਜੇ ਚਲਦੀ ਏ, ਪਰਸੋਂ ਜਾਣਾ ਏ।”

.....

IV. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ-

1. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ।
2. ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਪਹੁੰਚੀ।
3. ਕੁਲਦੀਪ ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਦੱਸ ਨਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਏ।

21.5 ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ : ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਟਕ ਜਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਮੰਚ ਉਪਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਦੂਜੇ ਪਾਤਰ ਨਾਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖਰਾਪਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਰਾਮੂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਰਾਮੂ ਇੱਕ ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਰਾਮੂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸਹੀ ਕਿਰਦਾਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਵੇਗਾ।

ਨਮੂਨਾ ਦੇਖੋ : ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਗੇ ਤੇ ਹਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਲੋਕੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਥਾ, ਅਬ ਤੇ ਉਨਕੇ ਸਾਥ ਹਮਾਰੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਅਭ ਤੋ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੱਥਾ ਟੈਕਣੇ ਜਾਉਂਗਾ।



ਇੰਜ ਸਾਰੀ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ+ਹਿੰਦੀ=ਰਲਗੱਡ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ/ਕਰਦਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਤਰ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਮੂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੇਖੋ : ਗਾਂਓ, ਬੈਲ ਗਾੜੀ, ਬਹਿਨਾ, ਸਰ ਪਰ ਸਫੈਦ ਰੁਮਾਲ ਬਾਂਧ ਲੁੰਗਾ ਆਦਿ।

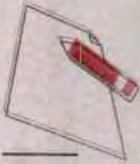
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਆਉਣ ਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਵਰਨਣ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਸਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ ਜੋ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਟੈਚੀ, ਰਿਜ਼ਰਵ, ਅਸਟੇਸ਼ਨ, ਟੈਕਸੀ, ਸੂਟਕੇਸ, ਕੈਮਰਾ, ਐਂਬੂਲੈਂਸ, ਰੈੱਡ ਕਰਾਸ ਆਦਿ। ਇੰਜ ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

21.6 ਸਿਰਲੇਖ ਬਾਰੇ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕਾਈ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਚਨਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਛੁਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਰਚਨਾ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਉਪਰ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਢੁੱਕਵਾਂ, ਸਰਲ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸਿਰਲੇਖ ਪਾਠਕ/ਦਰਸ਼ਕ ਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ' ਇਕਾਈ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਕਰਕੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1647 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਸੋਧਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਅਮੀਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਆਪ ਸਦਾ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਨੇ ਇੱਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਫੂਹ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਤੇ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਅਟਕ ਕੋਲ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਲ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਖੂਹ ਵੀ ਪੁਟਵਾਏ।

1675 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਫਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਕਿਰਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਮਸ਼ਕ ਫਤ ਕੇ ਜੰਗੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਾਂਭ ਲਿਆ। ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਫੱਟੜ ਹੋਣ ਹਰੇਕ ਜੰਗੀ ਨੂੰ ਆਪ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ

ਇਕਾਂਗੀ



ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਥੇ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਆਪਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਵੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੋਖੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਣ ਲਗੇ। ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਰਾਮੂ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਉਸ ਕੋਲ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਲਦੀਪ ਉਸ ਦੀ ਚਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਨਜੀਤ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਲਈ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਆਪਣੇ ਤੇ ਬਿਗਾਨੇ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੀਬੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਲਦੀਪ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਟੈਚੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਭਾਈ ਘਨੂਈਏ ਦੇ ਬੋਲਾਂ :

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ, ਨਾਹੀਂ ਬਿਗਾਨਾ
ਸਗਲ ਸੰਗ ਹਮ ਕੋ ਬਨ ਆਈ।

ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

21.7 ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 16 ਸਤੰਬਰ 1929 ਈ. ਨੂੰ ਮੁਲਤਾਨ ਸ਼ਹਿਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਡਾ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸਿੱਖ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਮੁਲਤਾਨ 'ਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ. ਤੱਕ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਦਿੱਲੀ ਪੋਲੀਟੈਕਨੀਕ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰਗਲ ਵਿਖੇ ਹੋ ਗਈ। ਇਥੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣੇ ਤੇ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਸਮਾਂ 1951 ਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਿਵਸ ਉੱਤੇ ਡੈਮ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਇਪਟਾ (ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਥੀਏਟਰੀਕਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ) ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਉਹ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਗਰ ਹਥਿਆਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਇਨਸਾਨ ਔਰਤ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੁੰਦਾ



ਸੀ। ਹਰ ਸ਼ੋਸ਼ਿਤ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਟਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਸਵਾਰਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਆਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤਿ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਟਕ ਰਾਹੀਂ ਜਨ-ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਰੱਖਿਆ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੇ ਜਿਹੜੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਖਿਡਾਏ। ਉਹ ਨਾਟਕ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਉਂਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਂਞੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕੌੜੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸਨ। ਲੋਕ ਪੱਖੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਥੀਏਟਰ ਨੂੰ ਗੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਬਣਾ ਕੇ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਥੜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਭਾਅ ਜੀ' ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਧਮਕ ਨਗਾਰੇ ਦੀ', 'ਬੇਗਮੇ ਦੀ ਧੀ', 'ਬਾਬਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ', 'ਜੰਗੀ ਰਾਮ ਦੀ ਹਵੇਲੀ', 'ਤਮਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ', 'ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ', 'ਬੁੱਤ ਜਾਗ ਪਿਆ', 'ਕੰਮੀਆਂ ਦਾ ਵਿਹੜਾ' ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ 170 ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਭਗ 52 ਸਾਲ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। 82 ਸਾਲ ਦੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਤੇ ਰੰਗਕਰਮੀ 2011 ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੇ ਥੀਏਟਰ ਗਰੁੱਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

21.8 ਇਕਾਂਗੀ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਮੁੱਢਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਨਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਇੱਕ ਹੀ ਝਾਕੀ ਵਿਖਾਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕਾਂਗੀ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕਾਂਗੀ ਪੂਰੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝ ਕੇਵਲ ਸਟੇਜ ਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ-ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਨ ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ, ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਲੇਖਕ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕੀ ਕਾਰਜ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਉਪ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਦੇ ਫਰਕ ਕਾਰਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਨਾਟਕ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹ



ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਧੀਮੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਚਾਲ ਬੜੀ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਸੰਕੇਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਟਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਟਕ ਦੀ ਅਗਲੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਅਖੀਰ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਕਾਂਗੀ ਇਕਹਿਰੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਨਾਟਕੀ ਸਥਿਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਕਹਿਰੀ, ਇਕਾਗਰ, ਤੀਖਣ ਤੇ ਬੱਝਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਝਟ-ਪਟ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਸੁਝਾਓ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਸੰਕੇਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤੇ ਪਲਾਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਤੇ ਪਾਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਗ ਜਾਂ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਵੰਨਗੀ ਹੈ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੇਕ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧਰਮ, ਜਾਤ, ਰੰਗ, ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੇਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਇੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਲ ਪਿਆਇਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਈਏ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਦਹੇਜ ਲੈਣਾ ਤੇ ਦਹੇਜ ਦੇਣਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?
2. ਰੁਪਈਆਂ ਵਾਲਾ ਅਟੈਚੀ ਚੁਰਾ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ?
3. ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?
4. ਰਾਮੂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਉਪਰੰਤ ਇੱਕ ਔਰਤ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੀ ਲੱਭ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ?
5. ਬੈਂਕ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌੜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਕੁਲਦੀਪ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ?
6. ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਰਾਮੂ ਘਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਜੀ

7. ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ? ਉੱਤਰ 100-125 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ।
8. ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਲਾਟ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ 100-125 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ।
9. ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਣ 100-125 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
10. ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, 30-40 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

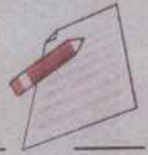
- 21.1 I. (ੳ) (i), (ਅ) (iv)
II. (ੳ) (iv) (ਅ) (iii) (ੲ) (ii) (ਸ) (ii) (ਹ) (iii)
III. 1. ਬਦਅਸੀਸ 2. ਨੀਵਾਂ 3. ਦੋਸਤ 4. ਆਪਣਾ 5. ਨਿੱਕਾ 6. ਰਾਤ
- 21.2 1. ਬਿਹਾਰ
2. ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਜੀ
3. ਰਾਮੂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ।
4. ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਨੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ।
5. ਕੁਲ ਚਾਰ ਪਾਤਰ : ਬਾਬਾ ਜੀ, ਕੁਲਦੀਪ, ਰਾਮੂ ਤੇ ਆਵਾਜ਼
- 21.3 I. (ੳ) (ii) (ਅ) (i) (ੲ) (iv)
II. (1) ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਦਾਜ ਦੀ ਔਕੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
(2) ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਸੀ।
(3) ਚਿੱਟੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ।
III. ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੁਲਦੀਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਾਮੂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ।
IV. 1. ਭੰਗਾਣੀ 2. ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਜੀ 3. ਅਟੈਚੀ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋ ਬਾਰੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਹਿਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 200 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ।

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਂਗੀ) VI

ਇਕਾਂਗੀ



ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) VII

ਕੁਲ ਅੰਕ

10

ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਕੁਲ ਸਮਾਂ

25 ਘੰਟੇ

ਮੀਡੀਆ

ਮੀਡੀਆ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਥੰਮ੍ਹ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਯੁਗ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਯੁਗ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲੇ, ਪੈਂਫਲਿਟ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਭਾਵ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੂਚਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ.ਵੀ., ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਫਿਲਮਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪਾਠ 22 : ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ



ਟਿੱਪਣੀ

ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ

ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਉਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ, ਖ਼ਬਰ, ਸਿੱਖਿਆ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਮੀਡੀਆ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲੇ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾ ਆਦਿ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਡਾਟਾ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ : ਰੇਡੀਉ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਦਿ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ :

- ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ
- ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ
- ਰੇਡੀਉ : ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ
- ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ
- ਸਾਈਬਰ ਮੀਡੀਆ

22.1 ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ

ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਛਪੀ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਜੋ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਛਾਪਣਾ ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮਾਧਿਅਮ। ਯਾਨੀ ਛਪੀ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਧਨਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਪੱਕੀ ਤਾਰੀਕ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੁਨਰ-ਜਾਗਰਣ (Renaissance) ਸਮੇਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਵਧਣ ਫੁੱਲਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤਾਂ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਛਪੀ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਭੇਜਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਚੌਪੰਨੇ (News pamphlets) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਨ 1662 'ਚ ਲੰਦਨ ਵਿਖੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ



ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਛਪਣ ਦਾ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਡੇਲੀ ਕੌਰੰਟ (Daily Courant) ਨਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲੰਦਨ 'ਚ 1702 'ਚ ਛਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਲਗਭਗ ਪਹਿਲੀ ਇੱਕ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਵਪਾਰੀਆਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੈਕਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਨ 1815 ਦੌਰਾਨ The Times of London ਦੀਆਂ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਕਾਪੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਿੱਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ 7 ਡਾਲਰ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ 4 ਡਾਲਰ ਟੈੱਕਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਅਤੇ ਛਪਾਈ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਵਪਾਰਕ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਲੱਗੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਅਤੇ ਲੰਦਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਰਗੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਛਪਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੇ ਵਿਕਾਸ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਮਗਰੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। 1780 ਈ: 'ਚ 'ਬੰਗਾਲ ਗਜ਼ਟ ਆਫ ਕਲਕੱਤਾ ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਰ' ਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਿਕਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਉਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲੱਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਿਰਫ ਮੱਧ-ਵਰਗ ਹੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ 'ਚ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਨਾਲ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ, ਇਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਅਧੀਨ ਮਦਰਾਸ ਕੋਰੀਅਰ, ਮਦਰਾਸ ਗਜ਼ਟ, ਬੌਂਬੇ ਹੇਰਾਲਡ, ਬੌਂਬੇ ਗਜ਼ਟ ਵਰਗੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨਿਕਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ, ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਾਹਮਣੇ, ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਟਿਕ ਸਕੀਆਂ।

ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਗਾਲੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਦਿਗ ਦਰਸ਼ਨ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਨ 1818 'ਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਬੈਪਟਿਸਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਉਦੰਡ ਮਾਰਤਵਿਆ' 1826 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਬਨਾਰਸ ਅਖ਼ਬਾਰ' ਸੀ। 'ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਅਤੇ 'ਨੂਰੁਲ ਅਖ਼ਬਾਰ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਸ਼ਗਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਕਾਪੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖ਼ਰੀਦਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ

(ੳ) ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ : 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ ਛਪਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਧਿਆਨਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ 'ਵਿਦਿਯਾਰਕ ਪੰਜਾਬ', 'ਸੁਧਾਰਕ', 'ਨਿਰਗੁਨਿਆਰਾ', 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਅਖ਼ਬਾਰ', 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਅਤੇ 'ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗਜ਼ਟ' ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ। ਐਡਵਿਨ ਐੱਚ. ਫੋਰਡ ਨੇ 1937 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ (Literary Journalism) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।



ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ, ਕਵੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ, ਪੁਸਤਕ ਰੀਲੀਜ਼, ਨਾਟਕਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ, ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ 'ਚ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੀ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੀਵਿਊ ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਫੁਲਵਾੜੀ, ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ, ਪੰਜ ਦਰਿਆ, ਆਰਸੀ, ਨਾਗਮਣੀ, ਸਿਰਜਣਾ, ਅਕਸ, ਸੁਆਣੀ, ਹੁਣ, ਫਿਲਹਾਲ, ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ, ਸਮਦਰਸ਼ੀ, ਸ਼ਬਦ ਬੂੰਦ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਵਤਨ ਦੇ ਵਾਰਸ ਆਦਿ ਰਸਾਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਧਾਰਮਕ-ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਪੋਰਟਰ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਕਾਲ ਸੇਵਕ, ਜੱਥੇਦਾਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਖ਼ਾਲਸਾ ਗਜ਼ਟ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਰੋਜ਼ਾ 'ਸੱਚਾ ਢੰਡੇਰਾ' ਅਤੇ ਪੰਦੁਰਾਂ ਰੋਜ਼ਾ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਧਰਮ ਦੀਪਕ' ਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਬਣੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਅਜੀਤ, ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ, ਸਪੱਕਸਮੈਨ, ਜੱਗਬਾਣੀ, ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ, ਦੇਸ਼ ਦਰਪਣ ਆਦਿ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਚ ਜ਼ਿਕਰ ਯੋਗ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ 1867 'ਚ 'ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਧਾਰਮਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕ ਵੀ ਧਾਰਮਕ ਲੋਕ ਹੀ ਸਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ, ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਧਾਰਮਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਆਸੀ, ਆਰਥਕ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਖੇਡਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਲਈ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਪਲੀਮੈਂਟ ਤੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਸੈੱਕਸ਼ਨ ਆਦਿ ਵੀ ਛਾਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰੰਗਦਾਰ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਵੱਧੀਆਂ ਛਪਾਈ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਿਰਕੱਢ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਹੁਣ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦੀ ਫ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਇਸਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਰੁੱਖ ਬਦਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਯੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਰੋਚਕ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲੇ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਲੇਖ, ਫੀਚਰ, ਵਿਅੰਗ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤਨਾਮਾ ਮਿਲਣ ਨਾਲ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਪੱਧਰ ਵੀ ਉਚੇਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੂਬਾਈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ-ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ, ਆਰਥਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕਾਰਨ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਦਮ



ਤੇੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੱਤਵਾਦ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਸੀ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਭੜਕਾਊ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ, ਸਮੁੱਚੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਉਪਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- (ੲ) **ਖ਼ਬਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ :** ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਥਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਸਥਾਪਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਫੈਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ।
- (ਸ) **ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਜਾਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ :** ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਉਪਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੜਕਾਊ ਖ਼ਬਰ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਹੇ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਛਾਪਣ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਕੰਮ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਜਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨੇਮਾਂ ਜਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਸੀਹੇ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਲਾਰ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ਹ) **ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ :** ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਰ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਵੀਂ ਗੱਲ, ਖ਼ਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਲੇਖ, ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ, ਫੀਚਰ, ਵਿਅੰਗ ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਬਿਆਨ, ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ', 'ਅਜੀਤ', 'ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ', 'ਜੱਗਬਾਣੀ', 'ਸਪੋਕਸਮੈਨ' ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਛਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਸਾਲੇ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕੁਝ ਰਸਾਲੇ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ, ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ, ਕੁਝ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਕੁਝ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।



ਪੁਸਤਕਾਂ

ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ, ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਲੰਡਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਇਆ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਲੱਗ ਪਈ। 14ਵੀਂ ਸਦੀ 'ਚ ਗੁਟਨ ਬਰਗ ਨੇ ਜਰਮਨੀ 'ਚ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵੇਖ ਕੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਛਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਹ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦਾ ਹੀ ਕਮਾਲ ਸੀ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸੈਂਕੜੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ, ਧਾਰਮਕ, ਆਰਥਕ, ਸਮਾਜਕ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈੱਕਸਟ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੇਤਨਾ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਨਵਯੁਗ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ, ਮਦਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਦਾਰੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ

ਅਜੋਕਾ ਯੁੱਗ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਆਮ ਧਾਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਚੀਜ਼ ਵਧੇਰੇ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿੱਕਦੀ ਹੈ। ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਪੋਸਟਰਾਂ, ਪਰਚਿਆਂ ਅਤੇ ਹੈਂਡਬਿਲਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੂਚਨਾ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ, ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਇਹ ਆਸਾਨ ਤੇ ਸਸਤਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਜਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਆਕਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪਰਚੇ ਤੇ ਹੈਂਡਬਿਲ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਾਕਰਾਂ (ਅਖਬਾਰਾਂ ਵੰਡਣ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਵੀ ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ : ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਹੱਲ

(ੳ) **ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ :** ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਛਪਾਈ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ, ਇੱਕ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਭਰਿਆ ਕਾਰਜ ਸੀ। ਪਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਅਜੋਕੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਅਜੇ ਹੋਰ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਪੁੱਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਧਨ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਜੇ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਉਪਰ



ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸਮਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਦੋਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਯਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਉੱਪਰ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਸਿਖਿਅਤ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੀ ਖ਼ਬਰ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਨਾਵਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(ੲ) **ਸਿਖਿਅਤ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ :** ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਚੰਗੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੁੱਥਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਅਤੇ ਯੋਗ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਵਧੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਖ਼ਬਰਾਂ 'ਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋਣ 'ਚ ਬਲ ਮਿਲੇਗਾ।

(ਸ) **ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਘਟਦੀ ਗਿਣਤੀ :** ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਘਾਟ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਚ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਵਿੱਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਛਪਾਈ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਘਾਟ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਤੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਵਿੱਕਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦਾਨਾ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਲੇਖਕ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੰਭਵ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਮਾਲੀ ਮਦਦ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਵੱਡੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਮੰਦਭਾਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੰਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠ ਕੇ ਹੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਅਕਸ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22.1

1. ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ ?
2. ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤੇ ?
3. ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਕਿਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

22.2 ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ

ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਾ ਵੀ। ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਸਮਾਜ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉਪਰ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਲੇਖਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਚੇਤੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਜਾਰਜ ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਅ ਦਾ ਕਥਨ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ :

“ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਜੀਵਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਜੋ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਅੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਅਤੇ ਯੁਗਾਂ ਲਈ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਲੋਕਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਲ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਦਾਰੇ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਡਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਲੋਕਰਾਜੀ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰੇਡੀਉ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਸ਼ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵੱਧਿਆ ਹੈ।

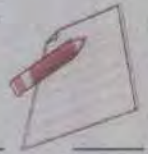
ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਕਲਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੀ ਯੋਗ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਸੰਪਾਦਨ-ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ/ਸਮਾਚਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

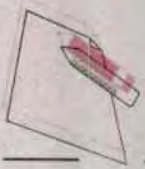
ਖ਼ਬਰ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਇਕ ਵਾਕ ‘ਜਬ ਲਗ ਦੁਨੀਆ ਰਹੀਐ ਨਾਨਕ ਕਿਛੁ ਸੁਣੀਐ ਕਿਛੁ ਕਹੀਐ’ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਸੁਣਨਾ ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ‘ਜਾਣਕਾਰੀ’ ਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ‘ਜਾਣਕਾਰੀ’ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਜਗਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

“ਉਪਲਬਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਹ ਰੁੱਚੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ।”

—ਜੇ.ਜੇ.ਸਿੰਡਲਰ





“ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਰੁੱਚੀ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਖ਼ਬਰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।”

-ਵਿਲੀਅਮ ਐੱਸ. ਮਾਲਸਬਾਈ

“ਜਿਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਸਰਵਉੱਚ ਖ਼ਬਰ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੁੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

-ਪ੍ਰੋ. ਵਿਲੀਅਮ ਜੇ. ਬਲੇਅਰ

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਵੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।”

-ਆਈ.ਸੀ. ਹਾਪਵੁੱਡ

“ਖ਼ਬਰਨ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਘਟਨਾਵਾਂ, ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੁੱਚੀ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਚਾਰ ਹੈ।”

-ਵਿਲੀਅਮ ਐੱਲ. ਰਿਵਰਸ

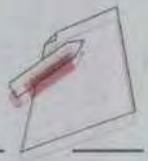
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ NEWS ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਰਥ ਹੈ। N ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਤਰ (North), E ਦਾ ਅਰਥ ਪੂਰਬ (East), W ਦਾ ਅਰਥ ਪੱਛਮ (West) ਅਤੇ S ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਖਣ (South) ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਖ਼ਬਰ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ NEWS ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਨਿਊਜ਼ ਲਾਤੀਨੀ ਦਾ 'ਨੋਵਾ' (Nova) ਸ਼ਬਦ ਉਪਰ ਅਤੇ ਲਾਤੀਨੀ ਦਾ 'ਨੋਵਾ', ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਨਵ' ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ 'ਨਵੀਨ' ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਨਾ, ਵੇਰਵਾ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਉਹ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ

ਸੰਪਾਦਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ਬਰ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਖ਼ਬਰ ਬਣਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਸ਼ਰ ਕਰਨਾ, ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਤੱਤ

ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਗੱਲ ਜਾਂ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :



1. ਜਾਣਕਾਰੀ
2. ਨਵੀਨਤਾ
3. ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ
4. ਉਤੇਜਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੂਚਨਾ
5. ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਉਤੇਜਨਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ। ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਹਰ ਗੱਲ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਨਿੱਖਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਖ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਤੱਤ ਹਨ ਜੋ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ

ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

1. **ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਜਾਂ ਆਮ ਰੁਚੀ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ :** ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਆਰਥਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੰਕਟ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਰਘਟਨਾ, ਬਿਜਲੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਟ, ਬੱਸਾਂ ਰੇਲਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਘਾਟ, ਅਪਰਾਧ, ਮੇਲੇ, ਤਿਉਹਾਰ ਆਦਿ ਆਮ ਰੁਚੀ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
2. **ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਖ਼ਬਰਾਂ :** ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਤੱਥ ਅਧਾਰਿਤ ਖ਼ਬਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਖ਼ਬਰ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।
3. **ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ :** ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ/ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਪਾਰ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਖੇਡਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਿਨੇਮਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ, ਅਪਰਾਧ, ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ, ਸੰਗੀਤ ਆਦਿ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ/ਸਰੋਤਿਆਂ/ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣਾ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨਾ

ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਅਮਲ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

1. **ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਰੋਤ :** ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਪਰਦਾ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚਾਈ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਝੂਠੀ ਜਾਂ ਮਨਘੜਤ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ



’ਚ ਵੀ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਭਿਣਕ ਪੈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅੰਸ਼ ਹਟਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖ਼ਬਰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਜਾਂ ਮਹੱਤਵ ਗਵਾ ਬੈਠੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ।

2. **ਲੋਕ-ਹਿਤ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ :** ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਬੇਅਸਰ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਢਾਅ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

3. **ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ :** ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਲਾ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ/ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ਬਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਗਭਗ ਅਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਰ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਚੰਗੀ ਤੇ ਨਰੋਈ ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ’ਚ ਮੱਦਦਗਾਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ।

4. **ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਇਕੱਤੀਕਰਣ :** ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰਥਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇ ‘ਕੱਕਿਆਂ’ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਛੇ ‘ਕੱਕੇ’ ਹਨ :

(ੳ) ਕੀ (What), ਭਾਵ ਕਿਹੜੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਹੈ ?

(ਅ) ਕਿੱਥੇ (Where), ਭਾਵ ਘਟਨਾ ਕਿੱਥੇ ਵਾਪਰੀ ਹੈ ?

(ੲ) ਕਦੋਂ (When), ਭਾਵ ਘਟਨਾ ਕਦੋਂ ਵਾਪਰੀ ?

(ਸ) ਕੌਣ (Whom), ਭਾਵ ਘਟਨਾ ਕਿਸ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ?

(ਹ) ਕਿਉਂ (Why), ਭਾਵ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ?

(ਕ) ਕਿਵੇਂ (How), ਭਾਵ ਘਟਨਾ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਰੀ ?

ਕਿਸੇ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

5. **ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ :** ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਫਾਲਤੂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਬੋਝਲ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

6. **ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ :** ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਮਗਰੋਂ ਸੰਪਾਦਕ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ’ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਰੱਖਿਆ



ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ (Heading) ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

7. **ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਆਕਾਰ :** ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਲਈ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ, ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੱਧ-ਆਕਾਰੀ, ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਚ ਛਾਪੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਮੱਗਰੀ (matter) ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਮਕਾਲੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਜਾਂ ਸਾਰਥਕਤਾ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯੋਗ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖ਼ਬਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਆਕਾਰ ਲਈ ਅਨੁਭਵੀ ਸੰਪਾਦਕ ਵਧੇਰੇ ਕਾਰਗਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
8. **ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ :** ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਥੋਪ ਸਕਦਾ। ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ, ਸਿਆਸੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਉਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਖ਼ਬਰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁੱਠ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ। ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਖ਼ਬਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
9. **ਸੰਖੇਪਤਾ :** ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਖ਼ਬਰ ਲੇਖਕ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਖ਼ਬਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੇਰਵਾ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਰਿਊਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲੈਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਧੇਰੇ ਕਾਰਗਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਧੂ ਵੇਰਵੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਖ਼ਬਰ ਲਈ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਰ ਜਾਂ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਆਈਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਖ਼ਬਰ ਲੇਖਕ ਕੋਲ ਸੰਬੰਧਤ ਘਟਨਾ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪਿੱਛਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

1. **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖ਼ਬਰ (Stop News) :** ਅਚਾਨਕ ਵਾਪਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਗਾਊਂ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਛਪਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. **ਵਿਆਪਕ ਖ਼ਬਰ (Spread News) :** ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੌਰਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਸੰਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ

ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਲਈ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਸ ਨੇ



ਵੀ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਦਾ ਹੁਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ।

ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ

ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਬਹੁਤ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਵਿਭਾਗ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਸ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਘੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ **ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਅਜੀਤ, ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ, ਜੱਗਬਾਣੀ, ਸਪੇਕਸਮੈਨ, ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ** ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਪੰਨਿਆਂ ਉਪਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਨਸ਼ਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ, ਪਾਠਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਈ ਨਹੀਂ ਖ਼ਰੀਦਦਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪਾਠਕ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਬਣਾਉਣਾ ਉੱਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੂਜੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਅਪਰਾਧ ਜਗਤ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਖੇਡਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪੰਨਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਭੱਖਦੇ/ਨਵੀਨ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਮਾਹਿਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ-ਭਰਪੂਰ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੁੱਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਾਠਕ ਆਪਣੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ **ਖੇਡ ਸੰਸਾਰ, ਨਾਰੀ ਸੰਸਾਰ, ਬਾਲ ਜਗਤ** ਤੇ **ਸਭਿਆਚਾਰ** ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਅੰਕ ਛਾਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਪਾਠਕ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਪਰ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੀ ਏਸੇ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਜਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਸਿਰਲੇਖ, ਉਪ ਸਿਰਲੇਖ, ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਜਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਮੋਟੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਤਸਵੀਰਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਾਪਣ ਨਾਲ ਪੰਨੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੋਰ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਹੇਠਾਂ ਕੈਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਛਾਪੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਰੰਗਦਾਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਦਿੱਖ ਨੂੰ ਖਿੱਚ-ਭਰਪੂਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ



ਉਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਾਪਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਸ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਛਾਪ ਕੇ ਬਾਕੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਾਲਮ ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਸੰਖੇਪ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਹ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਛਾਪਣ 'ਚ ਵੀ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ (ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ) ਭੱਖਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੁੱਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੰਟਰੋ (Intro)

Intro ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ Introduction ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਨੂੰ ਇੰਟਰੋ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਰੰਭ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਵਾਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰ੍ਹੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਮਲ ਹੈ। 45-50 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੱਕ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੰਟਰੋ ਨੂੰ ਉਤਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੈਰਲਡ ਇਵੇਨਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ, “ਸਫਲ ਇੰਟਰੋ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵੀ, ਸਮਝਣ 'ਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਆਵੇ।”

ਦਰਅਸਲ ਇੰਟਰੋ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪਾਠਕ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੰਟਰੋ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿੱਥੇ, ਕਦੋਂ, ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਟਰੋ ਸਮੁੱਚੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਟਰੋ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇੰਟਰੋ ਉਪਰ ਹੀ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੰਟਰੋ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੱਥ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਟਰੋ ਪਾਠਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸੰਵੇਦਨਾ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਟਰੋ ਲਈ ਨਾਟਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਕਾਰਤਮਕ, ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾਤਮਕ ਆਦਿ ਵੀ ਇੰਟਰੋ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਇਕ ਚੰਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਇੰਟਰੋ ਲਈ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੰਟਰੋ ਜਿੰਨੀ ਰੌਚਕ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪਾਠਕ ਉਪਰ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਇੰਟਰੋ ਹੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ।

ਇੰਟਰੋ (Intro) ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ। ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ Intro ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। Intro ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।



1. **ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਇੰਟਰੋ** : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਣਾਦਾਇਕ ਅੰਸ਼ ਭਾਰੂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
2. **ਤੱਥ ਆਧਾਰਤ ਇੰਟਰੋ** : ਇਸ ਇੰਟਰੋ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਆਧਾਰਤ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਖਿੱਚ-ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੰਟਰੋ ਦੀ ਸੀਮਾ

ਇੰਟਰੋ ਦੀ ਸੀਮਾ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਲਮ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਇੰਟਰੋ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਦੋ ਕਾਲਮ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਇੰਟਰੋ ਵੱਡੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੰਟਰੋ ਦਾ ਆਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੱਦ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਇੰਟਰੋ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਰ ਮਾਤਰ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਤ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਰੂਪ

ਤੇਲ ਤੇ ਰਸੋਈ ਗੈਸ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ ਵਾਧਾ

ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹੋਰ ਵੱਧਿਆ

ਕੁਲਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਦਿੱਲੀ, 27 ਮਈ

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇਲ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਗੈਸ ਦੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੈਟਰੋਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ 3 ਰੁਪਏ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ 2 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ 1 ਰੁਪਏ ਫੀ ਲੀਟਰ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਸੋਈ ਗੈਸ ਦੇ ਸਿਲੰਡਰ ਦੀ ਕੀਮਤ 10 ਰੁਪਏ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਤੇਲ ਤੇ ਰਸੋਈ ਗੈਸ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ ਕੀਤੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦਸਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਲ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈ ਰਹੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਲਈ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੰਡੀ 'ਚ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਤੇਲ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਤੇਲ ਕੀਮਤਾਂ ਉੱਪਰ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੇਲ ਬਾਰੇ ਸਨਅਤੀ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿੱਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤੇਲ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਵਾਧੇ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੇਲ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਦਾ ਬੋਝ ਆਮ ਆਦਮੀ ਉੱਪਰ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਲ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਲ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਧਣ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਰ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਜਟ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਡੀਜ਼ਲ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਲਾਗਤ ਵੱਧਦੀ ਹੈ।

ਉਥਰ ਵੱਧੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਥਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।



ਮੁੱਖ ਅੰਸ਼/ਲੀਡ (Lead)

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਲੀਡ (Lead) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅੰਸ਼ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੀਡ, ਉਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਾ ਜਾਂ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਕਦੇ, ਕੀ, ਕਿੱਥੇ, ਕਿਸਨੂੰ, ਕਿਵੇਂ ਆਦਿ ਤੱਤ ਆ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਾਰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੀਡ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਲੀਡ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਲੀਡ ਰੋਚਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੀਡ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੀ ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਚਤ ਦੀ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਧੀਆਂ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਲੀਡ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੀਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਗਰੋਂ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰਲੇਖ (Heading)

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Heading ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਲੇਖ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਸਿਰਲੇਖ ਉਪਰ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਕਰਕੇ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਯੋਗ ਅਤੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਪਾਠਕ ਉਪਰ ਜਾਦੂਮਈ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਰੋਚਕ, ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਕਰਾਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਵਿੱਕਦੇ ਹਨ। ਬੱਸ ਅੱਡਿਆਂ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ, ਚੌਕਾਂ ਆਦਿ ਉਪਰ ਹਾਕਰ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹੌਕਾ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਪਕੌਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੇਚਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੁਝ ਵਾਲੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ ਵੀ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਉਕਸਾਊ ਜਾਂ ਕਰਾਰੇ/ਚਟਪਟੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅੱਜ ਹਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੱਲ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ

1. ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਟਾਈਪ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੋਟੇ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਛੋਟੇ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੱਧ ਡੈਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੱਧ ਡੈਕ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਡੈਕ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ।
2. ਸਿਰਲੇਖ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਹਨ। ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਕਦੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਖੱਬੇ

ਮੀਡੀਆ



ਪਾਸੇ ਜੋੜਕੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪੌੜੀਨੁਮਾ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਲਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇਣਾ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3. ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣਾ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ, ਦੋ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਾਈਪ ਦੀ ਮੋਟਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਥਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣਾ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਕੰਮ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਠਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਜੁਆਦਾ ਥਾਂ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਧੇਰੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਗ ਤੇ ਮਾਹਿਰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
4. ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰੂਹ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਰੋਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਾਠਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।
5. ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਯੋਗ, ਸਰਲ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਬੌਧਿਕ ਜਾਂ ਜਟਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਸਾਨ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਅਧਪੜ੍ਹ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।
6. ਸਿਰਲੇਖ ਪੂਰਨ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਰੋਚਕਤਾ ਘੱਟਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਦੇਣਾ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 'ਭਾਜਪਾ', ਜਨਤਾ ਦਲ ਨੂੰ 'ਜਦ', ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੀਚਰਜ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਫੂਟਾ' ਲਿਖਣਾ, ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭੜਕਾਊ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਜੇਪੀਸੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ।

ਡੀ.ਟੀ.ਆਰ.ਸੀ. ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ-ਦੀਕਸ਼ਿਤ।

ਸਪਾ-ਬਸਪਾ ਵਿਚਲੇ ਟਕਰਾਅ ਕਾਰਨ ਸਦਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਮੁਲਤਵੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਯੋਗ, ਆਕਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਭਾਵਪੂਰਕ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਉਪਰੰਤ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਰੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਉਚਿਤ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਮਾਹਿਰ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22.2

1. ਖ਼ਬਰ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?
 (ੳ) ਦਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਅ) ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
 (ੲ) ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਸ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ
2. ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਤੱਥ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?
 (ੳ) ਪੰਜ ਕੱਕਿਆਂ ਦਾ (ਅ) ਤਿੰਨ ਡਬਲਿਊ ਦਾ
 (ੲ) ਆਪਣੇ ਹਿੱਤ ਦਾ (ਸ) ਛੇ ਕੱਕਿਆਂ ਦਾ
3. ਖ਼ਬਰਾਂ ਕਿੰਨੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ।
4. ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਾਪਣ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

22.3 ਰੇਡੀਉ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਇਕ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ

ਲੈਟਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੇਡੀਅਮ ਤੋਂ ਰੇਡੀਉ ਸ਼ਬਦ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜੇਮਸ ਮੈਕਸਵੈੱਲ ਨੇ 1866 ਈ: ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ ਤਰੰਗ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। 1885 ਈ: 'ਚ ਇਟਲੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਮਾਰਕੋਨੀ ਨੇ ਰੇਡੀਉ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ। ਰੇਡੀਉ, ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫੀ ਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਰੰਜਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਰੇਡੀਉ ਇਕਦਮ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਬਿਨਾ ਚਿੱਤਰ ਦੇ, ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੱਕ, ਇਸ ਦੀ ਆਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੱਸਤਾ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵੱਸੋਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਕ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦੂਜੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਰੇਡੀਉ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਹਰ ਅਮੀਰ-ਗ਼ਰੀਬ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰੇਡੀਉ ਸੁਣਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ, ਡਰਾਈਵਰਾਂ/ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਜੀਵਨ-ਰੇਖਾ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਨ 1920 ਈ: 'ਚ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਪਿਟਸਬਰਗ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ, 23 ਫਰਵਰੀ, 1920 ਨੂੰ ਮਾਸਕੋ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਚੈਮਸਫੋਰਡ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਡੀਉ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਯੂਰਪ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ 'ਚ ਰੇਡੀਉ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਸ਼ੋਧ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ ਦੀ ਕਾਢ ਨਾਲ, ਰੇਡੀਉ ਇੱਕ ਬਿਜਲੇਨਿਕ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਉਪਰ ਬਿਜਲੇਨਿਕ ਚੁੰਬਕੀ ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪੁਲਾੜ 'ਚ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ ਤਰੰਗਾਂ ਦੀ ਗਤੀ 1,86,000 ਮੀਟਰ ਫੀ ਸੈਕਿੰਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਂਪਲੀਟਿਊਡਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਹ ਤਰੰਗਾਂ, ਗੋਲਾਕਾਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੱਕਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਐਂਪਲੀਟਿਊਡਸ ਤੋਂ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਂਪਲੀਟਿਊਡਸ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਂਪਲੀਟਿਊਡਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਐਂਪਲੀਟਿਊਡਸ ਵਿਚਕਾਰ





ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਚ ਇੱਕ ਸੈਕਿੰਡ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚੱਕਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਫਿਰੀਕੁਐਂਸੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੈਕਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਰਟਜ਼ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈਨਰਿਕ ਹਰਟਜ਼ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰੇਡੀਉ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ, ਸਟੂਡੀਉ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਬੈਠੇ ਸਰੋਤੇ ਵੀ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਅਣਪੜ੍ਹ ਸਭ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰੇਡੀਉ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲੇ, ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪੋਸਟਰ ਆਦਿ ਸਿਰਫ਼ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਰੇਡੀਉ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਅਣਪੜ੍ਹ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਆਦਿਵਾਸੀ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰੇਡੀਉ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ ਟੋਕ ਦੇ, ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਸਮਾਜ, ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੱਕ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰੇਡੀਉ, ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸਸਤਾ ਤੇ ਆਸਾਨ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਗ਼ਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ, ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਰੂਪ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਰੇਡੀਉ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੈੱਟਾਂ, ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਹੁਣ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਇੱਕ ਸੈੱਲ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੜ੍ਹ, ਭੂਚਾਲ, ਸੁਨਾਮੀ ਆਦਿ ਆਫ਼ਤਾਂ ਮੌਕੇ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਰੇਡੀਉ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

ਮਦਰਾਸ ਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਗਰੋਂ, 1935 ਈ: 'ਚ ਮੈਸੂਰ ਵਿਖੇ 'ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਰੇਡੀਉ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ, ਰੇਡੀਉ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1957 'ਚ 'ਵਿਵਿਧ ਭਾਰਤੀ' ਅਤੇ 1966 ਈ: 'ਚ 'ਉਰਦੂ ਸਰਵਿਸ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੂਹਣ ਲੱਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ, 1982 ਈ: 'ਚ 'ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ' ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ ਦੀ ਗਤੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਧੀਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਐੱਫ.ਐੱਮ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਾਲ ਰੇਡੀਉ, ਮੁੜ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ੳ) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ** : ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਤੋਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਪਸੰਦ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਆਦਿ ਲਈ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 6 ਤੋਂ 14 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਨਿੱਕੀ-ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ, ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਦ, ਬੀਜ, ਪੌਦੇ ਲਾਉਣ, ਅਨਾਜ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਸਮੇਤ ਕਈ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੇ ਸਫੇਦ ਕ੍ਰਾਂਤੀ 'ਚ ਰੇਡੀਉ



ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੇ 'ਯੁਵਵਾਣੀ', 'ਦਿਹਾਤੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ', 'ਨਾਲੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲੇ ਗੀਤ', 'ਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ' ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਨ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ 15 ਤੋਂ 30 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ਅ) **ਵਿਵਿਧ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸੇਵਾ** : ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੀ ਵਿਵਿਧ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ, ਭਜਨ, ਮਨੋਰੰਜਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾ ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਨੇ 26 ਜਨਵਰੀ, 1985 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੈਨਲ 'ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਨੋਰੰਜਨ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਐੱਫ.ਐੱਮ. ਚੈਨਲ ਦਾ ਰੁਝਾਣ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਰਨ-ਸੇਵਾ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀਮਿਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਇਸ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

(ੲ) **ਸਮਾਚਾਰ ਸੇਵਾ** : ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੀ ਸਮਾਚਾਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ News Service Division ਯਾਨੀ NSD ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ, ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਐੱਨ.ਐੱਸ.ਡੀ. ਵਲੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 87 ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ 512 ਬੁਲੇਟਿਨ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ 446 ਬੁਲੇਟਿਨ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ 66 ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ ਹਨ। ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ, ਸਮਾਚਾਰ ਸੇਵਾ 'ਚ ਪਹਿਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਚਾਰ ਬੁਲੇਟਿਨ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਵਜੇ, ਦੁਪਹਿਰ 1 ਵੱਜ ਕੇ 40 ਮਿੰਟ 'ਤੇ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 6 ਵੱਜ ਕੇ 40 ਮਿੰਟ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੁਪਹਿਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੁਲੇਟਿਨ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੋਣਾਂ, ਬਜਟ, ਖੇਡਾਂ, ਆਫਤਾਂ ਆਦਿ ਉਪਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੁਲੇਟਿਨ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਚਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਅਹਿਮ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਤਪਸਰੇ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

(ਸ) **ਵਿਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ** : ਵਿਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ, ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ 25 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਰਾਹੀਂ, ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਤੋਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਯਾਨੀ 24 ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।



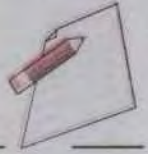
ਰੇਡੀਉ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਰੇਡੀਉ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਛਪਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ। ਰੇਡੀਉ ਤੋਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਸਰੋਤੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ, ਕਈ ਪੜਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ (ਟੀ.ਵੀ.) ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਵੇਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੇਡੀਉ ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ, ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ਬਰ ਵਿਸਤਾਰ-ਪੂਰਵਕ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੰਖੇਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਉੱਪਰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ (Visuals) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਐਂਕਰ ਦੇ ਬੋਲਣ ਮਗਰੋਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰੇਡੀਉ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਾਂਭਣ ਵਾਸਤੇ ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਇੱਕ ਸਰੋਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਰੇਡੀਉ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ

ਰੇਡੀਉ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਬੁਲੇਟਿਨ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਇਸ ਉੱਪਰ 24 ਘੰਟੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘਾਟ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 5 ਮਿੰਟ, 10 ਮਿੰਟ ਜਾਂ 15 ਮਿੰਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ 5 ਮਿੰਟ ਤੇ 10 ਮਿੰਟ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ ਅਤੇ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਹੀ, ਚੰਗਾ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼, ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੇਤਰੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਐਨ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਤੇ ਯੋਗ ਸੰਪਾਦਕ ਹੀ ਸਫਲਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ੳ) **ਭੂਗੋਲਿਕ ਆਧਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ** : ਇਸ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਬੋਨਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਵਧੇ ਟੈੱਕਸ ਦਾ ਅਸਰ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਖ਼ਬਰ 'ਚ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਾਪਰੀ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਅਹਿਮ ਸਮਝੌਤੇ ਜਾਂ ਐਲਾਨਨਾਮੇ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ/ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ, ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ (Headlines) ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ/



ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਲਈ, ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਏਗਾ।

- (ਅ) **ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਖ਼ਬਰਾਂ :** ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਚੋਣ ਧਰਮ, ਸਿਆਸਤ, ਆਰਥਕਤਾ, ਖੇਡਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ, ਵਿਗਿਆਨ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਅਪਰਾਧ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਵੀ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਬ) **ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਖ਼ਬਰਾਂ :** ਰੇਡੀਓ ਖ਼ਬਰ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ, ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ, ਆਕਾਰ, ਬੁਲੇਟਿਨ-ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸਮਾਂ 5 ਮਿੰਟ ਹੈ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਵੱਲ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 10 ਮਿੰਟ ਦੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਲਈ, ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- (ਸ) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖ਼ਬਰਾਂ :** ਚੋਣਾਂ ਜਾਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਇਜਲਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬੁਲੇਟਿਨ/ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਜਟ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਉਪਰ ਸਭ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਆਮ ਬੁਲੇਟਿਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਜਟ ਫ਼ਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨਾਂ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੁਲੇਟਿਨ ਹੀ ਬਜਟ ਜਾਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਧਿਆਨ, ਆਮ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖ਼ਬਰ ਉਪਰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਰੇਡੀਉ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ 128 ਮੀਡੀਅਮ ਵੇਵ, 36 ਸ਼ਾਰਟ ਵੇਵ ਅਤੇ 3 ਐਫ.ਐੱਮ. ਟ੍ਰਾਂਸਮੀਟਰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੇ ਕੰਮ 'ਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਲਈ ਵੀ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵੀ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ।

22.4 ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ

ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ, ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟੈਲੀ, ਗ੍ਰੀਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਦੂਰੀ'। ਵਿਜ਼ਨ ਲੈਟਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਵੇਖਣਾ' ਹੈ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਸਿਰਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਉਪਰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦੂਰ ਬੈਠਿਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ

ਮੀਡੀਆ



ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਰੇਡੀਉ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਚੈਨਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਚੈਨਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਚੈਨਲ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪੀ.ਟੀ.ਸੀ. ਨਿਊਜ਼, ਪੀ.ਟੀ.ਸੀ. (ਮਨੋਰੰਜਨ), ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ (ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ), ਐੱਮ.ਐੱਚ.ਵਨ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਚੈਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਜਲੌਨਿਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਉੱਨਤੀ ਕਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਨ 1920 ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1925 ਈ. ਵਿੱਚ ਡਾ. ਬਲਾਡੀਮਿੰਟ ਬੋਰੀਕਿਨ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਜੇਕਿੰਸਨੀਜ਼ ਨੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਯੰਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਯੰਤਰ 'ਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। 1937 ਈ: 'ਚ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਮਬੱਧ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ 'ਚ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 1964 ਈ. 'ਚ ਹੋਈ। 15 ਅਗਸਤ, 1965 ਨੂੰ ਭਾਰਤ 'ਚ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਮਿਆਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਲਿਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤ

ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਮਲ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੇ ਰੇਡੀਉ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਖ਼ਬਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ/ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(ੳ) **ਦ੍ਰਿਸ਼ (Visual) ਗਿਆਨ** : ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਉਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਲਿਖਤੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਟੇਪ ਵੀ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ, ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾਉਣ ਉਪਰ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਲਈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

(ਅ) **ਬਿਆਨ (Statement/byte)** : ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਉੱਪਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਖ਼ਬਰ (Story) ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਬਿਜਲੌਨਿਕ ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸਟੋਰੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਇਸ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਖ਼ਬਰ 'ਚ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਰਲਾ-ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਪਾਦਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।



ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ 'ਚ ਤਸਵੀਰਾਂ (Visuals) ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੱਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਖਿੱਚੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁਬਹੂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
3. ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਖੇਪਤਾ ਇਸ ਦੀ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।
4. ਨਾਟਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਤੇ ਕ੍ਰਮ, ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
5. ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਟੂਡੀਉ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਸਾਧ ਕੇ, ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਓ.ਬੀ. ਵੈਨ (outdoor broadcasting van) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
6. ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ, ਬੁਲੇਟਿਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਲੇਟਿਨ ਨੂੰ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਭਾਗਾਂ (Segments) ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
7. ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਟੇਪ ਦੇ ਚੱਲਣ ਜਾਂ ਫੋਨੋ (ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ) ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਫਿਲਰ ਹੀ ਪੂਰਤੀ (filler) ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤਿਆਰ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਟਪਟਾ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ਤੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।
8. ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਵਾਦਕ (Anchor) ਦੇ ਲਈ ਸੌਖੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਸਤੁਤ-ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਣ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਆਵੇ।
9. ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਖ਼ਬਰਵਾਦਕ (Anchor) ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸੁੱਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
10. ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਨਾਲੇ ਨਾਲ (Live) ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਖ਼ਬਰਵਾਦਕ (Anchor) ਉੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਂਕਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਦਰ ਲਿਆਕਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ 'ਚ ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕ ਆਈ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇ।



ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਉਦਾਹਰਣ :

ਸੋਮਵਾਰ, 29 ਮਾਰਚ, 2010
 ਐਂਕਰ : ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਮਾਂ : 8 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ
 ਸੰਪਾਦਕ : ਨਵਲ ਸਾਗਰ

ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ (Head lines)

ਨਮਸਕਾਰ। ਸੀ. ਨਿਊਜ਼ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਝਾਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ 'ਤੇ—

1. ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮਹਿੰਗਾਈ 'ਤੇ ਛੇਤੀ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਣ ਦਾ ਕੀਤਾ ਦਾਅਵਾ।
2. ਅਗਨੀ ਮਿਸਾਈਲ ਦੀ ਹੋਈ ਸਫਲ ਪਰਖ।
3. ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਦੇ ਤਿੰਨ ਅੱਤਵਾਦੀ ਬੀ.ਐੱਸ.ਐੱਫ. ਨੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ।
4. ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਪੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣੋ :

ਪਹਿਲੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਐਂਕਰ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਿੰਗਾਈ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਨੇ। ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ :

ਸਟੋਰੀ :

ਵੀ.ਓ. (voice over)-1 : ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ...ਮਹਿੰਗਾਈ— (ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ)

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਮਹਿੰਗਾਈ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ।

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ (Byte)

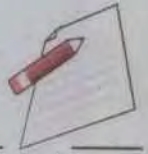
ਵੀ.ਓ.-2 : ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਲਈ ਕਫ਼ਾਇਤੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ (Byte)

ਵੀ.ਓ.-3 : ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਦਾਅਵੇ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮਹਿੰਗਾਈ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾਈ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਸਰਦਾਰ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰਵੀਨ ਵਿਕ੍ਰਾਂਤ, ਸੀ. ਨਿਊਜ਼, ਦਿੱਲੀ।

ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ (Visuals) ਆਵਾਜ਼ (Voice over) ਅਤੇ ਬਿਆਨ (Statement/Byte) ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ 'ਚ Sign off ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ



ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਤਰਾਲ (Break) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਂਕਰ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਮਿਲਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਨਾਲ ਸਕਰੀਨ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਆ ਕੇ ਉਹ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ 'ਚ ਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰ ਐਂਕਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਫਿਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22.3

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :

1. ਮਾਸਕੋ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਡੀਉ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ ?
(ੳ) 1920 (ਅ) 1937
(ੲ) 1945 (ਸ) 1936
2. 1957 ਚ ਰੇਡੀਉ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ?
(ੳ) ਵਿਵਿਧ ਭਾਰਤੀ (ਅ) ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ
(ੲ) ਉਰਦੂ ਸਰਵਿਸ (ਸ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
3. ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਰੇਡੀਉ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ?
(ੳ) ਮਦਰਾਸ (ਅ) ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ
(ੲ) ਮੈਸੂਰ (ਸ) ਮੁੰਬਈ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਤੇ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ

ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਰੋਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਾਧਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ, ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਗ਼ੈਰ-ਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਖ਼ਬਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਕੋਲ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ, ਸ਼ੋਧ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾਮੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਹੱਲ, ਖ਼ਬਰਾਂ/ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਸ਼ੁਦਾ ਸਰੋਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ

- (ੳ) **ਹਸਪਤਾਲ** : ਕਿਸੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਜਾਂ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਤੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹਸਪਤਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਜਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਕੁਝ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਉਪਰੋਕਤ



ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਏਥੋਂ ਭੁਲੇਖਾ-ਪਾਊ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦੇ ਸਹੀ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸੀ.ਐੱਮ.ਓ. ਜਾਂ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਜਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੈਡੀਕਲ ਬੁਲੇਟਿਨ ਕਈ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਹਸਪਤਾਲ ਕਿਸੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਜਾਨੀ-ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਗਿਣਤੀ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) **ਪੁਲਿਸ ਥਾਣਾ** : ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਯੋਗ ਸਰੋਤ ਹੈ—ਪੁਲਿਸ ਥਾਣਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਢੁੱਕਵੀਂ ਥਾਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਚੋਰੀ, ਡਾਕਾ, ਲੁੱਟ-ਮਾਰ, ਕੁੱਟ-ਮਾਰ, ਕੁਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਦੀ ਸੂਚਨਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ, ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤੱਥ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ, ਘਟਨਾ/ ਵਾਰਦਾਤ ਦੀ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਪੂਰੇ ਤੱਥ/ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਯੋਗ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਬ) **ਅਦਾਲਤ** : ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ/ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ, ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ 'ਚੋਂ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧਕ ਮਾਮਲੇ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸੰਜੀਦਾ ਮਾਮਲੇ, ਅਦਾਲਤੀ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੌਕਿਆਂ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰੇਡੀਉ, ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਪਲਿਆਂ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਜਾਂ ਦੰਗਿਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ/ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਅਦਾਲਤੀ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ 'ਚ ਖ਼ਾਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਜਲੀਕ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਓ.ਬੀ. ਵੈਨ (outdoor broadcasting van) ਰਾਹੀਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਦਾਲਤੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਉਪਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ, ਅਦਾਲਤੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਉਪਰ ਵਾਧੂ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਸ) **ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੰਮੇਲਨ/ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ** : ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਸਿਆਸੀ ਦਲ, ਵਪਾਰਕ, ਨਿੱਜੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਦਿ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ, ਨੀਤੀਆਂ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੰਮੇਲਨ 'ਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਦਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ



ਲਈ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਵਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਖ਼ਬਰ ਉਪਰ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਹ) **ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਬਿਆਨ :** ਸਿਆਸੀ ਦਲ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਨਾਂ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਮਗਰੋਂ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ 'ਚ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਬਿਆਨ 'ਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਰਿਲੀਜ਼, ਹੈਂਡਬਿੱਲ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੋਟ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਮਿਊਨਿਕਸ ਆਦਿ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਕ) **ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਮਕੇ/ਵਿਭਾਗ :** ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਮਕੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵੱਧੀਆ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਜਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮਹਿਮਕੇ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਆਪਣੇ ਅਸਰ-ਰਸੂਖ ਰਾਹੀਂ ਮਹਿਮਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾਲ, ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਕਫ਼ਾ ਘੱਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਯੁੱਗ ਵੀ, 'ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ' ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਠਕ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਣ ਜਾਂ ਛਪਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਬਲਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ 'ਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਸੂਹ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਦਬੋਚਣ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮਹਿਮਕਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ, ਖ਼ਬਰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਖ) **ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁਲਾਕਾਤ :** ਮੁਲਾਕਾਤ ਜਾਂ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੋਣਾ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਹਿਮ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਟੀ.ਵੀ./ਰੇਡੀਉ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ 'ਚ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮੀਡੀਆ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਰਖੂ ਅੱਖ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਾਚਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਖ਼ਬਰ ਪੈਦਾ/ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਰੋਤ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ

ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਕੰਮ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਖੇਤਰੀ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਬਹੁਤਾਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ, ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਖੇਪਤਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰ ਕੇ, ਫਾਲਤੂ ਵੇਰਵੇ ਹਟਾ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਆਕਾਰ



ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੀਡੀਆ (ਪ੍ਰਿੰਟ-ਬਿਜਲੈਨਿਕ) ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਹਰ ਚੈਨਲ ਜਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ 'ਚ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ, ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਹੁਤ ਰੋਚਕ ਹੈ। 1825 ਈ. ਵਿੱਚ 'ਨਿਊਜ਼ ਬਿਊਰੋ' ਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੰਸਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਇਹ ਤਾਰ ਜਾਂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਭੇਜਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਯੁੱਗ ਸੀ। 'ਨਿਊਜ਼ ਬਿਊਰੋ' ਮਗਰੋਂ 'ਰਾਈਟਰ' ਅਤੇ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ। 1952 ਈ. ਦੌਰਾਨ ਯੂਨੈਸਕੋ ਨੇ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਛੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ :

1. ਏ.ਪੀ. (Associated Press), ਅਮਰੀਕਾ
2. ਆਈ.ਐੱਨ.ਐੱਸ. (International News Service), ਅਮਰੀਕਾ
3. ਯੂ.ਪੀ.ਆਈ. (United Press International), ਅਮਰੀਕਾ
4. ਰਾਟੀਏਰ (Reuters), ਬਰਤਾਨੀਆ
5. ਏ.ਐੱਫ.ਪੀ. (Agency France Press), ਫ਼ਰਾਂਸ
6. ਤਾਸ (Tass), ਰੂਸ

ਉਪਰੋਕਤ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

1. ਅਰਬ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ (ਮਿਸਰ)
2. ਇਰਾਕ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ (ਇਰਾਕ)
3. ਈਸਟਰਨ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ (ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼)
4. ਈ.ਡੀ.ਐੱਨ. (ਬਰਲਿਨ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ), (ਜਰਮਨੀ)
5. ਕਿਓਦੋ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ (ਜਪਾਨ)
6. ਤਾਨਜ਼ੰਗ (ਯੂਗੋਸਲਾਵੀਆ)
7. ਨਿਊ ਚਾਈਨਾ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ (ਚੀਨ)
8. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪ੍ਰੈੱਸ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ)

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇ.ਸੀ. ਰਾਏ ਨੂੰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਾਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਦੂਜੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨਜ਼ਰ- ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ 1905 ਈ. 'ਚ ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਯਾਨੀ ਐਸੋਸੀਏਟਿਡ ਪ੍ਰੈੱਸ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦਾ ਇੱਕ ਦੌਰ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :

(ੳ) ਪ੍ਰੈੱਸ ਟਰੱਸਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (PTI) : ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਪਹਿਲਾਂ ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਵਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਦੇ



ਉਪਰਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਈ। ਪਰ, ਇਸ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ 1949 ਈ 'ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ 120 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ। ਕੋਈ 400 ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਭਰ 'ਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 11 ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੇਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ : ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ, ਮਾਸਕੋ, ਬੀਜਿੰਗ, ਨਿਊਯਾਰਕ, ਢਾਕਾ, ਨੈਰੋਬੀ, ਲੰਦਨ, ਕਵਾਲਾਲੰਪੁਰ, ਕੋਲੰਬੋ, ਕਾਠਮੰਡੂ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਦੇ ਆਰਜ਼ੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਥਾਵਾਂ ਹਨ : ਬਰਲਿਨ, ਬੈਲਗ੍ਰੇਡ, ਟੋਕੀਓ, ਦੋਹਾ, ਰੰਗੂਨ ਆਦਿ। ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਈਟਰ, ਏ.ਐੱਫ.ਪੀ. ਅਤੇ ਯੂ.ਪੀ.ਆਈ. ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਦਾ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਦੀ ਹੈ।

(ਅ) **ਯੂਨਾਈਟਡ ਨਿਊਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (UNI)** : ਯੂਨਾਈਟਡ ਨਿਊਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੰਨ 1960 ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ, ਇਸ ਨੇ 21 ਮਾਰਚ, 1961 ਈ: ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ 90 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ। 250 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਇਸ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ। 400 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਦੀ ਹੈ। ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਟੈਲੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਲਾਈਨਾਂ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 15 ਏਜੰਸੀਆਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ 'ਏ.ਪੀ.' ਤੇ ਰੂਸ ਦੀ 'ਤਾਸ' ਏਜੰਸੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖ਼ਬਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਪਾਰਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ 'ਯੂਨਾ' ਜਾਂ 'ਯੂਨੂ' ਹੈ। ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਦੀ ਹੈ।

(ਬ) **ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਮਾਚਾਰ (ਹਿ.ਸ.)** : ਸ੍ਰੀ ਐੱਸ. ਆਪਟੇ ਨੇ 1948 ਈ: 'ਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਮਾਚਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਇਹ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ। ਪਰ, 1957 'ਚ ਇਸ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ, ਬੰਗਾਲੀ, ਉਰਦੂ, ਮਰਾਠੀ, ਅਸਾਮੀ, ਬੰਗਾਲੀ ਆਦਿ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਘੇਰਾ ਕਾਫੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੀ। ਕਦੇ ਇਸ ਦੇ 20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਫ਼ਤਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀਆਂ 200 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਗਰੀ ਟੈਲੀਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ 'ਚ 'ਹਿਸ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲਗਭਗ 7000 ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਮਾਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਦਰਭ ਦਫ਼ਤਰ ਵੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਹਿਮ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ, ਮਾਲੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵਪਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਵੱਸ, ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

(ਸ) **ਸਮਾਚਾਰ ਭਾਰਤੀ** : ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 2 ਅਕਤੂਬਰ, 1966 'ਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ, ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ 1967 ਈ. 'ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਪਬਲਿਕ ਲਿਮਟਿਡ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੋਈ 150 ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਾਹਕ ਸਨ। ਇਥੋਂ 'ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਲਾਨਾ ਅੰਕ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ 'ਭਾਰਤੀ' ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਭਰ 'ਚ



ਇਸ ਦੇ 25 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਫ਼ਤਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਵੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

(ਹ) **ਯੂਨੀਵਾਰਤਾ** : ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1 ਮਈ, 1982 ਈ. ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਯੂ.ਐੱਨ.ਆਈ. ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਹਿੰਦੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਵੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ 'ਚ 50 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ 'ਚ ਇਹ ਮੋਹਰੀ ਏਜੰਸੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ 'ਵਾਰਤਾ' ਹੈ।

(ਕ) **ਭਾਸ਼ਾ** : ਭਾਰਤ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਨੇ ਸੰਨ 1985 ਵਿੱਚ 'ਭਾਸ਼ਾ' ਨਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਆਧਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, 'ਭਾਸ਼ਾ' ਵੱਲੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਤਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

(ਖ) **ਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ (NNS)** : ਰੂਸ 'ਚ ਵਪਾਰਕ, ਯਾਨੀ ਸਨਅਤੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਸੰਨ 1992 ਦੌਰਾਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ (NNS) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਖੇਡਾਂ, ਨਾਰੀ ਸੰਸਾਰ, ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਜਾਂ ਸਾਮੱਗਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਹੈ।

ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਵੰਡ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ, ਉਸ ਦੀ ਯੋਗ ਕਾਰਜ-ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਲ, ਯਾਨੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਕੰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਰਗ ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

(ੳ) **ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ** : ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) **ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ** : ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ੲ) **ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ** : ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ ਤੇ ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(ਸ) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ** : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ



ਹਨ। ਇਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ, ਸਿਆਸਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

- (ਹ) **ਪੱਤਰਕਾਰ** : ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ, ਏਜੰਸੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ਕ) **ਮੁੱਖ ਰਿਪੋਰਟਰ** : ਮੁੱਖ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦਾ ਕੰਮ, ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਭਾਗ ਜਾਂ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਅਹਿਮ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਿਪੋਰਟਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਖ) **ਸਥਾਨਕ ਰਿਪੋਰਟਰ** : ਸਥਾਨਕ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦਾ ਕੰਮ, ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22.4

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 20-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ :

1. ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸੋ।
2. ਛੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
3. ਪ੍ਰੈਸ ਟਰੱਸਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।
4. ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

22.5 ਸਾਈਬਰ ਮੀਡੀਆ (Cyber Media)

ਸਾਈਬਰ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ, ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਫੂਹਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਮਿੰਟਾਂ-ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੇ ਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨੇ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 'ਚ ਹੋਰ ਚੁਸਤੀ-ਦਰੁਸਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ।

- (ੳ) **ਕੰਪਿਊਟਰ (Computer)** : ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਤਰੀਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਤੱਕ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਸਟੋਰਾਂ ਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਆਦਿ 'ਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਘੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਿਸਕ, ਸੀ.ਡੀ., ਮਿੰਨੀ ਚਿੱਪ, ਪੈੱਨ ਡਰਾਈਵ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਸਾਂਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੇਡੀਉ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਚ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਘਸਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਨੁਹਾਰ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਸੰਪਾਦਕ ਆਦਿ, ਹੁਣ ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ



ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਕਾਗਜ਼, ਕਲਮ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋਈ ਹੈ ਉੱਥੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਢੰਗ 'ਚ ਵੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਆਈ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੇ (Anchor) ਨੂੰ ਹੁਣ ਜੁਬਾਨੀ ਖ਼ਬਰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਸਮੇਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਪਰ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੇ ਬਿਜਲੀਨਿਕ ਮੀਡੀਆ 'ਚ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਵੀ ਵੱਡੇ ਫੇਰ-ਬਦਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਡਿਜੀਟਲ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ 'ਚ ਲੀਨੀਅਰ (Linier), ਨਾਨ ਲੀਨੀਅਰ (Non Linier), ਅਡੋਬ (Adobe), ਈਡੀਅਸ (Edius), ਨਿਊਜ਼ ਫਲੈਸ਼ (News Flash), ਵਿਲਾਸਟੀ (Velocity), ਸਮੋਗ (Smog) ਆਦਿ ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਨ-ਕਲਾ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ (Special Effect) ਸਿਰਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤ ਸਿਰਫ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਈ ਹੈ।

(ਅ) **ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਪੱਤਰਕਾਰੀ (Internet Journalism)** : 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ 7ਵੇਂ ਦਹਾਕੇ 'ਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ARPA ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। 1984 ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਸਥਾ NSF ਨੇ ਉੱਚ ਗਤੀ ਦੇ ਛੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ 'ਚ ਜੋੜ ਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਖਾਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਵਿਦੇਸ਼ ਸੰਚਾਰ ਨਿਗਮ ਲਿਮਿਟਿਡ (VSNL) ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ-ਸੇਵਾ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਚਾਰ ਨਿਗਮ ਲਿਮਿਟਿਡ (BSNL) ਨੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਚ ਚੰਗੀ ਚੋਖੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਇਆ। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਆਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਜੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਸਪੇਕਸ ਮੈਨ ਆਦਿ ਨੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਚੰਗਾ-ਚੋਖਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ, ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ, ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੀ.ਟੀ.ਸੀ., ਪੰਜਾਬ ਟੂਡੇ (ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਚੈਨਲ), ਆਦਿ ਚੈਨਲ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਿਨ ਦੁਗਣੀ, ਰਾਤ ਚੌਗੁਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੀਡੀਆ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਨ 'ਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ, ਹੁਣ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਅੰਦਰ, ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੰਡਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਖੋਲ੍ਹਣ ਨਾਲ, ਗਿਆਨ



ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਸੋਮੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ, ਫ਼ੀਚਰ, ਲੇਖ, ਸੰਪਾਦਕੀ, ਰਿਵੀਊ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਢੁੱਕਵੀਂ, ਠੀਕ ਤੇ ਤਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਲਈ, ਹਰ ਪਲ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੀਡੀਆ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਲਾਭ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇਸ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਹਾਨੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਲੱਚਰ ਸਾਈਟਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦੁਰਉਪਯੋਗ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਉਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

(ੲ) **ਈ-ਮੇਲ (E-mail), ਵੈੱਬਸਾਈਟ (Website) ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪੋਰਟਲ (portal):**
ਈ-ਮੇਲ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ, ਮੇਲ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਭੇਜਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਮੇਲ ਸਿਰਨਾਵਾਂ (Mail I.D.) ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਰੇਲ, ਜਹਾਜ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਟਿਕਟ ਵੀ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਈ-ਮੇਲ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਾਸਤੇ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਨੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ (pt @ tribune india. com) ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ (ajit @ jla. Net. in) ਮੇਲਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਨੇ ਸੰਚਾਰ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ, ਖ਼ਾਸ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਤੇ ਬਿਜਲੌਨਿਕ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਉਪਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ, ਸਰੋਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਪਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹ, ਸੁਣ ਜਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ News on air. com ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਰੋਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਵੀ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜੀਤ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪਾਠਕ, ਇਸ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www. ajit jalandhar. com ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ punjabi news @ zee Network. com ਅਤੇ ਪੀ.ਟੀ.ਸੀ. ਨਿਊਜ਼ ਨੇ ptc news @ g mail. com ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਡਬਲਿਊ ਡਬਲਿਊ ਡਬਲਿਊ (www) ਜੋ world wide web ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾਲ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰਾਹੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਈਟਾਂ ਉਪਰ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਸ਼ਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰੇਡੀਉ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰ, ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ, ਸਰੋਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੇ, ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਚ ਚੰਗੀ ਚੋਖੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22.5

ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

1. ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਦੋਂ ਹੋਈ ?
 (ੳ) 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ (ਅ) 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ
 (ੲ) 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ (ਸ) 9ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ
2. ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ?
 (ੳ) ਰੇਡੀਉ ਪੱਤਰਕਾਰੀ (ਅ) ਅਖਬਾਰੀ ਸਮਾਚਾਰ
 (ੲ) ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਤੇ ਰਸਾਲੇ (ਸ) ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਪੱਤਰਕਾਰੀ



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸਾਈਬਰ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ।
2. ਬਿਜਲੇਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ?
3. ਤੁਹਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਲਾਨਾ ਸਮਾਰੋਹ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।
4. ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦਸ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖੋ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਮੀਡੀਆ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਥੰਮ੍ਹ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਯੁਗ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਯੁਗ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲੇ, ਪੈਂਫਲਿਟ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਭਾਵ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੂਚਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ.ਵੀ., ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਫਿਲਮਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 22.1 1. ਅਜੀਤ, ਸਪੋਕਸਮੈਨ, ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ
2. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ
3. ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਦੀ



- 22.2 1. (ੳ)
2. (ਸ)
3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਬਰ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਖਬਰ
4. ਖਬਰ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਦੂਜੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 22.3 1. (ੳ)
2. (ੳ)
3. (ੳ)
- 22.4 1. ਹਸਪਤਾਲ, ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਅਦਾਲਤ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੰਮੇਲਨ, ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਬਿਆਨ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ
2. ਏ.ਪੀ., ਆਈ.ਐੱਨ.ਐੱਸ., ਯੂ.ਪੀ.ਆਈ., ਰਾਈਟਰ, ਏ.ਐੱਫ.ਪੀ., ਤਾਸ
3. ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਪਹਿਲਾਂ ਏ.ਪੀ.ਆਈ. ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਵਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਈ। ਪਰ, ਇਸ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ 1949 ਈ 'ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ 120 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਫਤਰ ਹਨ। ਕੋਈ 400 ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਭਰ 'ਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 11 ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੇਤਰੀ ਦਫਤਰ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ : ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ, ਮਾਸਕੋ, ਬੀਜਿੰਗ, ਨਿਊਯਾਰਕ, ਢਾਕਾ, ਨੈਰੋਬੀ, ਲੰਦਨ, ਕਵਾਲਾਲੰਪੁਰ, ਕੋਲੰਬੋ, ਕਾਠਮੰਡੂ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਦੇ ਆਰਜ਼ੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਥਾਵਾਂ ਹਨ : ਬਰਲਿਨ, ਬੈਲਗ੍ਰੇਡ, ਟੋਕੀਓ, ਦੋਹਾ, ਰੰਗੂਨ ਆਦਿ। ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਈਟਰ, ਏ.ਐੱਫ.ਪੀ. ਅਤੇ ਯੂ.ਪੀ.ਆਈ. ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਦਾ, ਖਬਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਖਬਰਾਂ ਭੇਜਦੀ ਹੈ।
4. ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ, ਉਸ ਦੀ ਯੋਗ ਕਾਰਜ-ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਲ, ਯਾਨੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਕੰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਰਗ ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
- 22.5 1. (ੳ)
2. (ਸ)

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

- ਕੰਪਿਊਟਰ ਉੱਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਚਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੋ।
- ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੋ।

Optional Moduel

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) VIII

ਕੁਲ ਅੰਕ

15

ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਕੁਲ ਸਮਾਂ

40 ਘੰਟੇ

ਅਨੁਵਾਦ

ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗਿਆਨ-ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਨੇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ, ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। 'ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਾਠ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਲਰੂਪ ਹੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਧਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਹੈ।

- ਪਾਠ 23 : ਅਨੁਵਾਦ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਪਨ
- ਪਾਠ 24 : ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ
- ਪਾਠ 25 : ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਅਨੁਵਾਦ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਪਨ



ਟਿੱਪਣੀ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅੱਜ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੌਖੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਕਣਾ ਨਾ ਤਾਂ ਸਰਲ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਬਾਰੇ, ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਨੇਕ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ, ਸਾਹਿਤ, ਚਿੰਤਨ ਆਦਿ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਦ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ। ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅਨੁਵਾਦ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੁਲਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਭ ਤਾਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿਰਜ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਸਿਰਜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉੱਭ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਨ ਸਿਰਜਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਵੋ, ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਘੜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਗੋਂ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਤੁੱਲ, ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਰੱਥਾ, ਸੱਜਗਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਭ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ, ਸਾਹਿਤ, ਦਰਸ਼ਨ, ਚਿੰਤਨ ਆਦਿ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸੰਦਰਭ, ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪਕੜ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ ਕੋਈ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਨਿਖੜ ਅੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਟੀਕਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਤਰਕਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਨੁਵਾਦ ਪਰੰਪਰਾ ਵੈਦਿਕ ਯੁਗ ਤੋਂ ਹੀ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ:

ਸੰਵਾਦ	: ਗੱਲਬਾਤ, ਬਾਤਚੀਤ
ਅਨੁਵਾਦਿਤ	: ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਾਹਿਤ
ਅਨੁਵਾਦਕ	: ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ	: ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ
ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ	: ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਨਵੀਨ	: ਨਵੀਂ
ਸਮਤੁੱਲ	: ਬਰਾਬਰ
ਸਮਰੱਥਾ	: ਯੋਗਤਾ
ਸੱਜਗਤਾ	: ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣਾ
ਟੀਕਾ	: ਵਿਆਖਿਆ
ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ	: ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ

ਅਨੁਵਾਦ



ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ, ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗਿਆਨ ਧਾਰਾ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ।

ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗਿਆਨ-ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਨੇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ, ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਾਠ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਲਰੂਪ ਹੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਧਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ-ਕਲਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਜਤਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਘਟੀਆ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਰਥ ਦਾ ਅਨਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ, ਕਲਾ ਵਿਹੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਹੈ, ਵਰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਲਾ ਵਾਂਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਕ ਇਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ, ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਸੈਟਲਾਈਟ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਖ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਖਦ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੀਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ, ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੂਚਨਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਸਸ਼ਕਤ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਪਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਬਣਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ, ਰੌਚਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਵਿਉਂਪਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਯੁਕਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ, ਇਸ ਦਾ ਖਾਸਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ, ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਟਿਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਨਾਲ ਗੱਲ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ



ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਖਰਤਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਭਾਵਪੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਸੁਹਿਰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ, ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਕੜ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਭੜਕਾਉ ਜਾਂ ਅਸਲੀਲਤਾ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਾਂ, ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ, ਵਿਗਿਆਪਨ ਸਿਰਜਣਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵੱਖਰਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਟ-ਮੀਡੀਆ, ਬਿਜਲਾਣੂ ਮੀਡੀਆ, ਮਲਟੀ ਮੀਡੀਆ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵੇਲੇ, ਲੋੜ ਤੇ ਵੱਖਰਤਾ ਉਪਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ, ਦ੍ਰਿਸ਼, ਸ਼੍ਰਵ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਥੇ, ਕਿੰਨੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਲਟੀ ਮੀਡੀਆ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵੇਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਸ਼੍ਰਵ ਸਾਧਨ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸਜੱਗ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੱਲ ਦੂਜੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਹ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ :

- ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ
- ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ
- ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
- ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦ
- ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ
- ਵਿਗਿਆਪਨ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- ਵਿਗਿਆਪਨ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਲਾ
- ਵਿਗਿਆਪਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ।
- ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵਿਚਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ।

23.1 ਅਨੁਵਾਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ 'ਅਨੁਵਾਦ:' ਦਾ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ Translation ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਲੈਟਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Translation ਤੋਂ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Trans+latum ਵਿਚ Trans ਦਾ ਅਰਥ Through, Across (ਉਸ ਪਾਰ ਜਾਂ ਦੂਜੇ

ਪੰਜਾਬੀ
ਪੰਜਾਬੀ
پنجابی

ਅਨੁਵਾਦ



ਅੱਖੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਿਰੰਤਰ	: ਲਗਾਤਾਰ
ਉਤਪਤੀ	: ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ
ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ	: ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ
ਤਤਸਮ	: ਸਮਾਨ ਰੂਪ
ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ	: ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ
ਅੰਤਰ ਭਾਸ਼ੀ	: ਇੱਕੋ ਭਾਸ਼ਾ
ਵਿਧਾ	: ਰੂਪਾਕਾਰ
ਵਿਧਾਤਮਕ	: ਰੂਪਾਕਾਰ
ਬਰਕਰਾਰ	: ਕਾਇਮ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	: ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਖਾਸ
ਵੈਦਿਕ	: ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਆਚਾਰੀਆ	: ਗੁਰੂ, ਅਧਿਆਪਕ
ਪ੍ਰਮਾਣ	: ਸਬੂਤ
ਪੁਨਰ ਕਥਨ	: ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਹਿਣਾ
ਆਗ੍ਰਾਜ	: ਸ਼ੁਰੂ
ਅਸੁਵਿਧਾ	: ਖੁਸ਼ਕਿਲ, ਔਖ
ਅੰਤਰਣ	: ਮੂਲ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣਾ
ਮਨਫੀ	: ਘਟਾਇਆ
ਮੁਨਕਰ	: ਇੰਨਕਾਰ
ਤਵਾਜ਼ਨ	: ਸਤੁਲਨ
ਨਾਤਾ	: ਰਿਸ਼ਤਾ
ਸ਼ਾਮਿਲ	: ਜੋੜਨਾ
ਮਨਫੀ	: ਘਟਾਉਣਾ
ਖੁਸ਼ਣ	: ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਜਾਣਾ
ਮੁਨਕਰ	: ਇੰਨਕਾਰ

ਪਾਸੇ) ਅਤੇ latum ਦਾ ਅਰਥ To Carry (ਲੈ ਜਾਣਾ) ਇੰਝ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਦੂਜੀ ਤਰਫ ਲੈ ਜਾਣਾ' ਭਾਵ, ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ। ਵੈਬਸਟਰ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ :

“Translation is a rendering from one language or representational system into another. Translation is an art that involves the recreation of a work in another language for readers with a different background.”

ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜਿੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ, ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਆਦਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਧਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਧਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਵਿਧਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਦੇਣਾ, ਨਾਵਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫਿਲਮ ਬਣਾਉਣਾ, ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਗੱਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ। ਇੱਕ ਵਿਧਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਵਿਧਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅੰਤਰ ਭਾਸ਼ੀ ਵਿਧਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਜੋੜਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਛੋਟ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ ਜੋ, ਅਨੁਵਾਦ ਮੂਲ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ, ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਅਨੁਵਾਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੰਤਨ-ਮਨਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ-ਟੀਕਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਨਾਤਾ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਨੇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਕਈ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸੋ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ, ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਸੇਤੂ/ਪੁਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਸੰਭਵ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਅਨੁਵਾਦ' ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਪੁਨਰ ਕਥਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਆਗ੍ਰਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਰਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ।

ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

* **ਅਨੁਵਾਦ, ਅਰਥ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਹੈ :** ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ, ਅਰਥ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ, ਚਿਹਨਾਂ ਦੀ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਭਾਸ਼ਾ



ਤੀਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਮਨਫੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਭਾਵ ਦੀ ਪੇ ਸ਼ਕਸ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਅਰਥ ਸੰਕੋਚ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- **ਅਨੁਵਾਦ, ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ :** ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਚਿਤ ਸਾਮੱਗੀ ਦੀ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਭਾਸ਼ਕ, ਅਰਥਪਰਕ ਅਤੇ ਸੌਂਦਰਯਪਰਕ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਰਾਹ ਹੀ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਸਫਲ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਹਿਲਾਉਂਦਾ। ਵਿਆਖਿਆ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੂਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਖੁੱਸਣ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਸਗੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ।
- **ਅਨੁਵਾਦ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ :** ਇਸ ਮੱਤ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ-ਸੇਤੂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਮੁਲਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਦੇ ਕਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- **ਅਨੁਵਾਦ, ਮੂਲ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਤੁੱਲਤਾ ਹੈ :** ਪੱਛਮੀ ਚਿੰਤਕ ਅਨੁਵਾਦ-ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮਤੁੱਲਤਾ ਉਪਰ ਕਾਫੀ ਜ਼ਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਾਲੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਤੁੱਲਤਾ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਤੁੱਲਤਾ ਦੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਟਿਕਾ ਦੋਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਤਵਾਜ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਚੰਗੀ ਅਨੁਵਾਦ ਰਚਨਾ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.1

1. ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
2. ਅੰਤਰ ਭਾਸ਼ੀ ਵਿਧਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
3. ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ?

23.2 ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਸਾਹਿਤ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਮੱਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿਸੀ

ਅਨੁਵਾਦ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਸੁਹਿਰਦਤਾ : ਗੰਭੀਰ

ਅਨੁਕੂਲ : ਅਪਣਾਉਣਾ/ਅਪਣਾ ਲੈਣਾ

ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ : ਰੀਤ

ਬੋਧ : ਗਿਆਨ

ਪੈਗਾਮ : ਸੁਨੇਹਾ

ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਤਾ : ਮੁਕਾਬਲਾ

ਮੌਲਿਕਤਾ : ਨਵੀਨਤਾ

ਅਨੁਕੂਲਨ : ਅਪਣਾ ਲੈਣਾ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ : ਸਭਿਆਚਾਰ

ਨਾਤੇ : ਰਿਸ਼ਤੇ

ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਸ਼ਵ-ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਪੁਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਦ/ਪਦ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਤੱਕ ਅਣਗਿਣਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਹਨ, ਫਲਰੂਪ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਸੰਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ (comsmopolitan) ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਸਮਾਜਾਂ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਤੀਖਣ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਅੰਦਰ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਹਿਰਦ ਪਰੰਪਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਮਾਜਾਂ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦਰਮਿਆਨ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ, ਨਤੀਜਨ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅੰਦਰ ਸਹਿਜ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਆ ਰਲਿਆ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਹਿਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੁਕੂਲ ਲਿਆ। ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅੰਦਰ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਜ ਉੱਨ੍ਹੀਂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੇ ਗਲਪ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰੋਝਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਧਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਬਾਈਬਲ, ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੀਤ ਆਦਿ ਦਾ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਵਿਸ਼ਵ ਅੰਦਰਲੇ ਬੇਹਤਰੀਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਪਾਠਕ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪੈਗਾਮ ਕੁਲ ਲੋਕਾਈ ਤੀਕ ਰਸਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਤਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ, ਸੋਚ, ਸੰਸਕਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਅਨੁਵਾਦ ਉਹ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਉਂ ਦੀਆਂ ਤਿਉਂ ਆ ਜਾਣ ਭਾਵ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਛੁੱਟੇ ਵੀ ਨਾ ਤੇ ਵਿਗੜੇ ਵੀ ਨਾ। ਦੂਜਾ ਅਨੁਵਾਦ 'ਚ ਗੁਣ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਲੱਗੇ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠਕੀ ਆਨੰਦ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਪਕੜ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਰ ਚੰਗੀ, ਇਕਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਗਨ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ, ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਮੌਲਿਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਸੀ ਨਾਤਾ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਭਾਵ, ਨ੍ਰਿਤ, ਸੰਗੀਤ, ਕਲਾ ਖੇਡਾਂ, ਤਿਉਹਾਰ ਧਾਰਮਕ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ, ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਹਿਤ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਹੋ ਸੰਵਾਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹਵਨ, ਯੋਗ, ਵੇਦ, ਉਪਨਿਸ਼ਦ, ਸੰਸਕਾਰ, ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ



ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਹੁਮੁਖੀ ਬੋਧ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸਲਾਮਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੁਦਾ, ਨਮਾਜ਼, ਰੋਜ਼ਾ, ਇਸਲਾਮ, ਪੈਗੰਬਰ, ਹੱਜ, ਮਸਜਿਦ, ਮਕਬਰਾ, ਕਲਮਾ ਆਦਿ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਸਰੋਵਰ, ਲੰਗਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ, ਸੰਗਤ, ਪੰਗਤ, ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰੂ, ਪੰਜ ਕਕਾਰ, ਜਪੁ, ਨਾਮ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ/ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਮੇਤ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਨੁਕੂਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਜਰਮਨ-ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਅਤਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (Kindergartnen, Montessori ਆਦਿ), ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (Brahma, Maya ਆਦਿ), ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (Sheikh, Sharbat, ਆਦਿ) ਅਨੁਕੂਲੀ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ 200 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਇੰਨੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਰਚ-ਮਿੱਚ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ :

1. ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਂ : ਜਨਵਰੀ (January) ਫ਼ਰਵਰੀ (February) ਮਾਰਚ (March) ਆਦਿ।
2. ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ : ਬਿਸਕੁਟ (Biscuit), ਆਈਸਕਰੀਮ (Ice cream), ਕਾਫ਼ੀ (Coffee), ਆਦਿ।
3. ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਾਧਨ : ਸਿਨੇਮਾ (Cinema), ਰੇਡੀਓ (Radio), ਫਿਲਮ (Film) ਆਦਿ
4. ਖੇਡਾਂ : ਕ੍ਰਿਕੇਟ (Criket), ਹਾਕੀ (Hockey), ਫੁੱਟਬਾਲ (Football), ਆਦਿ।
5. ਦਫ਼ਤਰੀ : ਫਾਇਲ (File), ਨੋਟ (Note), ਆਦਿ
6. ਚਕਿਤਸਾ : ਡਾਕਟਰ (Doctor), ਕਲੀਨਿਕ (Clinic), ਵਿਟਾਮਿਨ (Vitamin), ਆਦਿ
7. ਵਿਗਿਆਨ : ਆਕਸੀਜਨ (Oxygen), ਲੈਂਸ (Lense), ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ (Telephone), ਆਦਿ
8. ਤਕਨਾਲੋਜੀ : ਕੰਪਿਊਟਰ (Computer), ਹਾਰਡਵੇਅਰ (Hardware), ਪੈਨ ਡਰਾਈਵ (Pen drive), ਆਦਿ।
9. ਹੋਰ : ਕਾਰਟੂਨ (Cartoon), ਕਲਾਕ (Clock), ਹੋਟਲ (Hotel), ਡਿਪੋ (Depot), ਆਦਿ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹਨ : ਲਿਪੀਆਂਤਰ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਨ।

ਅਨੁਵਾਦ

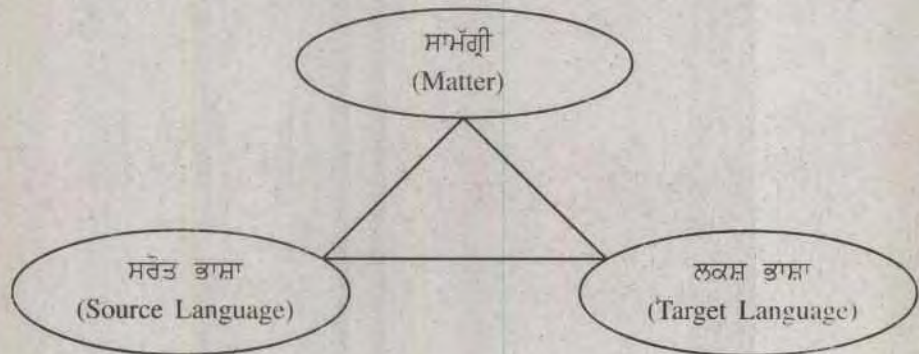


ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.2

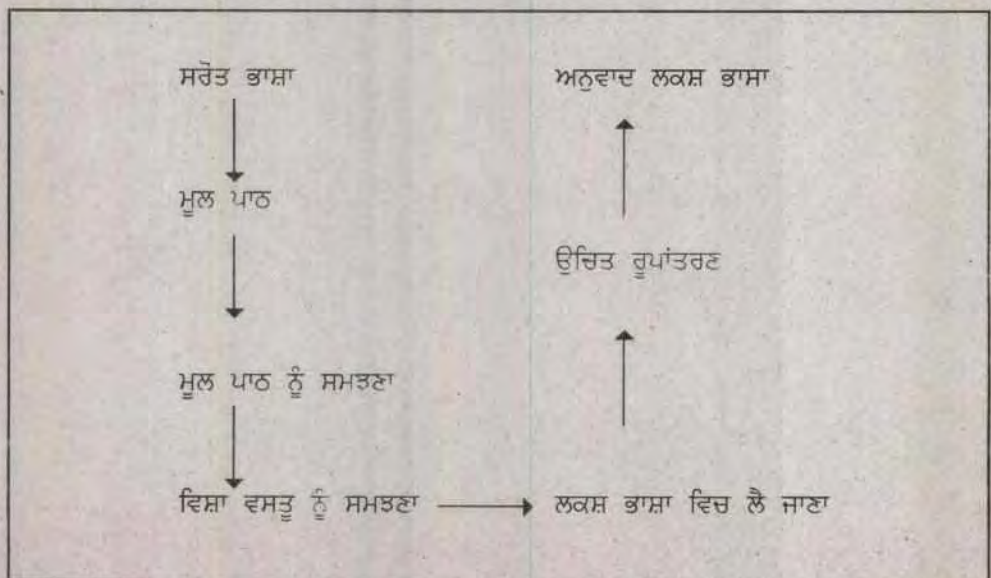
- 1 ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?
- 2 ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਪਸੀ ਨਾਤੇ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ?
- 3 ਸਾਹਿਤਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਸ਼ਵ-ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

23.3 ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ

ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ 'ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਚਨਾ/ਸਮੱਗ੍ਰੀ/ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ/ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼/ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।



ਸੌਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਹੇਠਲੇ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :



- ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :
- ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ : ਸਮਾਨਅਰਥੀ
 - ਸੰਰਚਨਾ : ਬਣਤਰ
 - ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ : ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ
 - ਰੂਪਾਂਤਰਨ : ਬਦਲਾਵ
 - ਨਿਹਿਤ : ਮੌਜੂਦ
 - ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ : ਵਧੀਆ
 - ਸੂਖਮਤਾ : ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ
 - ਚੰਗਿਰਦਾ : ਖਾਲੀ-ਦੁਆਲਾ
 - ਸੁਚੇਤ : ਸਜੱਗ
 - ਉਤਮ : ਵਧੀਆ, ਚੰਗਾ
 - ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਤ : ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨਾ
 - ਜਾਣੂ : ਜਾਣਕਾਰ
 - ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ : ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ
 - ਖ਼ਾਮੀਆ : ਕਮੀਆ
 - ਗੁੰਜਾਇਸ਼ : ਸੰਭਾਵਨਾ
 - ਅਨੁਚਿਤ : ਅਯੋਗ
 - ਨਿਹਿਤ : ਮੌਜੂਦ
 - ਪੁਨਰਗਠਿਤ : ਮੁੜ ਜੋੜਨਾ



ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀਭਾਂਤ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਮਹਿਜ਼ ਸਰਲ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੋ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ, ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਆਦਿ ਦੀ ਉਚਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਗਿਆਨ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ 'ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ' ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ, 'ਭਾਵ ਅਨੁਵਾਦ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਉਤਮ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੜਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- **ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਾਠ-ਪੜ੍ਹਤ :** ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਰਣ, ਇਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ। ਇਸ ਚਰਣ ਵਿਚ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਭਾਵ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕੇ।
- **ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਣ :** ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸਮਝ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਸਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਚੋਣ, ਵਾਕ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਬੇ-ਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚਰਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ/ਜਟਿਲ, ਸਜੀਵ/ਨਿਰਜੀਵ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਇਸੇ ਚਰਣ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- **ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ :** ਇਸ ਚਰਣ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਰਣ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- **ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ :** ਇਸ ਚਰਣ ਵਿਚ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੇ ਸਵੈ-ਅਨੁਭਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਇਹ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਚਰਣ ਵਿੱਚ ਕੇ ਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਭਾਵ, ਵਿਅੰਗ, ਮੰਤਵ ਆਦਿ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

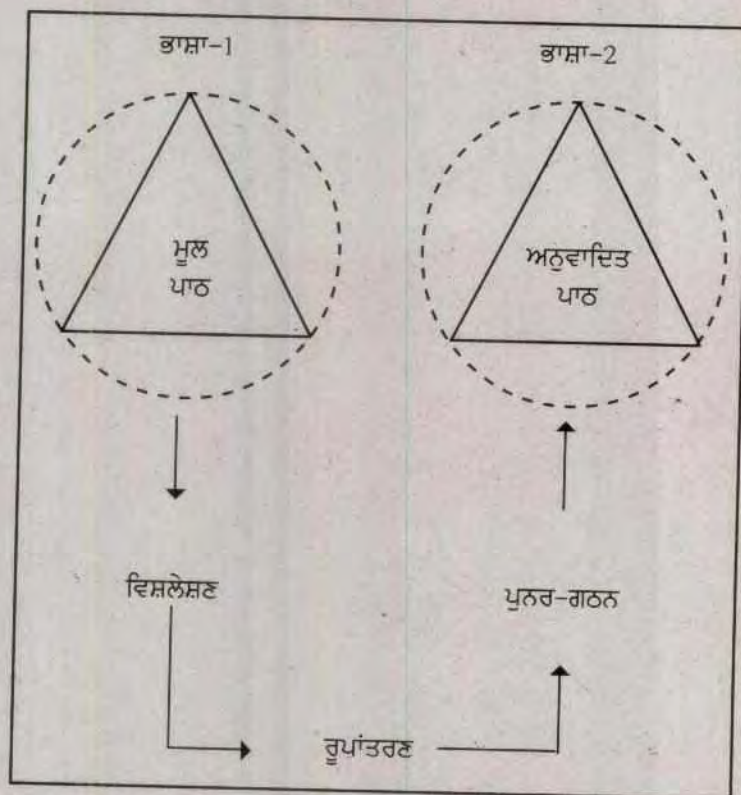
ਇਥੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਅਨੁਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦਕ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਰੁੱਤਬਾ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਨੁਵਾਦ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੌਧਿਕ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੌਰਾਨ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:



- 1 ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- 2 ਰੂਪਾਂਤਰਣ
- 3 ਪੁਨਰ-ਗਠਨ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਸਮੇਂ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਰੂਪ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਪਾਠ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :



ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ

ਇਉਂ, ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ/ਚਿੰਤਕਾਂ ਵਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਵਾਦਕ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਉਪਕਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ, ਸਮਾਜਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭ, ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਢੰਗ ਆਉਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦੇ ਭਾਵ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮੂਲ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ, ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚੌਗਿਰਦਾ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਸੂਖਮ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.3

1. ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
2. ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
3. ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

23.4 ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਅਨੁਵਾਦਕਾਰ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵਾਂਗ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ, ਸਮਝਦਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੌਰਾਨ, ਉਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

- **ਸ਼ਾਬਦਿਕ-ਅਨੁਵਾਦ :** ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਣਾ, ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੂਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੂਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਲਿਪੀਆਂਤਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ :

Prime Minister (ਮੂਲ ਰਚਨਾ)

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ)

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ (ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ)

Two meals a day (ਮੂਲ ਰਚਨਾ)

ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਭੋਜਨ (ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ)

ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ (ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ)

- **ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ :** ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਯੋਗ ਅਨੁਵਾਦਕ ਜੇਕਰ ਆਪਣੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਸਦਉਪਯੋਗ ਕਰੇ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਵਰਗਾ ਆਨੰਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ, ਛਾਇਆਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Precious Stone (ਮੂਲ ਰਚਨਾ)

ਕੀਮਤੀ ਪੱਥਰ (ਸ਼ਬਦ-ਅਨੁਵਾਦ)

ਜਵਾਹਰਾਤ (ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ)



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

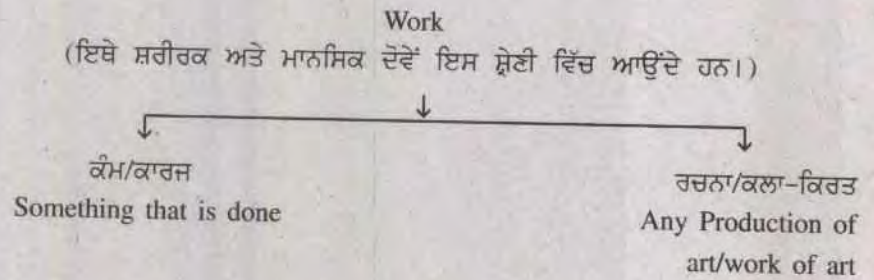
ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ	: ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ
ਲਿਪੀਆਂਤਰ	: ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਲਿਪੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਵਰਤਣਾ
ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ	: ਮੌਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਗੀਤ
ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ	: ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ
ਨਿਪੁੰਨ	: ਕੁਸ਼ਲ, ਮਾਹਿਰ
ਜੋਖਿਮ	: ਖਤਰਾ
ਅਨੁਵਾਦਕਰਤਾ	: ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ	: ਦੁਬਾਰਾ ਸਿਰਜਣਾ
ਤੱਤਕਾਲ	: ਤੁਰੰਤ, ਉਸੀ ਵੇਲੇ
ਆਂਸ਼ਿਕ	: ਥੋੜਾ
ਧੁਨੀ	: ਆਵਾਜ਼
ਜੋਖਿਮ	: ਸੰਕਟ, ਮੁਸ਼ਕਿਲ



White Ant (ਮੂਲ ਰਚਨਾ)
ਚਿੱਟੀ ਕੀੜੀ (ਸ਼ਬਦ-ਅਨੁਵਾਦ)
ਦੀਮਕ (ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ)

House Breaker (ਮੂਲ ਰਚਨਾ)
ਮਕਾਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ (ਸ਼ਬਦ-ਅਨੁਵਾਦ)
ਸੋਧ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ)

- * **ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ :** ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟਤਾ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਥ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟਤਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਥ ਸਮਾਨਤਾ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਮਲ, ਨਰਮ, ਨਰੋਆ, ਮੁਲਾਇਮ ਆਦਿ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ :



- * **ਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ :** ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਮੂਲ ਸਾਮੱਗੀ ਦੇ ਕਿਸੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਉਪਯੋਗੀ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਮੂਲ ਕਿਰਤ ਦੇ 'ਸਾਰ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਲਈ ਕਈ ਏਜੰਸੀਆਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- * **ਟੀਕਾ ਅਨੁਵਾਦ :** ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਵਿਕਸਤ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਅੰਦਰ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਕ, ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟੀਕਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਭੂਗੋਲਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਅੰਤਰ ਸਹਿਜ ਹੀ ਉਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿੱਠ-ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗ/ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕਈ ਸੰਕਲਪ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਮਸਲਨ ਭਾਰਤੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਸ਼ਰਾਧ, ਸ਼ਗਨ, ਜਾਗੋ, ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਆਦਿ ਸੰਦਰਭਗਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ



ਸਰਲ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਦੂਜੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਬਣਤਰਾਂ-ਬੁਣਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗੈਰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

• **ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ :** ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਰਾਹੀਂ ਦੋ ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਹੇ ਗਏ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੌਖਿਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ, ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਾਰਤਾ ਜਾਂ ਅਨੇਕ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੱਤਕਾਲ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਭਿੰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੂਲ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਦੋ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਆਂਸ਼ਿਕ ਅਨੁਵਾਦ : ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਕਤੇ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਢੰਗ, ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਹੈ : ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਕਤੇ ਦੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਉਸ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

• **ਅਨੁਕੂਲਨ :** ਅਨੁਕੂਲਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ, ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਅਨੁਕੂਲਨ ਵਿਚ ਮੂਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਅਨੁਕੂਲਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

• ਪਹਿਲੇ ਢੰਗ, ਪੂਨੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਨੁਕੂਲਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੁਨੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਕਟ ਪੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਬਦਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਦਮੀ, ਸਕੂਲ, ਰਸੀਦ ਆਦਿ।

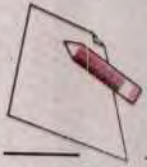
• ਦੂਜਾ ਢੰਗ, ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਅਨੁਕੂਲਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਮੂਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਲੈਕਟਰੀ, ਰਜਿਸਟਰੀ, ਕਲਰਕੀ, ਆਦਿ।

ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਲ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਈ ਜੋਖਿਮ ਚੁੱਕਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜਟਿਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋਵੇ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.4

- 1 ਟੀਕਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
- 2 ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- 3 ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਭਾਵ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਾ-ਮੁੰਮਕਿੰਨ : ਅਸੰਭਵ,
ਮੁਸ਼ਕਿਲ

ਸਹਿਵਨ : ਸਰਲਤਾ, ਸਹਿਜ

ਸੰਦ : ਸਾਧਨ

23.5 ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦ

ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਦ 'ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼' ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਨਾ-ਮੁੰਮਕਿੰਨ ਹੀ ਹੈ। ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਅਰਥ' ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

- * **ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼** : ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਬ੍ਰਿਟੈਨਿਕਾ, ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਅਮੈਰਿਕਾਨਾ ਆਦਿ
- * **ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼** : ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- * **ਦੋ-ਭਾਸ਼ਕ ਕੋਸ਼** : ਇਹ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਆਦਿ।
- * **ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਕੋਸ਼** : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ/ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੈਕਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਲਵੀ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਲਵੀ, ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਲਵੀ, ਆਦਿ।
- * **ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਲਵੀ** : ਇਹ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣ ਹੇਤੂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- * **ਧਾਰਮਕ ਕੋਸ਼** : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਰਸਮਾਂ, ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ, ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਥਾਂਵਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- * **ਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼** : ਇਹ ਕੋਸ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- * **ਬਿਸਾਰਸ** : ਇਹ ਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਰਿਆਇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਅਰਥਾਂ, ਸਮਤੁੱਲ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- * **ਅਖਾਣ/ਮੁਹਾਵਰੇ/ਕਹਾਵਤ ਕੋਸ਼** : ਇਹ ਕੋਸ਼ ਅਖਾਣ/ਮੁਹਾਵਰੇ/ਕਹਾਵਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਕੋਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
- * **ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਕੋਸ਼** : ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਨਕ ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਸਹਿਵਨ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਚਿਤ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.5

- 1 ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- 2 ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?
- 3 ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

23.6 ਵਿਗਿਆਪਨ

ਵਿਗਿਆਪਨ, ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਣਾ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ, ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ, ਉਤਪਾਦਕ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਰੇਡੀਓ, ਪੋਸਟਰ, ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ, ਸਿਨੇਮਾ ਸਲਾਈਡ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਇੰਟਰਨੈਟ ਆਦਿ ਕਈ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਗਿਆਪਨ, ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦਾ ਖ਼ਰੀਦਦਾਰਾਂ ਲਈ ਗਿਆਨਮੂਲਕ ਸੰਚਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਬੀਆਂ ਵੱਲ ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਤਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਨਮਤ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜਨ-ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

- * ਵਿਗਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
- * ਉਹ ਮੌਲਿਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨ, ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਅਸਿੱਖਿਅਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸਹਿਜ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਉਹ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਦਲੀਲ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੇ ਲਿਖਤ ਤੱਥ, ਚਿੱਤਰ, ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਟਰੇਡ ਮਾਰਕ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨ, ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।





ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.6

1. ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਸੋ।
2. ਵਿਗਿਆਪਨ-ਕਲਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸੋ।

23.7 ਵਿਗਿਆਪਨ ਲਿਖਣ-ਕਲਾ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ : ਵਿਕਸਤ

ਇਜਾਦ : ਢੂੰਢਣਾ

ਢੁੱਕਵੀਂ : ਯੋਗ

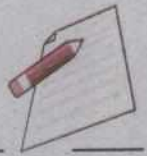
ਜਤਨ : ਸੰਜੋੜਾ

ਬਿਜਲਾਣੂ : ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ

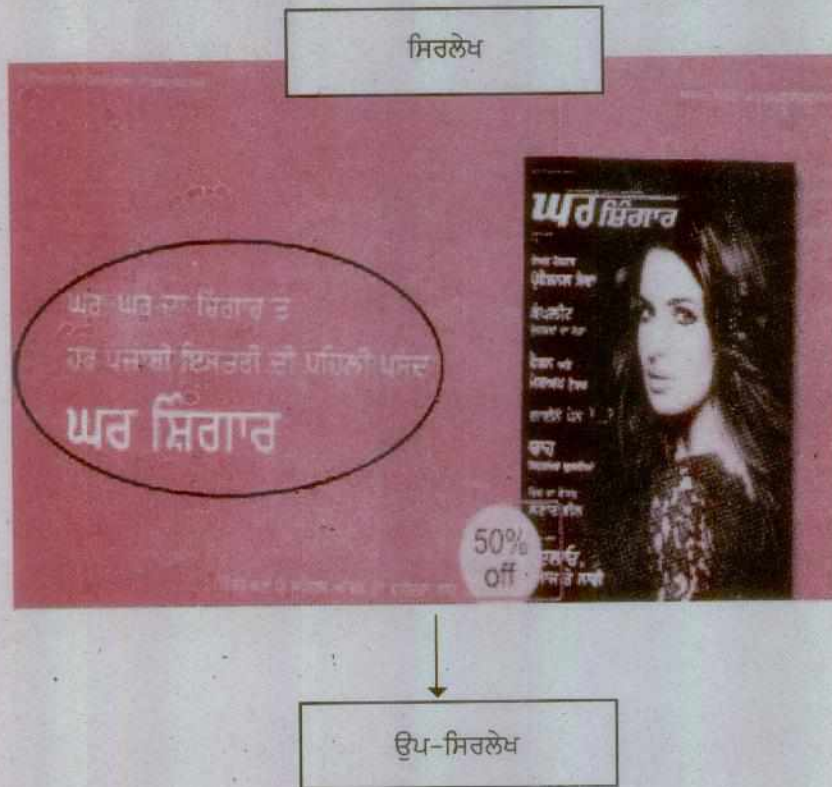
ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਦੋਂ ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ ਗਲੀ ਗਲੀ, ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਹੋਕਾ ਦੇ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਅੱਜ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲਾਣੂ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖ, ਸੁਣ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਉਂ, ਮੌਖਿਕ ਤੋਂ ਲਿਖਿਤ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਬਿਜਲਾਣੂ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਮਲਟੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲ ਹੁੰਦੀ ਇਹ ਕਲਾ, ਅੱਜ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਪਾਰਣ ਕਰ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਇਜਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਲਰੂਪ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਵਸਤੂ ਤੇ ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਕਿਸ ਵਸਤੂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ? ਵਸਤੂ ਦੇ ਗੁਣ ਕੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ? ਪਪਤਕਾਰ ਦੀ ਸੋਚ, ਜ਼ਰੂਰਤ, ਸ਼ੌਕ, ਖੇਤਰ, ਗਿਣਤੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਗਿਆਪਨ ਰਾਹੀਂ, ਲੋਕ ਤੁਰੰਤ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਬਿਜਲਾਣੂ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਰੇਡਿਓ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਇੰਟਰਨੈਟ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਅੱਜ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਰਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਾਂਡ, ਆਕਾਰ, ਬਦਲ, ਕੀਮਤਾਂ, ਗੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਘਾਤਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਰੰਗ, ਡਿਜ਼ਾਇਨ, ਸੱਜਾ, ਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਪਨ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :

1. **ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ :** ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਸ ਵਸਤੂ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਸਤੂ ਦੇ ਗੁਣ, ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਲਾਭ, ਕੀਮਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਗਿਆਪਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਤਨ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਥਾਂ (ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ) ਜਾਂ ਸਮਾਂ (ਬਿਜਲਾਣੂ ਮੀਡੀਆ), ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਵਿਗਿਆਪਨ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋਵੇ।



2. **ਸਿਰਲੇਖ :** ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਿਰਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੋਈਏ। ਦਿਲਚਸਪ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ, ਖਰੀਦਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਵਸਤੂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਕੰਮਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- 3 **ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ :** ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦਾ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਨਿਖਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਰੰਗ, ਪੱਟੀ ਜਾਂ ਖ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

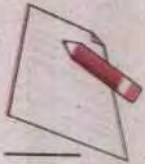


4. **ਅੰਤ :** ਵਿਗਿਆਪਨ ਦਾ ਅੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਚਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਸਤੂ ਵੱਲ ਖਪਤਕਾਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਖਿੱਚ-ਪਾਉ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਖਰੀਦਦਾਰ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.7

1. ਲਿਖਤ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ ?
2. ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਵਸਨੀਕ : ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ

ਸੰਦੇਸ਼ : ਸਨੇਹਾ

ਖਾਸੀਅਤ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਸੰਕੇਤ : ਇਸ਼ਾਰਾ

23.8 ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ

ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

- * **ਸਥਾਨਕ ਵਿਗਿਆਪਨ** : ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਗਿਆਪਨ ਰਾਹੀਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਗਰ ਕੌਂਸਲ ਸਰਹਿੰਦ-ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ।
 (ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)
 ਫੋਨ ਨੰ. 01763-500940, 500937

“ਕੋਰੀਜੰਡਮ”

ਨਗਰ ਕੌਂਸਲ ਸਰਹਿੰਦ-ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਯੋਜਨੇ ਦੇ ਟੈਂਡਰ ਮਿਤੀ 14.2.2014 ਅਤੇ 15.02.2014 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੀਲਬੰਦ ਟੈਂਡਰ ਮੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਟੀ-ਟੈਂਡਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਟੈਂਡਰ ਹੁਣ ਮਿਤੀ 01.03.2014 ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ 3:00 ਵਜੇ ਤੱਕ ਟੀ-ਟੈਂਡਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਡਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਟੈਂਡਰ ਮਿਤੀ 03.03.2014 ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ 3:00 ਵਜੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨੋਕੋਦਰ/ਸੁਸਾਇਟੀਆ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ। ਟੈਂਡਰ ਸਬੰਧੀ ਸ਼ਰਤਾਂ (ਟਰਮ ਐਂਡ ਕੋਂਡੀਸ਼ਨ) ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਸਹੀ/- ਕਾਰਜਸਾਧਕ ਅਫਸਰ,
 ਨਗਰ ਕੌਂਸਲ, ਸਰਹਿੰਦ-ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ।

—DP2/2014/217-D

ਨਗਰ ਨਿਗਮ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
ਟੈਂਡਰ ਨੋਟਿਸ

ਟੈਂਡਰ ਨੋਟਿਸ ਨੰ. 21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014 ਮਿਤੀ 21.2.2014

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਵਾਲੋਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ 'ਤੇ ਨਿੱਘ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਹੇਠਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਿਗਮ ਪਹਿਲਾਣਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ, ਅਤੇ ਕੋ ਡਰੋ ਕੋ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਭਾਗ, ਨਿਗਮ, ਨਿਗਮ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਟੈਂਡਰ ਨੋਟਿਸ ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ। ਟੈਂਡਰ ਨੋਟਿਸ ਨੰ. 21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014 ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਈ. ਟੈਂਡਰਾਂ ਦੀ ਖੋਲ੍ਹ ਆਈ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www.cng.org ਉੱਤੇ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ।

ਕੰਮ ਦਾ ਨਾਂ	ਟੀ ਟੈਂਡਰ	ਫੀ ਟੈਂਡਰ	ਬਿਯੋਕਾਨ	ਡਰੋ ਕੋ ਲਾਭ	ਟੈਂਡਰ ਨੋਟਿਸ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014	21/2014/ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/2014

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਘ ਕੰਮ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ

- **ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਗਿਆਪਨ :** ਇਹ ਵਿਗਿਆਪਨ ਪੂਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੈਂਕ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਚਾਹ, ਸਾਬਣ, ਬਿਜਲੀ ਉਪਕਰਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:



ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ
ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ
ਝੂਠੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਬਣੋ।

ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਕਿਵੇਂ ਜਮਾਵਾਂ ?

- 1. ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।
- 2. ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।
- 3. ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਗਲਤੀ ਹੈ,
ਉਹ ਹੈ **ਤੁਸੀਂ**

ਉੱਤਰ ਰੇਲਵੇ
ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਉੱਤਰ ਰੇਲਵੇ
ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਧਨ ਜਮਾਵਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।



* ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਗਿਆਪਨ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ, ਵਿਆਹ, ਨੀਲਾਮੀ, ਗੁਆਚਣ ਲੱਭਣ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤਿ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਸੰਕੇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ

ਜਵਾਬ ਦੇ ਬੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ 8ਵੀਂ, 11ਵੀਂ ਪਾਸ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਟਾਹਰੀਟ ਨਹੀਂ। ਕਨਬਾਦ 5000+ ਕੀਮਤ। ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ 5720 N. 5

ਹਕਲਾਣਾ

ਹਕਲਾਹਟ, ਤੁਤਲਾਹਟ, 1964 ਤੋਂ ਮਨਿਆ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਆ ਇਲਾਜ। ਪਬਲਿਕ ਸਪੀਡਿੰਗ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਪਿਪਲੀ ਟਾਊਨ, ਮਨੀਮਾਜਰਾ

ਬਿਜਨਸ

"Amity Enterprises" ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਕਦਾਰ ਭਰਾਈ। ਘੱਟ ਪੈਸਿਆ ਵਿਚ ਪੇਪਰ ਪਲੇਟ ਅਤੇ ਯਾਰਾ ਉਦਯੋਗ ਲਗਾਏ। ਕੰਚਾ ਮਾਲ ਲਵੇ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਵਿਚ (ਟਰੇਡਿੰਗ) ਕਰਾਸਪਰਟ, ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਮੁਕਤ

ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਾਊ

ਮੇਨ ਹਾਈਵੇਅ ਵਾਸਿਲਕਾ-ਅਬੋਹਰ ਰੋਡ ਤੋਂ 1/2 ਕਿ.ਮੀ ਖੇਤ੍ਰੀਬਾਤੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਕੈਨਲ ਵਾਟਰ ਸਹਿਤ, 45*50 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ। ਸੰਪਰਕ

ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਵਿਕਾਊ

ਪਟਿਆਲਾ: ਕੋਈ 244 ਵਰਗ ਗਜ਼ ਚਾਰ ਏਕੜ 03 ਏਕੜ ਮਿਲ ਸਰਬੀਦ ਰੋਡ, 57 ਲੱਖ। ਮੋਬਾਈਲ

ਗੁਰਸਿੰਘ ਬੀ. ਡੀ. ਐਸ ਅਰੰਤ ਸਮਾਰਟ 26/5*3.5 ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲੀਨਿਕ ਚਲਾ ਰਹੀ ਲੜਕੀ ਲਈ ਪ੍ਰੋਵੈਸਨਲ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਯੋਗ ਵਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਸੁਦਾ

ਸੈਟੀ ਸਿੰਘ ਇਕਲੋਤੀ ਲੜਕੀ 17-7-1986/5-4' ਬੀ.ਟੈਂਕ... ਅਰਿਸਟੈਟ ਮੈਨੇਜਰ ਆਈਸੀਆਈਸੀਆਈ ਬੈਂਕ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੂੰ ਤਰਸੀਹ।

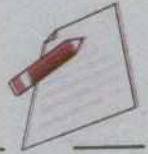
ਟੁਲੰਟ

ਨੈਸ਼ਨਲ ਹਾਈਵੇਅ 'ਤੇ ਬਿਲਡਿੰਗ ਕਿਰਾਏ ਲਈ ਸੁਟੇਬਲ ਫਾਰ ਗੁਵਾਮ ਐਮ ਐਂ. ਸੀ ਵਰਗ

ਬਿਜਨਸ

"Amity Enterprises" ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਕਦਾਰ ਭਰਾਈ। ਘੱਟ ਪੈਸਿਆ ਵਿਚ ਪੇਪਰ ਪਲੇਟ ਅਤੇ ਯਾਰਾ ਉਦਯੋਗ ਲਗਾਏ। ਕੰਚਾ ਮਾਲ ਲਵੇ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਵਿਚ (ਟਰੇਡਿੰਗ) ਕਰਾਸਪਰਟ, ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਮੁਕਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗੋਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਗਲੀਕ ਤੋਂ ਵਧਾਅ ਸਦਰੇ 11 10 ਵਜੇ। 19 1.87* 5'-1' ਬੀ ਕਾਮ ਗੋਪਿਊਟਰਸ ਐਮਬੀਏ ਕਰ ਤੁਹਾ ਲੜਕੀ ਲਈ ਯੋਗ ਵਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।



- **ਸਜਾਵਟੀ ਵਿਗਿਆਪਨ :** ਇਹ ਵਿਗਿਆਪਨ ਚਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਖਰਚੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਖ ਪੰਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਵੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਜਲਾਣੂ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਸਥਾਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਖਰਚਾ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ ਹਨ :

**ਮਿਲਕ ਫੈਡ
ਕੋਟਲ ਫੀਡ**

**ਵੇਰਕਾ
ਪਸ਼ੂ ਖੁਰਾਕ**

ਨਵੀਂ ਲੋਕ ਆਏ ਹਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ
ਕਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਖੁਰਾਕ

**ਵੇਰਕਾ ਵੇਰਕਾ ਵੇਰਕਾ
ਗੋਲਡ ਪ੍ਰੀਮਿਅਮ ਟਾਇਪ-II**

ਹਾਈ ਪਰੋਟੀਨ, ਮੱਕੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ
ਅਤੇ ਵਧੇਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ

ਦੁਬਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਡ, ਵਧੇਰੇ ਚੁੰਧ ਅਤੇ ਚੁੰਧ ਵਾਲੇ ਲੋਕ
ਤੋਂ ਵਧੂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਵੇਰਕਾ ਪਸ਼ੂ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ

ਕਿਸਮਤ
ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਫੋ. ਮਿਲਕ ਪ੍ਰੋ. ਕੋ-ਓਪਰੇਟਿਵ ਲਿਮ.
www.verka.coop

**“ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਿਰਤਮੋਰ ਮੇਜ਼ ਤੋਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਸਵਹਿਆ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।”**

ਜੇ ਭੀੜੀ ਨਾਲ ਖਣੇ ਸਿਆਹ,
ਚੁੰਧ ਪ੍ਰਿਯਵੀਰ ਤੋਂ ਕਿੱਥੇ ਖਣੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ।

ਕਿਸਮਤ
ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਫੋ. ਮਿਲਕ ਪ੍ਰੋ. ਕੋ-ਓਪਰੇਟਿਵ ਲਿਮ.
www.verka.coop



ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਪਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ: ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਵਿਗਿਆਪਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਿੱਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਜਨ-ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਆਦਿ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.8

1. ਵਿਗਿਆਪਨ ਕਿੰਨੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
2. ਸਥਾਨਕ ਵਿਗਿਆਪਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

23.9 ਜਨੋ-ਸੰਚਾਰ

ਜਨ-ਸੰਚਾਰ 'ਜਨ' ਅਤੇ 'ਸੰਚਾਰ' ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ 'ਜਨ' ਤੋਂ ਭਾਵ, ਲੋਕ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਜਾਂ ਫੈਲਾਉਣਾ' ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ communication ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਗਿਆਨ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ, ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਇਆ "ਭਾਵ, ਵਿਚਾਰ, ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਜੋ ਭਾਵ, ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇ।"

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੰਚਾਰ-ਸੰਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

1. ਵਿਅਕਤੀ/ਸਰੋਤ (Source)
2. ਸੰਦੇਸ਼ (Message)
3. ਮਾਧਿਅਮ (Channel/Medium)
4. ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (Receiver)
5. ਪ੍ਰਭਾਵ (Reaction/Effect)

ਇਸ ਸੰਚਾਰ-ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੇਠਲੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

ਸਰੋਤ → ਸੰਦੇਸ਼ → ਮਾਧਿਅਮ → ਹਾਸਿਲਕਰਤਾ → ਪ੍ਰਭਾਵ

ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਮਾਮ ਲੋਕਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.9

1. ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
2. ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ?

23.10 ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ

ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਮਾਮ-ਲੋਕਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵਾਕਿਫ਼ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਨ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਨ। ਸ਼ਵ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਧੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਰਾਹੀਂ, ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਠਕਾਂ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਲਈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੀਡੀਆ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸਮਾਜਾਂ ਅੰਦਰ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ।

- * **ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ** : ਇਸ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ : ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪੋਸਟਰ ਆਦਿ।
- * **ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ** : ਇਹ ਮਾਧਿਅਮ ਉਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ : ਸ਼ਵ ਮਾਧਿਅਮ, ਸ਼ਵ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਨਵਾਂ-ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ।
 - ਸ਼ਵ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਰੇਡੀਓ, ਆਡੀਓ ਕੈਸੇਟ, ਸੀਡੀ ਆਦਿ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 - ਸ਼ਵ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਫਿਲਮਾਂ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।
 - ਨਵੇਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ, ਸੈਟਲਾਈਟ ਮੀਡੀਆ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਮੀਡੀਆ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲੌਗ, ਈਮੇਲ, ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਟਸ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ।

ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ, ਅੱਜ ਇੱਕ ਵਪਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.10

1. ਮੀਡੀਆ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸੋ।
2. ਸੈਟਲਾਈਟ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?
3. ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਸ਼ਵ : ਸੁਣਨਾ
 ਦ੍ਰਿਸ਼ : ਦੇਖਣਾ
 ਵਾਕਿਫ਼ : ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਣਾ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ : ਮਾਹਿਰ

ਵਿਲੱਖਣ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਵੱਖਰਾ

23.11 ਵਿਗਿਆਪਨ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦ

ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵਕਤ, ਜਿਥੇ ਇਹ ਕਿਸ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਰੇਡੀਉ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਸ਼ੁੱਠ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸ਼ੁੱਠ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵਕਤ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬੱਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼/ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੇ ਸੂਖਮ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੜ੍ਹਣ, ਸੁਣਨ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਰਲ ਸਾਦਾ, ਦਿਲਕਸ਼, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸੀਲੀ ਲਗੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਜਿਹੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਔਖਿਆਈ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਵੰਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਸਤੂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਹੀ ਸਰਲ, ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ, ਵਰਗ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦਾ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਵੱਧ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤਾਂ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਸੁਨੇਹਾ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ, ਨਾ ਭਾਵ ਅਨੁਵਾਦ, ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਨੇ ਹੇ ਦਾ ਸੰਚਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਤਰਕ-ਸੰਗਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ, ਆਕਾਰ, ਸਰੂਪ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਤਾਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਸਰੋਤੇ ਵਰਗ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਯੋਗਤਾ, ਲੋੜਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਸ ਤੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23.11

1. ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
2. ਅਨੁਵਾਦਕ ਕਿਸ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ?



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

- * ਅਨੁਵਾਦ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- * ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- * ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- * ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?
- * ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ।
- * ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ?
- * ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਕੀ ਹਨ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।
 2. ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
 3. ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
 4. ਕੀ ਅਨੁਵਾਦ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦਸੋ।
 5. ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।
 6. ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਉੱਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉ।
1. ਵਿਗਿਆਪਨ ਅਤੇ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ?
 2. ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?
 3. ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਕੀ ਹੈ ?



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 23.1 1. ਅਨੁਵਾਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਅਨੁਵਾਦ:' ਦਾ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ Translation ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :
ਚਾਨਣਾ : ਰੋਸ਼ਨੀ

ਅਨੁਵਾਦ



2. ਜਦੋਂ ਇੱਕੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਧਾ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਿਧਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਭਾਸ਼ੀ ਵਿਧਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ। ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਾਬਦਿਕ-ਅਨੁਵਾਦ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਵੇ।

23.2 1. ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਸੁਹਿਰਦ ਪਰੰਪਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਾਜਾਂ/ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅਤੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪੈਗ਼ਾਮ ਸਾਰਿਆਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ, ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

2. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਸੀ ਨਾਤਾ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਭਾਵ, ਨਿੱਤ, ਸੰਗੀਤ, ਕਲਾ, ਖੇਡਾਂ, ਤਿਉਹਾਰ, ਧਾਰਮਕ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ, ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਹਿਤ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

3. ਹਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਆਪਣੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਸ਼ਵ-ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਪੁਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ (Cosmopolitan) ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

23.3 1. ਅਨੁਵਾਦਕ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

2. ਅਨੁਵਾਦਕ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3. ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਅਸਲ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ :

ਅਤਿਕਥਨੀ : ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਕਹਿਣਾ

ਰੂ-ਬ-ਰੂ : ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ



- 23.4 1. ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਦੋ ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਚ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 23.5 1. ਸੰਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਟੂਲਜ਼ ਜਾਂ ਸਾਧਨ (Tools) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਟੂਲਜ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
2. ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸ਼ੈਲੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- 23.6 1. ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਲਈ ਖਰੀਦਦਾਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨਮੂਲਕ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਪਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਖਰੀਦਦਾਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।
2. ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨ-ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਹਰ ਆਮ-ਖ਼ਾਸ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਲਿਖਤ, ਤੱਥ, ਚਿੱਤਰ, ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਟਰੇਡ ਮਾਰਕ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਦਲੀਲ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- 23.7 1. ਲਿਖਤ-ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਢੇਲ ਵਜਾ ਕੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਫਿਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅੱਜ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਮੌਖਿਕ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲਾਣੂ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖ, ਸੁਣ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਉਂ ਮੌਖਿਕ ਤੋਂ ਲਿਖਿਤ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਬਿਜਲਾਣੂ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਮਲਟੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲ ਹੁੰਦੀ ਇਹ ਕਲਾ, ਅੱਜ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਘਰਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਉਹ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮੁਨਾਸਿਬ : ਸਹੀ



ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਰੇਡੀਉ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਇੰਟਰਨੈਟ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਅੱਜ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਰਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

2. ਵਿਗਿਆਪਨ ਸਿਰਜਣ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਸਤੂ ਦੇ ਗੁਣ, ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਲਾਭ, ਕੀਮਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਆਦਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਗਿਆਪਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- 23.8
1. ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ : ਸਥਾਨਕ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਗਿਆਪਨ, ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਗਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਜਾਵਟੀ ਵਿਗਿਆਪਨ।
 2. ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਗਿਆਪਨ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਗਿਆਪਨ ਪੂਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- 23.9
1. ਜਨ-ਸੰਚਾਰ 'ਜਨ' ਅਤੇ 'ਸੰਚਾਰ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ 'ਜਨ' ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਲੋਕ' ਤੋਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਜਾਂ ਫੈਲਾਣਾ' ਜਿਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ communication ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ।
 2. ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਰੇਡੀਓ, ਪੋਸਟਰ, ਸਿਨੇਮਾ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- 23.10
1. ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਸੈਟਲਾਈਟ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਮੀਡੀਆ।
 2. ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਸੈਟਲਾਈਟ ਮੀਡੀਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈਟ ਮੀਡੀਆ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ, ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਪਰਕ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 3. ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਅੱਜ ਇੱਕ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- 23.11
1. ਵੱਖ ਵੱਖ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।



2. ਅਨੁਵਾਦਕ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ (ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਅਸਿੱਖਿਅਤ) ਤੱਕ ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦਨਾਂ/ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦਦਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ/ਸੂਚਨਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਰਗ, ਸਮਾਜ, ਭਾਸ਼ਾ, ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਨੂੰ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਪਨ ਕਿਸ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਨਿਰਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਕੋਈ ਦੋ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
2. ਕੋਈ ਦੋ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ।
3. ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ।



ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ

ਅੱਜ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਬਹੁ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਣਾ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿੱਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਹੜਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੁੱਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਤਕਨੋਲੋਜੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਣ ਸਕਣ ਵੀ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਜਤਨ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਿਅਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅੱਧੇ-ਅਧੂਰੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਸਥਾਨਕ ਰੰਗਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

- ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?
- ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਕੀ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

24.1 ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ

ਜਦੋਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਤਤਕਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਮ ਕਰ ਕੇ

ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੁਗਤ ਵੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਕੋਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੀ ਕਿਸੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਲਈ, ਉਹ ਖੁਦ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਮੂਲ ਵਕਤਾ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਕਰ ਕੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ, ਲਿਖਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਵੱਖਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਤਤਕਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਮੱਖੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

- * ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲੈਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- * ਮਕਸਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਮੂਲ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
- * ਲਕਸ਼, ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- * ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਤੱਤਕਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- * ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਅੰਤਿਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਮੌਖਿਕ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿਨ੍ਹਾਂ, ਕੌਮਿਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸੌਖ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
- * ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਚੰਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- * ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਰਥ ਦਾ ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24.1

1. ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
2. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਕੀ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
3. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਚਾਰਣ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ ?
4. ਕੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

24.2 ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ

ਅੱਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਜਦੋਂ ਰਾਜਨੇਤਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਕਤਾ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਤੱਤਕਾਲ : ਤੁਰੰਤ

ਚੇਤੰਨ : ਜਾਗਰੁਕ

ਜੁਗਤ : ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ

ਅਨੁਵਾਦ



ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਵਕਤਾ : ਬੁਲਾਰਾ
- ਮੁਨਕਰ : ਇਨਕਾਰ
- ਰਾਬਤਾ : ਸੰਪਰਕ
- ਸੇਤੂ : ਪੁੱਲ
- ਦਰਮਿਆਨ : ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ
- ਨਜਿੱਠਣ : ਹੱਲ ਕਰਨਾ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੈਠਕਾਂ, ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ, ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ, ਧਾਰਮਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਗਮਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋੜਨੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫ਼ੌਰਨ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਕਟ ਦੀਆਂ ਫੌਰੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :

- * ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੇਤੂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- * ਮੈਡੀਕਲ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦਰਮਿਆਨ ਰਾਬਤਾ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- * ਸ਼ਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਅਪਾਹਿਜ਼ ਬੋਲੇ/ਗੂੰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ, ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।
- * ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਵੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੇ।
- * ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
- * ਸੰਸਦ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24.2

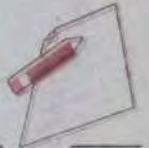
1. ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਵੇਲੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ?
(ੳ) ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ
(ਅ) ਮਿੱਤਰ
(ੲ) ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ
2. ਕੀ ਕਾਨੂੰਨ-ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਖੇਤਰ ਲਈ ਇੱਕੋ ਹੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
(ੳ) ਇੱਕੋ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
(ਅ) ਦੋਵੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
(ੲ) ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

24.3 ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ

ਇੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ, ਤੁਰੰਤ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸੰਦਰਭ, ਕਥਨ, ਥਾਂ, ਨਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਉਹਦੀ ਕਾਰਜ-ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਅਭਿਵਿਅਕਤ : ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ
- ਕੁਸ਼ਲਤਾ : ਯੋਗਤਾ
- ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ : ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ



ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਅਨੁਵਾਦ, ਸਾਰ-ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਵ-ਅਨੁਵਾਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਰਲ, ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਸਮਾਨੰਤਰ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ:

- * **ਸੁਣਨਾ :** ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਸੁਣਨ-ਸਮਰੱਥਾ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਪਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹੀ ਗੱਲ, ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੇਗਾ।
- * **ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ :** ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ, ਭਾਵ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ-ਗਿਆਨ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਾਮੱਗ੍ਰੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- * **ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ :** ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਵਾਦ-ਯੋਗਤਾ ਤੀਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਉਚੇਚ ਦੇ, ਭਾਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜਾਚ ਵੀ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਕੋਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈ ਕੇ, ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮੇਂ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :



ਉਪਰੋਕਤ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਵੇਲੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ

ਅਨੁਵਾਦ



ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਰੀਜ਼ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। ਮਰੀਜ਼, ਕਿਉਂਕਿ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਗੱਲ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮਰੀਜ਼ ਆਪਣੀ ਗੱਲ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਇੱਥੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਗੱਲ ਮਰੀਜ਼ ਤੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵੱਲੋਂ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਡਾਕਟਰ ਤੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦਰਮਿਆਨ, ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇਹ ਨਿਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਮੈਡੀਕਲ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਮਝ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24.3

1. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।
2. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਂ ਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

24.4 ਅਨੁਵਾਦਕ

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਰਚਨਾ/ਲਿਖਤ ਨੂੰ 'ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ' ਤੋਂ 'ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ' ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ, ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਕੜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੀ ਜਾਚ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਹੋਣੇ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਰੂਪਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੂਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ :

- * ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਨਾ ਸਮਝ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- * ਮਕਸਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਮੂਲ ਸਾਮੱਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਲਕਸ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਰਥ-ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ।
- * ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁੱਕ ਕੇ, ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੋਧ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਲਿਖਿਤ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਕੌਮਿਆਂ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਅਰਥਾਂ ਵੱਲ ਉੱਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਰੁਸਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।
- * ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਜੱਗਤਾ, ਬੇਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24.4

1. ਅਨੁਵਾਦਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
2. ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ?
3. ਕੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
4. ਅਨੁਵਾਦਕ, ਵਿਸਰਾਮ ਚਿਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

24.5 ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਗੁਣ

ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਇਤਨੀ ਬਦਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤਾਂ ਵਿਗੜ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਅਰਥਹੀਣ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤਰਸਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਯੋਗਤਾ, ਸਮਰੱਥਾ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਉਸ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਹੋਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਣ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ :

- **ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ :** ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਅਰਥ ਦਾ ਅਨਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- **ਭਾਸ਼ਕ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ :** ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਜਾਂ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ/ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਵੀ ਯੋਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਉਣਤਾਈ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Good Morning ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਚੰਗੀ ਸਵੇਰ' ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਪ੍ਰਣਾਮ ਆਦਿ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਣਗੇ।
- **ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਗਿਆਨ :** ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਅਰਥਹੀਣ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪੋਸਟ (ਫੋਸਟ) ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਡਾਕ ਜਾਂ ਡਾਕ ਪਾਉਣ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਗੇਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ Post Graduation। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Check Post ਵਿੱਚ ਪਿਛੇਤਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਨਿਗਰਾਨੀ ਚੌਕੀ ਦਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ, ਵਿਸ਼ੇ/ਖੇਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਨੋਕਾਰਥੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਣਾ, ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
- **ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਗਿਆਨ :** ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ

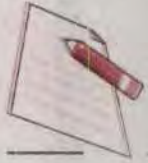


ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਉਣਤਾਈ : ਕਮੀ
- ਨਿਸ਼ਠਾ : ਲਗਨ
- ਪ੍ਰਤਿਬੱਧਤਾ : ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ
- ਤਰੁੱਟੀਆਂ : ਕਮੀਆਂ
- ਲਿਪੀਆਂਤਰ : ਇੱਕ ਲਿਪੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ।

ਪ੍ਰਭੂਵ ਰੀਡਿੰਗ: ਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਖਿੱਤ ਨੂੰ ਤੁਰ

ਅਨੁਵਾਦ



ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਆਮ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਠੀਕ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ Pass book has been posted ਦਾ ਅਰਥ, ਪਾਸ ਬੁੱਕ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਾਸ ਬੁੱਕ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਹੋਵੇਗਾ।

- * **ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਪਯੋਗ :** ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਤਲਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ।
- * **ਨਿਸ਼ਠਾ :** ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਹੋਣਾ, ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੁਣ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿਬੱਧਤਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਖੱਪੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- * **ਅਨੁਭਵੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ :** ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਅਨੁਭਵੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਹੋਵੇ। ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਜਾਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਸਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰੂਫ਼ ਰੀਡਿੰਗ।
- * **ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ :** ਅਨੁਵਾਦਕ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਸਮਾਜਾਂ/ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੇਤੂ/ਪੁਲ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਸਦਾ ਹੀ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ-ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਾਹੀਂ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- * **ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ :** ਭਾਵੇਂ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਹੀਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿਰਜਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਤੱਥ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- * **ਲਕਸ਼ ਵਰਗ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ :** ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਸਤਰ ਕੀ ਹੈ? ਭਾਵ, ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਮਾਜਕ-ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਹੀ ਗੁਣ ਹੈ।
- * **ਲਿਪੀਆਂਕਨ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਂਤਰ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ :** ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਿਪੀਆਂਕਨ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਂਤਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਰਥ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸਮੇਂ ਰੁਕਾਵਟ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।



- **ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲਤਾ** : ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਛੱਡਣਾ ਜਾਂ ਜੋੜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੇ ਹੀ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- **ਮੂਲ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ** : ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮੂਲ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਨਾ ਚੱਲੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਅਨੁਵਾਦਕ ਮੂਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- **ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ** : ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਰਹੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਅਨੁਭਵੀ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਤੋਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਿਖਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਉਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਆਭਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੂਲ ਕਿਰਤ ਵਰਗਾ ਅਹਿਸਾਸ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਪਾਠਕ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵੀ ਸਿਰਜਕ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24.5

1. ਕੀ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਚੰਗਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ।
2. ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਦੀ ਕੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ ?



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

- ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?
- ਚੰਗੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਕੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?



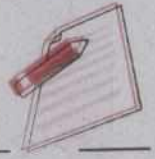
ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀ ਹੈ ?
2. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਿੱਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?
3. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ?



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 24.1 1. ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ, ਉਸ ਦਾ ਰੋਲ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
3. ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਚਾਰਣ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੇ ਤਤਕਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜੇਕਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਅਰਥ ਦਾ ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।
4. ਨਹੀਂ, ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ।
- 24.2 1. (ੳ)
2. (ਅ)
- 24.3 1. ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ, ਇੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੀਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਕੋਲ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸੰਦਰਭ, ਕਥਨ, ਥਾਂ, ਨਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ : ਸੁਣਨਾ, ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਨੂੰ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਾਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਏ। ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਤੇ ਅਰਥ ਦਾ ਅਨਰਥ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- 24.4 1. ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਅਤੇ ਮੂਲ ਭਾਵ, ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਹਾਂ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
4. ਅਨੁਵਾਦਕ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਰਚਨਾ-ਪਾਠ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਉਭਾਰਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ।



- 24.5 1. ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣਾ, ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਚੰਗਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ, ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਚੰਗਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਪਾਏਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਰੁਝਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਕਿਰਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ-ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਰਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਉਤਨੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਹੀਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿਰਜਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ, ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਤੱਥ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ?
2. ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਵੇਲੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।



ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਅੱਜ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਹੀ ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਿਰਜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਾ ਦੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ, ਕੀ ਉਹ ਦੋ ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ, ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗਈ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨ ਪਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਸਮੇਂ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗੱਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀ ਅਸੀਂ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਨੁਵਾਦ, ਨਿਰੋਲ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਨ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਣ ਵੇਲੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਮਤਾ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਉਪਰ ਖੜੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਵੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਰ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ, ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸੰਦਰਭ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿੰਨਾ ਸਾਰਥਕ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਅੱਜ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਤਕਨੋਲੋਜੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੇ ਅੱਜ ਮੌਖਿਕ ਫੋਨ ਅੰਦਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜੁਗਤ ਇਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤਾਂ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਕਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਵਾਰੀ ਹੈ। ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਰਤਾ, ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ, ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੂਲ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਵਕਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ, ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

- ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?
- ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ?
- ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕੀ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ ?
- ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ।
- ਮਾਨਵ-ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ।

25.1 ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਅੱਜ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਬਦ, ਇੰਨਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਲਈ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਚੋਣ ਤੁਰੰਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਦੇਰੀ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਕਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਵਕਤਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਭਾਵ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਉਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੀ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜੋੜਣਾ ਵੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਵਕਤਾ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤਿ ਇਕਾਗਰਤਾ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵਿਚਾਰ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵੇਲੇ ਉਸ ਉਪਰ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾ ਸਕੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਵਕਤੇ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਦੋਵੇਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਚਨਚੇਤ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

- **ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮਝ :** ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਠਿਨਾਈ ਦੇ ਸਮਝਣਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਵੇਲੇ ਸਹਿਜਤਾ ਭੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ। 'ਹੈਡਫੋਨ' ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੱਧਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗਈ ਗੱਲ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਜਾਵੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਖੁਸਰ-ਫੁਸਰ ਵੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਕਤਾ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ



ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਵਕਤਾ	: ਬੁਲਾਰਾ
ਉਚਾਰਣ	: ਬੋਲਣਾ
ਫੌਰਨ	: ਤੁਰੰਤ ਉਸੀ ਵੇਲੇ
ਅਨੁਰੂਪ	: ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਤਾਬਿਕ
ਅਭਾਵ	: ਘਾਟ
ਨੀਰਸ	: ਬੇਜਾਨ



ਗੱਲਾਂ, ਵਕਤਾ ਬਗ਼ੈਰ ਕਹੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਦੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਕਤਾ 'ਮਾਇਕ' ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜਤਾ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਭਾਵ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਕੋਲ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ 'ਕੀਮਤ ਵਾਧਾ' ਸ਼ਬਦ ਕਈ ਵਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ Price rise/Price Hike/Soaring price/Galloping price ਵਗ਼ੈਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੋਰੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਓ ਨਾਲ ਰੋਚਕਤਾ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਸਮਾਨਾਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੇ।

- * **ਭਾਸ਼ਾ :** ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਕੜ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਕਤਾ ਇੱਕ ਹੀ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਲੰਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਅਨੁਵਾਦਕ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਕਤਾ, ਉਰਦੂ ਦੇ ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸਮਝਣਾ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਲਈ ਸਹਿਜ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਦਰਭ/ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਉਚਾਰਣ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਉਪਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅੰਦਰ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕਤੇ ਰਾਹੀਂ ਉਚਾਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਉਪਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅੰਦਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕਤੇ ਰਾਹੀਂ ਉਚਾਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਸਜਿਹੇ ਹੀ ਪਛਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਥਾਂ/ਵਿਅਕਤੀ/ਕਥਨ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਚਾਰਣ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਵਕਤੇ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬ ਆਵਾਜ਼, ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਉਚਾਰਣ, ਵਿਆਕਰਣਕ ਭੁੱਲਾਂ ਆਦਿ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨਕ ਸ਼ੋਰ, ਕਿਸੀ ਜੰਤਰ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਜਾਂ ਖ਼ਰਾਬੀ ਵੀ ਸੁਣਨ-ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੋਲ ਕੇ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਇਹ ਸਫ਼ਲ ਅਨੁਵਾਦਕ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਘੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਚਾਰ ਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਵੇ।



* **ਭਾਸ਼ਾ-ਰੂਪਾਂਤਰਣ :** ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ/ਬੋਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵੀ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੱਤਕਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਵ ਵਕਤਾ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ, ਲਿਖਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਵਾਂਗ ਇਥੇ ਇਸ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਬੇਹਤਰ ਸ਼ਬਦ ਖੋਜਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਇੱਕ ਸ਼ਵੈਚਲਿਤ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਪੇਖਿਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਭਾਰਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਸੀ ਸਮਤੁੱਲਤਾ ਵਾਲੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਫੌਰਨ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਖੋਜਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਮੂਲ ਅਨੁਰੂਪ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਕੋਲ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰੇ/ਕਹਾਵਤਾਂ/ਅਖਾਣਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਣਾ ਸਰਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਦਾ ਕਠਿਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਲੰਕਾਰਯੁਕਤ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਲੜੀ/ਸਿਲਸਿਲਾ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤਿ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਅਰੇ-ਸ਼ਾਇਰੀ/ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਜੇਕਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੂਲ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਬੇਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਕਤਾ ਕਿਸੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਘੁਮਾ-ਫਿਰਾ ਕੇ ਜਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਹੀ ਸੰਖਿਆ ਵੀ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜ਼ਰਾ ਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦਾ ਅਨਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਅੰਕਤਾ ਯਾਦ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਸੰਖਿਆ ਵੀ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਵੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯੂਰਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਲਗਭਗ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਘੱਟ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਝਬੂਝ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਕਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਹੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੰਮੇ ਵਾਕ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲੈਣਾ ਬੇਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਕਿ ਵਕਤਾ ਕੀ ਕਹੇਗਾ, ਗ਼ਲਤ ਹੋਵੇਗਾ।

* **ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ :** ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਠੀਕ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰਸ/ਅਲੰਕਾਰ/ਤਾਰਕਿਕਤਾ ਆਦਿ ਸਭ ਦੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਨੀਰਸ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੀ ਵੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਗੱਲ, ਅਤਿ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵਕਤਾ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਕਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਣ ਉਣਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼



ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਕਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਬੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਸਰੋਤਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਸਰੋਤਾ ਵੀ ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਵਿਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਸੀ। ਮਾਈਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਣਾਉਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਈਕ ਦੀ ਵਜਹ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਹਿਜਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਗੁਣ/ਦੋਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਭਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਲੈਅ, ਗਤੀ, ਸਵਰ ਆਦਿ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜਾਅ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਈਕ ਉਤੇ ਚੀਖ ਚੀਖ ਕੇ ਬੋਲਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਆਮ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਕਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਣ ਜੇਕਰ ਉਤੇਜਨਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਸਵੈ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇ। ਨਿਜੀ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਉ ਦਾ ਵੀ ਅਸਰ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਤੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਵੇਲੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਾਉਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਹੈਡਫੋਨ' 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੱਧਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਬਣੇ। ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਤਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਹੋਵੇ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਜੀਵੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸਜੱਗ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਕਤਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫਾਸਲਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਕਤੇ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਕ ਅਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕੀਅਤਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਣ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ/ਹਿੰਦੀ/ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਛੁੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁੜ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦੀ ਵੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਕਿਸੀ ਵਕਤਾ ਦੀ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਤਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਸੁਵਿਧਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ : (ੳ) ਸੁਣਨਾ, (ਅ) ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ (ੲ) ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 25.1

1. ਭਾਸ਼ਾਤਰਣ ਸਮੇਂ 'ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮਝ' ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ?
2. ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਂ, ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?
3. ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

25.2 ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ

ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ :

- * ਅਜਿਹੇ ਸੰਮੇਲਨ, ਜਿਥੇ ਵਕਤਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਕਤੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਕਤਾ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਕਰਤਾ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਉਣਤਾਈ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ। ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵਕਤੇ ਕੋਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਮਝਣ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- * ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰਜਣ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪਾਉਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- * ਜੇਕਰ ਅਨੁਵਾਦਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮੌਲਿਕਤਾ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਤੱਕਨੀਕੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਕਠਿਨ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- * ਸਰੋਤੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।
- * ਵਕਤੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਖੁਦ ਹੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਉਪਰ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਵਕਤੇ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- * ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਕਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਫਲਰੂਪ ਅਧਿ-ਅਧੂਰੇ ਵਾਕ, ਬੇਸਿਰ ਪੈਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹੱਟਣਾ, ਵਿਸ਼ਾ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਬੇਮਾਨਾ ਅਤੇ ਬੋਝਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਹੀ ਇੱਕ ਵਾਕ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ



ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਵੇਲੇ ਪੂਰਵ ਮਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਪਵੇ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਗਿਆਨ, ਪਰਿਆਈ ਭਾਵ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸੰਦਰਭ, ਕਥਨ, ਥਾਂ, ਨਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਯੋਗਤਾ ਵੱਧ ਜਾਵੇਗੀ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 25.2

1. ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

25.3 ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਹੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੇਜਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਰਵੱਈਆ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੱਲ੍ਹ ਲਈ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਕੀ ਘਰ, ਕੀ ਦਫ਼ਤਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨ, ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਕੇਂਦਰ, ਬੈਂਕ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਹਰ ਥਾਂ ਇਸ ਉਪਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ, ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅੱਜ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਲੋੜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮੁੱਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕੇਵਲ ਅੱਖਰਾਂ/ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ, ਅਰਥ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਨ :

1. ਮਸ਼ੀਨ/ਕੰਪਿਊਟਰ
2. ਉਪਯੁਕਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ
3. ਵਿਗਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਸੁਵਿਚਾਰਿਤ ਭਾਸ਼ਕ ਸੂਚਨਾਵਾਂ

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ :

- 0 ਮੇਨ ਫਰੇਮ : 48/64 ਬਿਟ
- 0 ਮਿਨੀ : 16/32 ਬਿਟ
- 0 ਮਾਈਕਰੋ : 8/16 ਬਿਟ

ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹੀ ਤਕਨੀਕੀ



ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਇੰਟਰਪ੍ਰੈਟਰ (ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ/ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿਰਫ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ-ਅਧਿਐਨ ਦੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਦ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮੈਮੋਰੀ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੰਡਾਰ ਇਕੱਤ੍ਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਂਕੜੇ, ਸ਼ਬਦ, ਚਿੱਤਰ, ਪੁਨੀ, ਸੰਗੀਤ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਆਦਿ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਇਕੱਤ੍ਰਿਤ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕਰ ਕੇ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਫਿਰ ਤੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅੰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ/ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਈਨਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੈਮੋਰੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੀਮਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਕੀ-ਬੋਰਡ ਰਾਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਓਸੀਆਰ ਰਾਹੀਂ ਸਵੈ-ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਭਾਸ਼ਣ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਗਾ। ਓਸੀਆਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਾਮੱਗੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਉਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣੇਗਾ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅੰਕਿਤ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣੇਗਾ ਜਾਂ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ-ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਉਲੀਕੀ। ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ-ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕਾਰਜ-ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਕਤਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਮਾਨਵ-ਬੁੱਧ ਲਈ ਉਤਨੀ ਔਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਆਪਣਾ ਸਹਿਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਨਿਹਿਤ ਅਰਥ - ਲਕਸ਼ਣਾ/ਵਿਅੰਜਨਾ, ਸ਼ਬਦਾਂ/ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਨੇਕਾਰਥਤਾ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਾ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਜ਼ੀਰੋ ਹੋਣਾ। ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਨ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕ ਜਾਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਯਤਨ ਨਾਲ, ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਪਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਵੀ ਸੂਝ, ਸਿਮਰਤੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ, ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਣਾ ਸਰਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਨੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ (ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਅਨੁਵਾਦ



ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ, ਅਰਥਾਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਆਕਰਣਪਰਕ, ਅਰਥਪਰਕ, ਵਿਵਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ, ਸਦਾ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਜੁੜ ਸਕੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੀ ਪੂਰਨਤਾ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਫਿਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਬੇਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਵਿਚਾਰਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੇਕਰ ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਤਲਾਸ਼ੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕੰਮ ਇਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਾਮੱਗੀ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਅਨੇਕਾਰਥਤਾ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਮੱਗੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਕਿਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਸਮਝਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਹਿਭਾਗੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਪਾਠਕ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਕਸ਼ ਪੂਰਨ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਮਸ਼ੀਨ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੰਤਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਰਣਬੱਧ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਚਰਣ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ : ਜਿਥੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਸੰਪੰਨ ਕਰਾਉਣ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੱਧਦੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਅਨੁਵਾਦਤਾ ਤੰਤਰ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਿਯੋਗ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਯਾਂਤਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।

ਕੰਪਿਊਟਰ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਲਈ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੰਤਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪੱਧਰ ਸਨ: ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ, ਦੂਜਾ, ਪੁਨਰ-ਸੰਯੋਜਨ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।



ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਨੁਵਾਦ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਚਰਣ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ, ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕ-ਵਿਨਿਆਸ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਸੰਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਪਦ ਨਿਰੂਪਣ ਦੀ ਕਿਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ :

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਚੰਗੇ ਕੋਸ਼, ਰੂਪਕ ਅਤੇ ਪਾਠ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸੋਫਟਵੇਅਰ ਸੀ। ਇਸ ਤੰਤਰ ਦੀ ਸਰਵਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੰਤਰ, ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਕਠਿਨਾਈ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂ ਅਨੇਕਾਰਥਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਤੰਤਰ ਕਾਰਗਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੰਤਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਤੰਤਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਚਰਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

- * ਪਾਠ ਦਾਖ਼ਿਲਾ
- * ਕੋਸ਼ ਆਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- * ਸਮਵਰਤੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਨਿਰਧਾਰਣ
- * ਸੰਜੁਗਤ ਨਾਂਵ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- * ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਪਦਬੰਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਪੂਰਵਸਰਗ ਅਤੇ ਪਰਸਰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਧੇਯ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਵਾਕ ਦੀ ਅਨੇਕਾਰਥਕਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- * ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਪਦਬੰਦਾਂ ਦਾ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਯੋਜਨ

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚਰਣ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ, ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਉੱਤੇ ਆਸਰਿਤ ਹਨ।

ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ

ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸੱਤਰ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਆਧਾਰ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਆਂਤਰਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸੰਰਚਨਾ ਦੋਹਾਂ ਸਤਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਅੰਤਰਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ

ਅਨੁਵਾਦ

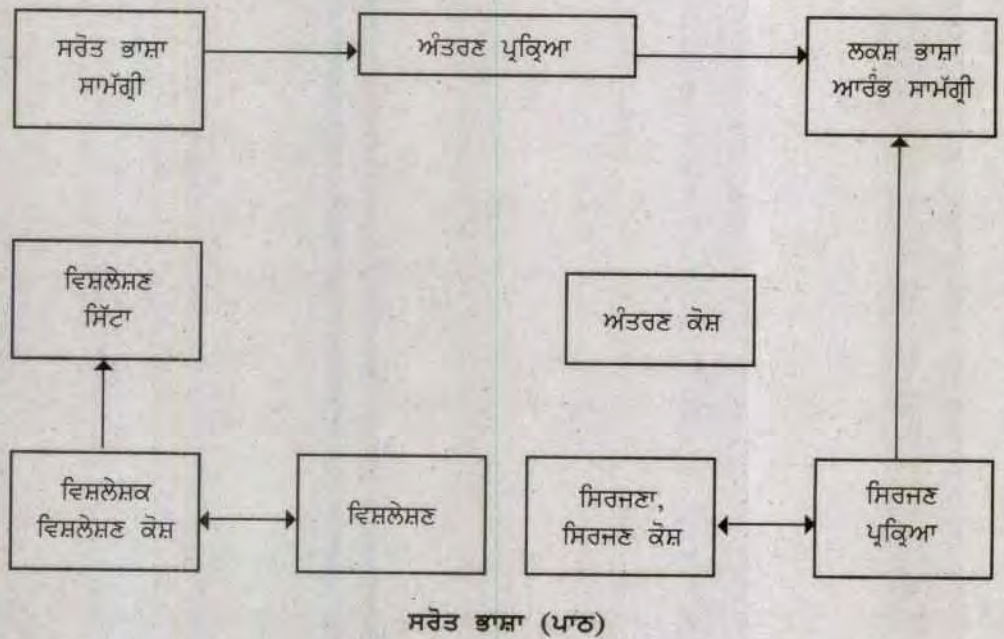


ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

- 0 ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- 0 ਅੰਤਰਣ
- 0 ਸਿਰਜਣ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਚਰਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੋਸ਼ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਚਰਣ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੋਸ਼ ਦੁਭਾਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਮੂਲਭੂਤ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹੱਤਵਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਣ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸੀ ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਕਿ ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅੰਸਤਿਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਇਉਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

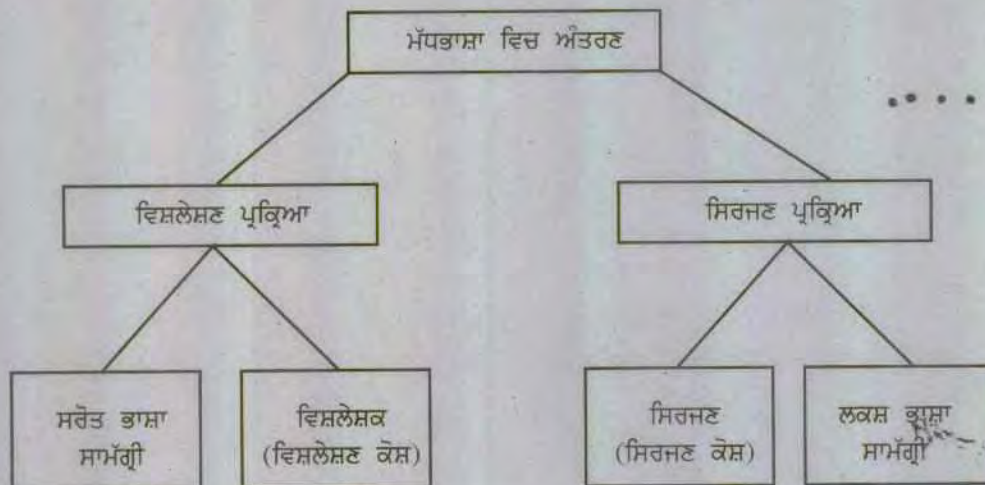


ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਨੁਵਾਦ, ਤੰਤਰਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਆਂਤਰਿਕ ਵਾਕ ਸੰਰਚਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਕ ਅਰਥੀ ਸੰਰਚਨਾ ਤੱਕ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਅੰਤਰਣ/ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਦੋਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਯੋਗ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਿਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਹੁਭਾਸ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਅੰਤਰਣ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।



ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ :

ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਚਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇੱਕ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ (hBNJobfBr[T] ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਚਰਣ ਹਨ - ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਬਹੁਭਾਸ਼ੀ ਮੂਲਕਾਂ ਜਾਂ ਬਹੁਭਾਸ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਅਰਥ ਦਾ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਹੇਠਲੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :



ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ

ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਹਿਲਾ ਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੱਕਨੀਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਦੇ ਤੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੌਧਿਕ ਸ਼ਿਲਪ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਮਾਨਵੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਵੱਧ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਵੀ-ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਚ ਸਰੋਤ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ, ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਨਰਕਥਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਲਕਸ਼-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਵੀ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਪਲਬਧ ਸਾਮੱਗ੍ਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਥੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਚਰਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :

- * **ਪ੍ਰਥਮ ਚਰਣ :** ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸਾਮੱਗ੍ਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਨਿਰਲੇਪ ਸੰਕਲਪਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਗਟਾਉਣਾ।



- * **ਦੂਜਾ ਚਰਣ :** ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਕਲਪਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਣਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ।
- * **ਤੀਜਾ ਚਰਣ :** ਭਾਸ਼ਾ ਨਿਰਲੇਪ ਸੰਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਗਠਨ।

ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਪਾਨ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਤੇ ਚੀਨੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਦਿਆਲਯ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਧੀਆ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਪਾਰਸਿੰਗ (ਪਦ ਨਿਰੂਪਣ) ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਆਰੰਭਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਕੋਟੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਉੱਤੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਸਿੰਗ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਖੋਜ ਖੇਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਕਾਰਜਪਰਕ ਵਿਅਕਾਰਣ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ-ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਪਰਕ ਵਿਅਕਾਰਣਾਂ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਸਨ ਸਗੋਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਮਿਲਿਤ ਰੂਪ ਸੀ। ਪਾਰਸਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਵਾਦ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਸਰ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ। ਕਿਸੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕ/ਪਾਠ ਉੱਤੇ ਪਾਰਸਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

1. ਵਾਕ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ
2. ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ

ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਉਪਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੀਮਾ/ਸਮੱਸਿਆ ਉਚਿਤ ਪਾਰਸਰ ਲਈ ਉਚਿਤ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਰਕ ਵਿਆਕਰਨ, ਟ੍ਰੀ ਐਡਜਾਇਨਿੰਗ ਵਿਆਕਰਣ, ਲੈਕਸਿਕਲ ਫੰਕਸ਼ਨਲ ਗ੍ਰਾਮਰ, ਫਰੇਜ਼ ਸਟਰਕਚਰ ਵਿਆਕਰਣ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੀ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਪਾਰਸਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਲਈ ਕਿਸੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹੁਣ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਸਿਆਣੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪਾਰਸਰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੁਯੋਗ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰਸਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪਾਰਸਿੰਗ ਲਈ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ :

ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਨੇਕ ਸੀਮਾਵਾਂ/ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੰਖਿਪਤ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ



ਵਿਭਾਗ/ਦਫ਼ਤਰ/ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕਰਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜਾ ਸਵਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਨਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ 'ਮੈਨ ਪਾਵਰ' ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਇੰਨੀ ਸਾਮੱਗੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਸਾਰੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਕਾਰਣ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੋਰ ਸਾਮੱਗੀ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਹੋਂਦ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਗਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਰਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕਾਰਜ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਹਿਤਕ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਵੱਧ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਮਾਨਵ-ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ :

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵ-ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਿਯੋਗ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- * ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬੱਧ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਤੱਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਵਿਆਕਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਨਿਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦਕ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਕੋਸ਼ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕਿਤੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ, ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜੇ ਉਪਲਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- * ਕੰਪਿਊਟਰ-ਮਾਨਵ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਪਰ ਸਿੱਧਾ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟ ਆਊਟ ਲੈ ਸਕੀਨ ਐਡੀਟਿੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- * ਕੰਪਿਊਟਰ-ਮਾਨਵ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਦਾ ਤੀਜਾ ਰੂਪ ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਸਰੋਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਕੀਨ ਉੱਤੇ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਲਈ ਸਰਲ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਰਥਤਾ ਜਾਂ ਐਨਾਫੋਰਾ ਸਰਵਨਾਮ, ਪੂਰਵ ਅਤੇ ਪੱਛਮ-ਸੰਦਰਭ ਆਦਿ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ।
- * ਕੰਪਿਊਟਰ-ਮਨੁੱਖ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇੱਕ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਅਜਿਹੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।



ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਆਬਾਦੀ ਬਹੁਭਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਕਰਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ ਆਦਿ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਜਿੰਨੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਨੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਮਾਨਵ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਵਰਤੋਂ-ਕਰਤਾ ਦੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 25.3

- 1 ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਚਰਣ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
- 2 ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ ਉੱਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ।

ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ, ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
2. ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਮਾਨਵ-ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਿਭਾਗਿਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 25.1 1 ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮਝ ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਠਿਨਾਈ ਦੇ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਵੇਲੇ ਸਹਿਜਤਾ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜਤਾ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ



ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ।

2. ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੀ ਵੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਗੱਲ, ਅਤਿ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵਕਤਾ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਕਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਣ ਉਣਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਂ ਮਾਈਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਣਾਉਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਗੁਣ/ਦੋਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਭਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਲੈਅ, ਗਤੀ, ਸਵਰ ਆਦਿ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜਾਅ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਕਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਣ ਜੇਕਰ ਉਤੇਜਨਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਵੈ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇ। ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਵੇਲੇ ਨਿੱਜੀ ਅੰਤਰ-ਦਵੰਦ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਾਉਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੱਧਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਬਣੇ। ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਹੋਵੇ।
 3. ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ : (ੳ) ਸੁਣਨਾ, (ਅ) ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ (ੲ) ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।
- 25.2 1. ਤੱਤਕਾਲ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :
- * ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਕਤੇ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵਕਤੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਕਤਾ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਕਰਤਾ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 - * ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰਜਣ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪਾਉਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
 - * ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦਕਤਾ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਕਠਿਨ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 - * ਸਰੋਤੇ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਂਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।



- * ਵਕਤੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਖੁਦ ਹੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਉਪਰ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਵਕਤੇ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- * ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਕਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਫਲਰੂਪ ਅੱਧੇ-ਅਧੂਰੇ ਵਾਕ, ਬੇਸਿਰ ਪੈਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹੱਟਣਾ, ਵਿਸ਼ਾ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਤਰ ਬੇਮਾਨਾ ਅਤੇ ਬੇਝਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਹੀ ਇੱਕ ਵਾਕ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਗਿਆਨ, ਪਰਿਆਈ ਜਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸੰਦਰਭ, ਕਥਨ, ਥਾਂ, ਨਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਵੇਗੀ ਓਨੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਜ ਯੋਗਤਾ ਵੱਧ ਜਾਵੇਗੀ।

25.3 1. ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਚਰਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

- * ਪਾਠ ਦਾਖ਼ਿਲਾ
- * ਕੋਸ਼ ਆਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- * ਸਮਵਰਤੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਨਿਰਧਾਰਣ
- * ਸੰਜੁਗਤ ਨਾਂਵ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- * ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਪਦਬੰਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਪੂਰਵਸਰਗ ਅਤੇ ਪਰਸਰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਧੇਯ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਵਾਕ ਦੀ ਅਨੇਕਾਰਥਕਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ
- * ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- * ਲਕਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਪਦਬੰਦਾਂ ਦਾ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਯੋਜਨ

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚਰਣ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ, ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਧੀ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ, ਅੰਤਰਣ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਮੱਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਧੀ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਰਿਤ ਹਨ।

2. ਅੱਜ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਬਹੁਤ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਸੀਮਾਵਾਂ/ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ ਵੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਭਾਗ/ਦਫ਼ਤਰ/ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕਰਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜਾ ਸਵਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਨਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ 'ਮੈਨ ਪਾਵਰ' ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਇੱਕ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਇੰਨੀ ਸਾਮੱਗੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਕਿ,

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਸਾਰੀ ਸਾਮੱਗੀ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੋਰ ਸਾਮੱਗੀ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਹੋਂਦ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਗਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਰਲ ਬਣਾ ਕੇ, ਬਾਕੀ ਕਾਰਜ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਹਿਤਕ ਅਨੁਵਾਦ-ਕਾਰਜ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਨੁਵਾਦ-ਤੰਤਰ ਵਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਵੱਧ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਮੌਖਿਕ ਤੇ ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ?
2. ਕੀ ਯਾਂਤਰਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਮੌਖਿਕ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਅਨੁਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਬੇਹਤਰ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ?
3. ਕਿਸੇ ਮੌਖਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।



ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) IX

ਕੁਲ ਅੰਕ

15

ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਕੁਲ ਸਮਾਂ

40 ਘੰਟੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ

ਸਿਨੇਮਾ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਝੱਗੀਆਂ ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਡੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿਨੇਮਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅੱਖਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੋਣ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਿਨੇਮੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਟੀ.ਵੀ. ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਡੀ ਪਲੇਅਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਸਤੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋ-ਅਰਥੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁੱਕਾ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਫੱਡ ਕੇ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਉੱਜੜ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਗੁੱਖੀ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਭਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਨਿਮਰ ਹੈ। ਇਹ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖੇ ਤੇ ਖਰਵੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ। ਮਨਮੋਹਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਫਿਲਮ 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੜਵੀਂ ਹੈ।

ਪਾਠ 26 : ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ

ਪਾਠ 27 : ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਪੂਲਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਸਦਾ ਪੰਜਾਬ

ਪਾਠ 28 : ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗਮੰਚ



ਟਿੱਪਣੀ

ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ

ਪਿਛਲੀ ਇੱਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਸਿਨੇਮਾ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਨੇਮਾ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਖੜਾ ਹੋਵੇ। ਗਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੀ ਮੰਡੀ ਬਣਾਈ ਹੈ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :-

- ਸਿਨੇਮਾ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ
- ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ
- ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

26.1 ਸਿਨੇਮਾ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ

ਸਿਨੇਮਾ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਗੀਆਂ ਬੌੱਪੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਡੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿਨੇਮਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅੱਖਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੋਣ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਿਨੇਮੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਟੀ.ਵੀ. ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਡੀ ਪਲੇਅਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਸਤੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਾਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ, ਕਵਿਤਾ, ਚਿਤਰਕਲਾ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਅਦਾਕਾਰੀ, ਨਾਚ, ਸੰਗੀਤ, ਪਹਿਰਾਵਾ ਆਦਿ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਨੇਮਾ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਮਾਨਵ ਦਾ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਜੱਟਵਾਦ ਭਾਰੂ ਰਿਹਾ। ਮੋਗੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਜੰਪਮਲ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੂਹਤਚੱਕ ਨੇ 'ਪੁੱਤ ਜੱਟਾਂ ਦੇ' ਨਾਂ ਦੀ ਫਿਲਮ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅਥਾਹ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜੱਟ ਜਾਤੀ ਸੂਚਕ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ



ਮਿਆਰ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਵਰਗ ਵੀ ਫਿਲਮਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜੱਟਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਦਰਸ਼ਕ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵੱਲੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਗਿਆ।

ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਭਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਸਪਾਲ ਭੱਟੀ ਦੀ 'ਮਾਹੌਲ ਠੀਕ ਹੈ', ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀ 'ਸ਼ਹੀਦੇ ਮੁਹੱਬਤ' ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਨ ਦੀ 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਤਿੰਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਯਥਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਮੋੜਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਮਾਹੌਲ ਠੀਕ ਹੈ' ਹਲਕੀ ਫੁਲਕੀ ਕਾਮੇਡੀ ਫਿਲਮ ਹੈ। 'ਸ਼ਹੀਦੇ ਮੁਹੱਬਤ' 1947 ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਅਸਲ ਘਟਨਾ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਵਕਤ ਦੀ ਮਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਪਨਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਰਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਮੌਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਧਰਮੀ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ (ਪਤੀਆਂ) ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੋੜਿਆ ਗਿਆ। 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸਿਖਰ ਤੇ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਨੇਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਇਸ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਸਿਨੇਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਨਮੋਹਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਰਕੀਟ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਲਾਤਮਿਕ ਫਿਲਮ 'ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਣੀ Silent Water' ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਕਾਰਾ ਕਿਰਨ ਖੇਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖ ਔਰਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦ ਦੇ ਘਰੇ ਵਸਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਉਪਰੰਤ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਗੱਠ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਬੀਰੋ (ਕਿਰਨ ਖੇਰ) ਦਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਇਕਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਭੇਣਾਂ ਤਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਨਾਇਕਾ ਬੀਰੋ ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਭੱਜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਦਲ ਕੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖਾਹਿਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਅਣਖ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤਵਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ 1980 ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਬੀਰੋ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਜੱਥੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੱਟੜ ਫਿਰਕੂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਕਤਵਰ ਬਣਦਿਆਂ ਦਿਖਾਇਆ



ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਸਿਨੇਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਇਕ ਆਰਟ ਫਿਲਮ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਫਿਲਮ ਕਦੇ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਲ ਕਿਸੇ ਸੀਡੀ ਸ਼ੋਪ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਅੱਸੀ ਫੀਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਵੀਹ ਫੀਸਦੀ ਉਰਦੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

26.2 ਵਿਆਖਿਆ

ਪਾਠ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਿਨੇਮੇ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮ ਵੀ ਇੱਕ ਪਾਠ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਜਾਤੀ ਸੂਚਕ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਜਾਤ ਨੂੰ ਵਡਿਆ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਤ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇਖਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਫਿਲਮਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਵਧੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ 'ਮਾਹੌਲ ਠੀਕ ਹੈ', 'ਸ਼ਹੀਦੇ ਮੁਹੱਬਤ', 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਅਤੇ 'ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਣੀ' ਵਰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26.1

- I. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :
 - ਉ. ਸਿਨੇਮਾ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ... ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ।
 - ਅ. ਮਾੜੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ... ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣੀਆਂ।
 - ੲ. 'ਸ਼ਹੀਦੇ ਮੁਹੱਬਤ' ਦਾ ਨਾਇਕ ... ਹੈ।
 - ਸ. 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ... ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਰਵਾਸੀ ... ਹੈ।
 - ਹ. 'ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਣੀ' ਇੱਕ ... ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।
- II. ਇੱਕ ਸਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :
 - ਉ. ਕੀ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਤਾਬ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
 - ਅ. ਕੀ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?
 - ੲ. 'ਸ਼ਹੀਦੇ ਮੁਹੱਬਤ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ ?
 - ਸ. 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਫਿਲਮ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ?
 - ਹ. 'ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਣੀ' ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਹੈ।

26.3 ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਪਿੱਛੇ ਦੱਸੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਸਾਰੂ ਰੁਝਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਾੜੀ ਥਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਘਰ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਲੱਗ ਗਏ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟੀ.ਵੀ. ਰਾਹੀਂ ਫਿਲਮਾਂ



ਵੀ ਆਮ ਹੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਚੰਗੀਆਂ ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਿਲਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ ਉਸਾਰੂ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਫੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਅੱਧੀ-ਪਚੱਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਰਾਵਾ, ਨਾਚ, ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕੇਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ।

ਉਹ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਦੌਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਸੀ 'ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆ ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ'। ਲੰਡਨ ਵਸਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਬਣੀ ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਨਾਇਕ (ਸ਼ਾਹਰੁੱਖ ਖਾਨ) ਅਤੇ ਨਾਇਕਾ (ਕਾਜੋਲ) ਦੀ ਪਿਆਰ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਿਕ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਫਿਲਮ 'ਮਾਚਿਸ' ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਖਾੜਕੂਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂਆਂ ਉਪਰ ਢਾਹੇ ਗਏ ਤਸੱਦਦ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਗਦਰ' ਫਿਲਮ ਵੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇੱਕ ਵਪਾਰਕ ਫਿਲਮ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ (ਸੰਨੀ ਦਿਓਲ) ਨੂੰ ਪਗੜੀ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੇ ਪਗੜੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਦਿਲਵਾਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਪਗੜੀ ਸਮੇਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਰੌਸਲਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। 'ਬਾਰਡਰ' ਫਿਲਮ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰਜਮੈਂਟ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ 'ਤੇ ਫੋਕਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਮਿਲੀਟੈਂਸੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਵਕਾਰ ਖੋਹਿਆ ਸੀ ਉਪਰੋਕਤ ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਖੋਏ ਹੋਏ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਹਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਜਿਹਾ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਵਾਏ', 'ਉਏ ਲੱਕੀ, ਲੱਕੀ ਉਏ', 'ਨਮਸਤੇ ਲੰਡਨ', 'ਪਿੰਜਰ', 'ਸਿੰਘ ਇਜ ਕਿੰਗ', 'ਬਾਦਲ', 'ਮੌਨਸੂਨ ਵੈਡਿੰਗ', 'ਫੁੱਟਬਾਲ-ਸੁੱਟਬਾਲ, ਹਾਇ ਰੱਬਾ', 'ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਈ ਜੋੜੀ' ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਾਕਤਵਰ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ, ਬੰਗਾਲੀ, ਤਾਮਿਲ, ਮਲਿਆਲੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਆਦਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੰਗੀਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆ-ਆ ਵਸਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਨਾਚ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੋਣ ਵੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਫਿਲਮ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ, ਨਾਚ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗ ਨਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਤ ਦੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਸਨਅਤ ਦਾ ਘਰ ਲਾਹੌਰ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਿਲਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰੰਤੂ ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਤ ਚੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਸਤੀਆਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੰਦ ਸਾਗਰ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਕਪੂਰ, ਰਾਜ ਕਪੂਰ, ਬੀ.ਆਰ. ਚੋਪੜਾ, ਦੇਵ ਆਨੰਦ, ਖਵਾਜਾ ਅਹਿਮਦ ਅਬਾਸ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ, ਸਾਅਦਤ ਹਸਨ ਮੰਟੋ, ਯਸ਼ ਚੋਪੜਾ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਕੇ.ਐੱਲ. ਸਹਿਗਲ, ਅਮਰੀਸ਼ ਪੁਰੀ, ਦੱਤ ਪਰਿਵਾਰ, ਜਤਿੰਦਰ, ਰਾਜੇਸ਼ ਖੰਨਾ, ਰਾਜਾ ਬੱਬਰ, ਧਰਮਿੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਓਲ ਪਰਿਵਾਰ, ਸ਼ਕਤੀ ਕਪੂਰ, ਰਣਜੀਤ, ਦਲੀਪ ਕੁਮਾਰ, ਰਵੀਨਾ ਟੰਡਨ, ਪੂਨਮ ਢਿੱਲੋਂ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ, ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ, ਮਹਿੰਦਰ ਕਪੂਰ, ਆਨੰਦ ਬਖਸ਼ੀ, ਸਾਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਵੀ, ਜਿੰਮੀ ਸ਼ੇਰਗਿਲ, ਮਾਹੀ ਗਿੱਲ, ਜੂਹੀ ਚਾਵਲਾ, ਸਮੁੰਦਾ ਕਪੂਰ ਭਾਈਚਾਰਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ।

26.4 ਵਿਆਖਿਆ

ਪਾਠ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਣੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਨਾਚਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਸਤੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26.2

I. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- ੳ. ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਫਿਲਮ ... ਹੈ।
- ਅ. ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਫਿਲਮ ... ਹੈ।
- ੲ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਵਲ ਪਿੰਜਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਫਿਲਮ ... ਹੈ।
- ਸ. ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਉਪਰ ... ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ।
- ਹ. ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀਰੋ ... ਹੈ।

II. ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ੳ. ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਫਿਲਮ ਸਨਅਤ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ?
- ਅ. ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ?
- ੲ. ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਚਾਰ ਹੀਰੋ ਦੱਸੋ ?
- ਸ. ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਹੀਰੋਇਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।
- ਹ. ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਤ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।





26.5 ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋ-ਅਰਥੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁੱਕਾ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਉੱਜੜ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰੁੱਖੀ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਭਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਨਿਮਰ ਹੈ। ਇਹ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖੇ ਤੇ ਖਰਵੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ। ਮਨਮੋਹਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਫਿਲਮ 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੜਵੀਂ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਥਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਾਂਗ ਪੱਖੀ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਬਦਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਡੇਢ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮਨਮੋਹਨ ਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨਾ ਹੇਠ ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਣੀ ਫਿਲਮ 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸ ਬਾਰੇ ਬਣੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਮੰਡੀ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੱਕ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਪੇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਕਈ ਹੋਰ ਫਿਲਮਾਂ ਜਿਵੇਂ :

- ਮਿੱਟੀ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ
- ਦੇਸ ਹੋਇਆ ਪਰਦੇਸ
- ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ
- ਮੁੰਡੇ ਯੂ.ਕੇ. ਦੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਾਇਸਪੋਰਕ (ਪਰਵਾਸੀ) ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਚੈਪਟਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ

ਆਰੰਭਿਕ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਦੁਰਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਸਿਨੇਮਾ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿਨੇਮੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਹਿਜ ਤੌਰੇ ਚੱਲਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਜਾਤੀ ਅਧਾਰਿਤ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਬਣੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਕਾਰਨ ਮੰਦੇ ਹਾਲੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਸ਼ਕ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮ ਵੱਲ ਪਰਤਿਆ। ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਫਿਲਮ ਸਨਅਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੋਖਾ ਹਿੱਸਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਇਕ ਪਗੜੀ ਧਾਰੀ ਸਰਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਜੋਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਸਿਨੇਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਧੇਰੇ ਯਥਾਰਥਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਣੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ?
2. ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ?
3. ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦਾ ਮੁੜ ਉਭਾਰ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ?
4. ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
5. ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।
6. ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਣੀ ਕਿਸੇ ਫਿਲਮ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
7. ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 26.1 I ਓ. ਤਾਕਤਵਰ, ਅ. ਜਾਤ, ਏ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ, ਸ. ਪੰਜਾਬੀ, ਹ. ਸਿੱਖ ਔਰਤ
II ਇਕ ਸਤਰੀ ਉਤਰ
ਓ. ਹਾਂ, ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਅ. ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।



- ੲ. ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਟਵਾਰਾ।
 ਸ. ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ।
 ਹ. ਖਾਮੋਸ਼ ਪਾਣੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਹੈ।
- 26.2 I ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ
 ਓ. ਬਾਰਡਰ, ਅ. ਗਦਰ, ਏ. ਪਿੰਜਰ, ਸ. ਪੰਜਾਬੀ, ਹ. ਧਰਮਿੰਦਰ
- II ਇਕ ਸਤਰੀ ਉੱਤਰ
 ਓ. ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਕਾਰਨ
 ਅ. ਤਾਕਤਵਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਸਨਅਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ
 ਏ. ਧਰਮਿੰਦਰ, ਜਤਿੰਦਰ, ਰਾਜੇਸ਼ ਖੰਨਾ, ਜਿੰਮੀ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ
 ਸ. ਜੁਹੀ ਚਾਵਲਾ, ਪੂਨਮ ਢਿੱਲੋਂ।
 ਹ. ਗਦਰ, ਪਿੰਜਰ, ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾ ਦੀ ਜੋੜੀ, ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆ ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

1. ਤੁਹਾਡੇ ਪਸੰਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸੋ। ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਦੱਸੋ।



ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਪੂਲਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਪੰਜਾਬ

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰੋਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਨਾਚ ਵਿੱਚ ਵੀ ਏਨੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਮਾਣਿਆ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ-ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :-

- ਗੀਤ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਗੀਤ ਕਦੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ।
- ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰਾਂ।

27.1 ਗੀਤ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਗੀਤ ਓਨਾ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ। ਆਦਿ ਕਾਲੀਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਗੀਤ ਜੋੜਣਾ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਗੀਤ ਦਿਲ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਅਮਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੀਤ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਜਾਂ ਜਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਗੀਤ ਵਿਚਲੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਜ ਗੀਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਿਸਮਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੀਤ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਲੰਬਾ ਅਰਸਾ ਗੀਤ ਲੋਕਗੀਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਹੇ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ : ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੀਤ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੀਤ, ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੀਤ (ਸੋਗ ਗੀਤ), ਬੋਲੀਆਂ, ਟੱਪੇ, ਨਾਚ ਗੀਤ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਆਦਿ। ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ



ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਰਜਣਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਗੀਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਸਮੂਹ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਸਿਰਜਣਸ਼ੀਲ ਲੋਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ-ਘਾਟਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਲੋਕਗੀਤ ਹੋਰ ਨਿਖਰਦਾ, ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਹਰਮਨਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ 'ਜੁਗਨੀ' ਹੈ।

ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਗੀਤ ਕਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਾਇਕ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਇੱਕ ਸਾਥ ਅਗਲੀ ਸਤਰ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਕਾਰ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲਿਆਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਰਮਨਪਿਆਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਚੱਡ, ਸਾਰੰਗ, ਨਗੋਜੇ, ਢੋਲਕੀ, ਤੂੰਬੀ ਆਦਿ ਰਵਾਇਤੀ ਸਾਜਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਲੱਗੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਜਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬਹੁਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27.1

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

- ੳ. ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਦੋਂ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ?
- ਅ. ਸੰਗੀਤ ਨੇ ਗੀਤ ਉੱਪਰ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ?
- ੲ. ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਕੀ ਹੈ ?
- ਸ. ਲੋਕਗੀਤ ਕੀ ਹੈ ?
- ਹ. ਲੋਕਗੀਤ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ ?

27.2 ਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ

ਗੀਤ ਬਹੁਤ ਕੋਮਲ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਿਲ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹਰਮਨਪਿਆਰੀ ਵਿਧਾ ਗੀਤ ਹੀ ਹੈ। ਗੀਤ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਗਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਜਲਿਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਾਇਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਕੱਠ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸਾਜਿੰਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਕੇ ਇਕ ਬੰਦ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਸਮਝੇ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਖੰਭ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਹ ਉੱਚੇ ਅਸਮਾਨੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ ਗਈ। ਇਹ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ



ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਲਈ ਸਟੂਡੀਓ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਢੱਡ-ਸਾਰੰਗੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਵਰਗੇ ਢਾਡੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਤਵੇ ਆਏ। ਤਵਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ। ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਦੋ ਮੰਜੇ ਜੋੜ ਕੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਗੀਤ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁਣਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼-ਮਰ੍ਹਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੀਤ ਅਤੇ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ, ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ, ਗੁਰਮੀਤ ਬਾਵਾ ਆਦਿ ਨੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਢੱਡ ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਲੀ ਗਾਇਕੀ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੁੰਬੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਜ ਆ ਗਏ। ਢੋਲਕੀ ਅਤੇ ਢੋਲ ਆ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਜੋੜੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਗਾਇਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਜਰਪੁਣਾ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਗੀਤ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ :

ਭਾਖੜੇ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਨੱਚਦੀ।

ਇਸ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਬਣੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਬਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਲਾਟੂ ਅਤੇ ਪੱਖੇ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬੱਲਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲਾਟੂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਖਿਡੌਣੇ ਲਾਟੂ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਂਝੇ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ (Joint Family) ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵੱਧੇ ਜੀਅ ((Member) ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤਵਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਉੱਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹਰਮਨਪਿਆਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬਣ ਔਰਤ ਅੱਡ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਗਾ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਬਾਪੂ ਵੇ ਅੱਡ ਹੁੰਨੀ ਆਂ
ਗਾਏਂ ਲੈ ਦੇ ਇਕ ਮਹਿੰ ਲੈ ਦੇ
ਦੇ ਬਲਦ ਟੱਲੀਆਂ ਵਾਲੇ
ਬੋਤੀ ਲੈ ਦੇ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੀ
ਵੇ ਅੱਡ ਹੁੰਨੀ ਆਂ

ਇਸ ਗੀਤ ਦਾ ਆਉਣ ਤੱਕ ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤਲ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਗਾਂ, ਮੱਝ, ਬਲਦ ਅਤੇ ਬੋਤੀ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਸੀ। ਗਾਂ ਅਤੇ ਮੱਝ ਖੁਰਾਕੀ ਲੋੜਾਂ ਦੁੱਧ, ਮੱਖਣ, ਦਹੀਂ, ਘਿਉ, ਪਨੀਰ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਬਲਦ ਅਤੇ ਬੋਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਾਧਨ ਘੋੜਾ ਜਾਂ ਘੋੜੀ ਦੀ ਮੰਗ ਇਸ ਗੀਤ ਦੀ ਸੁਆਣੀ ਨਾਇਕਾ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਸੀਮਿਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੈ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ



ਤੋਂ ਇਹ ਗੀਤ ਨਾਇਕਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਔਖ ਔਰਤ ਨੂੰ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਗੀਤ ਰੇਡੀਉ ਤੇ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਮਸ਼ੀਨ ਰਾਹੀਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ (ਅੱਸੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ) ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਗੀਤ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲੀ।

ਜਦੋਂ ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਬੱਸ (ਲਾਰੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਾਪੂਲਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਆਮਦ ਉੱਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮੀਅਤ ਇੱਕ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀਅਤ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਨਵੀਂ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ :

ਮੋਟਰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ
ਚੱਲ ਬਰਨਾਲੇ ਚੱਲੀਏ
ਨੀਂ ਭਾੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ
ਬੈਠਣ ਦੀ ਕਰ ਬੱਲੀਏ ...।

ਬੱਸ ਦਾ ਕੰਡਕਟਰ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਬਰਨਾਲੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਵੇ। ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ (ਨਗਵਕਗ ਤਖਤਵਕਠ) ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾੜਾ ਦੇ ਕੇ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਓਨਾ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੰਨਾ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਵੱਲੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਣਾ।

ਨਹਿਰੂਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਹਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ, ਖਾਦ, ਨਵੇਂ ਬੀਜ ਅਤੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਹੀ ਅਪਣਾ ਲਿਆ। ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਲਕੇ ਤਾਂ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਨਲਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਲਈ ਖਾਸੀ ਤਾਕਤ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਖੂਹ ਦੀ ਥਾਂ ਨਲਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਪੇਂਡੂ ਕੁੜੀਆਂ-ਔਰਤਾਂ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਆਪਣਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬੇਲੀ ਦਾ ਵੀ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਬੇਲੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :

ਮੁੰਡਾ : ਮੈਂ ਤੜਕੇ ਦਾ ਕਰਾਂ ਉਡੀਕਾਂ
ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਮਾਰਾਂ ਲੀਕਾਂ
ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੇੜਾ ਲਾਜਾ,
ਨੀਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਟਿਊਬੈਲ ਤੇ
ਲੀੜੇ ਧੋਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਆਜਾ।
ਕੁੜੀ : ਹੁਣ ਨੀਂ ਨਿਭਦੇ ਤੋੜ ਯਰਾਨੇ
ਦੱਸ ਮੈਂ ਆਵਾਂ ਕਿਹੜੇ ਬਹਾਨੇ
ਜਿੰਦ ਗਮਾਂ ਨੇ ਖਾ ਲੀ
ਵੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੇ
ਘਰ ਨਲਕੇ ਤੇ ਮੋਟਰ ਲਾ ਲੀ।

ਇਸ ਗੀਤ 'ਚ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਲਕੇ ਤੇ ਮੋਟਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਖੁੱਸ ਗਈ ਹੈ। ਟੱਬਰ ਉਪਰ ਪਿਉ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਇਸ ਗੀਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਰੰਪਰਕ ਪਿੰਡਾਂ (ਰਫ਼ਿਊਜ਼ੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ) ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਅਕਸਰ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇੱਕ ਗੀਤੇ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ :

ਯਾਰੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾੜੀ
ਦੱਸ ਦਿੰਦੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27.2

1. ਓ. ਗੀਤ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਵਿਧਾ ਹੈ ?
- ਅ. ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਨ ਪਰੰਪਰਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।
- ੲ. ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਗੀਤ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
- ਸ. ਮੋਟਰ (ਬੱਸ) ਸੰਬੰਧੀ ਗੀਤ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਅਰਥ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?
- ਹ. ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗੀਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

27.3 ਗੀਤ ਕਦੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ

1980 ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਛੱਤਰੀਆਂ (ਐਨਟੀਨਾ) ਉਗਣੀਆਂ (ਲੱਗਣੀਆਂ) ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਘਰ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੁਪਨਾ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਜੱਟ ਕਣਕ ਦੀ ਟਰਾਲੀ ਭਰ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਚਣ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਜੱਟੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਲੈ ਦੇ ਵੇ
ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ।

ਗੀਤ ਦਾ ਜੱਟ ਪਾਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਟੀ ਧਰਮਿੰਦਰ, ਹੇਮਾ ਮਾਲਿਨੀ ਤੇ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਖੁਦ ਪਛਾਨਣਾ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇਗੀ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਮਰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੱਟ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੂੰ ਤੇ ਫਿਲਮੀ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਸਕਰੀਨ ਉਪਰ ਦੇਖ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

- ਢਾਕੇ ਦੀ ਮਲਮਲ ਵਰਗੀ।
- ਕਲਕੱਤਿਉਂ ਪੱਖੀ ਲਿਆਏ, ਝੱਲ੍ਹੰਗੀ ਸਾਰੀ ਰਾ ।

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਢਾਕਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ





ਫਿਰ 1971 ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਸੰਨ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਣੀ ਮਲਮਲ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਢਾਕੇ ਦੀ ਪਤਲੀ ਮਲਮਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਕੱਪੜਾ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?।

ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਪਤਲੀ ਔਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਢਾਕੇ ਦੀ ਮਲਮਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕੋਲਕਾਤਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਪੱਖੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਘਰੇਲੂ ਹੱਥ ਪੱਖੀਆਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸੋਹਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਪੱਖੇ ਅਤੇ ਪੱਖੀਆਂ ਰੰਗਦਾਰ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਸਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਬਣਨੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਜਦੋਂ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਛੱਤ ਪੱਖੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਅਜੇ ਵੀ ਰੰਗਦਾਰ ਹੱਥ ਪੱਖੇ ਪੇਂਡੂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਹੋਏ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰ ਕੋਲਕਾਤੇ, ਦਿੱਲੀ, ਮੁੰਬਈ, ਇੰਦੌਰ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟਰੱਕਾਂ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦਾ ਜਾਣਾ-ਆਉਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚੂੜੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਪੱਖੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੀਤ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਪੱਖੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੋਲਕਾਤੇ ਦੀ ਪੱਖੀ ਮੰਗਦੀ ਹੋਈ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਲਕੱਤਿਉਂ ਲਿਆਂਦੀ ਪੱਖੀ ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਵੀ ਹਵਾ ਦੀ ਝੱਲ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਨੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਡਰਾਈਵਰ ਪਤੀ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਝਲਕਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਸੰਨ 1970 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਕਾਲਜੀਏਟ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਕੁੜੀ : ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦੀ ਵੇ
ਤੈਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮਾਰੀ।
ਮੁੰਡਾ : ਹੌਲੀ ਬੋਲ ਕੋਈ ਸੁਣ ਨਾ ਲਵੇ
ਨੀਂ ਹੈਗੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਬਿਮਾਰੀ।

1980 ਤੱਕ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੋਗਾਣੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਰਦ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਗਾਇਕਾ ਵੱਲੋਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੱਕੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ :

1. ਜਨਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ - ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ
2. ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਚਮਕੀਲਾ - ਅਮਰਜੋਤ ਕੌਰ
3. ਕੇ.ਦੀਪ - ਜਗਮੋਹਨ ਕੌਰ

ਕੁਝ ਗਾਇਕ ਗਾਇਕਾਵਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਇਹ ਗਾਇਕ/ਗਾਇਕਾਵਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗਾਇਕ/ਗਾਇਕਾਵਾਂ ਸੋਲੇ ਗੀਤ ਵੀ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨਾ, ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਧੂੜੀ, ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਛਿੰਦਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ, ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਗੁਰਮੀਤ ਬਾਵਾ, ਅਮਰ ਨੂਰੀ, ਨਰਿੰਦਰ ਬੀਬਾ, ਯਮਲਾ ਜੱਟ ਆਦਿ।



ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਦੇ ਦੋਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਦਿਉਰ-ਭਾਬੀ, ਜੇਠ-ਭਰਜਾਈ, ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ ਔਰਤਾਂ-ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਗੀਤਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੀਤ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੀਤਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਚੇ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਵਰਗੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਕਾਵਿਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ।

ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗਾਇਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਗੀਤ ਰੂਪ ਕਲੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਲੀ ਇਕੱਲੇ ਗਾਇਕ ਵੱਲੋਂ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਲੋਕ ਗਾਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਕਿੱਸੇ ਤੇ ਗਾਥਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੋੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ ਕਲੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੀਤਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

- ਜਿਵੇਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਜਾ ਰਹੇ ਮਿਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ।
- ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਮਿਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਹੋਈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ।
- ਮਲਕੀ ਨੂੰ ਕੀਮਾ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈ।
- ਜੋਗੀ ਬਣ ਕੇ ਰਾਂਝਾ ਨਾਥ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ ਨੂੰ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਲੀ ਲਗਭਗ 1975 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1990-95 ਤੱਕ ਕਾਫੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਗੀਤ ਰੂਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27.3

- I. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਇਕ-ਇਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦਿਓ :
 - ੳ. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਕਦੋਂ ਕੂ ਆਇਆ ?
 - ਅ. ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ?
 - ੲ. ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?
 - ਸ. ਦੋਗਾਣੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਜੋੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।
 - ਹ. ਦੋਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

27.4 ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਗਾਇਕੀ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਗਾਇਕ ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਨੇ ਬਠਿੰਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਗੀਤ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਗਾਇਕੀ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਸੂਫੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ ਹੈ। ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਪੜ੍ਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀ ਆਮਦ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮਸ਼ੀਨ ਟੈਪਰਿਕਾਰਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲਈ। ਇਹ ਤਵੇ



ਦੀ ਥਾਂ ਕੈਸਿਟ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਸੀ। ਸਸਤੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਾਇਕਾਂ ਦੇ ਤਵੇ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਕੈਸਿਟਾਂ ਘਰਾਂ, ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਬੱਸਾਂ ਤੇ ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰਾਂ ਫਿਟ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ।

ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਲੋ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲੇ ਗਾਇਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮਕਬੂਲ ਸਨ ਉਥੇ ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੋਵਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਗੀਤ ਸਨ :

- ਬਾਪੂ ਫਿਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਨੱਕੇ ਮੋੜਦਾ
ਮੁੰਡਾ ਪੜ੍ਹੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਡੱਕਾ ਨੀ ਤੋੜਦਾ।
ਕੀ ਬਣੁ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ...।
- ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।
- ਸੱਜਣਾਂ ਵੇ ਸੱਜਣਾਂ ਵੇ
ਤੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੀ ਸਾਨੂੰ ...।
ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਦੁਪਹਿਰ।
- ਜਦ ਕੁੜੀ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ,
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਬਹਿ ਕੇ ਦੇਰ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗੇ,
ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਮਾਮਲਾ ਗੜਬੜ ਹੈ।

ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾੜ੍ਹਿਆਂ (ਛਦਚਦਕਅਵਤ) ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਾੜ੍ਹੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਗਰੁੱਪ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਕਾਲਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੀਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਸਕੂਲੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿਉਂਕਿ ਅਠਾਰਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗੀਤ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਇੱਕ ਗੀਤ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਗੀਤ ਨਾਇਕਾ ਵੀ ਸਕੂਲ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਹਟੀ ਹੈ। ਬੋਲ ਹਨ :

- ਤੂੰ ਕਰ ਗਈ ਬਾਰਾਂ, ਟੱਪਗੀ ਠਾਰਾਂ,
ਨੀਂ ਤੇਰੀ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਐ,

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 1990 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਘਰੇਲੂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਲੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਚਿੱਠੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀ ਕਈ ਦਹਿ-ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਪੀੜ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਪੀੜ ਦਾ ਮੱਠਾ ਮੱਠਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਇਸ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਹੋਇਆ :

ਤੁਸੀਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਭੁੱਲਗੇ
ਜਦੋਂ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਲੱਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅੰਤ 1992-93 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤਾਂ



ਪਸਰ ਗਈ ਪਰ ਕਈ ਲੁਟਾਂ ਖੋਹਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟੋਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦਨਦਨਾਉਂਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲੇ ਕੱਛਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੁਟੇਰੇ ਗਰੋਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਪਹਿਰੇ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪ੍ਰੇਮਿਕਾਵਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮੇਲਜੋਲ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ :

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂ ਸੌਂਦੇ।
ਪਿੰਡ ਪਹਿਰਾ ਲੱਗਦੈ
ਰਾਤੀਂ ਮਿਲਣ ਨਾ ਆਈਂ ਵੇ
ਪਿੰਡ ਪਹਿਰਾ ਲੱਗਦੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ। ਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਕੀ ਮੁੰਡੇ ਹਰ ਕੋਈ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪ੍ਰੇਮਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਛਤਰੀ ਤੋਂ ਉਡ ਗਈ
ਅੰਬਰਾਂ ਤੇ ਲਾਉਨੀ ਏਂ ਉਡਾਰੀਆਂ।
ਫੁੱਲ ਕੋਈ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲਾ ਲੈ ਗਿਆ,
ਗੁੱਡਦਾ ਮੈਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿਆਰੀਆਂ।

ਹੰਸ ਰਾਜ ਹੰਸ, ਸਰਦੂਲ ਸਿਕੰਦਰ, ਮਨਮੋਹਨ ਵਾਰਿਸ, ਬੱਬੂ ਮਾਨ, ਨਛੱਤਰ, ਬਲਕਾਰ ਸਿੱਧੂ, ਜੈਜੀ ਬੈਂਸ, ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ, ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਨੀਰੂ, ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੰਧੂ, ਸਤਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਿੱਟੀ, ਸਤਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੱਤੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੇ ਛਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਗਾਇਕ ਦੇਗਾਣਾ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਸਰਦੂਲ ਸਿਕੰਦਰ, ਅਮਰ ਨੂਰੀ, ਜਸਪਿੰਦਰ ਨਰੂਲਾ, ਮਿਸ ਪੂਜਾ ਆਦਿ।

ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨ ਪਨਪਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਹੈ। ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਅੱਗੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੋੜ ਕੱਟਦੇ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ।



ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੁਝਾਨਾਂ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ੳ. ਗੀਤ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- ਅ. ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਕਿਹੜੀ ਸੀ ?
- ੲ. ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ?
- ਸ. ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ?
- ਹ. ਪੰਜਾਬੀ ਕਲੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਗੀਤ ਰੂਪ ਹੈ ?



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

- 27.1 (ੳ) ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਗੀਤ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਸਿਖਿਆ।
 - (ਅ) ਸੰਗੀਤ ਨੇ ਗੀਤ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ।
 - (ੲ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜਾਂ ਤੋਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਗੀਤ ਨੂੰ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 - (ਸ) ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਜੋੜ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੀਤ ਨੂੰ ਲੋਕਗੀਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 - (ਹ) ਬੋਲੀਆਂ, ਟੱਪੇ, ਨਾਚ-ਗੀਤ, ਸੋਗ-ਗੀਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਲੋਕ ਗੀਤ ਆਖਦੇ ਹਨ।
- 27.2 (ੳ) ਗੀਤ ਬਹੁਤ ਕੋਮਲ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਿਲ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹਰਮਨਪਿਆਰੀ ਵਿਧਾ ਗੀਤ ਹੀ ਹੈ। ਗੀਤ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਗਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।
 - (ਅ) ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਲਿਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਾਇਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਕੱਠ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸਾਜਿੰਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਕੇ ਇਕ ਬੰਦ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਸਮਝੇ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਖੰਭ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਹ ਉੱਚੇ ਅਸਮਾਨੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ ਗਈ। ਇਹ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਲਈ ਸਟੂਡੀਓ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਢੱਡ-ਸਾਰੰਗੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਵਰਗੇ ਢਾਡੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਤਵੇ ਆਏ। ਤਵਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ।



ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ। ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਦੋ ਮੰਜੇ ਜੋੜ ਕੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਗੀਤ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁਣਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼-ਮਰ੍ਹਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ।

- (ੲ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਂਝੇ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ (Joint Family) ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵੱਧੇ ਜੀਅ ((Member) ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤਵਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਉੱਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ
- (ਸ) ਜਦੋਂ ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਬੱਸ (ਲਾਰੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਾਪੂਲਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਆਮਦ ਉੱਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮੀਅਤ ਇੱਕ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀਅਤ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਨਵੀਂ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- (ਹ) ਨਹਿਰੂਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਹਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ, ਖਾਦ, ਨਵੇਂ ਬੀਜ ਅਤੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਹੀ ਅਪਣਾ ਲਿਆ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਲਕੇ ਤਾਂ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਨਲਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਲਈ ਖਾਸੀ ਤਾਕਤ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਖੂਹ ਦੀ ਥਾਂ ਨਲਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਪੇਂਡੂ ਕੁੜੀਆਂ-ਔਰਤਾਂ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਆਪਣਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬੇਲੀ ਦਾ ਵੀ।

27.3 (ੳ) 1980 ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ

(ਅ) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਢਾਕੇ ਦੀ ਮਲਮਲ, ਕੋਲਕਾਤੇ ਦੀ ਪੱਖੀ

(ੲ) ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ।

(ਸ) ਜਨਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ, ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਮਕੀਲਾ ਅਤੇ ਅਮਰਜੋਤ ਕੌਰ

(ਹ) ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਦਿਓਰ-ਭਾਬੀ, ਜੇਠ-ਭਰਜਾਈ, ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

ਆਪਣੇ ਪਸੰਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।



ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗਮੰਚ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਟਕ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਗ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਸਟੇਜੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਟੀ.ਵੀ. ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਤੇ ਖੇਡੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।



ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ :-

- ਨਾਟਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
- ਨਾਟਕ ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ
- ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਿਸਮਾਂ
- ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਹਾਲਤ
- ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ

28.1 ਨਾਟਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਨਾਟਕ ਸ਼ਬਦ 'ਨਕਲ', 'ਨ੍ਰਿਤ' ਅਤੇ 'ਨਟ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਟਯ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਨ੍ਰਿਤ ਅਰਥਾਤ ਨਾਚ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਅਭਿਨੈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਟ ਤੇ ਨਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਕਾਂ ਜਾਂ ਐਕਟਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਕ ਜਾਂ ਐਕਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਧੇ ਜਾਂ ਪੌਠੇ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ (30 ਤੋਂ 45 ਮਿੰਟ) ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੋਟਾ ਨਾਟਕ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਯੂਥ ਫੈਸਟੀਵਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਛੋਟੇ ਨਾਟਕ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।



ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਸਟੇਜੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਦਰਸ਼ਕ ਸਾਹਮਣੇ ਪੱਕੀ ਜਾਂ ਕੰਮ ਸਾਰੂ ਆਰਜੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਦੇ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਨਾਟਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਕਾਲੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਲ-ਜਲੂਲ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਨੁੱਕਤ ਨਾਟਕ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਗਲੀਆਂ, ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਸਟੇਜ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਟੀ.ਵੀ. ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ਤ ਜਾਂ ਲੜੀਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਤੇ ਖੇਡੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਟਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਤੇ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੜੱਪਾ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਰਹੀ। ਭਰਤ ਮੁਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਟਯ ਸ਼ਾਸਤਰ' ਵੀ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮਲੀਲਾ, ਰਾਸਲੀਲਾ, ਜਲਸਾ, ਨਕਲਾਂ, ਗਿੱਧਾ ਨਾਟ, ਅਖਾੜਾ ਆਦਿ। ਲੋਕ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਟਕ ਦੀ ਅਮੀਰ ਨਾਟ ਪਰੰਪਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੀ। ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸਲਈ ਜਿੰਨਾਂ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਰਿਹਾ ਓਨਾ ਸਮਾਂ ਨਾਟਕ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਿਆ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.1

- I. ਓ. ਨਾਟਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ?
- ਅ. ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ?
- ੲ. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
- ਸ. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਕਿੰਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ?
- ਹ. ਲੋਕ ਨਾਟ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ?

28.2 ਨਾਟਕ ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਜਨਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਟਕ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਨਾਟਕ ਸਿਲੇਬਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਸਮਝਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।



1. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ - ਰਾਜਾ ਲਖਦਾਤਾ ਸਿੰਘ
2. ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ - ਸੁਪਨ ਨਾਟਕ
3. ਬਾਬਾ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ - ਨਾਰ ਨਵੇਲੀ
4. ਲਾਲਾ ਕਿਰਪਾ ਸਾਗਰ - ਡੋਡੇ ਜਮਵਾਲ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ 'ਡੀਡੋ ਜਮਵਾਲ' ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਇਕ 'ਡੀਡੋ ਜਮਵਾਲ' ਜੰਮੂ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਹੈ। ਡੀਡੋ ਨੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਡੋਡੇ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਿਦਰੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਠੀਕ ਲੀਆਂ (ਰਸਤ) ਤੇ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀ ਜੰਮਪਲ ਔਰਤ ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸੀ। ਨੌਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਲੋਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਾਈ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਨੌਰਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਇਲਮ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਖਿਡਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਟਕ ਖਿਡਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ 1912-13 ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਨਾਟਕ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਇਆ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ—ਸੁਹਾਗ ਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਨੰਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਜਨਮ 'ਸੁਹਾਗ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਨੰਦਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਂਗੜਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੇਟਾ ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਉਥੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਰਸੀ ਵੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਨੰਦਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕਾਂ ਅਤੇ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਟਕ 'ਸੁਹਾਗ' ਵਿੱਚ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਾਪ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਬੁੱਢੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਅਮੀਰ ਬੁੱਢੇ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਦੌੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿਉ ਆਪਣੀ ਗੁੱਡੀਆਂ ਪਟੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ ਛੋਟੀ ਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਨਾਟਕ 'ਸੁਹਾਗ' ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।



ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਰਕ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹੁਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ 'ਚੰਦਨ ਦੇ ਓਹਲੇ' ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਿਆ ਹੈ।

ਨੰਦਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਾਟਕਕਾਰ ਜੋਸ਼ੂਆ ਫ਼ਜ਼ਲਦੀਨ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ 1903 ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਹਲਮ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਹੀਰ ਸਿਆਲ' ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲਿਖੀ 'ਹੀਰ' ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ।

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਮਸਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਮੋਇਆਂ ਸਾਰ ਨਾ ਕਾਈ' ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਖਰੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਖਾਤਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਰੂਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਮੀਰ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਅਧੀਨ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਇਕ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.2

- I. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ
 - ੳ. 'ਰਾਜਾ ਲਖਦਾਤਾ ਸਿੰਘ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਲੇਖਕ ... ਹੈ।
 - ਅ. 'ਡੀਡੋ ਜਮਵਾਲ' ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ... ਦੇ ਨਾਇਕ ਦੀ ਗਾਥਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
 - ੲ. ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡ ... ਦੀ ਜੰਮਪਲ ਸੀ।
 - ਸ. ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਆਧੁਨਿਕ ਨਾਟਕ ... ਹੈ।
 - ਹ. 'ਮੋਇਆਂ ਸਾਰ ਨਾ ਕਾਈ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਲੇਖਕ ... ਹੈ।
- II. ਇਕ ਸਤਰੀ ਜਵਾਬ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :
 - ੳ. ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿਸ ਸਰਕਾਰ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ?
 - ਅ. ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡ ਨੇ ਕਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਇਆ ?
 - ੲ. 'ਮੋਇਆਂ ਸਾਰ ਨਾ ਕਾਈ' ਦਾ ਨਾਇਕ ਕੌਣ ਹੈ ?
 - ਸ. 'ਸੁਹਾਗ' ਇਕਾਂਗੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?
 - ਹ. 'ਚੰਦਨ ਦੇ ਓਹਲੇ' ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ?

28.3 ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਿਸਮਾਂ

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਉ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਡੀਉ ਇੱਕ ਪਾਪੂਲਰ ਮੀਡੀਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ

ਸਿਨੇਮਾ



ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁੱਗਲ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੇਡੀਉ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ। ਰੇਡੀਉ ਨਾਟਕ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੇਡੀਉ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ।

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਓਪਨ ਏਅਰ ਥੀਏਟਰ ਬਣਵਾਇਆ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਓਪਨ ਏਅਰ ਥੀਏਟਰ' ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਅਮਰੀਕਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹੋਏ। ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕ ਹਨ—ਲੋਹਾ ਕੁੱਟ, ਕਣਕ ਦੀ ਬੱਲੀ, ਬੇਬੇ, ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ ਆਦਿ।

'ਲੋਹਾ ਕੁੱਟ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਂ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਇੱਕ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਲੁਹਾਰ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਰਾ ਦਿਲ ਲੋਹਾ ਕੁੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਧੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਦੋੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਧੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਰੂਸ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਔਰਤ ਪਾਤਰ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤਵਰ ਹਨ।

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਨਾਟਕ ਲਿਖਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਨਾਟਕ ਖਿਡਾਉਂਦਾ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਟਕ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਕਿੰਗ ਮਿਰਜ਼ਾ ਤੇ ਸਪੇਰਾ' ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਟਕ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ ਇੱਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੀ ਉੱਚੀ ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਮੰਜਲ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਤਰਕੀਬ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਟਰੈਫਿਕ ਵਾਲੇ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਟਰੈਫਿਕ ਰੁਕ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੇਠੀ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕ ਵੀ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੰਮ ਡਾ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕ 'ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਚੰਨ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ। 'ਇਤਿਹਾਸ ਜਵਾਬ ਮੰਗਦਾ ਹੈ' ਤਿੰਨ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ

ਹੈ। 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖੇ ਗਏ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਨਾਇਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਨਾਇਕ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨਾਟਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਨਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹਨ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.3

- I. ਇਕ ਸਤਰੀ ਜਵਾਬ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
 - ੳ. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਉ ਨਾਟਕ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖੇ ਹਨ ?
 - ਅ. ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਰਿਹਾ ?
 - ੲ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਕਿਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ ?
 - ਸ. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾਟਕ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖੇ ?
 - ਹ. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਕੀ ਹੈ ?

28.4 ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 1975 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਾਟਕਕਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ। ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਔਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਅਤੇ 'ਬਹਿਕਦਾ ਰੋਹ' ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਾਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਔਲਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕ 'ਝਨਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ' ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਭਿੰਦਰ ਭੇਡਾਂ ਵਾਲਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਪਾਤਰ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਗਰੀਬੀ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਬਿਹਾਰਨ ਔਰਤ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਉਹ ਔਰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਭਿੰਦਰ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਅਰਧ ਪਾਗਲ ਮੁੰਡੇ ਵਾਸਤੇ ਭਿੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਿੰਦਰ ਦਾ ਘਰ ਫਿਰ ਉੱਜੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗਦਾਨ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦਾ ਚੀਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।





ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਫਿਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਥੀਏਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਸਸਤਾ ਥੀਏਟਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੇ ਬਲਦ ਗੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਸਟੇਜ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਹੋਵੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ ਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹੋਣ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਰੰਗਮੰਚ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਡਰਾਮਾ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ 'ਮੰਚ ਰੰਗਮੰਚ' ਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਬਾਨੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਮੂਅਲ ਜੌਹਨ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਹੰਸਾ ਸਿੰਘ, ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਔਜਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਮੂਅਲ ਜੌਹਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਨਾਮ ਜੇਤੂ ਫਿਲਮ 'ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ' ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਵੀ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਔਜਲਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਟੋਰੰਟੋ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਨਾਟਕ ਖੇਡਦਾ ਹੈ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.4

I. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ

ੳ. 'ਝਨਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ... ਹੈ।

ਅ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ... ਖੇਤਰ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ੲ. ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਯੋਗਦਾਨ ... ਦਾ ਹੈ।

ਸ. ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀ ਰੰਗਮੰਚ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ... ਹੈ।

ਹ. ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ... ਹੈ।

28.5 ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਡਾ. ਆਤਮਜੀਤ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਨਾਟਕ 'ਕੈਮਲੂਪਸ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ' ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਉਸ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਰਹਿ ਕੇ ਲਿਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਮੌਜ ਮਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ 'ਤੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਕੈਮਲੂਪਸ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇੜੇ ਇਸੇ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਥ ਝੀਲ ਹੈ। ਕੈਮਲੂਪਸ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਨਿਕਦਲਾ ਹੈ। ਝੀਕ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੱਛੀਆਂ ਫਿਰ ਝੀਲ ਵੱਲ ਮੁੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਝੀਲ ਵਿੱਚ



ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਆਤਮਜੀਤ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਝੀਲ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿੰਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਤੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਖੇਡੇ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਘੱਟ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਪਛਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬੀਏਟਰ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਵਿਭਾਗ' ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਅੱਛੇ ਅਦਾਕਾਰ ਅਤੇ ਮੰਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮੇਡੀਅਨ ਰਾਣਾ ਰਣਬੀਰ, ਬੀਨੂੰ ਢਿੱਲੋਂ, ਸੈਮੂਅਲ ਜੌਹਲ, ਲੱਖਾ ਲਹਿਰੀ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

'ਇੰਡੀਅਨ ਬੀਏਟਰ' ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਣੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ, ਉਪਾਸਨਾ ਸਿੰਘ, ਰਾਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ ਆਦਿ ਕਲਾਕਾਰ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਹੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ 'ਪੰਜਾਬ ਲੋਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੰਚ' (ਪਸਮ ਮੰਚ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ 1980ਵਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟ ਮੰਡਲੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਜਾਣ। ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਟੂਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਖਾਸਾ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੰਨ 1982 ਵਿੱਚ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਸਰਾਲੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰੰਗਮੰਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.5

1. ਇਕ ਸਤਰੀ ਉਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
 - ੳ. ਡਾ. ਆਤਮਜੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।
 - ਅ. ਕਿਸ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਰੰਗਮੰਚ ਤੇ ਘੱਟ ਖੇਡੇ ਗਏ ?
 - ੲ. ਕਿਹੜਾ ਕਲਾਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੈ ?
 - ਸ. ਕਿਹੜਾ ਕਲਾਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੈ ?
 - ਹ. ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।



ਚੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਲਹਿਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਚੇਚਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰੰਗਮੰਚ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।



ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਨੋਟ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 50 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- ੳ. ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ
- ਅ. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਕੀ ਹੈ ?
- ੲ. ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।
- ਸ. ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ 'ਬੀਏਟਰ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਵਿਭਾਗ' ਨੇ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ?
- ਹ. ਪਲਸ ਮੰਚ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਨੂੰ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ?



ਪਾਠ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

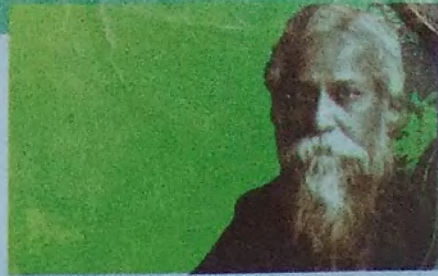
- 28.1
 - (ੳ) ਨਟ ਅਤੇ ਨ੍ਰਿਤ ਤੋਂ।
 - (ਅ) ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਐਕਟ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਕਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 - (ੲ) ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ, ਐਬਸਰਡ, ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ।
 - (ਸ) ਚਾਰ-ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ।
 - (ਹ) ਰਾਮ ਲੀਲਾ, ਰਾਸ ਲੀਲਾ, ਜਲਸਾ, ਨਕਲਾਂ, ਗਿੱਧਾ ਆਦਿ।
- 28.2 I
 - (ੳ) ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ
 - (ਅ) ਜੰਮੂ
 - (ੲ) ਆਇਰਲੈਂਡ
 - (ਸ) ਸੁਹਾਗ
 - (ਹ) ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ
- II
 - (ੳ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਸਮੇਂ।
 - (ਅ) ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ।
 - (ੲ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ।
 - (ਸ) ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
 - (ਹ) ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ



- 28.3 (ੳ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ
(ਅ) ਦਿੱਲੀ।
(ੲ) ਐਡਸਰਡ
(ਸ) ਡਾ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ
(ਹ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਇਕ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।
- 28.4 (ੳ) ਭਿੰਦਰ ਭੇਡਾਂ ਵਾਲਾ।
(ਅ) ਮਾਲਵਾ
(ੲ) ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ
(ਸ) ਮੰਚ ਰੰਗਮੰਚ
(ਹ) ਸੈਮੁਅਲ ਜੌਹਨ
- 28.5 (ੳ) ਕੈਮਲੂਪਸ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ
(ਅ) ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ
(ੲ) ਰਾਣਾ ਰਣਬੀਰ ਜਾਂ ਬੀਨੂੰ ਢਿੱਲੋਂ
(ਸ) ਉਪਾਸਨਾ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ ਜਾਂ ਰਾਣੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ
(ਹ) ਪਨਸ ਮੰਚ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਟਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ।



ਡਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਮਨ

ਜਿੱਥੇ ਮਨ ਡਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋਵੇ
 ਜਿੱਥੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਉੱਚਾ ਕਰ ਚਲ ਸਕੀਏ
 ਜਿੱਥੇ ਗਿਆਨ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ
 ਜਿੱਥੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ
 ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਵਿਹੜੇ ਨਾ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ

ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਵਾਕ ਦਿਲ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਵੇ
 ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਮ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਨਦੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਫੁੱਟਦੇ ਹੋਣ
 ਹੋਰ ਲਗਾਤਾਰ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਵਹਿੰਦੇ ਹੋਣ
 ਜਿੱਥੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ
 ਅਜਾਈਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਰੇਤਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਗੁਆਚੀ ਹੋਵੇ
 ਜਿੱਥੇ ਮਰਦਾਨਗੀ ਸੌ ਸੌ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ
 ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਨੁਭਵ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣ

ਹੇ ਪਿਤਾ, ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਹਮਲਾ
 ਉਸੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਗਾਓ

-ਗੁਰੂਦੇਵ ਰਵਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ



ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਕਤ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ

NOT FOR SALE